AE
BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
10 H
M 36
13.9.E.12

METHODVS AC DE RATIONE STVDENDI IN IVRE

LIBRI TRES.

PRÆTEREA CAPITA NOVORVM
iuris intellectuum nonnulla, atque
eiuſdem declarationum.

Opuſculum omnibus iuriſprudentiæ ſtudioſis, & præſertim Tyronibus, non minus vtile, quàm neceſſarium.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

VENETIIS,

Apud Iacobum Cornettum. 1587.

DE RATIONE STVDENDI LIBER I.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

SPECVLARI VOLENTES AB omni affectu liberos eſſe oportet. Cap. I.

HOMO a brutis animantibus ratione diſtans, *a* ſuapte natura ſcire deſiderat. Omnis enim ſcientiæ finis eſt veritas, *b* qua (cum inuenta fuerit) nihil dulcius, nihilve precioſius haberi pōteſt: pro theſauris omnibus eſt, deſiderium explet, & animo quietem parit, ea vero non corporeis viribus, ſed ingenio atque arte comprehenditur, ratiocinando, ſpeculandoque inuenitur: Enimuerò ſpeculatio animi libertatem quærit: liber autem eſſe non poteſt, cui affectus imperant, & cupiditates dominantur. Quemadmodum enim ventri, aut ſcorto deditus rectè ſpeculabitur; aut ab alea pendens, veritatis conſtantiam quæret? Quis alienæ fortunæ inuidens, probè ratiocinabitur? aut ira perpetuò flagrans, iuſtitiæ ſemitam diſcernet? Quis fœdiſsimæ auaritiæ laqueis irretitus, aut miſerrimæ ambitionis fumo liqueſcens, ad philoſophiam rerum omnium contemptricem euolabit? Planè ſi viciſsim pugnantia eodem loco conſiſtere non poſſunt, *c* nullumq; veritas habeat hoſtem cupiditate maiorem, vt poterit affectibus turgens commodè ſpeculari, & ad veritatis ſcientiam perueniret? Veritas candorem amat, latebras

a Ariſt. 1 Metaphyſi. l. apud Iulianum, de fideicōmiſſ. liber.

b Ariſt. 2 Metaphyſi.

c l. ubi repugnantia. de reg. iur. l. 1. C. de furtis: mutuis. l pro ſocio.

 odit,

odit, fucos horreſcit, aditus patentes quærit, libera eſt, ſeruire neſcit, aliena vmbra tegi non vult, ſuo lumine delectatur, cum ſeruili ignauoq; hominum genere cõmercium non habet, ſolis liberis & ſpeculantibus præſto eſt. Hæc igitur (dilectiſsimi iuuenes) cum omnis ſcientiæ ſit finis, ad quem artificum, profeſſorumq; omnium ſtudia contendunt, cum ciuilis diſciplinæ vnus ſit ſcopus, in quẽ collimare omnes debetis, ita vos ad ſui amplexum trahat, ſic ab omni fluxarum rerum cura dimoueat, eius gratia candido proboque eſſe animo ſtudeatis, ab omni affectu libero, ab omni cupiditate alieno: ita fiet, vt & recte ſpeculari incipiatis, ſpeculandoq; ad ipſam veritatem, quàm facillimè perueniatis.

DISCIPLINÆ QVAM SIBI quiſque elegerit, totis viribus incumbendum, vt in ea excellere poſſit. Cap. II.

Ex veterum monumentis, quantum per ocium vagari licuit, neminem memoria repetimus in diuerſis facultatibus excelluiſſe, ſummumq; ac perfectum ſcientiæ gradum attigiſſe: niſi fortè opponat aliquis M Catonem Portiæ familię primum, quem triplici dote inſignem vſq; ad ſummum fuiſſe proditum eſt: ſummum ſcilicet Oratorem, ſummum Iuriſconſultũ, ac deniq; ſummum Imperatorem. Verum, ſi cum peritis ſui temporis, aut Paulo iunioribus conferamus, aliter ſentiemus: Fuit enim M Cato in legibus Gallo Aquilio longè inferior, in orando M. Tullium non æquauit, in re bellica C. Cæſari minimè comparandus. Nullum in naturalibus Philoſophia Ariſtoteli parem inuenit, in moribus tamen Socratem, in diuinis Platonem, in re medica Hyppocratem longè præſtantiores. Vnum ſingulis erat animi propoſitum, vna intentio in ea, quam profitebantur, diſciplina præcellere. Sed, Plin. lib.7. c.28.

à noſtris exempla petamus, nullũ legalis facultas Bartolo cõferendum tulit, in cæteris diſciplinis plurimis inferiori. Quid ita? Nulla vnquàm illi alterius rei quã legum cogitatio fuit, huc omne ſtudium, ingeniumq; contulerat, hinc totus pendebat: tãta eſt ſolicitudinis, ac pertinaciæ vis, vt nihil eis ab arte, nihil à fortuna negetur. Qualẽ vero nobis iuriſconſultum noſtra tempora perperiſſent, ſi cęptis perſtitiſſet Politus ille Senẽſis, quem antè exactum quartum ætatis ſuæ luſtrum, loco plus mille Iuris in controuerſiam reuocantem, totidemque paradoxa, diuino quodam ingenio, ſummaque elegantia publicè defendentem, vniuerſa Italię gymnaſia demirata ſunt: Quantam de ſummo atq; optimo iuriſconſulto ſpem non fruſtrà concepiſſemus, ſi ad maturã ætatẽ perueniſſet Lancellotus ille Galiaula, qui in prima iuuenta ſubtractus immortale ſibi nomẽ ingenij viribus comparauit? Tulit, fateor, ætas hæc noſtra viros & legibus & eloquentia claros, quos tamen quantum ad leges, nemo ad Iaſonis aut Decij eruditionem, quantum ad eloquentiam ad Politiani, aut Longolij iſtum, dixerit perueniſſe. Fuerũt quippe illi in eo quo verſabantur genere ſua tempeſtate excellentes, cũ aliud nihil cogitarent, nulla in re alia occuparẽtur. Ita n. natura comparatum eſt, vt ſingulis cauſis ſinguli fines præſcribantur, ſingulisq; indiuiduis ſingula ornamenta ſufficiant, & quæ pluribus facere ſatis poſſunt, in vnũ minimè conferantur. Quanto igitur vnus, ex re aliqua per naturam magis accedit, tanto ex alia eidem detrahi neceſſe eſt. Quo fit, vt ſummũ eruditionis gradum in diuerſis facultatibus quiſquam aſſequi nõ poſſit, & in multiplici genere præcellere fruſtra cõtendat. Vnius rei ſtudium totũ hominem poſcit: & vbi quiſq; intẽderit, eius ingeniũ valet. Sicut. n. ſtomachus varus edulijs ſuffertus, diuerſitasq; portionib. natãs cõcoquere nihil poteſt: ſic ingeniũ ad diuerſa diſtractũ, optimã ſui vigoris partem amittit. Audiui ſæpe pro ſocerum meum, Petrum à Bayro, Medicorum noſtræ ætatis facile principem, virum cum animi liberrími, tum ſpe

Politus Senenſis.

Lancellotus Galiaula.

Petrus à Bayro.

ſtatæ probitatis, quoties ei aliquid elegans, aut elaboratum incerto auctore offerri contingeret, ita dicentem. Opifex hic, quiſquis eſt, haud alibi vacat. Noli tñ nunquam facilè exiſtimare, variæ lectionis ſtudium a me ita damnari, vt vna electa diſciplina, reliquas omnino reijciam, cum pluſquàm manifeſtum ſit, aliam alij ornamento eſſe: nec me lateat campum verſicolore gramine veſtitum, diuerſoque floſculorum genere variatum pulchrius arridere. Verum ſententiam noſtram ſic temperari volumus, cæteras diſciplinas (præter eam in qua quis excellere contendit) toto ac principali ſtudio non eſſe tractandas: ſed quantum per ocium licet. per ocium vero licere putamus, vt principali ſtudio nihil omnino, vel ingenij, vel neceſſarij temporis ſubtrahatur. Proinde (clariſſimi iuuenes) ita legibus operam date, vt nullus extraneus actus veſtra ſtudia interrumpat, nulla alterius diſciplinæ libido (niſi recreationis gratia) veſtrum ingenium diſtrahat, inueniat nox Iuriſconſultorum monumentis inuigilantes. diurna lux in eiſdem lucubrantes deprehendat, vt non modo Iaſones aut Decios æquare, ſed, & ipſam iuris lucernam Bartolum excellere valeatis.

OMNEM DISCIPLINAM GENEralibus conſtare præceptis, quæ ignorare non licet. Cap. III.

POſtea quàm & recto animo, & ſumma cum deliberatione ad artem diſciplinam ve aliquam ſuū quiſpiam ſtudium applicuerit, in primis eum conſiderare oportet, vnicuique ſciētiæ hunc eſſe præſcriptum ordinem, vt ab his, quæ generalia ſunt, ac in vniuerſum tradita, ſucceſsiuè ad ſpecialia ſingulariaq; deſcendatur. a Sic rerum omnium finitiones, primum ex genere, deinde ex differentijs conſtituuntur, b ſic in ſenſibus hominum contingere plerunque videmus. Quot eius enim aliquid longe diſtans, ac remotum cōſpicimus,

a l.i. de ori. iur l. 1. ſi cer. peta § biegi inſti. & in

b Ariſt. vi. topi o. & 7. metaphy

haud

haud ſtatim cognoſcimus, ſed primũ ex motu animal iudicamus, incerti adhuc rationis capax, expers ne ſit: tum propinquiores facti, animal rationale deprehendimus, demum certiori iudicio Ticium, nõ Semproniũ, eſſe diſcernimus, Omnis *a* igitur diſciplinæ progreſſus à generalibus præceptis recte deducitur, quę veluti cuiusque artis fundamenta ad omnium ſpecierum; atq; indiuiduorum cognitionem ita neceſſaria ſunt, vt neque in *a* dubium reuocari debeant. Planè ignorari vniuerſalia non poſſunt, ſine quibus ad particularium notitiam minime peruenitur *b* Reuocari in dubium non debent, cùm vel ipſa ſint luce clariora, vel notius ſupra ſe habeant nihil. *c* Qualem cenſebimus Arithmeticũ quem lateat totum qualibet parte maius eſſe, & ſi à pari numero par dematur, ęqualem numerum remanere? Qualem rethorem qui triplex eſſe dicendi genus, deliberatiuum, demoſtratiuum. & iudiciale non nouerit? Qualem Geographum qui centrum ab omni circumferentiæ parte æqualiter diſtare contendat? Qualem phiſicum qui neſciat ex nihilo nihil fieri, vniusq; generationem ex alterius corruptione deduci. Item omnem priuationem habitum prænotare? Qualem medicum qui non didicerit cõtraria contrarijs curari, extremiſque morbis extrema remedia adhiberi? Qualem Aſtronomum qui non intelligat ſuperiora corpora inferioribus dominari, maximè verò omnium lunã ob Propinquitatem? Qualem Theologum qui de mundi creatione plurimum differat, fidei verœq; (theologiæ ſundamentum eſt) virtutem ignoret? Habet quoq; diſciplina legalis ſua de moribus rudimenta, in quibus omnia tum commutatiuè cum diſtributiuè iuſtitiæ præcepta concluduntur. Eſt enim ars boni *a* & æqui, per quam à malo arcemur, & ad bonum inuitamur. At vero quis tã præcipitis iudicij, tam impudentis animi inuenitur, qui ſe iuriſconſultum profiteri audeat? qui de iure palam conſulere vel reſpondere præſumat, cui vel hæc paucula iuris præcepta non conſtent?

a d. §. his igi. inſt. de iuſt. & in. Porphy. in lib. predic. in c. de ſpẽ & indiu.

b Ariſt. 1. phyſicor.cõmen.2. metaphy. & Dyn. in ca. nullus pluribus de re. iu. in vi.

c Ariſt. 1. poſterior.

a l. 1. de iuſti. & iu.

ABSVRDVM intellectum ab omni diſpoſitione reijciendum.l.nam abſurdum.de bon. liberto.l.1.§. vnde quæritur. de publica.

Ab omni vi atque iniuria penitus abſtinendum. l.1 §. 1.quod vi aut clam.

Actum dubium in meliorem partem accipiendum. l. cum creditor.de furtis.

Ad impoſſibile neminem obligari.l.ſi quis in graui.ad ſyllani.

Alterius factum,alteri non obeſſe.l.de pupillo.§ ſi plurium.de oper.no nun.

Alieno odio neminem prægrauari.l. ſi quis in ſuo.§.legis.C.de inof.teſt.

Alijs non nocere quod inter alios actum eſt. l.quia nõ debet. de iurem.

Arte non concedi quod naturaliter denegatur. l. vbi repugnantia §. 1.de reg.iu.

Authoritatem maiorum etiam in illicitis excuſare. c. dixit.14.q.5.

Autoritate propria neminem iuris ſibi dicere poſſe. l. 1.§.1.quo legato l.vni.C.ne quis in cauſa.

Beneficium propter aliquem conceſſum,in eundẽ minime torquendum.l.ſi iudex.in fi.de mino.

Bonam voluntatem plerunque pro facto reputari. l.ſi quis in teſtamento & l.vter in fi.de conditio. inſti.l. cum hæres.verſ.ſeruire.de ſtatu lib.

Cauendum ne reſpectu nocentis innocentis patiatur. l.fi.in fi.C.de his qui latro.l prægnantis. de pęn.

Certa pro incertis relinquenda non eſſe. l.cog.§.idem quęrit cum glo.ad trebellia.

Contra ius aut bonos mores conuentiones hominum non valere.l. pacta quæ contra. C.de pac.

Contra vim atque iniuriam licitam eſſe defenſionem. l.vt vim.de iuſt. & iu.l. ſcientiam. §. qui cum ad.l. aquil.

Contra proprium factum neminem venire permitti. l. poſt mortem.de adoptio.

Cum alterius detrimento nemini conſulendum.l.nec

auus. C. de emancip. libero. capit. primum. 22. q. 2.

Cum alterius iactura neminem locupletari debere. l. nam hoc natura de conditio. indebi.

Deceptis non decipientibus ſubueniendum. l. & primo. § verba. ad velleia.

Dolis ac fraudibus modis omnibus occurrendum. l. 1. de do'o. c. ſedes reſcrip.

Diſcordiarū occaſiones penitus remouendas. l. ęquiſſimum. de vſufruc. l. cum pater. §. dulciſsimis. de leg 2.

De minimis conſiderationem non habendam. l. ſcio. de integ. reſti.

Eadem vel ſimili ratione ſuadente idem ius ſtatuendū l. illud. ad l aquil.

Effectus in conſequentiam prodeuntes, non attendi. l. 1 de auto. tuto.

Errantes & ignorātes conſentire non videri. l. ſi per errorem. de iuriſdi. omn. iud.

Æquitatem rigori præferendam. l. placuit. C. de iud.

Ex cauſa nonnunquam à communibus regulis recedēdum. l. ita vulneratus. ad. l. aqui. l. vtilitatem. de cōfir. tuto. & l. ſi domum § qui confitetur. de leg. 1.

Executionem non faciendam iuris ordine prætermiſſo. l ſi cum nulla. de re iudica. l. 3. C. de executio. rei iudica.

Factum procuratum non prodeſſe. l. ſi ſeruus. §. 1. de leg. 1.

Facilius tolli ius ſpeciale quàm cōmune. l. eius. § 1. dę mili. teſt.

Facilius amitti ius quærendum. quàm quæſitum. l. fi. C. de acqui. poſ.

Facilius dari exceptionem, quàm actionem. l. 1. §. cuidamus. de ſuperfi.

Facilius remitti ſperata, quàm poſſeſſa. l. cum hi de trāſac. l. vnum. §. ſi rem. de leg. 2.

Fidem violanti, fidem non ſeruandum. l. cum proponas. de tranſactio.

Finalem cauſam diligenter inſpiciendam. l. uerum. de furt.

Genera-

Generalibus ſp ſpecialia derogare.l in toto. de re. iu.
Grauius in committendo quam in omittẽdo relinqui. l.metrodorum.de pęn.
Honorem lucro imo etiam vitæ præferendum.l.iſti. quidem quod met.cauſa.
Honeſtatis ius ab omni debito excipiẽdum. l.quod ex libera.C de oper.liberto.
In alienis rebus gerendis bonam fidem deſiderari l.1. de ſolutio.
In alieno facto ignorantiam facilè tolerari.l. fin. pro ſuo.
In dubio à verborum proprietate non recedendum.l. non aliter.de legat.3.
Inducta ad vnum finem contrarium effectum nõ operari.l.legata inutiliter.de adimen.lega.
In malis quod minus eſt eligendum. c.iurauit & c.nõ ſolum.23.q.3.
In neceſsitatibus leges non ſeruari.l. vt gradatim. §.1. de mu.& hono.
In obſcuris ſecundum magis veriſimilia iudicandum. l.in obſcuris.de reg.iu.
In pari cauſa damno magis quam lucro conſulẽdum. l.fi.§.licentia.C.de iu.de lib.l.atſi quis.§.ſed etſi.de religio.
In re dubia benignorum ſemper fieri interpretationẽ. l.proximè de his quę in teſt delen.
In vnõ grauatum,in alio releuandum.l.eum qui.de iu reiu.
Iuſta peteti facilè aſſentiendum.l.2. de his qui ſunt ſu. l.& Attilicinus.de ſeruitu.ruſtico. prædio.
Ius ſpeciale in conſequentiam non trahẽdum. l quod verò contra de legi.
Leges non verbis, ſed reb. impoſitas eſſe. l.2. C.com. de lega.
Leges non ex verbis,ſed ex mente intelligendas.l.ſcire.leges. de legi.
Leges ignorare nemini permiſſum.l.leges.C.de legi.
Legibus non exemplis iudicandum,l.nemo. C.de ſententijs.

tentijs.

Legitimè facto pœnam non deberi.l. Gracchus. C. de adulte.

Legis imperio voluntatem non factum cohercerí.l.1. C.ad l.Cornel de ſicca.

Liciti prætextu illicitum non permitti. l.2. de extraor. crimini.

Licitum coarctari vt illicitum euitetur. l.tutor § 1. de ſuſ. pec tuto.

Maiorum pręcepta iuſta, vel iniuſta non cõtemnenda l.1.de oper. no.nuncia.

Maioribus periculis diligentius occurrendum.l.1.§.ſed & ſi quis de carbo.edic.

Maleficijs minimè indulgendum.l.in fundo.de rei vẽdicatio.

Mediam viam in perplexitatibus eligendam.l.ſi paterfamilias de hære.inſtit l.antiqui.ſi pars hære.peta.

Multa ex poſt facto tolerari quæ ab initio prohibẽtur. l patre.de his qui ſunt ſu.vel alie.iu.vl.circa de inof. teſt.l. 1.§ biduum,quando appellan. ſit.

Multa in conſequentiam permitti, quę principaliter denegantur l. 1.de auto.tuto.

Neminem ex ſuo dolo, vel calliditate releuari.l.rerũ. §.tempus.pro ſocio.

Neminem multiplici onere pręgrauandum, nauis. §. cum autem.ad.l rhod de iac.

Neminem ex ſuo benefacto in periculum trahi. l. ne ex liberalitate.de re iudica.

Nemini officium ſuum damno verti debere. l.ſed & ſi quis. quemad.teſta.aperiam. l.ſi ſeruus.§.quod verò. de furtis.

Nemini iniuriam facere, qui iure ſuo vtatur.l.proculus.& l.fluminum.in fine. de damno infect.

Nemini caſum ſed culpam imputari.l.ſi ex plagijs.§ ſi. ad.l aquiliam.

Non factum, ſed faciendi cauſam inſpiciendam. l.verùm. de furt.

Non cupiditatibus, ſed iuſtis affectionibus indulgendum,

dum,l.illud.de manumiſ.vind:c.
Non negligentibus,ſed impotentibus ſuccurrẽdum. l. non enim.ex quibus cau.maio.
Nobiliores præſumptiones ſemper in dubijs eligendas l.merito.pro ſocio.
Nullo violentum perpetuò tolerandum.l.v.de his qui ſunt ſui.
Odia reſtringi,fauores ampliari debere.l.cum quidam. de lib.& poſthu.
Omnem actum ab agentis intentione iudicandum. l. 1 C ad.l.cor.de ſica.
Omne commodum cum ſuo onere pertranſire. l. cum fiſco.ad ſyllani.
Omne incommodum aliquo commodo compenſandum.l.1.§ fi.de aqua pluui.
Paria delicta mutuo compenſari.l.viro.in fi.ſolu. matrimo.
Plura ſpecialia ad idem minimè cumulanda. l.1. C. de dot.promiſ.
Prodeſſe alteri neminem cogi,ſed tantum obeſſe veta ri l.in ſumma.§.item varus de aqua plu.arcen.l fi.§. diui quoque,marcus.de publica.
Publicam vtilitatem priuatorum commodis præferen dam auct res quæ C.comm.de lega.
Quæ ab initio ſunt volnntatis,ex poſt facto eſſe neceſ ſitatis.l.ſicut.C·de actio & obliga
Quod nemini nocet & alicui prodeſt facilè conceden dum l.2.§ 1.de aqua plu.arcen.l.reſcripta. C.de preci.impe.offe.
Quod quis in ſe approbat, in alio reprobare non poſſe.l.in arenam C de inof.teſt.
Quod quiſque iuris in alium ſtatuerit, ipſum quoque eo.vti debere.l.quod quiſque iu.
Rationes naturales pro legibus amplectendas. l. cum ratio:de bo.damna.
Res magis intuendas, quàm verba.l. promittendo. de iu. dot.
Satis eſſe ſi cui vel in modico amici opera conſulatur. l.tuto-

l.tutori,C.de negoc geſt.

Satius eſſe nocentem abſolui,quàm inſontem damnari,l.abſentem,de pœn.

Sine culpa pœnam non infligi, l.ſancimus, C.de pœn.

Triſtes euentus non facilè conſiderando, l.inter. paragra.ſacram de ſtipulatio.

Turpia vel contraria allegantes meritò repelli, l. 1. C. de furt.l.tranſactione,C.de tranſact.

Vbicunque æquitas ſuadet ſubueniendum, l.diuus, de in integ reſtit.

Volenti neque vim neque iniuriam fieri, l. cum donationis,C.de tranſact.l.1.verſi filij,de iniur.

Voluntate ſublata omnem actum parem eſſe,l.fœdiſsimam,C de adult.

Vltima priorib.derogare,l.pacta nouiſsima, C.de pact.

CAVSAS ET RATIONES IN omni diſciplina diligenter peruestigandas. Cap. IIII.

PARS hæc non vnum caput tantum, ſed iuſtum volumen deſiderat: nulla enim legũ profeſſoribus æque vtilis occurrit: ideo dilıgẽtius pertractanda erit.*a* Nempe cum omnis ars,ſeu diſciplina ad veritatis cognitionem (vt ſupra docuimus) tendat, iſque vnus ſit omnibus ſpeculantibus propoſitus finis, non ſolam opinionem,ſed veram cuiuſq; rei ſcientiam adipiſci, non immeritò cauſarum & rationum inueſtigationẽ cùm primis neceſſariã eſse teſtamur. Tunc enim (vt Philoſophus inquit *b*) vnumquodq; ſcire arbitramur,cum eius cauſas & principia cognoſcimus. Porro oĩs ſciẽtia (vt idẽ ſentit *c*) duas habet prçcognitiones, quid eſt,& quia eſt. Altera ad cauſati,altera ad cauſę intelligentiam ſpectat. Verum tanto dulcior eſt ſpeculãtibus cauſarũ notitia,q̃ eorũ, quę ab his ſunt (quos effectos appellamus) quãto veritas certior ac potior eſt opinione.

a l. legati. in princ. de liberatio.lega.

b Ariſt. Poſte. & Phyſi. & Metaphy

c Ariſtot. Poſter.

opinione. Vnde non ab re quidem Latinus noſter Homerus ſuauiſsimam illam vocem effudit.

Vergil. Fœlix qui potuit rerum cognoſcere cauſas.

Cæterum de effectibus ſeu indiuiduis ſcientia eſſe non poteſt: *a* ſunt enim (ſecundum Platonem) propriè infinita, vt nulla arte recipi queant, nullaq; diſciplina cõprehendit. *b* Cauſas vero vniuerſales eſſe cõſtat & finitas, ex quibus propterea rectè fiunt demonſtrationes. Sed, ne diutius in aliena meſſe vagemur, nihil ius ciuile profitentibus ad perfectam eruditionem conſequendam vtilius eſſe putamus, quàm eorum, quæ a maioribus noſtris ſimpliciter definita videntur, cauſas rationesq; diligenter ſcrutari. Etenim nihil omnino ab eis ſine ratione factum exiſtimandum eſt, qui ob ſuam excellentem doctrinam, & eruditionem ſapientiſsimi omnium habebantur: *c* a quorum reſpõſis, velut a Phitia tripode, aut Sibyllę limine omnes pendebant. Quoties igitur ad manus venerit Iuliani, Scæuolæ, Papiniani, ac alterius ve prudentis reſponſum, ab eo minime recedatur, donec & ipſa deciſione & decidendi ratio perfectè conſtiterit. Quod ſi fortaſſe negligentius, & incognita cauſa pertranſieris, nihil omnino aliud te feciſſe fatendum eſt, quàm oleum & operam perdidiſſe, vtque exemplis agamus.

a Ariſt. 7. Metaphyſi.
b Porphi in lib. prædica. in ca. de ſpe. et indi.
c § reſponſa prudentum. Inſtit. de iur. nat.

Quid ſcire proderit (cùm de omni capitali crimine licite trãſigatur) de ſolo adulterio tranſigi nõ poſſe? *d* niſi & huius diffinitionis cauſam intellexerimus.

d l tranſigere, C de trãſactio.

Quid actus viuentium ſuſpendi poſſe, non vltimas voluntates, l. fi. commu. prædio.

A diffinitiua ſententia licitum appellare, non ab interlocutoria, l 2. C quo. appel. non reci. l. 2. de appel. non recipi.

Actioni reali longo tempore præſcribi, non perſonali, l. neque mutui, C quib. non ob. long. tempore præſcrip. l. aduerſus, C. de negoc. geſt.

Aduerſus doli exceptionem, de dolo non replicari, l. apud § quæſitum, de do. except.

Ad factum neminem præciſè obligari, ſecus ad dationem.

nem. l ſtipulationes non diuiduntur. verſic. Celſus, de ſtipulatio.
Alienum factum promitti non poſſe, l. ſtipulatio iſta habere, in prin. de ſtipulat. l. ſicut, de fideiuſ.
Alienæ rei venditionem permitti non obligationem, l. rem alienam, de contrahen. emptio.
Annalia ad agendum perpetua eſſe ad excipiendum, l. pure, § ſi de doli exceptio.
Beneficia latè, priuilegia ſtrictè interpretari, l. ſi de con ſtitu. Princ. iunc. l. ſi quando. C. de inoffic teſtamen. l. quod vero contra, de legi. l. 2. C. de noxali.
Bonæfidei defectu vſucapionem nõ interrumpi, ſecùs poſſeſsionis, l. naturaliter, & l. ſi is qui pro emptore, § ſi quis bona fide, de vſucap. l. vni. § illo proculdubio, C. de vſucapio. transfor.
Cauſas meri, & miſti imperij delegari non poſſe, l. 2. C. de peda iud.
Ciuili poſſeſsioni vſucapionem contingere, non naturali, l. 1. §. per ſeruum. de acquir. poſſeſſ. Doct. in l. 3. § ex contrario, eod. tit.
Contra depoſitum compenſationem non admitti, l. pe. C. depo. l. ſi. C de compenſa.
Contra delictum commiſsionis reſtitutionem non cõcedi, ſecus omiſsionis, l. 1. & l ſi C. ſi aduer. delic.
Contractum doloſum ipſo iure nullum eſſe, ſecus meticuloſum, l & elegantes, in prin. de dona. iunc. l. metum, §. ſed quod prætor, quod met. cauſa.
Conditione expreſſa tranſmiſsionem impediri, ſed nõ tacita, l. vni. § ſin autem ſub conditione, C. de caduc. tol. iunc. l conditiones, de condi. & demonſt
Delegatum ab alio, quàm a Principe, ſubdelegare non poſſe, l. a iudice, C de iudicijs
Debitorem ex cauſa lucratiua de euictione non teneri, l. ad res donatas, C. de euictio.
De ſpecie ad quantitatem non admitti compenſationem, l. ſi conuenerit, de condict. indeb
De re aliena licitum eſſe teſtari, ſed non paciſci, l ſi. in fin. C de pact. iunc §. non ſolum. inſtitu. de lega & §.

ſed ſi aliena.eod.tit.

Duas cauſas lucratiuas circa idem non concurrere, l. Mæuius,paragr.duobus,de lega.2.

Duo remedia extraordinaria nunquàm ſimul cumulari,l.cum filiusfamil.ſi cert.petat Bart.in l.in prouinciali,de no.oper.nunciat.

Ex primo decreto rei dominium non trans ferri,l.ſi finita,paragr.Iulianus,de dam.infect.

Ex pacto nudo actionem non competere, l. iuriſgentium,paragr ſed cum nulla,de pact.

Ex temporis diuturnitate ſolum mandatum non præſumi.Bal.in l.1.C.de reb.alie. Alex.conſil.1.volu.4. Iaſ tamen contra,per l.ſi filius,C.de pet.hæredi.

Ex impoſsibili conditione contractum vitiari, ſed nō vltimam voluntatem,l.non ſolum,de actio.& obliga.iunc.l.1.de conditio.inſti.

Exceptiones dilatorias poſt litem conteſtatam non opponi,nec ante litem peremptorias, l.ita demum, C. de procur.l.peremptorias, C.ſen.reſcin non poſſe.

Ex ſolo titulo inter viuos dominium non transferri, ſecus in vltima voluntate,l.pe.C.de rei vendic.iuncta l.a Titi.de furt.

Falſa cauſa diſpoſitionem vitiari, non falſa demonſtratione,l.fin.de hæred.inſtituen l.falſa,de conditio.& demonſtra.

Facilius directa verba obliquari, quam econtra,l cohęredi,§ cum filiæ,de vulga.iunc.l.Scęuola,ad Trebel.

Filiumfamilias conſentiente patre poſſe donare, ſed non teſtari, l.tam his, paragr.1.de donat.cauſ mort.

Fideicommiſſum tacitè induci poſſe,non directam inſtitutionem,l.denique, paragra.interdum,de pecul. lega.iunc.l.hæreditas,de hæred.inſtit.

Filios primi gradus ſub poteſtatiua tantum conditione inſtituendos, non etiam nepotes, l.ſuus quoque, & l.ſed & ſi,paragr.1.de hæred.inſtit.

Fœminæ teſtimonium in criminalibus & contractibus admitti,ſecus in teſtamentis, l.ex eo,de teſt.& l. qui teſtamento,paragr mulier,de teſta.

Fauo-

Fauorem cauſæ, reorum fauori præualere. c.ex literis. de probatio.c.ſi de re iud.l.inter.ff.co.

Furem manifeſtum plùs puniri, quam raptorem. §.qua drupli.inſtit.de actio.

Ficum & oleam longiori interuallo, quam cæteras arbores ſeri debere.l.ſi fini.regundo.

Generis debitorem dominium transferre teneri.l.1.in prin.de rer.permut l.qui re.in prin.de ſol.

Generis debitorem caſu fortuitu non liberali.l.incendium.C.ſi cert.peta.

Generali ſermone perſonam loquentis non comprehendi.l.inquiſitio.C.de ſolut.

Hæreditatis aditionem ſub conditione fieri non poſſe.l.actus legitimi.de reg.iur. l.eum qui. §.fin. de acquiren.hæredit.

Hæreditatem codicillis nec dari, nec adimi poſſe. l. Scæuola.ad Trebel.

Hæredem ſcriptum a fideicommiſſario, ſed non a legatarijs adire compelli.l.ſi quis omiſſa.ſi quis omiſſ. cau.teſt.

In maleficijs fideiuſſorem non admitti.l.ſi a reo. §.fin. de fideiuſſo.

In contractibus ius accreſcendi locum non habere. l. ſi mihi & Titio.de ſtipula.

In pignore prætorio prioritatem temporis non attendi.l.ſi finita. §.ſi plures. de dam.infect. l.is cui. §.qui prior. vt in poſſ.legato.

In Falcidiam, quod iure tantum hæreditario capitur, imputari: in Trebellianicam, quicquid iudicio teſtatoris acquiritur.l.in quartam.ad leg.falcid.

In perſonis & temporibus extentionem non concedi. l.commodiſsime.de lib.& poſthu.

In vaſis vitioſis ignorantiam non probari.l.ſed addes. §.1.loca.

In rebus coloni tacitam hypothecam non induci. l. 4. in quib.cau.pig.vel hypo.taci.contraha.

Libellum obſcurum pro libellante interpretari, probationem verò dubiam in probãtem retorqueri. l. ſi

quis intentione.de iudic. cap.in præſentia. extra,de probatio.

Liberos in conditione poſitos vocatos non cenſeri. l.Lucius in fi.iunc.glo.de hæred.inſtit.

Libero arbitrio non præſcribi.l.1.§.ad hæc.iunc.glo.in verbo,pro ſocio.C.de anna.except.

Litis conteſtatione iura temporalia perpetuari. l. nam poſtea.§.ſi is qui.de iureiuran.l.fina.in fi.de fideiuſſ. tutor.

Mandatum de caſu ad caſum non extendi. cap. ſuſceptum de reſcript.in 6.

Manumiſsio inter viuos peculium accedere, non in vltima voluntate. l.vni. C. de pecul. eius, qui liberta.meru.

Morte grauati fideicommiſſum non extingui. l. cum ita.§.1.de legat.2.

Moram vltimam non primam obſeruari. l. ſemel mota.ſolu.matrim.l.ſi ſeruum. §.ſequitur.de ſtipulatio. l.illud.de peri.rei vendi.

Nomina propria viriles inducere partes. Appellatiua vero hæreditarias. l.turpia. §.fina. & l.ſi hæredes. de legat.1.

Nominis proprij errore diſpoſitionem non vitiari, ſecus appellatiui.l.ſi quis in fundi vocabulo.de leg 1.

Nudam alienationis prohibitionem non valere. l.Lucius Titius.de legat.3.l.filiusfamil. §.diui Titus. de legat.1.

Nunciatione verbali poſſeſsionem amitti non reali. l.de pupillo.§.meminiſſe.de noui oper.nunciat.

Omnem ſeruitutem (dempto vſufructu) indiuiduam eſſe.l.1.§.ſi vſumfructum.ad leg.Falcid.

Ordinarium ſuſpectum omnino recuſari non poſſe, ſed adiuncti integritate ſuppleri. auth.ſi vero contigerit C.de iudi.

Pactum legis commiſſoriæ in pignoribus reprobari. l.1.C.de pigno.actio.

Pacto de futura ſucceſsione nullius eſſe momenti. l. pactum quod dotali.& l.hæreditas.C.de pac.

Poſt

Poſt litem conteſtatam reconuentionem non admitti.c.1.de mutu.petitio.

Pœnales actiones ad hæredem nõ tranſire.l.hæc actio. de ſer.corrup.

Per liberam perſonam obligationem alteri non quæri.l ſi ita ſtipulatus.§. Chryſogonus de ſtipulatio.

Prælegata in vulgarem ſubſtitutionem non venire. l. Sextiliam,de legat.3.l.miles.§.1.de legat.2.

Pro ciuili tantum debito non accedere conſtitutum. l.2.de conſtit.pecu.

Pro re modica furti actionem dari, ſed non doli. l. qui ſaccum.de furt.iunc.l.ſi oleum.in fi.de dolo.

Pupillum exhæredatum in legato grauari poſſe, ſed non eius ſubſtitutum. l. ab exhæredati. de legat.1. l.pe.C.de lega.

Quamlibet cauſam vel iniuſtam a dolo excuſare. l.igitur.§ & generaliter.de libe.cau.

Quod tranſmitti non poteſt,id nec cedi poſſe.l.ex pluribus.de adminiſt.tut.

Querelam etiam non præparatam ad liberos tranſmitti.l.ſi quis filium.C de iniuſt.teſta.

Reciprocos actus communibus regulis non includi. l quod autem. § ſi vir.de donat.inter vir & vxo.l.de fideicommiſſo.C.de tranſact.

Rem ſuam neminem, niſi a fure condicere poſſe. l.fin. in fi.vſufru.quemad.ca.

Res fiſcales vſucapi non poſſe. l.2. C. commu. de vſucapio.

Reum non actori, ſed actorem reo edere teneri. l.fin. C.de eden.

Reos de alieno crimine, vel conſcientia non interrogandos.l.fi.in fi.C.de accuſatio.

Remediorum cumulationem prohiberi, non exceptionum.l.plura.de actio.& obligatio. iunc.l.is qui. & l.nemo.de exceptio.

Seruitutis ius pro parte non acquiri. l.Plautus. §.fin.ad leg.Falcid.

Solennitatem internam facilè præſumi non externam.

 l.ſcien-

l.ſciendum.de ſtipulatio.
Semiplenam probationem contrà veriſimile nil valere.l.fi.C.qui & aduer.quos.
Speciei periculum ad creditorem pertinere,generis vero ad debitorem l non amplius. §.1.de lega 1. iunc. l.incendium.C.ſi cert peta.
Super iudicato tranſactionem non valere. l.ſi cauſa. C. de tranſact.
Super futuris alimentis tranſactionem non permitti. l.de alimentis.C.de tranſact.l.cum hi.ff eod.tit.
Sui hæredis exiſtentiam nunquam ad alienum commodum operari.l.1.in fi.vt in poſſ.legato.
Subſtitutionem translatiuam directo fieri non poſſe. §. fi.inſti.de pupil.
Teſtes ſingulares etiam mille, nil probare. l. ob carmen.de teſt c.bonæ.el 1.de electio.
Teſtes falſificantem cauſę periculum non ſubire,ſecus actam corrumpentem. l. in fraudem. §. quoties. vbi glo & Bar de iu.fiſci.
Tutorem habenti,tutorem dari non poſſe, curatorem verò curatori facilè adiungi. l.ventri.in fi.de tuto.& curato. §.interdum.inſtit.de curato.l.idem.de teſtamen.tute.
Tutoris interuentu, non excludi beneficium reſtitutionis.l.2.C.ſi tut vel curat.
Vbi agitur de damno, errorem iuris non nocere. l. iuris la 2.de iu.& fac igno.
Voluntaria alienatione,non etiam neceſſaria legatum reuocari.l.rem legatam.de alimen.legá.
Vitium perſonale non ſingularem, ſed vniuerſalem afficere ſucceſſorem.l cùm hęres.& l.an vitium.de diuer.& temp.præſcrip.
Vltimam diſpoſitionem & primum contractum præualere.l 4.de adim.lega, iunc.l.4. C.qui potio. in pigno.habe.
Vxorem a marito poſſe de adulterio accuſari,non ecõtra.l.1.C.de adulter.
Quid,inquam,prodeſſet huiuſmodi,& alias propè infinitas

nitas iuriſcōſultorum definitiones ſimplici tātum ac nuda lectione didiciſſe, earum uerò cauſas ac rationes penitus ignorare? Nempe iſthęc mihi ſcientia (ut ingenue fatear) non modo inſipida, ſed inutilis oīno uidetur. Neque enim ueram hoc pacto ſcientiam, uniuerſalemq; adipiſcimur. neque arte vel ingenio, noſtra ſtudia exercemus, ſed immortali quodam labore aliquot indiuiduorum (quæ infinita ſunt) opiniones contrahimus: eaq;, duntaxat ſcire probamus, quæ asſidua lectione congeſta memoriæ commendamus. Verum nec ea ſcimus, cum cauſas & rationes ignoramus. Quoniā pacto quis eorum veritatem aut falſitatem diſcernet, quomodo de illis cum aduerſario contendet, que nullo argumento ſubertere, nulla ve ratione didicit comprobare? Quid aliud agit, quam ὄνος πρὸς τὴν λύραν. Planè ſi ſic ineunda forent legalis diſciplinæ ſtudia, ne circa deciſionem atque indiuiduorum cumulos dūtaxat uerſaremur, uix ad eorum conſumm ationē uita hominis uel longisſima ſupereſſet, per cauſas vero & rōnes artem ingeniosè colligentibus breue luſtrum cum Iuſtiniano ſufficere arbitramur. a Particularium rerum cognitio ſuos limittes non egreditur, ſed tantum præſtat ſcientiæ, quantum experientia comprobant. Notitia vero per artem, ex uniuerſalibus cauſis & rationibus contracta, infinitum protenditur, omniaq; inferiora ſui generalitate compręhendit. Proinde qui unius legis ſolam deciſionem intellexerit, unam tantum facti ſpeciem definire noui, qui verò decidendi quoq; rationē collegerit, innumeros caſus & infinita prope indiuidua eadem ratione concludet. Cauſas intelligētibus librorū multitudine opus nō eſt: quicquid enim a doctoribus in tanta uoluminum copia fuſius traditum eſt, ſuo ipſi ingenio facile excogitabunt, concurrent eum Bartolo, Baldo, Paulo, Imola, Aretino, & cæteris ſcriptoribus: licet eorum commenta nō uiderint quod ſanè multis contingiſſe nobis cōpertū eſt. Odiui nā cauſarum ſciētiam, quam irrefragabilem methodū geris. Exurgite iuuenes ſcientię cupidi, veſtra iam exi-

a §. qu[illegible] ſi bene in [illegible] digeſtor[illegible]

 tentur

tentur ingenia, non ultra in nudis deciſionibus torpeſcant, non quid ſit intelligere ſufficiat, ſed cur ſit, diligentius inquiratur. Nec aliter Iulianum, Scæuolam, Papinianum cæterosq; iuris prudẽtes docuiſſe, aut ſenſiſſe puteris. Ego vero, ut mea aliquãdo opera ingenij fructum referatis, tractatum de cauſis definitionũ uobis propediem curabo, vt planè intelligatis nullam oĩno artem vel diſciplinam ſine euidentibus cauſis, & rationibus introductam, maxime uero ciuilem, quam non ab autoritate ſola (vt nõnulli temere exiſtimarũt) ſed a veris & ſolidis principijs deductam facile oſtẽdemus: eosq; miſerrimi ingenij eſſe, qui ad.l. non omniũ *a* (quam minimè intelligunt) cauſarum & rationum inſcitiam referre plerunque conſueuerunt.

a de legi.

PER RATIONES DVBITANDI & decidendi legum ſenſa elicienda. Cap. V.

QVanquam priori capite de cauſis, & rationib⁹ inueſtigandis abunde ſatis tractatum uidetur, at tamen ad perfectam legum intelligentiam ſufficere, aut quaquàm putamus ſolam decidendi rationem percepiſſe, niſi & dubitationis quoq; cauſam intellexerimus. Omnis enim lex in caſu dubio ſtatuenda eſt. *b* alioqui perridiculum foret, ſi de re penitus manifeſta atq; indubitata ferretur. Planè quis tã ſupinus & communis ſenſus expers, ut quæſiturus ſit, an mortuo alimenta debeantur? An ingenuo ac ſagaci patrifamilias liceat ſocietatem coire, mandatum ve ſuſcipere? An liceat impunè delinquere? & id genus innumera. de quibus ſi Iubentium Celſum Labeo aliquis interrogaret, ſtatim audiret, aut non intelligo quid ſit, de quo me conſulis, aut valde ſtulta eſt conſultatio tua. *c* Plus enim quàm ridiculum eſt dubitare, an mortuo alimenta debeantur: uel delicta impune committantur. Domitianæ utique ſunt huiuſmodi quæſtiones. Quocirca ſtudioſo iuueni

b L. quos labeo. de carbon. edict. l. 1. ad municipa. l. ancillæ. C. de furtis.

c L. domitius labeo. de teſtamen.

primus

primus erit labor, legis dubitationem diligenter inueſtigare, vt cauſam intelligat, quæ vel conſultorem, vel conſultum in ea re perplexum reddebat: quæ cauſa tãti æſtimatur, vt ſine illa nõ modo leges (vt Baldus voluit) intelligi perfectè poſsint, ſed & in multiplici varioq; ſenſu ille præualeat, quem maioris dubitationis rõ cõmẽdarit. Fieri etenim põt, vt vna lex ob ſui generalitatẽ varios recipiat intellectus. quorũ tñ potiſsimus habetur, qui maioris dubitationis anſam tollere videatur. *b* Perquiſita aũt dubitationis cã, & iã bona legis parte in intellecta, tũ cãm definitionis, ſeu rõnẽ (vt vocãt) decidẽdi facilius aſſequemur. Hæc vero totius legis radix eſt, hęc oẽm cõtrouerſiã ſopit, ꝑ hãc veritas eluceſcit, legiſlator cõprobatur, legẽtis deſideriũ explετur, inuẽta cã animus conquieſcit, cauſæ cognitio pfecta ſcĩa eſt. Sed vt res exẽplo liqueat, ſume acutiſsimi Papiniani rñſũ.

a l. 1. l. ſi tutores. C. de cõpenſatio.
b Ab. in c. cum in iure peritus. in 1. not. de elect. Dec. i l. quoties. idẽ ſermo. i ſi. de reg.

Verba ciuilibus ſubſtitutionem poſt decimumquartum ætatis annum fruſtra fieri conuenit, &c.

Ad l. verbis. de vulga.

In hoc reſponſo dubium faciebat illa iuris regula: mente teſtatoris obſeruãdam eſſe, etiam verborũ proprietate reiecta. *c* Proinde non omnino inutilem fore ſubſtitutionem (licet verborum directorum proprietas refragetur) quæ ſaltẽ in vim fideicommiſsi valere poſſit. *d* Verum dubitationẽ poſtea tollit potior cauſa definitionis alij regulæ inhærens, in re dubia a verborum proprietate minimè recedẽdũ. *e* Tũc enim mẽtẽ diſponẽtis reiectis verbis obſeruãdã, cũ de illa liquide cõſtaret, in ꝓpoſita vero ſpecie de mẽte teſtõris nõ liquere, voluerit ne ſubſtitutum directo vel ex fideicõmiſſo ſuccedere, quę mentis obſcuritas verborum proprietati facilè cedit. Occurrit aliud eiuſdem Papiniani exemplũ.

c l. Titia. §. Lucius. de legat. 2. l. 3. C. de liber. præte.
d l. Scæuola. ad Trebellia.
e l. non aliter, de leg. 3. l. 1. §. ſi is qui nauẽ. de exercito. actio.

Cum auus (inquit) filium, ac nepotem ex altero filio hæredes inſtituiſſet, a nepote petijt, vt ſi intra annum trigeſimum moreretur, hæreditatem patruo ſuo reſtitueret: nepos re-

Ad l. cũ auus. de condi. & demon.

iectura, *a* vt non iudicio teſtatoris neglecta, ſed potius tabellionis errore omiſſa crederetur. *b* Tunc enim reli ctum ſub conditione debere quoties omnis conditio vel expreſſa uel tacitè ſubintellecta cueniſſet. *c* in propoſita verò quęſtione ex duabus conditionib. adiectis alteram defeciſſe. His planè medijs iuriſconſultorum reſponſa diligenter examinantur, vera legum ſenſa pfectè eliciuntur, hinc non ex verbis, ſed ex mente (vt Celſus *d* monuit certisſima ſcientia comparatur. Porrò lex vna per huiuſmodi cauſas probè intellecta, ad mille legum intelligentiam aditum, quam facillimũ pręb et. Hunc diſputandi morem a maioribus noſtris plerũq; obſeruatum comperiet, qui eorum digeſta percurret, præſertim Iulij Pauli, qui pręmiſſis dubitandi rationibus quæſtiones vt plurimum definire ſolebat *e* Proinde, ornatisſimi iuuenes, hunc vobis ſtudijsq; veſtris ordinem præſcribite, vt nullam legem prætereatis, dõnec præcognitis, tum dubitandi, tum decidendi rationibus, verisſimum ſenſum percipientis. ita fiet, vt non ſolum perfectam iuris ſcientiam exiguo labore comparetis: verum in ipſo quoque labore comparetis, verum in ipſo quoque labore voluptatem penè incredibilem ſentiatis.

a L. iſti quidem in ſi. quod met. cau.
b L. quoties §. 1 de hær. inſtit.
c L. ſi hęredi. de cond. inſtit.
d L. ſcire leges. de legi.
e L. Aemilius. de mi. no. l. Neſennius deneg. ge l. Lycinius quibus ad libert. procla. non licet.

PER CONTRARIA ET OPPOSITIONES *veritatem melius inueniri. Cap. VI.*

FRequens eſt Baldo adagium. *f* ferro aperire viam, qui per contraria tranſit: nimium cognoſcenti, quanta ad eruendam veritatem facilitas vtilitasque ex contrarijs colligatur Enim vero oppoſita (vt Philoſophus inquit) facta collatione clareſcunt: *g* ſic veram cęiuſq; rei definitionem tutius aſſequemur, ſi omnia quu oppoſitum ſuadere videantur, in medium attulerimus, quibus ſubtili ingenio dilutis, veritas ipſa certius apparebit. Namq; dubitatorum ſolutio (ſecundum Philoſophum) veritatis eſt inquiſitio. *h* Locus hic præcedẽti tractatui de cauſis dubitãdi, ita cohæret, vt eiuſdẽ penè rõnis eſſe videatur. Verũ longè diuerſus inuenietur

f In l. precibus. C. de impub.
g Ariſt. in 3. Rhetoricorum.
h Ariſt. metaphy.

a l pe. uer. occurrebat. de cast. pe. in gloſ in l. eunuchis.C. qui teſta fa ce. poſ l.3. §. fin. ſi cui pluſquā p̄r l falcid

b Ariſ l li 1.c.depoſiti. c l.2. §.con trariū.C.de uet iu.enu.

Ad l. cētu rio.d vul.

d l. uerbis. de uulg. § ſi inſtit. de pupil

e l.querebatur.de mil. teſta.

f in l pre-i bus. C. de impub.

g Vt Bart. h Vt Acc. i Vt Bald. k Vt Caſt. l Ariſt. 3. metaphy.

Ad l. 3. in amitten-da. de acquir. poſ.

tur, ſi eius origo & efficacia cognoſcātur. Nempè ratio dubitandi ex qualibet generali regula (quę vel parū ad rem facere videatur) ſuſcipi poteſt. *a* Leuior enim eſſe debet dubitationis cauſa, cum a genere ſumatur, quàm difficultas ex oppoſita ſpecie ſuſcitata. Contraria vero in eadē, vel omnino ſimili ſpecie annotari palam eſt. *b* Vnde maiorem ad oppugnandum vim habent, & niſi ſubtili interpretatione per minimas facti differentias, tollerentur, oēm iuris diffinitionem facilè impugnarent. *c* Quòd, vt clarius fiat, non abs re fuerit exemplis oſtendere. Extat reſponſum Papiniani, compendioſam ſubſtitutionem a milite factam, poſt pubertatem & aditam hæreditatem, directo valere. Dubitandi ratio ex generali regula ſuſcipitur, nullam directā ſubſtitutionem vltra pubertatem, & aditam hæreditatem protendi *d* Verùm hanc rationem facilè euitabit, qui regulam non in militibus, ſed in paganis tantùm procedere dicerit Solis etenim militibus, non etiā paganis, tranſlatiuam ſubſtitutionem directo facere, ex priuilegio conceſſum eſt. *e* Contrarium vero ex alio Cæſarum reſponſo *f* in eadem ſpecie colligitur: vbi Diui CC. Compendioſam a milite factam poſt pubertatem non directo quidem, ſed fideicommiſſi iure valere reſponderūt. Quæ ſanè difficultas, cùm in eadem ſpecie contingat, niſi ex aliqua facti varietate tolleretur, vtiq; Cęſares Papiniano contraxiſſe viderentur. Proinde nonnulli verborum differentiam notant, quod hic communius, ibi directis verbis teſtator ſubſtituit: quem nos, vt veriſſimum ſenium, in repetitionibus noſtris amplexi ſumus, & nouis rationibus comprobauimus. Alij *h* quod his ſuberat mater impuberis, ibi nequaquam. Alij, *i* quod hic iure cōmuni, ibi ſpeciali teſtari voluit. Alij *k* aliter pro ingenio quiſq; ſuo. in contrarijs igitur interpretum nerui laborant. Doctorū ſudāt ingenia, varijq; varia diuinare coguntur, quę tamē vbi ſemel fuerint recte conciliata, ſolidam perfectamq; ſcientiā veritatis inducunt *l* Accedat aliud Pauli reſponſum. Poſſeſsionem (inquit Paulus) ſolo animo amitti poſſe, licet ſine

corpore

Corpore acquiri non poſſit. Ideo,& ſi maximè in fundo ſis,& animum uero poſſidendi nō habeas,ſtatim te amittere poſſeſſionem:quod & Vlpianus & Cęſares cō firmarunt.*a* Dubitandi ratio ex generali regula colligi poteſt.Omnes res,per quem modum contractæ sūt per contrarium diſſolui. *b* Verum ea ratio facile euitabitur,ſi regulam in his, quæ ab unius tantum uoluntate dependent,locum non habere intelligamus *c* Cōtrarium vero, & quidē difficilimum ex alio, eiuſdem Pauli reſponſo *d* in eadem ſpecie ſuſcitatur, ubi manifeſte inquit nullam poſſeſſionē ſolo animo amiti poſſe,quemadmodum ſolo animo acquiri nō poteſt.Quā quam corruptam omnino legē ſemper exiſtimauimus quę alteri eiuſdem iuriſconſulti reſponſo ex diametro repugnaret,ut noſtris in paradoxis latisſime comprobauimus:*e* idq; ita eſſe uel ex eo facile conſtat, quod nulla diſtinctione contrarium illud conciliari poteſt, niſi ridiculis doctorum ineptiis ſubſcribamus: præſertim cuiuſdam(ut dicunt)licentiati,cuius nomen modeſte reticeo,qui ſine corpore poſſeſſionem amitti nō poſſe ideo contendebat, quod ſemper animus eſſet in corpore. Sed ut ad inſtitutum reuertamur, hunc progrediendi morē per contraria & oppoſitiones,antiqui legum interpretes diligēter obſeruarunt, eaq; ratione illorum gloſſemata maxime commendantur, qđ ἐπὶ τὸν πλεῖστον opponēdo procedāt. Quos etiam ſecuti ſunt Dynus,Cinus,Bartol⁹,Baldus, Salicetus & alij cō plures,vt iam apud oēs in cōfeſsio ſit,nullā ad aperiēdas leges methodū breuiorē vtiliorēq; inueniri,quā p cōtraria,& oppoſitiones diſcutere veritatem.Hūc igiť (ſtudioſi iuuenes)morē uobis imitādū proponimus,vt cū legē aliquā per cauſas dubitādi & decidēdi trutinaveritis,ſtatim ad gloſſemata uos cōferatis, cōtraria, & oppoſitiones ſuſcitatas diligēter inſecturi:nec eas tātū quæ in propoſita lege mouebūtur,verū etiā quas in legibus relatis interpretes cumulauerint. Omnes enim ad vnum finem conſpirant,& ad principalem locū vtiliter referūtur:atque ita per omnia gloſſemata,ſucceſ-

ſiue

a in l. ſi qs § differentia eod. tit. & l. licet. C. eo.

b l. prout de ſolutio c. i. de reg. iu. in antiquis

c l. noſtram C. de teſta men.

d in l. quem admodum. de acqui. poſſ.

e d. §. in amittenda. Vbi oſtendimus deeſſe negatiuam

eſt modus loquēdi frequens apud iuriſconſultos. l. non quemadmodū de iudi. l. in §. nec enim de acqui. poſſ.

Ridicula ſolutio.

ſinc trāſeundum, eſt donec vltra nihil inueniatur. Nec enim facile putandū eſt iuris interpretes aliquid igno raſſe, qui omne vitæ tempus in ſolis legibus conſumpſere, quum nulla adhuc gloſſemata, uel doctornm cō mentaria proſtarent, quibus ob ſingularem doctrinā & eruditionem leges interpretari, ex priuilegio cōceſ ſum fuit. Hic autem ſtudendi modus omnes alios ſuperāt. Hac eſt (iuuenes acutisſimi) ſupremum illud & archanum myſterium, quod præceptores diſcipuli. nō aperiunt, ut ſemper aliquid amplius (ſecundū Iuſtinia num habere uideantur. *a* Me autem (teſtis eſt Deus) charitas nihil retinere permittit. Vellem perfecto quid quid mihi uel ingenij eſt vel doctrinæ (& ſi per exiguū eſt) primo congreſſu in pios probosq; auditores trāſcri bere. Is tandē boni preceptoris eſt fructus, ea felicitas, opā ſuā in bene merētibus diſcipulis rectè collocaſſe. Delectat labor agricolam, cū videt agros de ſemēte feliciter reſpōdere. Sed vt iter cęptū relegamus, cū uobis (dilecti iuuenes) omnia per interpretes cōtraria, oppo ſitionesq; abunde cōſtiterint, conciliatione cogitandum erit cōciliationes autem uel ab eiſdem, vel a Bar tolo (ſi illi deſint) mutuo accipietis. Quod ſi nec inter pretum, nec Bartoli iudicium placebit, veſtro ipſi inge nio facti uarietates, & rationum differentias ſubtilius excogitabitis. Quam methodum, ſi diligenter ſeruaue ritis, non modo preſentaneam utilitatem, ſed & immortalem uobis gloriam apud omnes comparabitis.

a § inter. in proe di. geſtorum.

Regularum vſum quam Maxime neceſſarium eſſe. Cap. III.

CVm leges & prudentum reſponſa, ob eorum nu meroſitatem nonnunquam etiam prolixitatem non facile posſint memoria retineri (plerunque enim uniuerſam facti ſpeciem uel longisſima *b* narrāt cuius retentio ingenium magis fatigat quā erudit) ma ioribus noſtris uiſum ex toto legum contexu regu-

b Vltim. l. qui. Ro. §. cali mac. de

las

las quam breuiſsimas colligere, quales habentur in titulo regularum iuris. & latiſsime in noſtro tractatu, quę axiomata iuris inſcripſimus, quæ nihil ſane aliud ſunt quam breues & compendioſę ſententię ex peruagatis definitionibus præſtrictæ, quo & minori labore diſcantur,& facilius diutiusq; memoria teneantur. Iuriſcōſulti regulas, Doctores ſummas, Dialectici theſes ſeu poſitiones, Medici, Aphoriſmos, aliqui epitomes, nonnulli enūciata ſiue axiomata vocant. Quāuis ſubtilius inueſtigātes prędictas voces nō nihil inter ſe diſtare putarint: nos vero hmōi ſubtilitates nō moramur cum tenues verborum differentias leges noſtræ reijciant, *a* & nuda vocum diſputatio ſolis pertinacibus relinquatur. *b* Harum vero regularū ſeu axiomatū vſus quam neceſſarius ſit, ex multis facile conſtat. Primum, quod ingenium ſui breuitate delectant, *c* memoriam non onerant, ad ſcientiā celerius perducunt, cęterū linguā quā maxime erudiunt. Nanq; per regulas & elegātes formulas longe clarius, ac proprius mētis cōceptū explicamus, idq; veriſsimum eſſe quotidiana experiētia edocemur. Iam qui huiuſmodi regulas non callent, per inutiles verborū circuitus, & inextricabiles periſſologias vagari circa ea cogūtur, quæ duobus verbis cōmodiſsime exprimi poſſent. Plane ex regulis componimus ſyllogiſmos, perfectiſsimum diſputandi genus, *d* quo nullum ad veritatem eruendam, ad detegendā falſitatem aptius, aut propinquius inuenitur. Etenim propoſitis duabus regulis, neceſſario cōcluditur quicquid probatū volumus. Hunc morem aſſeruaſſe maiores noſtros comperiet, quicunq; Dyni, Cyni, Oldradi, Signoroli, Bartoli, Baldi, & aliorum complurium commentaria diligēter euoluerit, quod vt manifeſtius fiat, *e* vnicum ſubijciemus exemplum. Si probare contendam, re tantum & verbis tantum coniunctos pro iure concurrere, quam abſonum fuerit per ambiguas legum inductiones: quæ in varios ſenſus diſtrahi poſſunt, ſiue per ineptas ſimilitudines diſputandi ordine prętermiſſo, niti illud perſuadere? Quod duabus tm̄ regulis longe

a l. quoniā indignum. C. de teſt. l. 2. & l. com. de lega. l. lic. inter. de uerbor. ſig.

b l. 2. de cōſti pec. gloſ. in rubr. infir.

c gloſam in l. 1. quod met. cau. l. 1. de re. iu.

d Ariſt. 1. Prio. Ioā. And.

e l. pręt. §. iulia de col le bon.

f Vt per l. ſi quis hære. de hære. inſtit. & l. mæni. de legat. 2.

a l. ſi Titio. §. Iulianus. de legat. 2. & l. uni §. ubi autem. C. de caduc. tollen.
b l. recuſari de a quiren. hæred.
c l. ſi reliquero. de legi tuto. authen. ceſſante. C. de leg. hær.
d l re coniuncti. de legat. 3.

ge explicatius concludetur: in hunc fere modum. Ius accreſcendi ex præſumpta voluntate dependet, *a* ſed voluntas non minus re, quàm verbis oſtẽditur: *b* ergo re tm̃, & verbis tm̃ coniuncti pariter admittuntur. Vel ſic, paritas vinculi, paritatẽ iuris inducit: *c* ſed re tantũ, & verbis tantum coniuncti, pari vinculo nitũtur: *d* ergo pari iure cõcurrere debẽt: & ſic de ſingulis. Hunc diſputandi modũ omniũ, tum facillimũ, tum elegãtiſsimũ, ſtudioſi iuuenes aſſequentur, ſi ex legibus poſitiones, ſeu regulas colligere ſtudeant, ex quibus breues ſyllogiſmos cõponant. Quod quidẽ argumẽti genus, ita ad veritatis cognitionẽ neceſſariũ videtur, vt ſine eo, nec ſcholaſticus proficere, nec Doctor iura interpretari, nec aduocatus cauſam defendere, nec iudex cõtrouerſias definire rectè poſſe exiſtimentur. Quomodo autẽ ex legibus regulæ colligãtur, ſequẽti capite oſtẽdemus.

Regulas tum ex verbis, tum ex mente legum colligendas. Cap. VIII.

TANTA eſt præſentis tractatus vtilitas, vt legum profeſſoribus ad ſummum eruditionis gradum conſequendum ſola ſufficere videatur. Tota enim ab ingenij viribus dependet, tota in ſubtilitate verſatur, hic ſtudioſus iuuenis & mentis acumen, & ingenij ſui perſpicaciam facilè probat. Nec dubitandum erit, eum in legibus quàm maximè profeciſſe, qui ex earum mente regulas, ſiue axiomata colligere didicerit. Regulas autem, tum ex verbis, tum ex mente colligi planum eſt. Ex verbis quidem, cum legislatoris formulam ſequimur nihil fere penitus immutantes, quales ſunt omnes ſub tit. de reg. iuris. quibus nihil addimus vel detrahimus, qualesve ex prudentum, aut Cæſarum reſponſis ad verbum decerpere licet, veluti

EX CONSTANTINO. Nihil eſt quod magis hominibus debeatur, quàm libertas ſupremæ voluntatis. l. 1. C. de ſacroſanct. eccleſ.

Vitæ vtilitas, legum obſeruatione digna non eſt l.quæ adulterium.C.de adulter.

Ex Leone. Quæ contra leges fiunt, pro infectis habenda ſunt. l.iubemus. §.prædia.C.de ſacroſan.eccleſ.

Deſideria morientium, ex arbitrio viuentium colliguntur.l.quoniam.C de nat lib.

Ex Antonio Pio. Quæ ex improuiſo caſu accidunt, fato, non noxæ imputantur l.1 C.ad l.Cor.de ſicar.

Parentum neceſsitatib. lib. ſuccurrere iuſtum eſt. l. 1. C de alien.lib.

Ex Vero. De ſua, non de aliena conſcientia quiſque eſt interrogandus.l.ſi.C.de accuſatio.

Alienatio eſt omnis actus, per quem dominium transfertur.l.1.C.de fund.dota.

Ex Teodoſio. Ad regimina & dignitates, non prætium, vel ambitio, ſed probata vita proüehere debet. l.1. C.ad l.Iul.repetun.

Mendax precator caret penitus impetratis l.pen. C. ſi contra ius vel vti.pub.

Ex Alexandro. Nihil tam̃ proprium imperij eſt, quam legibus viuere.l.3.C.de teſtamen.

Quod legitime factum eſt, nullam pœnam meretur. l.Gracchus.C.de adult.

Ex Gordiano. Defenſor propriæ ſalutis in nullo peccare videtur.l.3.C.l.Cor.de ſicar.

Reſoluto teſtamento, neque legata, neque fideicommiſſa debentur.l.cum duobus.C.de inoffic.

Ex Gratiano. Iniuriarum occaſio inde naſci non debet, vnde iura naſcuntur.l.meminerint C.vnde vi.

In criminalibus non oportet emendicatis vti ſuffragijs.l.ſinguli.C.de accuſatio.

Ex Archadio. Ibi pœna eſſe debet, vbi noxia eſt l.ſancimus.C.de pœn.

Neceſſariarum prætermiſsio nocet, non abundans cautela.l.teſtamentum.C de teſtamen.

Ex Diocletiano. Volenti dolus non infertur.l.cum donationis.C.de tranſact.

Beneficia Principum in alterius iniuriam non tribuũtur.

tur.l.nec auus.C.de emancipa libero.

Ex Zenone. Nephandorum hominum arrogantia, modis omnibus opprimi debet.l.vni. C.de priua.carce.

Ex *Honorio.* Eadem ſeueritate voluntas ſceleris, qua effectus punienda eſt.l.quiſquis.C ad l.Iul.maieſta.

Iudici pecuniam mutuans, vna cum iudice relegatur. l.quiſquis.C.ſi cert.peta.

Ex Valentiniano. Culpa ſimilis eſt tam prohibita diſcere,quàm docere.l.pe C.de maleſi.

Seniores propinqui minorum errores corrigere debēt. l.vni.C.de emenda.propinquo.

Ex Caio. Seruis alienis libertas directo dari non poteſt. l ſeruo.C.de teſta.manu.

Calumniæ pœna in paternæ mortis accuſatione ceſſat.l.calumniæ.C.de calumnia.

Ex *Iuſtiniano*. Longè grauius eſt æternam, quam temporalem offendere maieſtatem. authen.Gazaros. C. de hæreti.

Quod omnes tangit, debet ab omnibus comprobari. l.ſi in ſi.C.de auct præſtan.

Ex *Valente.* Exemplum graue eſt,prætextu nocentis in ſontē periclitari.l.ſi.in ſi. C.de his qui latro.occulta.

Principis indulgentia non infamiam, ſed pœnam remittit.ſi.C.de gene.ab liti.

Ex *Aurelio.* Conceſsio Principis habet vim decreti. l.2. C quando decre.opus non eſt.

Ex V*alerio.*Concordia lucro præferenda eſt.l.reprehendenda C.de inſti.& ſubſtit.

Ex Philippo. Inter filios bona patris ſunt æqualiter diuidenda.l.inter C.famil.erciſcun.

Ex *Pertinace.* Qui ſoluendo non eſt neceſſarium hæredem etiam in fraudem relinquere poteſt. l. 1. C. de neceſſa.ſer.

Ex *Federico.* Scholaſticis nulla omnino iniuria fieri debet.auth.habita.C.ne ſi pro patre.

Similiter ex prudentum reſponſis.

Ex Papiniano. Summa eſt ratio quæ pro religione facit. l.ſunt perſonæ,de reg.& ſumpti.fu,

Decep-

Deceptus non videtur, qui iure communi vſus eſt, l. inter eos,paragr.cum inter,de fideiuſ.

Ex Iuliano. Vnicuique contemnere licet ea,quæ pro ſe introducta ſunt,l.ſi iudex,de minori.

Calumnioſa ſcriptura in iudicio vim non obtinet,l.2. de fide inſtrumen.

Ex Iaboleno. Id bonorum cuiuſque eſſe intelligitur. Quod ęri alieno ſupereſt,l.non poſſunt,de iur.fiſci.

Seruitutem recipere niſi ſibi nemo poteſt,l.proprium, communia prædio.

Ex Scæuola. Aduentitij caſus non ſunt computandi,l.Iulianus qui & a quibus.

Si vinco vincentem te, fortiori ratione vinco te, l. de acceſsionibus,de diuer.& tempora.præſcrip.

Ex Marcello. Neque ſeueritatis,neque clementiæ gloria affectanda eſt,l.reſpiciendum,de pœn.

Non confitetur qui exceptione vtitur, l. non vtique, de exceptio.

Res inter alios iudicatæ,alijs non præiudicant, l.ſæpe, de re iudica.

Ex Labeone. Quædam habere licet, quamuis vtilia non ſint,l.ei ſurdo,de ſeruitu.

Nupta non videtur quæ virum pati non poteſt, l.pen. quando di.lega.ce.

Ex Neratio. In alieni facti ignorantia, tolerabilis error eſt,l.ſi pro ſuo.

Nil penes eum reſidere oportet ex re, in qua fidem fefellit,l.lege fundo,de l.commiſſo.

Ex Caio. Potentioribus noſtris pares eſſe non poſſumus,l.3.de aliena.iudi.

Non debet quis ex alieno damno lucrari, l.itaque, paragr.1.de dolo.

Ex Celſo. Inciuile eſt,niſi tota lege perſpecta:aliquid iudicare vel reſpondere,l.inciuile,de legi.

Vani timoris nulla æſtimatio eſt, l.ſi quis ab alio,de re iudicata.

Ex Pomponio. Patriæ & parentibus parere tenemur,l.veluti,de iuſtit.& iure.

Naturalis obligatio iureiurando tollitur, l.fina. de iureiuran.

Ex Vlpiano. Graue eſt fidem fallere, l.1.de conſtit.pecu. Tueri ius ſuum quis debet: non iniuriam committere, l.1.paragr.1.quod vi aut clàm.

Ex Paulo. In bono & æquo plerunque perniciosè erratur, l.ſi ſeruum, paragr.ſequitur, de ſtipulat.

Inuitis nobis, res noſtras alius retinere non poteſt, l.ſi filiofamilias, paragr.1.ſolu.matrimo.

Ex Martiano. Facti interpretatio, plerunque etiam prudentiſsimos fallit, l.2.de iu.& fac.igno.

Qui ſibi non parcit, multo minus alijs parceret, l.fina. de bon.eo.

Ex Aphricano. Noxa caput ſequitur, l. rem mihi. commoda.

Ex duabus conditionibus diſiunctiuis ſufficit alteram adimpleri, l.ſi ita quis, de ſtipulatio.

Ex Calliſtrato. In maleficijs voluntas ſpectatur, non exitus, l.diuus, ad l.Cor.de ſica.

Ex æquali conuerſatione naſcitur contemptio dignitatis, l.obſeruandum, de offic.præſid.

Ex Florentino. Vim atque iniuriam propulſare licitum eſt, l.vt vim, de iuſtit.& iur.

Dolus an virtus quis in hoſte requirat? l. nihil, de capti.

Ex Modeſtino. In neceſsitatibus nemo liberalis exiſtit, l.rem legatam, de alimen.lega.

Lubricum linguæ ad pœnam facilè trahi non debet, l.famoſi, ad l.Iul.maieſta.

Ex Claudio Triphonino. Factæ cauſæ, infectæ, fieri non poſſunt, l.in bello, paragr.factæ, de capti.

Flagitioſæ rei nulla eſt ſocietas, l. ſi a reo, paragr.fi. de fideiuſſo.

Ex Venulio Saturnino. Nemo alterius non delinquentis deteriorem conditionem facere poteſt, l.2. quod vi aut clàm.

Non debent eſſe melioris conditionis ſtulti, quàm periti, l.Seruius, quod vi aut clàm.

Ex

Ex Arcbadio. Non ad teſtium multitudinem,ſed ad ſyn ceram teſtimoniorum fidem reſpici oportet, l. ob carmen.de teſti.

Probationes de domo rei ſumi non debent,l.de mino re.paragr.tormenta,de quæſtio.

Ex Arriano. Propenſiores eſſe debemus ad liberandum quam ad obligandum, l.Arrianus. de actio. & obligatio.

Adulteri inter milites non ſunt recipiendi, l. qui cum vno,§.adulterij,de re milita.

Ex Alpheno Varo. In coniunctis ordo non attenditur,l. quidam teſtamento,de pecul.lega.

Ex Tertulliano. Non hominis fictio,ſed veritas ſpectanda eſt,l.ſi forte,de caſtren.pecul.

Ex Hermogene. Pœnæ ſunt molliendæ,potius quàm exaſperandæ,l.pe.de pœn.

Contumacia litis damno coercetur, l.contumacia, de re iudic.

Ex Proculo. Furioſus non poteſt deſinere animo poſsidere,l.ſi is qui,de acquir.poſſeſſ.

Ex Mætiano. Pœna vnius alterius prẹmium eſſe non debet,l.ſi ſequentes,ad Syllania.

Ex Terentio. Legi locus non eſt in ea hæreditate, quæ ſoluendo non eſt,l.ſi quis ſolidum,de hære.inſtit.

Ex Eburnio Valente. In facto proprio error non præſumitur,niſi probetur,l ſi hæres.paragr.ſi.ad Trebel.

Ex Licinio Rufino. Sine poſſeſsione vſucapio non procedit,l.ſine,de vſucapio.

Porro huiuſmodi regulę,ſeu ſententiæ,nullo ingenio, ſed exiguo tantum labore colliguntur. Per ſe enim maxime patent,atque vltro percurrentibus offeruntur. Altera verò pars,quæ vim & mentem legum intuetur,lõge difficilior eſt, quippe quæ tota ab ingenio & ſpeculatione dependet. Neque enim ex vniuerſa lege verbũ aliquod retinemus, ſed ex ratione tacita definitionis generalem regulã ſubtili interpretatione deducimus: atq; ita non quid iuriſconſultus dixerit,ſed quid ſenſerit explicamur. Quo in genere,duos omnino ex docto-

ribus noſtris excelluiſſe comperio, Bartolum, & Baldum: qui vniuerſas fermè legum ſentētias ita perſtrinxerunt, vt eorum formulis, vel epitomis, nihil aut breuius, aut ſubtilius excogitari poſsit. Ex quibus, declarationis gratia, aliquot non vulgares proponemus. Vlpianus inquit.

Ad l. tutor datus. de teſta. tute.

Tutor datus, vetari tutor eſſe poteſt, vel teſtamento, vel codicillis.

Ecce quàm ſubtiliter & generaliter Bartolus colligat. Vnumquodque per quod ligatur contrarium diſſoluitur. Nam quemadmodum tutor teſtamento codicillisve datur, cōtraria diſpoſitione remouetur. Sed quàm parum eſſet hoc de tutore tantum intelligere, niſi ex mente legis ad omnes caſus ſimiles generalis regula traheretur. *a* Proinde Bartolus ingenioſè caſum ſpecialem ad regulam generalem protraxit.

Ad l. duobus. de teſta. tutel.

Inquit Modeſtinus; Duobus diuerſis pupillis tutor datus, & ſi alterius tutela ſe excuſare poteſt, attamen alterius tutor manet.

Quàm ingenioſè & breuiſsimè Bartolus. in ſeparatis de vno ad aliud non infertur. *b* Extat Priſci Iaboleni reſponſum.

Ad l. fi. de fund. iſtr.

Legata vel empta naue cum inſtrumento, ſcapham nauis deberi.

Quod rectè a Paulo eius diſcipulo *c* reprehenditur, cum ſcapha non ſit inſtrumentum nauis: ſi quidem a naui non genere, ſed quantitate tantum differt. Audi Bartolum quid colligat: plus & minus non faciunt differre genere: capiendo genus ſecundum iuriſconſultos *d* Vel diuerſitas accidentium non inducit ſpecificam differentiam: capiendo ſpeciem ſecundum Dialecticos. Vel ſubtilius, diſponens & diſpoſitum, ſe ſub eodem genere non compatiuntur: quamuis poſtremum hoc axioma ex Dyno deſumpſerit. *e* Item alibi ex Papiniano.

Talia ſunt ſubiecta qualia prædicata demonſtrant. *f* Itē

a l. regula, § fi. de iur. et fac. igno.
b l. Papinianus exuli, de mino. l. fin. de calumnia. l. naturalem. § nihil. de acq. poſſeſſ.
c l. an manumittere, de manu. uind.
d l. legato generaliter, de legat. 1.
e In c. mora, de reg. iur. in 6.
f l. 3. de fundo. inſtru.

ex Pomponio. Ad poſitionem cõſequẽtis, ſequitur po ſitio antecedentis.*a* Ex Vlpiano:nõ refert quidex ęqui pollentibus fiat.*b* Ex Paulo;principale per acceſſoriũ non confirmantur.*c* Ex Marcello:qualitas adiecta ver bo ſecundum tempus verbi intelligi debet, *d* Ex Martiano:Non expectatur id,cuius euentns nihil operatur *e* Ex Florentino.Inducta ad diminutionem nõ operã tur augmentum.*f* Et id genus innumera,quæ nullo pa cto ex verbis legum,ſed ex mente & ratione,ſubtili in genio per eundem excerpta inueniũtur. Baldus quoq; huiuſce rei ſtudio ſus maxime fuit,ut ſcripta eius oſtẽdunt. Nam & philoſophię eum dediſſe operam argumẽto ſunt quæ in titulum de probationibus edidit cõ mẽtaria:præſertim in reſponſum Diui Alexãdri,*g* ubi per omnia prædicamenta diſcurrit, veritas probationes excutiat.Similiter,& in libros Decretalium,vel ex Philoſophus plurima congerit,quæ plerunq; legũ autoritate non fulcit. Vtq; aliquid ex eo in medium afferamus,extat reſponſnm Veri & Antonini:Statuliberum poſt adeptam libertatem non poſſe conueniri ex cõtractu anteà celebrato,dum libertas penderet. Ecce ingenium Baldi ut colligat: illud quod eſt in potentia de actu non diſponit.Nam ſtatuliber in potentia eſt libertatis,nondum tamen actu liber eſt. Factum igitur ab eo nondum libero exiſtente, non porrigit vires in caſum adeptæ libertatis.Vnde ex propoſita lege,vtrunque & uerbalis & mentalis regulæ exemplum deprehẽditur:verbalis quidem in ſpecie,cum dicimus factum a ſtatulibero,eidem libero facto non imputari:mentalis vero quaſi per modum cauſæ, & rationis magis in genere,vt diſpoſitum in potentia ad actum non extẽditur.*h* Occurrit aliud Diocletiani & Maximiani.

a l. illud de acquir. hær red.
b l. fidei cõmiſ. §. ſi cui de leg. 3.
c l. quod p manus. de iu. codicillo
d l. titius de milit. teſta.
e l. cum hæ res. § i. de acqui. hær.
f l. legata. de adi. lege
g In l. in pſona. C. de probatio.
Ad l. i. C. anſer ex ſuo fac. cui refragari videt l: quid ab alio. de cõ dic. furt.
h l. pen. de his qui not. infami.

Non codicillum,ſed teſtamentum facere uoluiſſe,qui inſtitutionem & exhęredationem fecit.

Ad l. non codicilliũ C. de teſt.

Ad l. fi. C. quimanu. non poſſ.

Vide quam ingenioſè & elegãter Baldus ex eo indiui duo generale axioma deducat: Rei qualitas agentis in tentionem demonſtrat. Vel, Cauſa cognoſcitur ab ef fectu. Idem Cæſares reſponderunt. Fidei commiſſarias libertates ex ſolo euentu fraudis creditorum impediri directas non utique, niſi & euentus fraudis, & fraudã di animus concurrant. Baldus inde ſic colligit. Fauora bilius eſt directum quàm obliquum. Item ex alio Iuſti niani reſponſo *a* ſatis prolixo breuiter colligit. Fruſtrà fit per plura, quod paucioribus effici poteſt. *b* Infinita alia adduci poſſent, quæ breuitati gratia ommittũtur, Sic etiam antiqui legum interpretes Irnerius Pileus, Martinus, Bulgarus, Lothatius, Placẽtinus, Hugolinus Rogerius, Aldricus, Ioannes, Azo, Accurſus, & reli-qui huiuſmodi, regulas quàm breuiſſimas ex legum viſceribus ingenioſe trahebant, ut in eorum gloſſema tis paſſim videre licet. Sic doctores omner, re & fama celebres (qui cõſumatis lucrubationibus ius ciuile plu rimum illuſtrarunt) obſeruaſſe comperimus. Nos eti-am (candidiſſimi iuuenes) ab initio ſtudiorum noſtro rum perpetuam huic rei curam intẽdimus, nihilq; vel vtilius, uel delectabilius in hac legali ſalutare cogno-uimus, quàm ex mente iuriſconſultorum, illorum re-ſpõſa ad breues formulas reducere, regulasq; ex omni iuris parte colligere. Nempè hic ſtudendi modus inge nium vehementer exercet, & ſtudendi animos mira breuitate delectat. Mihi uero plurimum cõtuliſſe fate or ea, quę ex frequenti bonorum autorum lectione di diceram unde effectum eſt, ut locos uniuerſales (exqui bus & generales regulę, & elegantet ſententiæ compo nuntur) in promptu facilè haberẽ idq; planius vobis conſtabit, ſi paucula interim expenuario noſtro deprõ pta ſubieecerimus. Inquit Vlpianus: Si ſui natura tabu-læ patefactæ ſunt, apertum uideri teſtamentum nõ du bitatur. Non enim quærimus à quo aperiamur. Nos ita: Vbi natura operatur, hominis miniſterium non exigitur. Quæ regula apud medicos frequẽtiſſima eſt. Vel breuius: Habito fine de medijs non curatur. Po-

a in l. fin. C. de adop. Ariſt. 8. To pico. l. i. qđ met. cau. l. ampliorem §. refuta t . . . C. de appel.

Ad l. ſi in duobus ff. ſi ſui na-tura. quẽ admodũ teſta. aperiun.

teſt

teſt & hinc probat illud alibi notatum. Non quæritur de modo, dum tamẽ habeatur effectus. Item Vlpianus alibi: Cùm pater filio de caſtrenſibus teſtanti teſtis eſſe poſſit, & frater ergo poterit. Nos hinc Philoſophi regulam trahimus: Si de quo minus ineſſe videtur ineſt ergo de quo magis; *a* Vel clarius : Ex deciſione caſus magis dubij, minus dubius definitur. Idem Vlpia. alib.

Ad l. qui teſtamẽto in princi. de teſta.

Prætor ipſe ſe tutorem dare non poteſt.

a Ariſto ii. topico.

Nos generalius. Agens, & patiens debent eſſe diſcreta. Vel, Nihil agit in ſe ipſum. *b* Vel Actio & paſſio in eodem ſubiecto non concurrunt. *c* Idem Vlpianus.

Ad l. prętor. de tuto. & cur.

Non amplius qui parere cõditioni poteſt, quæ ſemel expleta ſit.

b l. ille à quo. § tempeſtiuum. ad trebelia.

Nos breuius: Actus potentiam excludit. *d* Vel, Actus & potentia ſimul eſſe non poſſunt. Idem Vlpianus.

c. l. Vranius de fideiuſſo.

Qui mihi donatum volebat, ſerua communi rem tradidit. Seruus accepit, quaſi mihi, & ſocio acquiſiturus: placet mihi tantum acquiri.

Ad l. fi. ita verſi. non .n. de manu. teſta.

Nos ita perſtrinximus: Cauſa inſtrumentalis actum non diſponit. Vel, Finis actus ab organo non dependet, Item ex Paulo dicente.

d §. ſic itaq; diſcretis verſic. quia quod meũ eſt inſt. de actio.

Cæterum & ille, per quem volumus poſſidere, talis eſſe debet, vt habeat intellectũ poſſidendum.

Colligimus. In omni actu explicando habilitatem inſtrumenti requiri. Ex eodem Paulo, dum inquit.

Ad l. qui mihi donatum de donatio.

Metrodorum, cum hoſtem fugientẽ ſciens ſuſceperit, in inſulam deportari. Philoctenten. quòd occultari eum non ignorans diu diſſimulauerit, in inſulam relegari placet.

Ad l. i. ff. aqui. poſ. per commuuem. verſic. cæterum. de

★ Ad l. metrodorum de pęnis.

a l. vtrum. ad l. pōpe. de parrici. l. per. C. de paganis. Nos breuiter. Delinquens in committendo grauius a quàm omittendo punitur. Vel mitius tractatur qui cō ſentit quàm qui agit, licet aliàs (quando vterque principalis in facinore habetur) pari pœna teneri dicator. Item in committēte dolus, in omittente culpa præſumitur. *b* Dolus autem grauiorem exigit pęnam, quã culpa. Item ex Scæuola dicente.

b l. Iulian⁹ ꝗ prin. iun. l. ſi ſterilis. §. cum per venditonē. de actio. empt.

Qui in vtraque ripa fluminis publici domum habet, pontem priuati iuris facere non poteſt.

Non ſic medium inhabile impedit extrema coniungi *c* Item ex Triphonio ubi citat Ciceronem in oratione pro A. Cluentio habita, colligimus grauius eſſe delictum ob auaritiam, quam vindictæ gratia perpetratum.

Ad l. ſi. de ſlum. *c l. qui ſe l. ba. §. ſi. de ſerui. ruſt.*

Item ex Paulo, ubi inquit

Ad l. Cic. de pœn.

Ad l. 3. in princ. de acq. poſſ.

Non vtique qui fundum poſſidere velit, omnes glebas eius circumambulare oportet, ſed ſufficit quamlibet dartem eius fundi introire.

Ad l. vulgar. de fur tis.

Nos ita colligimus: In concretis factum in parte trahitur ad totum. Simile eſt quod alibi ex Vlpiano notauimus: qui patrem tangit, totum tetigiſſe uidetur.

Ad l. euidenter de excep. re. iudi.

Item ex Iuliano dicente:

Euidenter iniquiſſimum eſt proficere rei iudicatę exceptionem contra quem iudicatum eſt.

d c. intelleximus. extra. de iudi ciis.

Ita colligimus: *d* Odium in fauorem redundare nō debe.

Ad l. pub. ſ. ſi. de cō dit. & demon.

Item ex Marcello alibi colligit Bartholes; Non eſt ue ſimile quod teſtator plus diligat ſobſtitutum, quã primo loco poſitum. Nos autem breuius & uniuerſalius: Non debet melioris eſſe conditionis cauſatum remotius, quam propinquius. Item ex Paulo dicente,

Is qui reipub.cauſa abeſt, in aliqua re læſus non reſtituitur: in qua etiam ſi reipub. cauſa non abfuiſſet, damnum erat paſſurus.

Ad l. ante penult. ex quibus cau. maio.

Nos ſic generaliter notamus: effectus non debet aſcribi cauſæ, qua remota idem effectus nihilominus contingeret. *a* Item ex Papiniano dicente.

a l.conditio nibus pupil lus.in prin. de condi. et demon.

Miles iure communi teſtatus, teſtamento poſtea iure militię ſuper bonis omnibus facto, poſt annum militiæ vita deceſſerat, prioris teſtamenti, quod ruptum eſſe conſtabat, non reintegrari vires conſtitit.

Ad l. militis. ff ſi de mili. teſt.

Nos ex mente Ludouici Romani in pluribus eius reſponſis, *b* ita breuius, ac explicatius colligimus, Sola remotio cauſæ actus ſublatiuæ, actum ſublatum non reintegrat, licet infinitis pene legibus hæc regula cōprobetur. *c*
Item ex Pomponio dicente.

b In conſilio 459. in propoſita conſultatione in fi.
c l.2.C. de poſthu. hær.inſti.l.

Bona ad mulierem perpetua, ex marito potius, quàm ex turpi quæſtu perueniſſe cenſeri.

Ad l quintus.de don. inter.vi.& vxo.

Notamus: Pro nobiliori cauſa præſumendum. *d* Item quòd longe ſubtilius eſt: Ex nihilo nihil fieri. *e* Alia ſane plurima, & prope infinita adducere poſſem, niſi commodius ſuo loco, fuſiusq; paterent. Etenim quantū hoc in genere laborauimus, libellus ille axiomatū (qui propediem in lucē dabitur) facile iudicabit Ho c ſolū repetiſſe velim, & magno eſſe ingenio & ad ſummā eruditionis frugem eū perueniſſe, qui prolixas legū deciſiones in cōpendiū vel epitomē redigere, & ex illarū mēte gn̄ales ſibi regulas parare didicerit Quod facilè vos executuros cōfido (ingenui adoleſcentes) ſi iuriſcōſultorū uamina frequēti pede triueritis, nobiſcū

d l.merito, pro ſocio.
e Ariſto. 1. de gene. & corrupt.

reputan

reputantes, nullius artis vel diſciplinę perfectam ſcientiam poſſe ſine aſsiduo ſtudio cura & diligentia comparari *a*

a l. lega. § ornatricibus de leg. 3.

VERA LEGVM INTERPRETAtiones, non incumulandis doctorum opinionibus, ſed in exploranda mente Legislatoris conſiſtere.

Cap. IX.

IAM eò peruentum eſt, ut cum legem aliquam interpretandam aſſumimus, niſi illam pleno ſtilo, & ſolenni (vt inquiunt) apparatur tractemus, extraneas etiam materias inſerendo,& peruagatas doctorum opiniones cumulando,officio noſtro ſatisfeciſſe minime videamur. Hinc prolixa & infinita deciſionum volumina, hinc confuſa illa iurium concurbatio, *b* vt nulla iam lex, nullum reſponſum ſuam retineat puritatem. Quotus enim quiſque eſt, precium operæ maximum qui non ſe feciſſe arbitretur, ſi ab alijs inuenta, uel alio loco tractata in horræum ſuum congerat: & (vt in adagio eſt)ex alienis agris herbarum omnium faſciculum proferat? Nec tantiſper labori ſuo finem præſcribit, donec numeroſæ chartæ alienis impletæ vigilijs,in grande volumen exurgant. At quàm cōmodius foret probo & docto viro, in ſingulas leges breues atque viiles edere commentarios, in illisq; non ſuperuacuum laborem impēdere,ſed ingenij ſui vires excutere:& tum ex verbis,tum ex mēte legis,aureas illas ſententias, & memorabilia dicta in comune bonum proferre. Quippe nulla inter homines adeo rara & difficilis facit ſpecies emergere,quæ huiuſcemodi ſententijs non poſſe vel rectiſſimè diffiniri. Quoties verò Bartolum Baldum, & Paulum citamus ad id confirmandum quod expreſſa atque eleganti iuriſconſultorum ſententia comprobatur? Proinde viſum eſt acutisſimi iuuenes) talium commentariorum ſeu interpretationum

b L.i. circa fi. C. de uet. iu. enucleā.

Adagium

num

num imagunculam quandam oſtendere, ut animi veſtri, & operis breuitate, & rei nouitate delectentur *a* Quem interpretandi modũ ſi à vobis probari cognouero (& ſi nonnullos exiſtimo ſummæ eruditionis viros huic negotio operã dare, ut digeſtorum libri ſuo aliquando nitori puritatiq; reſtituantur) nos ẽt (fauente deo) quod in nobis fuerit, vt id maturius abſoluitur totis viribus contendemus. ſed iam audiamus Vlpianum inter Iulianum & Marcellum iuditium faciẽtem inquit enim.

a l. iunc. gl. quot. met cau. & §. i. 2. ſ pro. digeſto.

Iulianus ſcripſit, ſi pupillus paterna hæreditate ſe abſtinuiſſet, deinde aliquis ei hæres extitiſſet; non eſſe eum compellendum creditoribus paternis reſpondere, niſi ſubſtitutus ei fuiſſet. Inclinat enim in hoc, vt putet ſubiturum etiam patris onera ſubſtitutum. Quæ ſententia à Marcello recte notata eſt. Impugnat enim vtilitatem pupilli, quia ipſe ſaltem poteſt habere ſucceſſores: Metu enim onerum patris timidius quis etiam impuberis hæreditatem adibit &c.

Ad l. ſi pupillus de acquiren. hęred.

Nemini obſcurum eſſe puto Marcellum notas in Iulianum feciſſe. *b* In hac igitur ſpecie uirum pupilli abſtenti, hęres ad paterna quoque onera teneretur; alia fuit Iuliani, alia Marcelli ſententia. Nempè, quod legitimus pupilli hæres ad paterna onera minime teneretur, hoc erat extra controuerſiam: quamquam non deerat ratio dubitandi. Videbatur.n. pupilli hæres paterno beneficio legitimãm ſucceſſionẽ accepto ferre debere, quam ei reſtator extraneum impuberi ſubſtituendo adimere poterat. *c* Aequitatis autem ratio ſuggerit cum

b l. adud Iulianum. hæredit. inſt. l. ſi quis rerum. §. idem Iulianus de li. leg. l. ſi is qui pro emptora. de uſu. c. i. ſi fundum. de lega. i. l. 3. §. itẽ iulianus. de eo q̃ cert. lo. l. ſi ſeruus. de auto. tuto.
c l. conficitur.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

eum poſſe onerari, quem teſtator vel expreſſe honorauit, relinquendo vel tacite, q̃ auferre poterat nõ adimẽdo. *a* Verum in hęrede pupilli teſtamẽtario inclinabat Iulianus, vt vel is pupillarem omnino hęreditatẽ omitteret, vel eã agnoſcendo, paternis quoq; oneribus ſe alligaret quaſi indignus videretur beneficio teſtatoris, qui eius honorẽ onusq; negligeret: *b* & qui iudiciũ defuncti, vñ emolumẽtũ expetebat, eius editione defendere nõ curaret: q̃ rõ in l. quæſitũ *c* fuſius tractari ſolet. Marcellus aũt diuerſum ſentiebat. Quippe nec teſtamentarium pupilli hæredẽ paternis oneribus aſtringi, ne patris hæreditatẽ adire cõpelli. Atq; id varijs rõnib. confirmat, tũ quia patris calamitas filio nocere nõ dẽt: *d* ideoq; paterna onera nõ debere in filij iniuriã redũdare, vt ſucceſſore fraudetur: tũ quia teſtator per indirectũ facile poſſet eludi, cũ non prohibeatur ſubſtitutus, p̃ſertim cõiunctus, vtrãq; ex teſtõ repudiare hæreditatẽ, & ſola pupillarem ab inteſtato, & ſine onere poſſidere *e* Quod igitur multifariam effici poſſet iuſtius eſſe id meliori modo cõcedere: *f* Adiuuabat etiã Marcellũ quod prouiſio paterna in fauorẽ & vtilitatẽ filij inducta, in odiũ & necẽ eius redundare nõ dẽt. *g* Crudelis ſanè pater merito crederetur, ſi filij cõmodo & honori inuideret, quẽ iura ipſa pro filij vtilitate ꝑpetuo ſolicitũ & vigilãtẽ p̃ſumunt *i* iuxta uulgatũ illud: Oĩs in Aſcanio chari ſtat cura parentis. Proinde non debet ægreferre pater, ſi filius hæredẽ inueniat, quũ ipſe inueniri non põt His & innumeris huiuſmodi motus quoq; Vlpianus, Marcelli opinionẽ cõtra Iulianũ approbauit. Nec quiſquã facit, quod nemine paterna hæreditatem adeunte, videtur teſtm̃ principale penitus deſtitutum,

in princ. de iur. codicil. & l. i § ſciẽdũ de leg. 3
a l. ab eo cũ ibi not. C. de fideicõ.
b l. iulia. ſi quis omni. cau. teſta.
c L. quæſitũm. de acquir. hære. et in l. ſi patroni. paragra. ſed nec illud. verſ. cur enim ad trebellia.
d inſti dein genu. §. ij. l. 3. § quod ſi pater. de mune. & hono. eod. titu. C. ne fil. pro patr. l. diui. circa princ de iur. patro.
e li. §. ſi quis omiſſa cau. teſt l. ſi filius. de uul. l. nec is. §. i. de acquir. hær.
f l. ſi ſuperſtite. C de do.
g L. nulla de legi. l. quod fauore. C. eo. titu.
h c. ſi quælibet in fine. 22. q. 2.
i l fi. § i C. de cura furio. l. lucius in fi. de hær. inſti. l. ſcripto, in fi. unde lib.
Vergil. Æneid.

tutum, *a* & conſequenter tabulæ pupillares concidere, *b* quoniam pluribus legibus comprobatum eſt, beneficium abſtinendi (vbi de fauore abſtinentis tractatur) nec ſui hęredis iura minuere, nec paterni teſtamēti confirmationem impedire. *c* Et hoc loco manifeſtiſſimè confutatur crebrior illa Doctorū opinio *d* exiſtimātiū, extraneo vulgariter ſubſtituto, ſuitatis effectus impediri: quam ſanè velut erroneam, & iuribus cōtrariam, multis alijs argumētis reprobauimus. *e* Tantum ſupereſſe videtur vnus nodus contra Marcellum, cùm dixit: Fratrem pupillo ſubſtitutum poſſe hæreditatem fratris impuberis ex teſtamento repudiare, & ab inteſtato poſsidere: & tamen non incerti iuris eſt fratrem fratri a patre ſubſtitutum, hæredem neceſſarium fieri, *f* ita vt vel hæreditatem prorſus omittere, vel ex teſtamento habere cogatur. *f* Vlpianus nobiliſsimus Marcellum hic callidè excuſat, quod is non de fratre pupilli ſenſerit, ſed ipſius teſtatoris *g* Nā pupilli frater, cū neceſſarius fratri impuberi ex prouiſione paterna hæres exiſtat, ſi ex teſtamēto repudiat, a legitima quoque ſucceſsione repellitur. *h* Quos enim ſibi pater neceſſarios inſtituēdo facere pōt, eos impuberi filio ſubſtituēdo, neceſſarios facit. *i* Vnde colligere licet, beneficiū abſtinēdi nō oīno neceſsitatis effectus impedire, *k* nec hęredes neceſſarios, ad inſtar emācipatorū penitus redegiſſe: vt nōnulli ex Iuliano *l* temere collegerunt. Verū tali excuſatione Marcellus minimè indigebat. Nec.n. de fratre teſtōris ſenſiſſe putādus eſt, qui ad impuberē cōmodè referri nō pōt: ſed de fratre ipſius pupilli emācipato, qui & in legitima fratris ſucceſsione patruo potior eſt, *m* & hęres ęque volūtarius. *n* Accedit, ꝙ ambi-

gui

a l ſi nemo. de teſtamē. tutel.
b l.3 § quis autem, de uulg. & pupilla.
c l. filius q ſe paterna. de acq. hæred & l cū quam ſi. §. ſed et ſi q. de fideicō. lib & d l. ſi filius, de vulga.
d In l. ſi filius hæres, de liber & poſthum.
e In repet. d.l. ſi filius qui patri, de vulg & pupil.
f l. ſed ſi plures, §. 1 de uul. et pup.
g l. neceſſarijs, de acquir. hære.

h d l. neceſſarijs, de acquirenda hæreditate.
i l. ſed ſi plures, paragr. 1. de uulga.
k l. § qui ſunt in poteſtate. ſi quis omiſ. cau.
l In l. nam emancipatus, de legat. 1. Contra Vlpi.
m l. 2. in princip. de ſuis, & legit.
n l Gallus, paragr. fina. de liberis, & poſthumis.

a l.fi.§.Titia. de lib. leg.declaratio ad l.ſi filius qui patri,de uulg.
b In l.ſi filius, de uulgar.
c l. filius, qui ſe patername. de acquir. hære.
d l. nulla. de legi.
e l. quæſitum. de acquir. hære.
f d.l.quæſitum.in fi.et l. ſi fratris. C de iu.delibe.
g l.ſi filius. de vulg.
h Inſtit.de pup i prin.
i l.& quia. de interroga.actio.
k inſt.quib. ma.non lic. § 1.& Corce. in proœ. ſingula.

gui verbi relatio ad eum fieri debet, de quo principaliter agitur.*a* Proinde probabilius eſt Marcellum,cum de fratre locutus eſt, ad pupillum potius, de cuius hæreditate tractaui,quam ad teſtatorem reſpexiſſe. Quòd ſi etiam de fratre pupilli non emancipato quiſpiam Marcellum intellexiſſe contendat, fretus auctoritate Magni Papiniani, quis filium in poteſtate fratri impuberi ſubſtitutum, remota ſubſtitutione ab inteſtato, admitti poſſe reſpondit,*b* facile prædictis aſtipulabitur. ſi tabularum pupillarum remotionem, non ad ipſum ſubſtitutum, ſed ad patrem ſubſtituentem referat, vt intelligat Papinianum voluiſſe bonorum paternorum ſeparationem fratri ſubſtituto,æquitate ſuggerente concedi,cui ceſſante etiam paterna prouiſione,legitima fratris hæreditas deberetur. Perſtringendo igitur vniuerſa quæ ad præſentis legis interpretationem facere viſa ſunt ſequentes ſententias, ac dicta memorabilia ingenioſe colligimus Beneficium *c* abſtinendi,vbi agitur de fauore abſtinentis, non impedit effectus ſuitatis. Inducta *d* in fauorem,in odium redundare non debent, ſola *e* ſuitate pupilli abſtinentis confirmantur tabulæ pupillares.

Vulgaris *f* ſubſtitutio etiam extranei, non tollit ſuitatem.

Hæres *g* pupilli abſtenti, etiam teſtamentarius,paternis oneribus inuitus non aſtringitur.

Pupillaris *h* ſubſtitutio pupilli honorem, & vtilitatem continet.

Laudabile *i* eſt hæredem & ſucceſſorem habere.

Miſerum *k* eſt ſine hærede decedere.

Non *l* conuenit paternæ pietati, vtilitatem vel honorem liberis inuidere.

Calamitas *m* patris filio nocere non debet.

Nemini *n* iniuriam facere videtur, qui ſuæ conſulit indem-

l cap.ſi quilibet.in fin.22.q.2.
m l.3.paragr.quod ſi præter.de muner.& honor.
n l filio pater.de legat 1.ſi in meo.de aqua pluuiali arcenda.

indemnitati.

Quod *a* multifariam fieri poteſt, id meliori modo con cedendum eſt.

Melius *b* eſt ex teſtamento concedere, quod ab inteſtato prohiberi non poteſt.

Quod *c* nemini nocet,& alicui prodeſt periniquum eſt denegari.

Plerūque *d* minus malū toleratur, vt grauius, euitetur.

Præualere *e* debet opinio quæ melioribus rationibus comprobatur.

Ambigua *f* verbi relatio ad facienda eſt, de quo principaliter agitur.

Frater *g* impuberi fratri ſubſtitutus, eius neceſſarius hæres exiſtit.

Quos *h* pater ſibi neceſſarios habet, eoſdem & filio neceſſarios facere poteſt.

Etiam *i* in liberis heredibus neceſsitas ſine ſuitates cō tingit.

Neceſſarium *k* hæres ex teſtamento repudians inteſtato quoque repellitur, aut edicto tenetur.

Beneficiū *l* abſtinendi non omnino neceſsitatē elidit.

Deterioris *m* adhuc ſunt conditionis neceſſarij hæredes, quàm extranei.

Qui *n* in vno releuantur, æquum eſt in alio pregrauari.

Nec *o* in totum vni fauendum eſt, nec in totum alteri detrahendum.

Sufficit,

a l. uentre. de acquirē. hære. l. 3.

b §. ſi quis ex liberis, de bono poſſeßio. contratab.

c l in ſumma, §. item Varus. de aqua plu. arcen & l. in creditore, de euic.

d l. abſente. de pœnis. et l. 1. § ſanctius de uet. in po. mitt.

e l 1. §. ſed neque. C. de uet. iur. enucle. c. capellanus. vbi Abb *extra de ferijs.*

f l. fina. paragr. Titia, de liberatio. lega.

g l. ſed ſi plures, paragr. 1. de uulga.

h l. 2. paragr. prius, eod titu.

i l. qui patri, de acquiren. hæred. l. cum quidam, C. de nece ſeru.

k l. neceſſarijs, de acquiren. hæredita. & l. 1. paragr. qui ſunt. ſi quis omni. cau. teſt.

l l. cum quaſi, paragr. ſed & ſi quis, de fideicommiſſ liberta.

m l. conditionibus pupillus, de conditio. & demonſtratio.

n l ſecundum naturam, de regulis iuris.

o l. aſſiduis, in fine, C. qui potio. & l. fina. paragr. ſed & ſi quis, l. fina. C. communia, de lega.

a l. tutori. C. de negoc. geſtis. Sufficit, *a* ſi cui, vel in paucis amici opera conſulatur.
Non *b* debent ex vna parte omnes fauores, & ab altera omnia grauamina cumulari.

b l. ſi non fuerint. paragr. fina. pro ſocio. Hæc, & alia plurima ingenioſus Lector ex propoſita lege, & legis mente colligere poteſt, ex quibus innumeras facti ſpecies commode definiret. Accedat aliud Pomponij reſponſum in titu. de auro & argento legato. Ait enim.

Ad l. & ſi non ſint. ff. perueniamus. Perueniamus ad gemmas incluſas argento & auro: & ait Sabinus argento aurove cedere: ei enim cedit, cuius maior eſt ſpecies, quod rectè expreſſit. Semper enim cum quærimus, quod cui cedat, illud ſpectamus non quid pretioſius ſit, ſed quid cuius rei ornandæ cauſa adhibetur; vt ſemper acceſſio cedat principali.

c Paragr. ſi quis in aliena tabula. Inſti. de re. diuiſio. Teſtator legauerat vaſa aurea Titio, in illis gemmæ incluſæ erant ornatus gratia: quæritur, an etiam gemmæ debeantur. Dubium faciebat, quoniam gemma eſt pretioſior auro, ideoque ei cedere non deberet. Abſurdum *c* etenim videtur id, quod pretioſius & dignius eſt, viliori cedere. Sabinus tamen, cui etiam Pompon. ſubſcribit, hoc caſu gemmas auro cedere definiuit: & decidendi ratio fuit, quoniam gemmæ auro incluſæ fuerant, gratia ornandi vaſa, & ſic propter aurum, vnde aurum velut principale acceſſorium ad ſe trahere debet. Ex hoc pulcherrimo reſponſo ſequentia axiomata quiſque, vel mediocriter doctus, facile deducet.

d l. ſi ut habitur. & l. ſi quãdo. de auro, & argen. lega.
e l. uerum. de furtis.
f Ariſt. 2. Phyſic.
g l. orati. de ſponſal.
h l. 1. ſilu. matri. & l. eam quam. ubi Bal. in princ. C. de fideicom.

Cùm *d* quid eſt propter aliud conſideratur id propter quod eſt.

Omnis *e* actus a fine iudicatur.

Finis *f* eſt dignior & nobilior his, quæ ſunt ad finem.

Media *g* ſequuntur naturam ſui finis, & ab eo regulantur.

Omne *h* agens agit propter finem, & ad eum principalis intentio dirigitur.

Finis

Finis *a* eſt primus in intentione, & vltimus in executione.

In omni *b* actu vel diſpoſitione attenditur, quod principaliter agitur.

Quæ *c* de ſui natura ſunt ſeparabilia, ratione acceſsionis fiunt indiuidua.

Idem *d* iudicamus de augmento, quod de principali.

Aucti *e* & augmenti idem eſt iudicium.

Quotieſcunque *f* aliquid venit ad perfectionem alterius, non facit per ſe partem, ſed idem corpus reputatur.

Plura *g* diuerſa ſimul iuncta, pro vno habentur.

Vbi *h* duo propter vnum, ibi vnum tantum.

Connexorum *i* eadem eſt iuris determinatio.

Acceſſorium *k* ſemper & indiſtinctè cedit principali.

Voluntas *l* hominis rerum omnium naturam & qualitatem diſponit.

In actibus *m* hominum pretioſiora ſæpe vilioribus cedunt.

Regulariter dignius *n* & pretioſius, minus dignum ad ſe trahit, niſi dignius acceſſoriè concurrat.

Regulariter concurrentibus *o* qualitate extenſiua, & intenſiua præfertur intenſiua, niſi ad extenſiuam acceſſoriè referatur.

Naturalis *p* rei qualitas non attenditur, ſed hominis vſus & deſtinatio.

Propter *q* hominem natura rerum omnium ſpeciee comparauit.

Hæc,

a l.1.C.de excuſat.rei iudic.
b l ſi quis nec cauſã, ſi cert. pet.
c l.fi.paragra.fructus quæ i fraũ. credito.
d l.cum fundus, de legat.2.
e l.3 de iure doti.
f l.gemma, ad exhibẽ. Imo. in rubri. de ſtipul.verſ.3. eſt diſcedendum.
g l. ſed ſi plures, §.filio, de vulg. & pupil.
h l.quo minus, de flumin.

i l.cum actum, de negoc.geſt. & cap.translato de conſtitutio.
k Cap.acceſſorium, de regulis iuris.
l l.nullæ, paragr.fin de ſun.inſtru.
m Paragr.præterea, verſic.quinetiam.Inſtitu de actio.
n Paragr ſi in aliena. Inſtitu.de re.diui.l.iuſtiſſimè, de ædil.edict. iunc.§.ſi tamen alienani, & paragr.literæ. Inſtitu.de rer.diuiſio.
o l maiorem, de pact.
p l.hoc legatum, & l.item leg.de leg.2.& l.ſi quando, de auro & argen.lega.
q l.in pecudum, in fin.de vſu.

D

Ad l. naturaliter, ff. nihil commune, de acquirēda poſſeſsione.

a l. 1. §. 1. uti poſſide.
b l. inter. §. ſacram. uerſic. ſed hæc diſſimilia. de ſtipulat.
c Papinia. exuli. de mino. l. ſcaphā de euictio.
d l ſi. de calum.
e l. ſi maritus. la 1. in fi. C. de don. inter ui. & uxor.
f Glo. in l. de bonis. in prin. de car bo. edi.
g l. 3. paragra. ſi tutor. iudic. ſol.

Hæc, & alia innumera ex præmiſſa lege colligi poſsūt. Similiter ex Vlpiano, dum inquit.

Nihil commune habet proprietas cum poſſeſſione, & ideo non denegatur ei interdictum vti poſſidetis, qui cœpit rem vendicare. Non enim videtur poſſeſſioni renunciaſſe, qui rem vendicauit.

Plurima notatu digna colliguntur

Primo, proprietas *a* & poſſeſio, ſunt diuerſa & ſeparata.

Diuerſa *b* reputantur, quæ non conueniunt in materia, de qua agitur.

Nihil *c* commune habere dicuntur, quę non ſunt eiuſdem rationis, reſpectu de quo agitur.

Ex diuerſis *d* & ſeparatis non fit illatio.

Separatorum *e* ſeparata eſt determinatio.

Secretorum *f* ſecreta debet eſſe ratio.

Separatarum *g* poteſtatum, ſeparati ſunt effectus.

Poſt intentatum petitorium poteſt intentari poſſeſſorium retinendæ.

Qui rem cœpit vendicare, non prohibetur poſſeſſorium cumulare.

Intentans, primo petitorium, non videtur ſuæ poſſeſſioni renunciare.

Quando plura *h* remedia competunt ad diuerſa electione vnius, non cenſetur alteri renunciatum.

Vel plurium ad diuerſa competentium vno electo cætera non excluduntur.

Renunciatio *i* eſt ſtricti iuris, & vltra expreſſos limites non extenditur.

Hic text eſt ſingularis.

Diligens

h l. ſi idem cum eodem de iuriſdictio. omnium iudicum, l. fina. C. de annali. excep. l. cum queritur, de excep rei iu dic. l. qui bona. paragr. ſi quis opus, ubi Pau. de Caſt. in fi. de dam. infec.

i l. ſi domus, de ſeruit. urba. prædio.

Diligens *a* & ſolicitus in agendo, ius ſuum minuere non videtur.

Inducta *b* ad vnũ finẽ non operãtur contrariũ effectũ.

Inducta *c* ad augendum nõ operantur diminutionem.

Poſſeſſorij *d* cum petitorio ratione citioris expeditionis permittitur cumulatio.

Verba *e* præteriti temporis ad initium actus ſæpiſsimè referuntur.

Alia permulta ſtudioſus Lector facilè elicere poterit.

Item ex Pomponio, tit. de fluminibus, cum ait:

Quominus publico ex flumine ducatur aqua, nihil impedit (niſi Imperator, aut Senatus vetet) ſi modo ea aqua in vſu publico non erit. Sed ſi aut nauigabile eſt, aut ex eo aliud nauigabile fit, non permittitur id facere.

Notari poſſunt ſequentia enuntiata.

Publica *f* res ad priuatum commodum trahi poteſt, dummodo ſtatus publicus non lædatur.

Quod *g* nemini nocet & alicui prodeſt, facilè indulgendum eſt.

Contra *h* præceptũ ſuperioris, nihil eſt licitũ attentare.

Prohibitio *i* ſuperioris facit illicitum, quod aliàs licitum foret.

Superioris *k* anctoritas pro ratione habetur.

Par *l* eſt poteſtas Principis & Senatus.

A pari *m* poteſtate par cauſatur effectus.

Vbi *n* duo propter vnum: ibi vnum tantum.

Cauſæ, *o* & cauſati idem eſt iudicium.

Idem

a l. aliã. de nouatio.
b l. legata inutiliter. de adimen. lega.
c l. ſi mancipia. de fun. inſtruc. lega.
d l. cũ fundum. §. fi. de ui & ui arma. c. paſtoralis, ẽ cau. poſſ. & proprieta.
e Vendicauit, i. uendicare cæpit.
Ad l. quomodo ius
f Inſtitu. de rer. diuiſio. ĩ prin. uer. nemo igitur
g l. in ſumma, §. item Varus, de aqua plu. arcen.

h l. 1. de operis noui nunciatio. l. ſeruo. §. cum prætor. ad Trebellianum.
i l. prætor ait, paragr. 1. de ope. nou. nunciatio.
k Paragr. ſi quod princip. Inſtitu. de iur. natur. gentium & ciuil.
l l. uni. C. de ſenatuſconſ.
m l. de quibus, de legi.
n l. ſi ut habiliter, de auro & argen. lega.
o l ſi aut, in fin. de aqua plu. & l non ideo, C. de hæredibus inſtituendis.

a l. & ſi amicis, ad l. iul. de adulter.
b l qui patri, de acquiren hæredita.
c Auth res quæ, in fin. C. commun. de lega.

Idem *a* diſponitur de cauſa cauſante effectum, quod de ipſo effectu.

Virtus *b* vnita, fortior eſt ſeparata.

Vtilitas *c* publica priuatorum commodis eſt præferenda. Item ex Paulo tit. de furtis, dum inquit:

Cum creditor rem ſibi pignoratam aufert, non videtur contrectare, ſed pignori ſuo incumbere.

Elicimus.

Ad l. cum creditor. de furtis.
d C. eſtote. de reg. iur. in antiq.
e l. merito, pro ſocio.
f l. 1. C. ad l. Cornel de ſica.
g l. Quintus, de donatio. inter vi. & vxo.
h d. c. eſtote, de regulis iuris.
i l ſi in meo de aqua pluuiana.

Effectus *d* qui ex multiplici cauſa colligi poteſt, iuſtiori cauſæ aſcribitur.

In dubio *e* delictum non præſumitur.

Omnis actus *f* ab intentione iudicatur.

Semper *g* in ambiguis nobilior præſumptio capienda eſt.

Actus *h* dubius in meliorem partem accipi debet.

Nemini *i* uim aut iniuriam facit, qui ſuo iure utitur.

Sine *k* animo lucrandi furtum non committitur.

Omnis *l* cauſa colorata excuſat a dolo.

In dubio *m* præſumitur quis ius ſuum tueri, non iniuriam committere.

Succurrit aliud Marcelli. tit. de ſtipulatio.

Qui ſeruum mihi ex ſtipulatu debeat, ſi in facinore eum deprehendit, impunè eum occidit; nec vtilis actio in eum erit conſtituenda.

Hinc notare poſſumus.

Interius *n* rei promiſſæ, citra culpam promiſſoribus, ad creditoris periculum ſpectat.

Promiſſor

k l. ſi quis teſtamentum, in fin. de furtis.
l l. igitur, ubi glo. de libe. cau
m l fluminum, in fin & l. Proculus, de dam. infec.
Ad l. qui ſeruum, de ſtipulatio.
n l. legis Aquil. in fin. ad l. Aqu..i... & ſi ex legati. de ſtipulatio.

Promiſſor *a* ſerui in delicto poſteà reperti, ſeruum impune occidere poteſt.

Damnum *b* iuſtè illatum nemini imputatur.

Legitimè *c* factum pœnam non meretur.

Non attenditur *d* factum ſed cauſa faciendi.

Nemini *e* iniuriam facit qui ſuo iure utitur.

Principalis *f* intentio in omni actu conſideratur.

Effectus *g* in conſequentia redundans non attenditur

Omnis *h* proſſimo intelligitur rebus ſic ſtantibus,

Quæ *i* de nouo emergunt, nouum conſilium poſtulant.

Ex *k* cauſa licitum eſt à pacto, vel promiſſo recedere. Poſſem hic (ornatisſimi iuuenes) plurima, & quaſi infinita, id genus exempla cumulare, quæ (licet methodi ſeu introductionis limites excedere uiderentur) uobis tamen, & magno uſui forent, & non modicam delectationem afferrēt niſi ſpes eſſet in omnes digeſtorum libros, commentarios noſtros breui in lucem exituros. Interea his pauculis, exempli tantum gratia, contenti eritis. Nunc de reliqua progrediamur.

Regularum ſeu axiomatum formulans varias eſſe, & pro cuiuſque ingenio componendas. Cap. X.

VBI ſtudioſus iuuenis, iam ingenium atque artem tractandi leges aſſecutus, uera illarum ſenſa per rationes, & cauſas diſcutere, & tam ex uerbis quam ex mente notabiles ſententias, regulaſque & axiomata colligete, excerpereque didicerit, ſumma ope niti debet, ne alienis laboribus, aut uigilijs omnino incūbere videatur. Proinde regularum formulas ſuo ſibi ingenio nouas excudet, nūc breuius, nūc clarius, & ſi fieri posſit purius ac elegantius. Eas autem (vt ſupra abūde oſtendimus) duplicis generis eſſe cōſtat. Nam aut facti ſpeciē (quæ in tota lege prolixius enarratur) breuiꝰ perſtringit idq; ſummarium vulgo appellant, latinius

a l qui occiderit adul. ad l aquil.
b l ſi ex plagis. § tabernarius. ad l aquil.
c l. verum C. de adult.
d l verū eſt 2 de fur.
e l. proculus de dā. infe. et l ſi ī meo de acq. plu.
f l ſi qs nec cauſā ſicer. pet.
g l. i. de auto. tut.
h c. cum inter p. gualfredi de renunc.
i l. de ętate §. ex cauſa. de īter. act.
k c quemadmodum de iureiurā. l. tres fratres de pactis.

ſumma *a* vel epitome diceretur;aut cauſam tantũ ſeu rationem legis ſubtiliter complectitur.Primum genus ad verba,alterum ad mẽtem refertur.Quę res (tametſi in præcedẽtibus capitibus copioſè ſatis tractata fuit) non inutiliter tamen,ut commodius aliquid ſuppleatur,hoc etiam loco repetita videbitur. *b* Inquit Põponius,tit.de ſtipulationibus.ſeu verborum obligationibus.

a l.in ſumma.de condit. inde. l. ſſumma.de aq.plu. ar. b.l i.§. nulla itaque ĩ fin. C.de uete.iu. enuc.

Ad l.q bis idẽ de ſtipulatio.

Qui bis idem promittit, ipſo iure amplius quàm ſemel non tenetur.

Iam perpende qui primũ ex uerbis, & in ſpecie colligas Geminata promiſſio ſemel tantum obligat.Dicet alius: Eadem res bis eidem promitti aut ſolui non poteſt.*c* Alius verò ſic.Duplex obligatio eodem iure & reſpectu non admittitur.Ecce ut paucioribus verbis facti ſpeciem concluſiſti.Nũc ſubtilius cauſam,ſeu rationem aliquis ita deduceret Duorum ad idem ſuffragantium alterum eſt ſuperfluũ.*d* Alius ſic.Ex pluribus cauſis ad idem tendentibus,vna ſufficit ad effectum, *e* Alius ſic:Lex nihil ſuperfluum tolerat;Vel ſic:leges ſuper uacuis remedius nõ utuntur *f* Vel ſic: Ars nihil fruſtrà operatur, quia naturam imitatur, *g* quæ nihil fruſtra aut perperam agit.*h* Poſtrema hæc,non quidem ex verbis,ſed omnino ex mente legis eliciuntur. Vlpianus ait.

c §.ſic.itaq; diſcretis.in ſti. de act. d l. 3. §. ſi quis ex liberis. de bon. poſ.cõtra tabu.

e l. ſi quis ita ſcripſerit. de hær. inſt.l.plura in prin. de acti. et obligatio.

Qui ſic ſoluit vt recuperet non liberatur quemadmodum non alienantur nummi, qui ſic dantur vt recipiantur.

Ex verbis primum ita colligis: Imaginaria ſolutio.

f §.quibus.in.i conſti.C.

g l.hæc ſtipulatio § diuus vt leg.no.cauea.

h parag.morem inſti de ado.

Ad l.qui ſic.de ſolutio.

non releuat.*a* Ex mẽte vero ſic: Actus ſimulatus nulli us eſt momenti.*b* Vel ſic. Momentatus actus non conſideratur *c.*

Extat celebre reſponſum Gordianis Imperatoris ſic dicentis.

Non ideò minus vxor tua iure hæres videtur iuſtitia, quod non vxor, ſed affinis teſtamẽto nominata eſt.

Hinc notant Doct. verbalem regulam ſeu epitomẽ, quæ talis eſt. Non vitiatur inſtitutio ſi vxor appellatur affinis. Nos verò aliquantulum generalius. Falſa demõſtratio non uitiat diſpoſitionem. *d* Nam vxor affinis quidem viro non eſt, ſed principium & cauſa affinitatis. *e* proinde ex mente legis doctores eliciũt: Idẽ iudicatur de princ. effectus, qđ de ipſo effectu. *f* Alij vero breuius: Cauſę & cauſati idem eſt iudicium. *g* At cur vxorẽ affinẽ dici poſſe negamus, cũ ipſa ſit cauſa affinitatis, & cum pp vxorem alij efficiantur affines; *h* Naturalis etenim & vulgaris eſt regula: Propter quod vnũquodque tale, & illud magis. i. Vel clarius. Quicquid. ẽ cauſa vt aliud ſit tale, ipſum eſt maxime tale. Nempè cum propter ſolem vel ignem, reliqua corpora calida reddãtur, ipſos cõſtat eſſe maximè tales. Quod ſi vxor viro affinis eſt quo pacto inter eos coniunctio corporum non prohibetur? Sed hactenus iocari licuerit, Plane regularum ſeu exiomatum formulas, pro cuiuſque ſtilo, & ingenio poſſe ad libitum componi, innumeris tum irriſconſultorum, tum doctorum exemplis facile oſtendemus. *k* Inquit Vlpianus.

Factum alterius alij nocere non debet.

Idem alibi. Alieno facto nullus oneratur.

a l. imaginaria. de regu. iur.
b l. ſimulate. de ritu nup.
c L. quicqđ calore. de reg. iu. l. 3. de diuor. et repud.
Ad l. non ideo minus. c. de hęre. inſt.
d l. falſa. de condi. & demõſtratio.
e l. non facilẽ. §. affines iunc. glo. in verbo ex nuptijs. de gradi. affi.
f l quo minus de flu.
l. ſi quis nõ dicam. C. de epi. & cleri.

g l. & ſi amicis, ad l iul. de adul.
h Dict. l non facilẽ. §. affine.
i Ariſt. 2. methaphyſ. auct. multo magis. C. *de ſacroſ. eccl.*
k In. l. de pupillo. §. ſi plurimum. de ope no nuntia.
l In l. in cauſe. de procu.

Idem alibi:a Alterius dolus aut deſidia alteri nocere nō debet.

Celſus:b Alieno facto ius alterius non mutatur.

Papinianus:c Non debet alteri per alterum iniqua conditio inferri.

Caius d Non debet alterius colluſione aut inertia alterius ius corrumpi.

Scæuola:e Alterius negligentia ad alienam iniuriam referre non debet.

Paulus: f Vnius factum cęteris non debet eſſe dānoſū.

Idem:g Non debet alijs nocere quod inter alios actū ē.

Idem:h Alterius negligentia aut cupiditas, ei qui diligens eſt nocere non debet.

Neratius:i Alienus dolus, alij nocere non debet

Caliſtratus: k Vnuſquiſq; ex ſuo admiſſo ſorti ſubijcitur, nec alieni criminis ſucceſſor conſtituitur.

Alphenus:l Nemo ex alterius facto obligatur uel excluditur.

Ecce quam diuerſis formulis iuriſconſulti eandē ſententiam explicarunt. Idem quoque à doctoribus noſtris ſępe numero obſeruatum notauimus. Nam Bartólus *m* vulgatum axioma ita protulit.

Vbi militat eadem ratio, idem ius ſtatui debet.

Baldus:n Quos ratio connectit, non debet iuris diſpoſitio ſeparare.

Portius:o Rationis identitas, non patitur deciſionem ſimilium caſuum eſſe diuerſam.

Interpres iu. Cano *p* Similis ęquitatis ratio ſimilia iura ſuadere videtur. l ſi. falcid.

Aliqui vero; vbi diuerſa ratio aſsignari non poteſt, diuerſum ius induci non debet. l. a titio. de ſtipulatio.

a in l. elect. in fi. de noxal.
b in l. nam ſatis. § ſi. quemadm. ſerui. amitti.
c in l. nō debet. de reg. iur.
d in l. ſi pariter. de li. cauſa.
e in l. 3. de tranſ.
f in l. hære. § in illa famil. hercíſ.
g in l. quia de iureiuran.
h in l. ſi non expedierit. § ſi pupilus de bone. autem ind. poſſid.
i In l. ſi pro curator. l. 2 de dol. excep.

k in l. crimen paternum de pęnis.
l in l. pater familias. de hæred. inſti.
m in l. illud ad l. aquili.
n in l. maximum vitium. c. de lib. preter.
o Parſim. in commentarijs inſtitutio.
p in c. cum dilecta. de confirma uti. uel inuti.

Alij

Alij: Paritas rationis,paritatem exigit diſpoſitionis.
Alij: Simile factum ſimili iure finitur.
Alij: breuius: Eadem ratio, idem ius.
Poſſem hic ex regulis quoq; vel a nobis omninò compoſitis,vel reformatis innumeras adducere, quæ breuitatis gratia omittuntur:præſertim cum in libro noſtro axiomatum (qui iam ſub prę lo eſt) plenisſimè cumulentur.

Quamobrem iuriſconſulti magis per facti ſpecies, quàm generales regulas proceſſerunt. Cap. XI.

DVplici ratione factum exiſtimo, vt iuriſconſulti non per vniuerſales regulas, ſed ſpeciale facti definitiones, ciuilis diſciplinæ præcepta tradiderint.Nanq;dempto ſingulari libro,qui de regulis iuris inſcribitur (de his loquor quæ ad nos peruenerunt) reliquum ferre operis ſolas facti ſpecies atq;indiuidua complectitur. Hunc autem ſcribendi morem.prudentes noſtros ſecutos arbitri, tum quòd eis conceſſa de iure reſpondendi. *a* Cæſaribus poteſtate, *a* multorum quæſtionibus ſatisfacere cogebatur:quæſtiones autem nō in genere, ſed prout ex facto ſingulis occurrebant, proponebantur ac definiebantur. Etenim in rem quiſque ſuam non in alienam,conſilium quęrit: *b* unde,& prudentum reſponſa appellata ſunt, *c* tum etiam,quoniam oē ius noſtrum in facto poſitum eſt *d*,& quęlibet minima facti uarietas ius reformat. *e* Vt igitur in tam neceſſaria & frequenti arte certiora pręcepta traderentur nō per generales regulas, ſed per ſingulares deciſiones, ius ad facti ſpecies retulerūt, innumeriſq; digeſtorum libris, & legum myriadibus ea ſpecialiter diſtinxerunt: quę multò paucioribus & generalibus pręceptis perſtringi potuiſſet, niſi tanta factorum uarietas obſtitiſſet. Cùm enim natura nouas formas exogiſſet, *f* continuęq; inter morales recentes facti

a l.2. ad ſi. de cri.iu.
b l. præſes. C.de ſerui. tu.& qua. l. plures.de dam infec.
c §. reſpon. prudentum inſti.de iur. natur.
d l.ſi ex plagis.§ ĩclivo ad l. aqvil.
e l. interpoſitas. C. de tranſact.
f l.2. §.ſed quia diuina C. de uetere.iur.enu.

ꝺi ſpecies oriantur, non tam facilè aut cōmodum fuiſſet in vniuerſum omnia definire, quam per ſingula ex genere & circunſtantijs (vt Neratio placuit *a*) decidendo procedere. Qua ratione motus videtur Vlpianus, cum voluit omnem definitionem in iure ciuili periculoſam haberi, rarumq; eſſe vt ſubuerti non poſſit. *b* De generalibus autem definitionibus, per modum regulæ procedentibus eum ſenſiſſe, titulus, cui lex illa ſubijcitur, ſatis oſtendit. *c* Quod nec intepretem latuit, qui non deſcriptionis, ſed regulæ meminit: tametſi pleriq; Vlpianum de definitione rerum ſenſiſſe temerè exiſtimarunt *d*. Periculoſam verò eſſe omnem in iure regulam. vel hinc probatur, quod regulas generales, atque vniuerſales eſſe oportet, *e* & ad tolendam vniuerſalem conſequentiam ſufficit inſtantiam dare *f*. Nam per inſtantias, & exceptiones vitiari regulas planū eſt. *g* Porro inſtantias, atque exceptiones, perpetua factorum varietas, circunſtantiarum diuerſitas, & ipſius quoque humanæ naturæ inconſtantia aſſiduas pariunt *h*. Accedit generis obſcuritas, quæ legibus maximè refragatur *i* Cum enim in lege nihil magis deſideretur quàm claritas *k* & ex genere incertitudo plerunque naſcatur, *l* cōmodius viſum eſt ſingulis fermè cauſis, ſingulas leges applicare *m*. Verum cum ipſi videamus omnem mundi artem ſuis generalibus conſtare præceptis, omnēq; perfectam ſcientiam, non tantum ex ſingulorum, ſed ex vniuerſi cognitione pendere, *n* noſtrum erit ſtudiū. noſter labor, ex tot legum, ac reſponſorū chiliadibus, quas maiores noſtri nō iniquis rationibus congeſſiſſe videntur, vniuerſalie præcepta deducere, & ſubtili ingenio ipſum ius ciuile p tot ſpecies ſiue indiuidua ſparſum

a In l. pen. de impē. in reb. do. fa.
b In l. omnis definit. de reg. iur.
c l. Imp. in fi. de indi.
d dictio. Aliud eſt n definire.
e ſi quis cū tota. parag. 1. de exce. re. in l. cum ratio. de bo. dāna. aliud diffinire l. i. § dolum de de dolo.
f c l. regula. paragr. fin. de iu. & fa. igno.
g §. Vtrum. de reb. du. gl. & doc. in l. credito ri. de ope. no. nunc. gl. de re. iu.
h d. paragr. ſed quia diuine. C. de vete. iu. enucle.
i paragr. illud autem. in proe. digeſtorum.
k l. leges. C. de legib. c. erit autem. diſt 4.
l l. ita fidei. de iu. fiſci l. legato generaliter. de leg. i.
m paragr. alio. in quibus mod. reſt. infirmam. l. ſingulis. de exce. indice.
n l. i. ſi cer. pet. §. his igitur. inſti. iu. & iur.

ſum ad breuem, artem, methodumq; redigere. Quod facile facturi eſtis (ſtudioſi iuuenes) ſi hæc noſtra quantulacunque præcepta, præſertim quæ tribus proximè precedentibus capitibus, tradita ſunt minime neglexeritis, ſed toto vobis ſtudio dixeritis amplectenda.

Quanta ſit aſſiduæ diſputationis vtilitas, quam proficua proborum iuuenum ſuetudo. Cap. XII.

PRoperantibus ad iuris ciuilis ſcientiam, cupentibuſque ad perfectum eruditionis gradum quàm celerrime peruenire, præterea omnia quæ ſuperioribus capitib' tradita ſunt, unum maximè neceſſarium videtur, crebra freque͂sq; diſputatio. Nempè ex ea infinita propè commoda naſcu͂tur: ingenij memoriæ, linguæ, promptitudinis, audentiæ, ſeu fiduciæ, & quod omnium potiſsimum eſt ueritatis. Trita eſt Marcelli ſententia. Omne artificium continua exercitatione recipere incrementum *a*, ſine qua artificis ingenium rubiginem contrait. Exercitatio uere nulla utilior honeſtiorq; legum cultoribus eſſe poteſt, qua͂ aſsidua de iure conflictatio. Porrò ingenium, ſi obtuſius fuerit, acuitur, ſi per ſe valeat, vehementer intenditur, fitq; perſpicacius. Memoriæ vero nihil eſſe po͂t conducibilius quippe cuius tanta eſt infirmitas, *b* vt niſi freque͂ti co͂memoratione iugiter renouetur, in totum facile pereat. Fruſtra equide͂ noctes inſomnes duxeris, dies ſine octo, & ceſſatione tranſegeris, legum centurias numeraueris, doctorum opiniones percurreris, niſi hæc ipſa ſummo labore confecta, fidelis memoria conſeruet, tibiq; (quoties res ipſa poſtulauerint) prompta reſtituat, Linguam quantum erudiat poliatq, aſſidua diſputatio, ſuperuacuum eſt demonſtrare. nam hoc ipſius linguę proprium exercitium eſt. Vix enim fieri poteſt, ut quæ toties repetieris, non ſemel bene pronunties. Audentiam, ſiue fiduciam, ex frequenti congreſſu generari, nemini obſcurum eſt. Videmus enim

a in l. legatis. §. ornatricibus. de leg. iii.

b l. peregrĩ de acqui. poſſ. l. ſi arbiter. de proba.

quotidie

quotidie, adoleſcentulos præ nimia quadã formidine ac uerecundia titubantes, ex circularibus paleſtris, crebraq; diſputatione promptos, audenteſq; fieri. Quod non inuenuſte quidem mithographus ille phrigius in vulpe, & leone cõfinxit. Vulpes (inquit) cum leone nũquam antea uiſo, caſu occurriſſet, primum ſic timuit, vt penè exanimata concideret, deinde cùm ſecundo uidiſſet, timuit quidem ſed leuius. Cum autem & tertiò in eundem incidiſſet, ſic animum extulit, ut & accederet & colloqueretur. Nempe ſignificans nihil adeo durũ difficileque uideri, quod aſſuetudine non facilè ſuperetur. Veritas autem quonam pacto tutius faciliuſque inueniri poteſt, quam diſputando; Nam & Archadius multa Herennium Modeſtium, & notando, & diſputando. optima ratione decreuiſſe refert *a* Ad hęc igitur commodius peragenda, debet probus iuuenis (qui legibus dare operam cupit) ſimilis vitæ & conditionis æquales ſibi ſocios, ſodales diligere: ſanè candidos, mites, & modeſtos, qui abſtinere, & ſubſtinere didicerint quibuſcum, nõ de rebus laſciuis aut inanibus fabulis, ſed de legibus, de ciuilibus pręceptis, de cauſis & rationibus iuris continue loquatur: a ſomnõ, a cibo, a ſtudio, a lectione meditata proponat, lecta conferat, audita commemoret, inter deambulãdum leges occurrãt, inter calices iuris controuerſia ſuſcitetur: nullo tempore ſermo de legibus intermittatur. Hoc pacto quis nõ ſperet ad ſummum eruditionis gradum ſe, & facile, & celeriter peruenturum? Hoc unum (dilectiſſimi iuuenes) uos perpetuo cogitare velim, Nihil improborum iuuenum commertio peſtilentius, nihilq; ad uirtutum ſtudia bonorum conſuetudine præſtãtius inuenit.

a In l. munerum. § miſſa. de muneri. & hono.

PAV-

PAVCOS ET IDONEOS AVCTOres eligendos, in eisque diligenter verſandum. Cap. XIII.

ETſi ingenioſo legum profeſſori, neq; multitudine librorum, neq; Doctorũ copia opus eſſe aliquando firmauimus, veruntamen (quoniam plerunq; delectat multorũ videre ſententias, & quo quiſq; ingenio prçditus fuerit, eorum maximè qui in ſua facultate celebres extiterũt) paucorum lectioni vacare permittimus: ſuademusq; in hac noſtra legali diſciplina eos tantum Doctores eligendos eſſe, de quibus vir ille çterni nominis Alciatus iudicium elegantiſsimũ tulit.

In iure primas comparatus cçteris
    Partes habebit Bartolus.
Deciſiones ob frequenteis, actio
    Baldum forenſis ſuſtinet.
Non negligenda maximè ex tyronibus
    Caſtrenſis explanatio.
Opinionum totius Symplegadas
    Superabis Alexandro duce.
Ordinis Iaſon, atque lucis nomine
    Videndus eſt properantibus.
His ſi quis addiderit interpretes,
    Onerat quàm honorat vetius.

Ego vnum addendum cenſeo, in quo, quantum ad leges pertinet, deſiderari nihil poteſt, Ioannem ab Imola Doctorem irrefragabilem, Alexandri Aretinique præceptorem, qui nunquam hallucinatus creditur: in cauſarum & rationum cognitione, in difficilium articulorum explicatione ita verſatus, vt qui eo careat, optimo Doctore careat. Eum profecto tertium a Bartolo locum obtinere, nemo rectè negauerit. vtruſque ius ſuis diuinis Commentarijs ſic illuſtrauit, vt quicquid boni Alexander, Iaſon, cçteriſq; recentiores congeſsiſſe inueniuntur, id vt plurimum Ioanni ab Imola

communi

communi præceptori accepto ferre teneantur. Fuit quidem Imola (vt paucis abſoluam) & in conciliandis legibus ingenioſiſsimus, & in rationibus perueſtigandis (quam optimam iuris ciuilis partem eſſe docuimus) omnium diligentiſsimus: vnde iudicium ita meum perferre non dubitarem:

Iuris Doctorum (ſi quis mea vota requirat)
  Ex tota hic numerus, claſſe legendus erit.
Bartolus, & Baldus, Paulus, Tartagnus, Iaſon,
  Et gemini referans Imola iuris opes.
Præterea his alios, ſiquis ſuper addere tentet,
  Officiet ſtudijs verius ille ſuis.

Hos in Commentarijs vehementer excelluiſſe conſtat, conſilijs verò (vno dempto) non tantopere probari. Quamobrem quatuor pro conſilijs omnino eligendos cenſeo, duos quidem legum copia, & ſermonis breuitate præſtantes, Ancharanum, & Romanum, cæterum duos opinionum cumulis vtiliſsimos, Alexandrum, & Decium. Non inficior ſane Oldradi, Fulgoſij, Comenſis, Pauli, Cornei, Aretini, Socini, Curtij Senioris, & complurium aliorum vota valdè probari, verùm ſi ex multis (vt de Commentarijs ſenſimus) pauci eligi debeant, proculdubio quatuor præſcriptos cæteris potiores eſſe conſtabit. Nempe ſi horum conſilia diligenti ſtudio reuoluantur, adeo perfecta, atque elaborata inueniantur, vt nihil aliunde petendum videatur. Proinde (acutiſsimi iuuenes) non auctorum multitudini ſtudeatis, ſed ex multis meliores vobis proponite, quorum lucubrationibus, ac monumentis ita inſiſtite, vt ex ſtudijs veſtris, fructum ſolidum, atque vberrimum referatis.

IN CVIVSQVE LEGIS ELVCIDAtione octo maximè obſeruanda. Cap. XIIII.

Haud quaquam extra propoſitæ materiæ rationem fore putaui, clariſsimi iuuenes, ſi ordinem quoq; explicandis legibus obſeruandum præſcribentem, ne quid vobis ad perfectam eruditionē noſtra opera deſit: quamuis locus hic Doctoribus iura interpretantibus magis neceſſarius videatur. Ad plenam igitur legum interpretationem, octo maximè deſiderantur, quæ ſequenti carmine perſtringuntur.

Præmitto, ſcindo, ſumo, caſumque figuro,
Perlego, do cauſas, connoto, & obijcio.

Præmitto.

In primis enim pro euidentia illorum, quæ ad ſubiectæ materiæ declarationem reſpiciunt, ſemper aliquid præmittendum eſt *a* veluti connexarum materiarum, diſtinctionem terminorum, ac vocabulorum diffinitiones, *b* generalis & compendioſa totius materiæ, de qua agitur declaratio, ſimilia. Præfationes enim (vt eleganter voluit Caius *c*) ad lectionem propoſitæ materiæ libentius perducunt, & eo perductis euidentiorem præſtant intellectum.

Scindo.

Secundo, quoniam partitio (teſte Accurſio *d*) animum legentis incitat, mentem intelligentis præparat, memoriam artificioſè reformat, & ſecundum Iuſtinianum: *e* difficultas ex permiſta traditione procedēs, per ſeparationem explicatur. Quemadmodum ex agrorū diuiſio vberiorem cultum reddit, *f* lex ipſa in partes congruas diuidenda eſt: ſic tamen nec diuidantur ea quæ ſimul cohęrent, & ad vnius perfectionē tendunt *g* vel ad eundem finem currunt: velut dictum a ſua cauſa, vel reſponſum a quæſtione propoſita. Talia enim, cum

a l. prætore ba in verſ. quibus ita præmiſſis, de caſtren. pecul.
b i l. ſi certum petat. l. 1. de doli exceptio.
c In l. 1. de origin. iur.
d In pr. æ. Inſti. para gra. igitur, in verb. partiri.
e In paragra. alio. inſtitu. quibus mod. teſta. infir. & in paragr. ſed ne in primis. de legi
f l. Caius. §. Titius. de legat. 2.
g l. & ſi nō ſim. parag perueniamus, de auro & argē. leg. Im. l. in ruinæ ſtipul. verſ. ?. eſt deſcendendum

cum ſint ratione & fine indiuidua, pro vno haberi debent: *a* quæ ſi in partes ſcinderentur, non diuidi quidem, ſed (vt Baldus rectè ſenſit *b*) potius deſtrui viderentur. Diuiſionem autem commodam recipiunt, quæ ſeparatam habent rationem, & diuerſo fine clauduntur: veluti cum plura dicta in eadem lege æque principalia cumulantur, vel plures diuerſæ facti ſpecies terminantur; vt in Vlpiani legibus *c* plerunque videmus, qui inter cæteros iuriſconſultos eo potiſſimum nomine commendatur, quòd & varios caſus, & quàm breuiſsimè ſoleat eadem lege decidere. Proinde tunc ſolum vtilis diuiſio cenſetur, cum ſeparabilium confuſio euitatur.

Summo.

Tertiò, quoniam breuitas *d* magis delectat, & quę compendiosè traduntur *e* cum addiſcantur facilius, tum diutius retinentur, vniuerſa legis ſententia in epitomen ſiue ſummam *f* redigenda eſt. Qua de re latius ſupra 9. & 10. capitibus tractatum eſt. *g*

Caſumque figuro.

Quartò, ne ex tali compendio, vel breuiori narratione obſcuritas fortaſsis inſurgeret, iuxta illud Horatianū:

Breuis eſſe laboro.

Obſcurus fio.

Quod ſanè legis interpretationi nō parum detraheret, nec leue aliquando diſcrimen *h* afferret, vniuerſa facti ſpecies (maximè nouitiorum gratia) ad vnguem recenſenda eſt, caſusq; totius legis planius exponendus. *i*

Perlego.

Quintò, legenda eſt litera, legiſque contextus verbotenus percurrendus, cum vt facti narratio verbis legis congruere videatur, *k* tum verò (ſi quid fortè inemendatum, vel librariorum incuria deprauatum inueniatur) ſubtili iudicio caſtigetur.

Do cauſas.

Sextò,

a l. ſed ſi plures, paragr. filio, de vulgar.
b In repu. l. pactens, C. de pactis. et text. in l. 2. §. ſi quid autem. C. de veter. iur. enuclea.
c In l. illicitas, de offic. præſid.
d l. 1. ubi gloß. quod met. cauſa.
e l. 1. de regul. iur.
f l. in ſumma, de condiio. indeb. & l. in ſumma de aqua pluuia.
g Horat. in poetica.
h §. illud autem. in proœmio Digeſtorum.
i l. ut reſpōſum C. de tranſactio. l. precib. C. de impub.

k l. quod conſtitutum, de milit. teſtamen. & l. 4 paragr. toties, de dam. infect.

Sextò, ne vel in caſu indubitato, *a* vel ſine ratione lex ſacta videatur, cauſæ tum dubitandi, tum decidendi diligenter perueſtigari debent, vt ſupra capite quarto & quinto latiſſimè declarauimus.

a l. Domitius, de teſta. l. quod Labeo. de carb. edic. l. ancillę. C. de furt. l. 1. ad munici.

Connoto.

Septimò, ne verbis *b* potius, quàm menti inhærentes (quod a iuris ratione omnino alienum eſſe docuimus) legis definitionem ad propoſitam tantum ſpeciem reſtringamus, generales regulas, ac notabilia dicta ex omni eius parte colligere debemus, caſumque deciſum ad omnes alios ex ſimilitudine facti, vel rationis protendere, & ſubtiliter adaptare. *c* Quod quemadmodum faciendum ſit, ſupra capite octauo, nono, & decimo abundè monſtrauimus.

b l. ſcire leges. de legi. & l. 2. C. cõmu. de leg. l. 3. C. de liber. præter.
c l non ſolum. §. qui primipilũ, de excu. tutor.

Et obijcio.

Octauò & vltimò, quò perfecto omnino legis intelligentia habeatur, & prorſus nihil dubitationis ſuperſit, contraria & oppoſitiones, tam ex gloſſematis, quàm ex Bartolo, cæteriſque Doctoribus, in verba & ſententiam ipſius legis excitare debemus: vt ſupra cap. ſexto diffusè tractauimus: quibus tandem ingenioſè, ac ſubtiliter, tum ex varietate facti, tum ex rationis diuerſitate ſublatis, *d* lex ipſa cum vniuerſas eius materia perfectiſsimè enucleata, atque intellecta remaneat.

d l. 2. §. contrarium, C. de uet. iur. enucle.

Hunc vobis (ornatiſsimi Iuuenes) ordinem in interpretandis legibus obſeruandum, libenter perſtringere voluit, vt cùm ad metam laborum veſtrorum perueneritis, lauream conſumati certaminis adepturi, pũcta legum vobis ad periculum propoſita, non confusè (vt plerique ſolent) ſed dilucidè, atque eleganti ordine recitetis. Quod cùm audientibus partibus iucundiſsimum fuerit, tum vobis ipſis perpetuę laudis afferte ornamentum.

LEGES IVRISCONSVLTORVM ex varijs fragmentis compilatas, annaliumque imperitia interpretes mirè hallucinatos. Cap. XV.

NEceſſarium omninò viſum eſt ad perfectam legum intelligētiam, aliquot errorum, in quos tū interpretes, tum Doctores noſtri temerè lapſi ſunt, cauſam originemq; detegere. Exiſtimarūt enim iuriſconſultorū leges ea integritate, eoq; ad nos ordine perueniſſe, quibus ab ipſius primū auctoribus cōſcriptę digeſtęq; fuerūt neſciētes illuſtres illos viros, *a* quibus a Iuſtiniano ius omne reformandi poteſtas facta eſt, ex varijs prudentū reſpōſis, varijsq; reſpōſorū fragmentis, leges quales habemus cōpoſuiſſe, in ordinēq; redegiſſe. Inſuper tēporū, atq; annalium imperiti, cùm nec Cęſarū, nec iuriſconſultorū ętates, moresve diſtinguere didiciſsēt in multis hallucinari facilè potuerūt. Vtq; id apertis exēplis cōprobemus, occurrit in primis Accurſius noſter in quodam Iaboleni reſponſo, *b* vbi cōpilatores Iaboleni lege ad vnguem recitata, in qua Labeonis ſentētia confutatur, demum ex ſcriptis Pauli & Proculi Iunioris, Iaboleni ſententiā contra Labeonē tuentur. Eo in loco mirum eſt, vt tantus vir, alioqui de legibus bene meritus, ita ſe torqueat, nūc Iabolenū de ſeipſo in tertia perſona loqui contendens, nunc legem Neratio tribuens Iaboleni ſententiam referenti: nec vllo pacto ſeſe explicare valens, qui nō iuriſcōſulti, ſed compilatorum ea verba eſſe nunquā aduerterit: quorum ſanè præcipuus labor fuit, ex varijs prudentū reſponſis perfectas nobis leges, opinionesq; frequētiori calculo approbatas, trāſcribere. Hinc nobis leges ex Iuliani, Marcelli, Pauli, Vlpianiq; fragmētis cōpoſitæ. hinc Vlpiani lex ī Modeſtinū definit, Scęuola in Claudium Triphoninum, Labeonis in Iabolenū, Papiniani

a Parngr. 1. in 1. conſtit. C.

b In l. filiū, in fi. de acquir. hære.

ni in Paulum, Marcelli in Vlpianum: & ſic de reliquis. Cumq; interpretes noſtri huiuſmodi appendiculas cõpilatorum, eiuſdem auctoris, cui lex aſcribitur, eſſe credidiſſent, ſtatim exiſtimarũt, vel legem fuiſſe malè inſcriptã, vel auctorẽ legis a prima perſona in tertiã diuertiſſe. poſſent quidẽ hæc quaſi leuia diſsimulari, niſi iuriſconſultorum tempora tam grauiter peccaretur. Quemadmodum enim a Neratio Iabolenum, aut a Iaboleno Paulum citari credemus, quum & Neratium Iabolenus minimè præceſſerit, & Iabolenum Paulus vix decrepitum audierit? Floruit ſiquidem Neratius Priſcus Traiani temporibus, Iabolenus vſq; ad Pij imperiũ peruenit, Paulus ſub Alexandro maximè claruit. Quẽ ordinem ex Pomponio *a* quoque ſuſcipimus, qui & Neratij & Iaboleni meminit, Pauli nequaquam. Idẽ obſeruatũ videmus in alio Papiniani *b* reſpõſo, cui cõpilatores addiderunt verba hæc: Paulus notat, & imperium quod iuriſdictioni cohæret mãdata iuriſdictione tranſire, quod & verius eſt. Conſtat autẽ Papinianũ Seueri tẽporibus floruiſſe, & a Baſsiano occiſum: Paulũ verò eius diſcipulum ſub Alexandro, vt prædictum eſt. En igitur, vt error initio leuis, maximas tenebras in fine parturiat. Sed & compilatorum curàm, atque induſtriam maiori argumento comprehendere licet, quòd anteriorum fragmẽta ita ad poſteriorum leges adaptarunt, vt niſi horum, quæ nunc admonemus, lector meminerit, facilè cum cæteris in errorẽ ſit dilapſurus. Extat reſponſum *c* Vlpiano inſcriptum, tit. de triti. vi. quę lega. vbi quæritur, ſi vinum vetus legatum fuerit, qualiter accipiẽdum ſit. Cõpilatores eo loco Neratij fragmentum, qui diu ante Vlpianum fuit, ita commodè ſubiecerunt, vt ad quæſtionem Vlpiani compoſito reſpondiſſe videatur. Sed & alibi Caium, atq; *d* Vlpianũ Paulo ita accõmodarunt: vt omnes in idẽ reſpõſum eodem tempore conueniſſe exiſtimẽtur. Alibi quoq; Paulum & Caium Vlpiano, ti. de priuile. cred. Sic etiam credendum eſt ſcabroſam illam implicitamq; legẽ, tit. de vſucapio. *e* ex diuerſorum fragmẽtis a compilatoribus

a In l. 2. in fin. de orig. iur.

b In l. 1. in fin de offic. eius cui mã da. eſt iuriſdict.

c in l. ſi quis uinũ, in fin. cũ duabus legibus ſeq. Item Paulum Vlpiano, l. pręceptoris, ad l. Aquil.

d In l. item ſi ſuſpectus de procur.

e l. ſi is qui empt.

fuiſſe confutam. Cuius rei non leue argumentum eſt, tum quod incerto adhuc auctore profertur (namq; alij Paulo, alij Caio acceptam ferunt) tum verò quod Iuliani & Marcelli cõtrouerſiā adeò obſcurè perplexeq; complectitur, vt incertum omnino ſit, vtra opinio prę feratur, & an in calce ipſius legis, negatiua vel affirmatiua ratio deſideretur. Quantũ vero in eius interpretatione maiores noſtri hallucinati fuerint ob annaliũ imperitiam, neminem vel mediocriter doctum latere poteſt. Nempè Iuliani opinionem contra Marcellum approbantes, non immerito Marcellum a Iuliano notatum, confutatumq; fuiſſe communiter receperunt. Atqui Marcellũ longe poſt Iulianũ floruiſſe, notasq; *a* in eum ſcripſiſſe palam eſt. Fuit ſiquidem Iulianus Hadriani, Pijq; temporibus: Marcellus autem Seueri imperio claruit. Meminit Iuliani Pomponius, *b* Marcelli nequaquam. Eadem imperitia lapſi Bartolus, Baldus, Paulus, & alij cõplures, in quodam Iuſtiniani *c* reſpõſo cęcutierunt. Nam Bartolus, Papinianum, Diocletiani & Maximiani legem *d* negat ignoraſſe, quaſi poſt illos vixerit. Paulus a Caſtro longe diuerſum ſentit. *e* Nempe Papinianum ſub Auguſto Cæſare vixiſſe, & a Marco Antonio necatũ. Quæ ſanè, & perridicula ſunt, & tantorum patrum teſtimonio indigna. Poſſem hoc loco alios, & propè infinitos, maiorum errores apertis rationibus demonſtrare, quibus aliquando (ſi per Dei gratiam licuerit) nos ſummo ſtudio occurſuros ſperamus: tametſi in hanc rem multos plurimum laboris, & olei conſumpſiſſe non ignoro, quorum operam non poſſum non magnoperè probare. Veruntamen non omnia poſſumus omnes: campus ſpacioſus eſt, & multis indiget ſarculis: nec tam ab vna parte repurgari poteſt, quin noui quotidie emergant cuniculi. Aliquid cõtulit Bologninus, plurimum Budæus, Zazius, & Alciatus, viri immortalitate digni: necnon inſignis ille typographus Gregorius Haloander Germanus, quē niſi fata nobis præmature inuidiſſent, legalis noſtra facultas maximũ proculdubio incrementũ recepiſſet. Proinde

a l. apud Iulianum, de hære inſtit. l. ſi fundũ. de leg. 1.

b d. l. 2. in fin. de origi. iur.

c In l. fi. C. de inſtit. & ſubſtit.

d l. præcibus. C. de impuber. & alijs.

e In d l. fi.

inde(acutiſſimi iuuenes)ne & uos in maiores errores temere incidatis, ad ea quę præmonita ſunt diligenter aduertite,iuriſcõſultorum fragmenta ab appẽdiculis cõpilatorũ ſubtili iudicio diſtinguite. Quod facilè fiet ſi tum ex Pomponio,tum alijs idoneis ſcriptorib⁹ a Cęſarum prudẽtumque uitas,mores & ætates (quod ſane ad perfectam legum cognitionem omnino neceſſarium dicimus(ſolerti ſtudio perquiretis.

a *Velut ex Tranquillo Plutarcho, Põponio læto, Euſebio, Oroſio, Lãpridio, Volaterrano, & ſimilib.*

Leges librariorum incuria deprauatas, eruditorum iudicio caſtigandas, & ab Accurſij reliquorumq; interpretum nugis, ac ridiculis expoſitionibus, maxime diſcedendum. Cap. XVI.

POſteaquàm in formationem erratorũ incidim⁹,viſum eſt,& hoc loco iuuenes admonere, quantum ex deprauatis legibus,& interpretum nugis iacturæ facturi ſint,niſi & ſumma cura,& diligenti ſtudio,eruditorum hominũ,qui de legibus benemeriti sũt,iudicia exquiſierint,& ex illorũ autoritate caſtigatos ſibi codices parauerĩt.Multa enim aſterus & obeliſcis diſpũgẽda multa inuertenda,adnotandaq; pleraq; aliter interpretanda quã maiores noſtri docuerint, facilè diſcet, qui pſcriptorũ Bolognini,Budæi,Zazij,Alciati, & Haloãdri lucubrationes diligẽter euoluerit. Nos ẽt huic negotio curã non medicã adhibuiſſe noſtra aliquãdo ſcripta teſtabuntur. Interea tamẽ nõnullos exẽpli gratia locos proferemos,quos ab alij prætermiſſos ſedulo adnotauimus,dignoſq; caſtigationis putauim⁹.Offert ſe in primis Pomponij b.reſponſim tit. de act. emp.de cuius initio hactenus interpretes hæſitarunt.Aliqui.n. ratio legendum putant, plerique datio cũ tñ neutrum ſatis cõuertãt.Nec n.apud iuriſconſultos uſq; facile ĩuenitur,rõ poſſeſsionis, vel poſſeſsionẽ dari ſed tradi,

b *Adl. traditio al datio.*

al. ſi quis ui. §. differentia. de acquir. poſ.

a vnde longè melius eo in loco traditio ſtatuetur: hoc verò manifeſtè ſuadetur, cum ꝙ poſſeſsionis propriũ eſt tradi, tum quod ex ſequẽtibus Pomponij verbis, de traditione locutum eũ fuiſſe liquidò cõſtat. Ait enim.

Traditio poſſeſsionis, quæ a venditore fieri debet, talis eſt, vt ſi quis ea poſſeſsionẽ iure auo cauerit, tradita poſſeſsio non intelligatur.

Ecce quàm manifeſtè de traditione agatur. Atq; hi errores (quantum coniectura aſſequor) ex eo ferè proceſſerunt, quòd maiores noſtri (quibus pulcherrima hæc, & propè diuina excudendi ars nondũ cõſtabat) libros ſibi calamo parabãt, & pleriq; elegantiores pumice expolitos, miniatos, inauratos, & quod præcipuũ erat capitibus legũ egregiè depictis, varioq; emblemate illuſtratis: quale ẽt nunc videre licet in uetuſtis codicibus ex membrana, non typis æneis, ſed librarij manu conſcriptis, in quibus maiuſcula cuiuſq; capitis elementa, nunc minio, nunc praſino, ſępiuſcule verò colore cæruleo, vel auro irradiantur. Scriptores igitur in ſingulis capitibus ea elementa maiuſcula ſtudioſè committebant, vt pro libito emptorum depingueretur. Atque id in cauſa fuit, cur recentiores noſtri, uetuſtos illos codices in prælum referentes (dum nullum elementũ prætermittere voluerunt) in capitibus legum nonnunquã uariauerint, modo aliquid detrahentes, modo addentes, ſæpe etiam inuertentes, Cuius ſane rei argumentum euidens præſtant innumeræ leges, de quarum capite etiam hodie dubitatur. Extat lex Modeſtini, titu. de vulg. in qua cum primum capitis elementum deſideraretur, dubitarunt interpretes, an. I vel N. reponi deberet: & pleriſq; viſum eſt. I. reponendũ, nec ibi. Nam, ſed, Iam, legendum: quorum ſententiam magis probo. Idem negotium fecit lex Vlpiani prima, titu. de rebus credit. vbi diu pugnatum utrumne, è re eſt, vel, bene eſt, ſtatuendum foret Quod autem de hære. interpretes ſomniarunt, perridiculũ eſt. Verũ hęc adeò læuia ſunt, ut in vtram partem capiantur nihil ſit periculi. At cum

Ad l. iam hoc iure. de vulg.

Ad l. 1. ſi cer. peta.

de

de inuertenda vniuerſæ legis ſententia tractatur, tūc in corruptos codices incidere maximè periculoſū. Nō poſſum hic prætερire legem illam Pauli, tit. de acquir. poſ. (quamquam aliquid ſupra tetigimus) in qua manifeſte deſideratur negatiua, librariorum ſeu typographorum incuria prætermiſſa. Nā legendum eſt. (Non quēadmodū nulla poſſesſio acquiri, niſi & animo & corpore poteſt, ita nulla amittitur, niſi in qua vtrunq; in cōtrariū actum eſt:) alioqui in regula iuris tā manifeſta inexplicabilis omnino repugnantia inuenietur, quam ne Apollo quidem ipſe extricaret. Aliter.n. ſenſit idem Paulus *a* alibi, & cum eo Vlpianus, *b* cæterique legum conditores. Nec recipiendas puto interpretum nugas, diuinationes, quibus rem omnino componere moliūtur: quandoquidem tales compoſitiones lex illa non ferat, quæ iuris regulam oppido generalem tradit, cui aliæ leges in eadē regula ex diametro aduerſantur. Etenim poſſunt legum pugnantia, in particularibus caſuum definitionibus, ex qualibet facti etiam ſubintellecti varietate componi. In generalibus verò regulis ad eandem materiam pertinentibus, nullo id modo. Quod autem ea lex negatiuam in principio iuſte deſideret, facile oſtenditur. Nam & præcedentis legis, *c* in qua ſolo animo formidantis poſſesſio amiſſa eſt, rationem nectit, & elegantem loquendi modum, ipſis iureconſultis admodum frequentem & peculiarem, oſtendit. Nēpe illi per negationē comparationis, vel ſimilitudinis, tacita plerunque obiecta diluere conſueuerūt. Sic Iabolenus Pauli præceptor. *d*. tit. de iudi. *e* Non quēadmodū fideiuſſoris obligatio in pendenti poteſt eſſe, vel in futurum concipi, ita iudicium in pendenti poteſt eſſe. Vide quantum iam ex hac lege ſuffragij habeamus. Quid ſi negatiua hic quoque neglecta, vel diſpuncta fuiſſet? Num interpretes noſtri varie diuinaſſent? Idem Iabol. *f* titu. de fideiuſſo. inquit: Non ut æſtimatio rerum, quæ mercis numero habentur, in pecunia numerata fieri poteſt, ita pecunia quoque merces æſtimanda eſt. Item Iulian. alibi. Ven-

Ad l. quēadmodū. de acqui. poſ.

a In l. 3. §. in amittenda. de acq. poſ.

b L. ſi quis ui. §. differētia. de acquir. poſ. & l. ſi me. in uacuam. eo. titu.

c l. ſi ſed nolit. de acq. poſ.

d l. an manumittere. de manu uindi.

e l. non quē admodum. iudi.

f l. ſi ita fideiuſſorem. in fin.

dicatio non ut gregis, ita & peculij recepta eſt. Papinianus: *a* Non enim ut filius duplex ius ſuſtinet, & patris & filij familias, ita ſeruus qui caſtrenſis peculij ē. Pōponius. *b* Non ut pater filium, ita vxorē maritus iure poſt liminij recipit. Paulo autem ad genus loquendi frequētiſsimum fuiſſe, multis legibus exploratum eſt. Nā in eodem titu. de acquiren. poſſeſ. *c* ait: Nec enim ſicut dominum non poteſt niſi in una cauſa contingere, ita & posſidere ex vna dūtaxat cauſa poſſumus. Idem alibi: Non ſicut de dolo actio certo tempore finitur, ita etiā exceptio eodem tempore dāda eſt. Vnde colligunt doctores vulgarem iuris regulam: Tem poralia ad agendum, perpetuo valere ad expediendū. Poſſem innumeros locos adducere, niſi tædium afferre magis, quā utilitatē uiderer. Nec prædictis aduerſatur lex illa eiuſdē Pauli, *d* tit. de regu. iur. quoniā omnes eas leges ex fragmentis iuriſconſultorū conſtat omnino p̄ cōpilatores, uel alios fuiſſe cōpoſitas: unde quicquid ibi primo verſic. (qui ex Pomponio deſumptus eſt *e*) adiectum reperitur, ex nullius iuriſconſulti autoritate, vel ſententia prolatum eſt. Quare expūgendum omnino putare.

Hactenus de legum capitibus. Succedit nunc alia errorum cauſa, quam ſcriptorum non negligentię, ſed imperitię aſcribendam puto. Et enim cum iuriſconſultorum mentem, ac ſententiam non intellexerint, aliud pro alio uerbum facile receperunt: & ubi negatiua orō deſideratur. affirmatiuam ſtatuerunt. Occurrit lex Pauli *f*, titu. de legat tertio, in qua negatiua omnino deſideratur, legendumque, Et magis eſt ut nec ipſæ pręferatur; qui ſenſus, & rationi congruit, & alias legibus comprobatur: ut in repetitione eiuſdem legis euidēter demonſtrauimus. Eodem uitio laborat lex Martiani *g*. de diuerſ. præſcrip. quæ affirmatiue legitur contra expreſſam ſententiam Papiniani *h* eius præceptoris: & dum interpretes talem pugnantiam conciliare modis oībus laborant, multa etiam inepta effutire, ac diuinare coguntur. Vtraque lex eadem facti ſpeciem cōtinet. eiuſdem uerbis compoſita eſt: nec ob id repetūtur, ut

a l. cū duo in fin. de castr. pecu. & posſi. re.
b l. 3. § nec enim.
c l. pure. §. fi. de dol. exceptio.
d l. fere de reg. iur.
e in l. prout de ſolutio.
freconiun-cti.
g l. ſi quiſquam
h in l. fin. de uſuſcapio.

altera alteram corrigat. Sed quouiam diuerſis titulis conuenire uidentur, & diuerſis inſeruire materijs, ut Iuſtinianus *a* aliqñ præmouit, quamobrem, ut diſcipulus cum præceptor Papiniano conueniat, probabiliter negatiuam in Martiniani lege ſtatuemus Vt dicat. Si quiſquam in fluminis publici diuerticulo ſolus pluribus annis piſcatus ſit, alterum eodem iure ut: non prohibet: qui ſenſu & iuris rationi cõgruit, & literam magis fluuidam, ac elegantem facit. Accedit, quod illud verbum prohibet, precedente negatiua concinius ac latinius ſonat, quã ſi ſimpliciter & & affirmatiuè legatur, ut ingenioſus quiſque facile perpendere poterit. Huius generis ſunt lex Pauli *b*. ſeu Caij de uſuſcapio. cuius ẽt ſupra proximo capite meminimus: & lex Iabolenti c.ti.de priuil credito. in qua ferunt Bartolũ & Baldum magnopere diſſenſiſſe: cum adhuc ambiguũ ſit, utrum ne verſiculus ille: Idem in ſubſtituto filio hærede ſeruandum non eſt: affirmatiuam magis, quam negatiuam deſideret. Item lex Caij *d* de militari teſtamento, ubi interpres utranq; literam, & affirmatiuã, & negatiuam ingenioſè defendit Quod ſane migi nõ aliter recipiendam uidetur, quã Tiriç poſtulatio, q̃, tãquã nupta & innupta, idem legatum cõſequi cupiebat. *e* In lege Vlpia. *f* ti. qui ſatiſdare cogan. legunt omnes: Veritatem contineat *g*. cum plus quàm manifeſtum ſit reponi deberet, Vtilitatem, ut id quod intereſt à uera quantitate diſtinguatur. Et hæc exempli tantum, & admonitionis gratia, retuliſſe ſufficiat: cætera in libro noſtro nouarum interpretationum fuſius explicãtur. Nõ poſſum tamen inter alios errores unũ omnino ridiculũ præterire, cuius cauſam partim ſcriptorũ incuriæ partim interpretum negligentiæ abſcribẽdã puto. Exiſtimarũt illi iuriſconſultos de ſeipſis loquẽtes, tertiam quandoq; perſonã aſſumpſiſſe. Quæ ſanè res cũ perridicula ſit, tũ ab antiquorũ cõſuetudine maximè aliena. Nec enim is dicendi character, ſeu loquẽdi modus uſquam receptui legitur. Niſi forte in hiſtoriç narratione, quæ cum nimirum candorem deſiderat, ut

ſcriptor

a in l.2 § ſi quid aut. C. de uet. iu. enucl.

b l ſi is qui pro empto re.

c l. paterfa mi. uerſ. idẽ in ſubſtitutio.

d l. ſi certa rum. §. ſi eo dẽ. in prin.

e l. titiç. ſi non nupſerit. de cõd. & de.

f l. 2. §. ſi.

g l. hæc uerba quãti. de uerbo. ſign.

ſcriptor nihil minus, quàm de ſeipſo hiſtoriam texere uoluiſſe videatur. Sic Ioannem Apoſtolum, ſic C. Cęſarem alioſque permultos obſeruaſſe comperimus. At ſanè alium in doctrinæ ſeu præceptorum traditione, modum ordinemq; ſeruare conuenit: quod quidē nemo, uel mediocri iudicio præditus, facilè negaturus eſt. Ego, vero ſi quemquam eo dicendi genere ſtudio ſe uti animaduerterem, non aliud mehercule iudiciū de homine facturus eſſem, quā de eo qui in ſui nominis obliuionem ignorantiam ne incidiſſet: quod ſummæ ſtultitię argumentum eſſe Iuſtinianus aliquando firmauit.*a* Proinde cauendum omnino eſt, ne in tantos uiros culpam hanc reijciamus, aut omnium prudētiſſimis ſtultitiæ notam inuramus. Cauſa autem facile conſtabit, ſi in memoriam reduxerimus quæ ſupra præcedenti capite diffusè tractata ſunt. quo loco oſtendimus iuriſconſultorum leges ea integritate, eoq; ad nos ordine minime perueniſſe, quibus ab ipſis primū autoribus conſcriptæ fuerunt, ſed compilatorum opera, atq; induſtria, ex varijs diuerſorum fragmētis compoſita & conſuta: unde factum eſt, vt Pauli & Vlpiani (qui fere omnibus recētiores ſunt) dicta, in alterius iuriſconſulti longè anterioris fragmentum deſinat, uideaturq; qui diu præceſſit, poſterioris ſcripta legiſſe, quod cum admitti non poſſet, coegit interpretes mirè hallucinari. Enimuerò exiſtimantes compilatorum uerba iuriſconſultorum eſſe, de ſe ipſis in tertia perſona loqui eos temere prodiderūt. Accedit alia erroris cauſa: librorum incaſtigata paſſim corrupta editio. Sæpè enim lex unius alteri tribuitur, & vbi Vlpianus reponi debet, Papinianus, alius ve inſcribitur, cūq; in ea lege de Papiniano mentio fiat (ſanè à diuerſo legis autore) ipſum de ſe Papinianum, uelut de tertio locutū fuiſſe crediderunt. Vt quæ id exemplo manifeſtius fiat num propoſuiſſe contentus ero. Extat Vlpiani reſponſum *b.* libro digeſtorum vigeſimoquarto, in quo refert Papinianum fructuum diuiſionem diuortio facto, nō ex die locationis, ſed habita rōne precedētis quo mulier

a in l. ſi. C. de hęredi. inſti.

b In l. Papinianus diuortio. ſolu. matrimo.

lier in matrimonio fuit, fieri debere cenſuiſſe. Ea lex Papiniano perperam adſcribitur, cum eiuſdem ſit Vlpiani, cuius & præcedens Et erroneæ inſcriptioni cauſam præbuit, quò Papiniani nomen ab Vlpiano, in ipſo legis exordio prolatum, ſupra legem poſitam credi derunt. Citanda eſt igitur Papinianus diuortio, non vt vulgati codices hactenus habuere. Aſtipulatur etiã iudicio noſtro verſiculus in calce poſitus, vbi citatur Pomponius, quem tamen Papiniani auditore fuiſſe plerique exiſtimarunt: quibus, vt in hac re non uehementer aſſentior, ſubſcribo tamen nuſquam facilè inueniri Pomponium a Papiniano commemoratum fuiſſe. Hæc prolixius fortè quam par erat recenſuimus, ſed libenter, vt errorum, quibus maiores noſtri tam miſere lapſi conſpiciuntur, omnes omnino admonitos noſtra ſimul ope, atque induſtria redderemus.

LOCOS COMMVNES INGENII gratia habendos, & materiarum ſedibus memoriam adiuuandam.

Cap. XVII.

DVO ſunt (ni fallor clariſſimi iuuenes) quæ iura profitentibus adeò neceſſaria videntur, vt nulla ferè maior aliunde vtilitas compatetur: nempe loci communes & materiarum ſedes. Locis communibus memoria plurimum adiuuatur. Enimuero quę ars ſeu diſciplina ingenij acrimoniam æquè deſiderat, ac ciuilius facultas, in qua de iuſtitiæ partibus humanam ſocietatem conſeruantibus tractatur? a Vbi multa nũc ex bono, & æquo temperanda? b nunc ſecundum rigorem & iuris apices, excutiẽda ſunt? c in qua ſingula hominum tum facta, tũ dicta, ex cauſa, perſona, loco, tẽpore,

a Inſti. de iuſt. & iu. § fin.
b l ſi fideiuſſor § quædã mãdati. ss. l. ſi domus § in pecun:a. de leg. I.
c l proſpexit. quis & a quibus.

re,quantitate,euentuq; penſanda ac deficienda ſunt.*a* Vbi demum nihil pro libito priuatæ vtilitatis,ſed quaſi a bono viro omnia ſtatui oportet? *b* Communes igitur loci ingenium uehementer excitant, & ad rectum veritatis tramitem facilè ducunt. Nam quoties facti ſpecies occurrit, nullo vel Cæſarum, vel prudentum reſponſio propriè definita (nec enim ponere caſus omnes lege comprehendi. *c*) tunc ingenio maximè opus eſt: quod niſi breui quadam methodo ad veritatis limina dirigeretur, facilè in tali nouitate ſuccumberet. Proinde miſerrimi ingenij eos eſſe putabat Doctor. *d* Caſtrenſis,qui non niſi inuenta lege,aut deciſione,propoſitas q̃ſtiones noſſent definire. Aut verò perſpicax ingenium,cupiens a tali ſe miſeria libertate, ad cōmunes locos confugit,omnia confert, ſingula diſcutit,nihil non tentat,omnem denique lapidem mouet,vt rectè definiat, leges alijs caſibus præſcriptas nouo caſui applicat, nunc locum ab abſurdo, nunc ab identitate rationis,nunc a ſimilitudine facti,nunc a ſpeciali,nūc ab oppoſito, nunc a ceſſante ratione argumentà dedu cit,non ignorans omnem vim legum in inductione & applicatione conſiſtere, *e* & quod liquido conſtare nō poteſt,argumentis ſubtiliter cognoſcendum eſſe. *f* Finge dubitari: An actori liceat ſuſpenſo petitorio, inter dictum adipiſcendę intentare.Hæc quæſtio per locum a ſpeciali rectè ſoluetur. Planè ſi iſthuc actori ſpoliato in interdicto recuperandæ ſpecialiter conceſſum eſt, *g* in cæteris interdictis contrarium obſeruari palam eſt. Item ſi quæratur, An filio neceſſario hærede inſtituto, & paterna hæreditate abſtinente,legata quouis modo debeantur(ſaltem virtute neceſsitatis,quæ ipſo iure hæredē facit? *h*) Caſus hic ſimiliter per locū a ſpeciali rectè decidetur. Etenim ſi libertati ſpecialiter indulgetur *i* (cuius cauſam omnium fauorabiliſſimam eſſe conſtat K) vt neceſſario abſtinēte nihilominus debeatur.

a l. ante ſacta de pęn. c. qui occidit. 23. q. 8.
b l. cæteræ fam hercif. l. fideicommiſſa. x. quāquam. de leg. in l. ſi eum. in ſi. de fideiuſ. c l. poſſunt. de leg.
d in l. clodius circa fin. de acq. hære.
e l. non ſolum parag. a barbaris. de re milit.
g clem. uni. de cau. poſ. & proprie.
h l. i. §. qui ſunt. ſi quis omni cau. teſt inſt. de hære. quali. & diff. paragr. neceſſarij.
i l ſciendum. de manu. teſt.
k l. libertas. de reg. iur.

tur, conſequens erit dicere, aliarum rerum legata intercidere.*a* Qui locus ſic vulgo explicari ſolet. Speciale in vno, ius commune in contrarium probat. *b* Itē, Caſus exceptus regulam in oppoſitum firmat. *c* Et ſic de ſingulis exempla tradi poſſent, quæ in ſequenti capite fuſius cumulantur. Memoriam vero (quę in viro profeſſore ob ſcriptorum multitudinem magis, quàm in alio hominum genere deſideratur) vehemēter adiuuāt materiarū ſedes.*d* Cùm enim tot caſuū quotidie emergentium definitiones, totq; deciſionum cumulos retinere, memoriæ fragilitas non patiatur, ſaltem eius rei ſedes, in qua vniuerſa materia communi Doctorū calamo pertractatur, in promptu habenda eſt. Exempli gratia: Si omnes, aut ſingulos primi, ac ſecundi Decreti articulos, vel iuris accreſcendi ſpecies, vel proteſtandi modos, vel moræ caſus occurrentes, in numerato non habeas, incidatq; ex prædictis quæſtio, confeſtim ad materiæ ſedem accurre: Decreti quidem, in l ſi finita, §. Iulianus, de dam. infec. iuris accreſcendi in l. re cōiuncti, de leg 3 proteſtationis, in l. nō ſolum, § mortē, de ope. noui nunciat. Morę in l. ſi inſulam, de ſtipulatio. Et ſic de ſingulis, quarum aliquot in alio ſequēti capite; exempli tantum gratia congerentur. Aduertendum tamen eſt, materiarum ſedes ab omnibus ferè Doctoribus ſolere conſtitui: vbi vel Bartolus apud iuriſcōſultos; vel Baldus apud Cæſares ſolenniter laborauit. Nam quemadmodum Bartolus Digeſtorū legibus ſtudioſius, pleniusq; vacauit, ita Baldus Cinum imitatus, Imperatorum ſanctiones copioſius exornauit; Baldū, Salycetus, Faber, Corbetus, & alij complures: Bartolū, Angelus, & Imola maximè ſecuti ſunt: alij aliter, prout cuique opportunius viſum eſt. Quoties igitur caſus decidendus occurret, ad communem ſedem properandum erit: facili tum labore, & minori periculo, conſultus reſpondebit. Locus hic de memoria, ſcholaſticis quidem vtilis eſt, Doctoribus verò maximè neceſſarius. Superior autem ad ingenium ſpectans, omnibus tum ſcholaſticis, tū iuriſperitis, æqualiter ſuffragatur.

a l. 1. in fi. ut in poſſeſ. lega.
b l. 1. ad municipal.
c l. ex eo de teſti. l. nam quot liquide, in fin. de pen. lega.
d l. 2. §. ſi quid autem in tanta, C. de uet. iur. enucl.

D E

DE LOCIS COMMVNIBVS. Cap. XVIII.

Communes locos nihil aliud eſſe conſtat, quàm modos argumentandi, quibus (vt prædictum eſt,) ad veritatem facilius peruenitur. Sunt autem fere huiuſcemodi,

Primus ab abſurdo uitando. In quo ſic argui poteſt. In omni diſpoſitione, vel actu interpretatio fieri debet, vt abſurditas euitetur, l nam abſurdum, de bon, liberto.l.fi.in princ.C.de vſu.rei iudic.& l.diuortio. ſolu.matrimo.

Item, Dato vno abſurdo, aliud facilè ſequitur, l.ratas, C.de reſcinden.venditio.

Ab adiectiuis ſic. Quando præcedunt duo ſubſtantiua adiectiuum, ſequens vtrunque determinat, l.extat, vbi Bar.quod met.cau.

Ab adiunctis. Ratione adiuncti conceditur, quod ſimpliciter non concederetur, l. interdum, de aqua pluuia.

Item, Quod profertur cum adiuncto, non eſt propriè tale, l.filiusfam. paragr.meminiſſe, de donatio.

Ab adæquatis. Adæquatorum eadem eſt iuris diſpoſitio, l.1.de legat 1.

Item, Quando duo adæquantur per legem antiquam, quicquid lex noua diſponit in vno, cenſetur etiam diſponere in altero.Bart.in l.2.circa fi.de legat.2.

Ab aduerſatiuis. Aduerſatiua dictio, & in iure & in facto, præcedentibus aduerſatur, l.ſi hæredi.de conditio.inſtitu.Bartol.in l.tranſigere, in prin.C.de tranſactio.

Item, Aduerſatiua copulata non iuris, ſed facti diuerſitatem oſtendit, l.ſed & ſi lege. vbi Bart.de peti.hæredita.

Ab alternatiuis. Alternatiua ponitur inter æqualia, vel

parum

parum diſtantia, l. 1. de reb. dub.

Item, In alternatiuis ſufficit alteram partium adimpleri, l. ſi hæredi, de condi. inſtit.

Ab abſtractis & concretis. Verba legum non in abſtracto, ſed in concreto intelligi debent, l. ſi in rem, in prin. de rei vendic.

Ab antecedenti conceſſo uel remoto. Conceſſo antecedenti conceditur, & conſequens. l. 2. de iuriſdict. omni. iudi.

Item, Remoto antecedenti, omne eius conſequens remouetur, l. veteres, de iti. actuque priua.

Ab aſſuetis. Aſſueta fieri facilè præſumuntur, l. certi, §. ſi nummos, ſi cert. petat.

Item, Durum eſt aſſueta relinquere, l. præcipiunt, de ædil. edic.

Ab auctoritate. Peritorum in arte auctoritas ſequenda eſt, l. ſeptimo, de ſtatu homi.

Item, Superioris auctoritas in illicitis excuſat, c. dixit, vbi glo. 14. q. 2. l. iuſtè, de acquir. poſſeſſ.

Item, Auctoritas legis neceſſaria eſt, ſed non gloſ. vel Doctoris, glo. & Doct. in l. 1. C. de legi.

A cauſa. Cauſa proxima magis attenditur, quàm remota, l. ligni, in fi. de legat. 3. l. ſed & ſi plures, §. in arrogato. de vulga.

Item, Omne ius potentius eſt in cauſa, quàm in cauſato, l. digna vox, C. de legi. Paul conſil. 129. volu. 1.

A cauſato. Fauorabilius ſemper eſt cauſatum propinquius, quàm remotius, l. ſuus quoque, de hæred. inſti. & l. Publius, §. 1. de condit. & demonſtr.

Item, Cauſatum tanto dignius eſt, quanto a digniori cauſa procedit, l. reſtituendæ, in fi. cum glo. C. de aduoc. diuerſo. iudi.

A combinatione duarum legum. Ex duabus legibus ſimul iunctis, optima fit determinatio l. Gallus. paragr. ille caſus, de lib. & poſthu.

Item, Vna lex indiſtinctè loquens, per aliam diſtinguitur & limitatur, l. ſciendum, qui ſatiſd. cogan. iunc. auth. offeratur, C. de lit. conteſt.

A com-

A communiter accidentibus. A communiter accidentibus ſequitur præſumptio veritatis, l.neque natales, C.de probatio.

Item, Quod communiter fit, cenſetur legitimè fieri,l. certi condictio.paragr.ſi nummos,ſi cert.peta.

Item, Ad communiter accidentia lex ſe facilius adaptat,l.nam ad ea de legi.

A *cohærentibus*. Cohærentia eiuſdem iuris habentur, cuius ſunt ea quibus adhærent, l. quæ religioſis, de rei vendica. Vel breuius, De cohærentibus & contiguis idem eſt iudicium,c.vni,de conſecratio.eccle. in ſexto.

A *coniunctis*. In coniunctis ordo non attenditur, l.quidam teſtamento,de pecul.lega.

Item, Plura coniuncta vnum corpus reputantur, l. ſed ſi plures,paragr filio,de vulga.

A *connexis*. Connexorum idem eſt iudicium, l. cum actum,de negoc.geſt.c.tranſlato,de conſtitu.

A contrarijs. Contrariorum eadem eſt diſciplina. glo.& Doct in rubr.de acquir.poſſeſſ.

Item, Contraria ſimul eſſe non poſſunt, l mutuis. pro ſocio.l.C.de furtis.

Ideo ad poſitionem, vnius ſequitur remotio alterius. ſi inter.de exceptio.rei iudica.

A contrario ſenſu. Diſpoſitum in ſenſu directo,oppoſitum arguit in contrario,l.1. vbi Doct. de offic. eius, cui mand.eſt iuriſdi.

Item, Qui de vno negat,de altero affirmare videtur, & econtrario,c.nonne bene, de præſumptio. l.ait prætor,paragr.ſed quod Papinia.de mino

A contento & continente. Deſtructo continente,corruunt omnia in eo contenta,l ſi nemo,de teſta.tutel.l.cum duobus,C.de inoffic.teſta.

Item, Fruſtra exprimitur, quod tacitè continetur,l.non rectè,C.de fideiuſſo.

A copulatiuis. Copulatiua ponitur inter diuerſa. glo. & Doct.in rubr.de iur.& fac.ignor.

Item, Copulatiua naturaliter cadit inter qualitates

partes

partes, & non diſformes, l. quamuis, C. de impuberis.

A *correlatiuis*. Diſpoſitum in vno correlatiuorum, trahitur ad alterum, l.fi. de accepti. l.fina. in princ. C. de indic. vidu. tol.

A correſpectiuis. Actus immediatè facti, cenſentur inuicem correſpectiui, l.ſi ventri, §.fi. de priuileg. credit. l.lecta, ver. dicebam, ſi cert. petat.

Item, Actus correſpectiui, eiuſdem iuris & rationis habentur, Bal in repeti. l.petens, col. pe. C. de pac.

A conſecutiuis. De his quæ veniunt in conſequentiam, nulla eſt conſideratio, l.1. de aucto. tut. l.conditionibus pupillus, de condit. & demonſt.

Item, In omni diſpoſitione, vel actu attenditur principale, non conſecutiuum, l.ſi quis nec cauſam, ſi cert. petat.

A *concurſu plurium*. Ex multis concurrentibus augetur effectus, l.1. vbi Bal. C. de fideicommiſſ. c.innotuit. ver. multa enim. de electio.

Item, Et quæ non proſunt ſingula, multa iuuant, l.Spadonem, paragr. qui iura multa, de excuſ. tut.

A *conſequenti dato uel deſtructo*. Poſito conſequenti, ponitur & antecedens, l.illud, de acquir. hæred.

Item, Deſtructo conſequenti, deſtruitur & antecedens, l.apud antiquos, C. de furtis.

A diuerſis. Ex diuerſis non infertur, l. Papinianus, de minori.

Item, Diuerſorum diuerſum eſt iudicium, l.inter ſtipulantem, paragr. ſacram, de ſtipulat.

A diuerſitate rationis. Diuerſa ratio reformat actum, l. interpoſitas, C. de tranſact.

Item, Diuerſitas rationis, diuerſitatem iuris inducit, l.fi. de ritu nuptia.

A *diuerſitate loci uel temporis*. In actu iterabili diuerſitas loci vel temporis, arguit facti diuerſitatem, l. nunquam plura, de priua. delic. l.ſi communem, de ſeruitu. vrba. prædio. & ibi Pau. Caſtren.

Item, In actu non iterabili, diuerſitas loci, vel tempo-

ris,contrarietatem inducit.l.1.C.qui accuſ.non poſ. c.cum tu.extra,de teſti.

A *deſtinatis*. In vltimis voluntatibus. l.ſeruos.de liber. cau.tale habetur pro tali.l.ſeruos.de libe.cau.

Item, In actibus viuentium, ſola deſtinatio non facit implementum.l.ſi nondum. C.de furt.

A diffinitione. Omnis bona diffinitio debet cum ſuo diffinito conuerti.l.1.§ dolum.de dolo.

Item, Cuicunque non conuenit diffinitio, non etiam conuenit diffinitum.2.§.appellata. & ibi Doctor. ſi cert.peta.

Ab effectu Cauſa cognoſcitur ab effectu,l.non codicillum.C de teſtamen.

Item, Non conſideratur modus, dummodo habeatur effectus,l.3.C.de inſtit.& ſubſtit.

Ab æquipollentibus.Non refert quid ex æquipollentibus fiat.l.fideicommiſſa. §.ſi cui.de lega.

Item, In formis non admittitur æquipollens, l. qui per ſalutem.de iureiur.

Ab euentu Status rei dubius, a futuro declaratur euentu l.iure noſtro.§.fi.de teſta.tutel.

Item.Fruſtra illud expectatur,cuius nihil operatur euẽtus l cùm hæres. t.de acq hæredit. l.aliquando.in fi. ad Velleian.l ſi quis ita ſcripſerit.de hęre.inſtit.

Item, Dubius eſt litis euentus. l. quod debetur. de pecul.

Ab extremis. Probatis extremis media præſumuntur. l. ſicut §.non videtur.quib modo.pig vel hypothe.

Item,Omne extremum eſt vitioſum l.ſolcute. §.fina.de offic.proconſul.

A fato. Actus fatalis non releuat agentem, l.2. in fi.de conditio.& demonſtr.

Item,Fati infelicitas neminem excuſat.l.verùm.§.ſciendum,de minori.

A *fictione*.Idem operatur fictio quod veritas,l.1.de adoptio l.cùm ex oratione,de excuſa tuto.

Item, Fictio nunquàm inducitur niſi æquitate ſuadente,l.denique,& l.nec vtilem ex quib.cau.maio.

Item,

Item, Voluptatis gratia fictio nõ inducitur, l.2.de capti.

A fine. Omnis actus a fine iudicatur, l. rem non nouam, C.de iud.

Item, Inducta ad vnum finem, contrarium effectum nõ operantur, l.legata inutiliter, de adi lega.

Item, Habito fine, de medijs non curatur, l.ſi ſui natura.quemadmodum teſta.aperi.

A forma. Forma dat eſſe rei, l.Iulianus, ad exhiben.

Item, Omiſsio formæ vitiat actum, l.cùm hi, §. ſi prætor, de tranſac.

A genere. Tantum operatur genus in ſuo genere, quantum ſpecies in ſua ſpecie, l. ſi chorus, in princip. de legat, 3.

Item, Poſito genere ponitur, & quælibet eius ſpecies, l.3. de auro, & argen.lega.l.item legato § 1 de lega 3.

Item, A quo remouetur genus, omnes quoque ſpecies remouentur, l.iuriſgentium, paragr.ſed etſi fraudandi vbi Bar.de pac.

A geminatis. Verba geminata efficacius diſponunt, l.baliſta, ad Trebellia.

Item, Actus geminatus plus operatur, quàm ſimplex, l. cum ſcimus.vbi Bar.C de agrico.lib.10.

Ab habilitate Cùm de vno principaliter dubitatur, habilitas in cæteris præſupponitur, l. ſciendum. ibi ſi non modo in fraudem, de manumiſ.teſta.

Item, Generalis diſpoſitio ad terminos habiles coarctatur, l. 1, vbi glo.C.de ſacroſan.eccle.

Ab habitu & priuatione. Omnis priuatio habitum præſupponit, l.decem, in fi.de ſtipula, l.manumiſsiones. de iuſti.& iur.

Item, A priuatione ad habitum, non eſt regreſſus, l.qui res, paragr.aream, de ſolutio. l poſt diẽ, de l.cõmiſſo.

Ab incidenti uel emergenti. Multa incidenter permittuntur, quæ principaliter denegantur, l.quoties quęſtio. C.de iudi.

Item, Emergens ante principale, diſcuti debet, l. quoniam Alexandrum, C.de adul.

Item, Quæ de nouo emergunt, non indigent auxilio

F 2 l.de

l.de ætate,§.quod autem,de interrog.actio.

Ab incertis.Ratione incertitudinis aliquid permittitur, quod alias non permitteretur,l 1.C.de pact. c.nauiganti,de vſu.l.ſi ea.l.C.eo.

Item,Certa pro incertis relinqui non debent,l.cum Titio,ad l.Falcid.l.cogi.paragr.ſi pater,ad Trebel.

Ab incluſione unius. Incluſio vnius, eſt excluſio alterius, l.cum prætor,de iudic.l.ait prætor, paragr.ſed quod Papi.de mino.

Item, Incluſione vnius, non excluduntur ea quæ alia via ſpecialiter includuntur, gloſ.in l.de crimine, & ibi no Salyc.C qui accuſa.

Ab indiuiduis. Qui partem tantum indiuidui facit,nihil facit l.furioſum,cum glo.C qui teſta.face.poſ.

Item, In diuiduis vtile per inutile non vitiatur, l. 1. §. item quæritur,de aqua quoti.æſti.l.Pædius,de arbit.

Ab indifferentibus. Actus indifferens in meliorem partem accipi debet,l.cum creditor,de furt.

Item, Sublata voluntate omnis actus eſt indifferens, l. fœdiſsimam.vbi Bal.not.C.de adul.

Ab impoſſibili. Ad impoſsibile nemo tenetur, l.ſi quis in graui,in princ.vbi Bar.ad Syllan.

Item,Impoſsibilium & valdè difficilium idem eſt iudicium,l.apud Iulianum,paragr.conſtat,de legat.1.

Ab indefinitis. Indefinita oratio æquipollet vniuerſali,l. ſi ita relictum,& l.ſi pluribus,de legat.2.

Ab infinitis. Infinitas vitanda eſt,l.fina.C.de ſacroſanct. eccleſ.

Item,Finiti ad infinitum nulla eſt proportio, l.filiusfamilias,paragr ſecundum,de legat.1.

A limitatis. Limitata cauſa,limitatum parit effectum, l. in agris,de acquir.rerum domin.

Item,In limitatorijs ex identitate rationis,licita eſt extenſio,c.cum dilectas,paragr.nos igitur,vbi Abb.de confirmat. vti. vel inuti. c.ad audientiam. vbi Abb. in 1.no.de cler.non reſid.

A loco & locato.Omne locatum debet eſſe ſuo loco proportionatum,l.Titia,§.fi.de au.& arg.leg.l.frumenta.

ta.C.de ſuſcepto.lib.x.

Item, Actus eo loco fracto uidetur, in quem eius cōfer-tnr effectus l.contraxiſſe, de actio.& oblig.

A *materia*. Materia & materiarum ſunt diuerſa, & de uno in alterum non infertur l.ſi conuenerit. §.pen. de pigno.ac.

Item, Omnis materia appetit formā, uelut femina marem. Ariſto.i.phyſico.

A *maiori ad minus*. Cui conceditur quod maius eſt, utiq; & minus concedi videtur.l. filiusfam.§. fi.de donatio.

Item, Si uinco uincētem te, multo magis vinco te. l. de acceſſionibus.de diuer.& tempora præſcrip.

A *maiori ad maius*. Si de quo minus ineſſe uidetur ineſt, ergo de quo magis l.qui teſtamento. in prin. ibi & frater. de teſtamen.

Item, Cui denegatur minus, denegatur & maius. l. qui indignus, de ſenato.

A *minimis*, De minimis non eſt habenda ratio.l. ſcito. de in integ.reſtitu.l.4.in fi.de ædi.edic.

A *medijs*. In dubijs media uia eſt eligenda. l. antiqui ſi pars hæredita. peta. §. fi. iuſt. quib. manu. non licet.

Item. Medium inhabile impedit extrema coninngi. l. qui ſella.§.fi.de ſerui ruſtico.l.fi.de flumini.

Item, Medium in dubio applicatur extremo potentiori.l.quęritur, de ſta.homi.

Item, Medium inter potentiam, & actum, eſt de genere actus. Commen.v phyſico.

Item, Medium comparatum vni extremorum habet rationem alterius. Ariſto.v.phyſico.& 2.de anima.

Item, Dimidum plus toto, Hæſidodus.

A *miſtis*. In fauorabilibus caſus miſtos ſub ſimplicibꝰ continentur.l.ſi ita ſcriptum.de lib.& poſthu.

Item, Miſta naturam ſuorum ſimplicium ſequuntur. l. adeò.§.uoluntas de acqui.re.domi.

A modo. Vbi modus conſideratur, æquipollens nō admittitur. l. qui hęredi. de conditio. & demonſtra. l.

qui per ſalutem.de iureiur.

Item. In dubio potius præſumitur modus quàm conditio.l.quæro.§.inter locati.Bar.in l. cum mota. C. de tranſac.

A natura arte,& accidentibus. Naturalia iure ciuili non mutantur. inſti.de iu.natu § ſed naturalia.

Item, Ars naturam imitatur.§.minorem. inſtit.de adoptio.

Item, Ars, & natura nihil fruſtra operantur l. qui bis idem.de ſtipulatio.

Item, Cauſa naturalis præfertur accidẽtali l.qui habet in fi.de tutel.

Item, Accidens non mutat naturam ſubiecti.l.naturalem.§ apum.de acqui.re.domi,

Item, Diuerſitas accidentium,non inducit ſpecificam differentiam l.fi.de fund inſtruc.

A neceſſitate neceſſarij, Neceſsitas legis non ſubijcitur l. ut gradatim.§.i.de mun. & hono. c. quanto.in fide conſuetu.

Item, Neceſſariorum omisſio uitiat actum l. teſtámentum.C.de teſta.

A nomine,§.Nomen debet eſſe conſequens rei. eſt & aliud.inſti.de donatio.

Item,Diuerſitas nominum arguit rerum diuerſitatem l.ſi idem C.de codicil.

Item, Quod caret & nominis effectu §.ſi aduerſus. inſti. de nup.l.non dubium.C de legi.

A numero, Pluralitas duorum numero contenta eſt l. ubi numerus.de teſti.

Item, In numero non datur ratio l.i.§.pueritiam. de poſtul.

Ab obliquis & directis, Multa per obliquum conceduntur,quæ directo prohibentur l.i.de aucto tuto.

Item, Directum facilius obliquatur quam e cõtra l.ſcæuola ad trebel.l.verbis.ubi gl.& l. cohæredi. §. cũ filiæ.de uulga.

Item,Fauorabilius eſt directum, quam obliquum l. fi. ubi Bal.C.qui manu.non poſſ.

Item,

Item. Non debet per obliquum induci. quod directo commodius ſit l. quia ratio. de conditio. inſti.

Ab oppoſitis. Oppoſitorum eadem eſt diſpoſitio per contrarium l. & ſi contra. de vulga. l. penul. C. de ſolutio.

Item. Idem operatur oppoſito in oppoſito, quod propoſitum in propoſito. l. ſi § ſi. de leg 3.

Item. Oppoſita iuxta ſe poſita magis eluceſcunt, l. vni. §. & cum triplici. in princ. C. de cadu. tollen.

Ab ordine. Præpoſteratio ordinis vitiat actum. l. prolatam. C. de ſenten.

Item. Dubia diſpoſitio ab ordine literæ declaratur. l. quoties. de vſufruc.

Item. Vbi non eſt ordo, ibi confuſio. auc. de hæred. & falcid. §. inordinatum. iunc. glo.

A principio uel præambulo. Principium cuiuſque rei potentisſima pars eſt. l. de orig. iu.

Item. Quod iuris eſt de aliquo, idem eſt de eius principio. l. non ideo minus. C. de hæred. inſtit.

Item. Idem diſponitur de præambulo, quod de conſecutiuo. l. oratio. de ſponſalibus.

A parte & toto. Idem iuris eſt de parte ad partem, quod de toto ad totum. l. quæ de tota, de rei vendicatione.

Item. Vitatio tota, vitiatur & quęlibet eius pars. l. ſi nemo. de teſta. tutel.

Item. Qui totum dicit, nihil excludit. l. pœnales. pagra. fi. ad leg. falci.

A præſuppoſito. Deficiente præſuppoſito, deficit diſpoſitio l. generaliter. paragr. ſi quis tutorem. de fideic. liberta. l. neque enim. §. j. de mili. teſta.

Item. Verba quæ aliquid præſupponunt. circa illud nõ diſponunt. l. ex facto. la j de hæred.

A propoſito. Voluntas & propoſitum diſtinguunt omne factum. l. qui iniuriæ. de furtis.

Item. Propoſitum in mente retentum nihil operatur. l. ſi repetendi. C. de condi. ob cau.

A potentia. Actus & potentia ſimul eſſe non poſſunt.

§.ſic itaque diſcretis.inſti.de actio.

Item, Potentia impedit actum.l. multum.C. ſi quis alte. vel ſibi.

Item, Potentia proxima actui habetur pro actu.l penul de mili.teſta.

A propinquis. Cauſa propinqua magis attenditur quàm remota.l.ſi plures.paragr.in arrogato. de vulg.& pupilla.

Item, Cauſatum propinquum, fauorabilius eſt remoto. l.ſuus quoque de hęre. inſti. l. pupillus. paragr. j.de condi.& demonſtr.

A prædicatis. Talia ſunt ſubiecta, qualia prædicata demonſtrant.l.3.de fund.inſtruc.

A perplexis. In perplexis vel implicitis, regulæ iuris ſunt fallaces.l.ſi titius,de ſtipulatio.

Item, Ratione perplexitatis media via eligitur. paragr. ſi.inſti.de vulga.

Item, Indiſſolubilis perplexitas vitiat actum.l. ſi titius. de condi.inſti.

A priori & poſteriori. Qui prior eſt tempore, potior eſt iure.l.4. C. qui potio.in pigno.habe.

Item, Poſteriora prioribus derogant. l.pacta nouiſſima.C.de pac.

Item, In his quæ ſimul fluunt, non datur prius nec poſterius.l.quidam teſtamento.de pecul.leg.

A puris & purificatis. Puri & purificati idē eſt iudicium. l.potior,qui potio.in pigno.habe.

Item, Quod pure valere non poteſt, trahitur ad conditionem.l.ſi hæreditas §.ſi furioſus. & paragr. ſeruus. de teſta.tutel.

A qualitate. Non entis nullæ ſunt qualitates. Vel ſic, ſine ſubiecto qualitas eſſe non poteſt.l.4.in ſi.de act. emp.l j.de hære. vendi.

Item, Vbi aliquid qualificatiua requiritur, non ſufficit illud ſimpliciter interuenire.l.fulcinius.paragr.1. ex quibus cau.in poſ. ea.

Item, Qualitas adiecta uerbo, ſecundum tempus uerbi intelligi debet.l.titius.de mil.teſt.l.in delictis.§.ſi

extraneus.

extraneus.ſi ex noxa.cau.aga.

A quantitate Sola quantitas non facit differre ſpecie.l. ſi.de fund. inſtruc.

Item, Incertitudo quantitatis vitiat actum.l.cum poſt. paragr.in genere.de iu.do. l ita ſtipulatus. de ſtipul.

A raris. De raro contingentibus non habetur conſideratio.l nam ad ea.de legi.

Item, Quæ naturaliter (licet raro) accidunt, a iure non contemnuntur l ſi maior.C. de legi.hære paragr. in ſulam inſt. de re diui.

A ratione identitate. Vbi militat eadem ratio, idem ius ſtatui debet l.illud ad leg aquil.

A *ratione ceſſante.* Ceſſante ratione legis, ceſſat lex. l. quod dictum. de pact l. adigere.paragr.quamuis. de iur.patro,

A remotis. A remotis non fit conſequentia.l. non hoc. vnde cogna.

A ſeparatis. Ex ſeparatis non infertur.l.papinianus exu li.de mino. l.ſi de calumniato.

Item, Separatarum cauſarum ſeparati ſunt effectus l. ſi maritus.la 1. C.de donat.inter vir. & vxo.

A *ſingularibus.* Ex puris ſingularibus nihil ſequitur. c. in geneſi extra.de electio.

Item, Plura ſingularia ad idem cumulari non debent.l 1.C.de dot.promiſſi.

Item. Ius ſingulare non trahitur in conſequentiam. l. quod uero contra. de legibus.

A *ſimili.* Nullum ſimile eſt idem.l. quod nerua deſpoſiti.paragr.ſed inter eas.inſti de nup.

Item, De ſimilibus idem eſt iudicium l.ſi. vbi Salyc. C. de conſti pecu.

Item, De ſimilibus ad ſimilia procedendum eſt.l. non poſſunt.de legi.

A *ſpecie,* In toto iure generi per ſpeciem derogatur.l in toto de reg. iur.

Item, Non permittitur in genere,quod in ſpecie denegatur. l. ſpem præmiorum. C. quæ res pigno. ob, poſ.

A ſpeciali. Quæ procedunt de iure ſpeciali, non habentur in conſideratione, l.4 in princ. de fideic.liberta.

Item. Speciale in uno denotat ius commune in contrarium, l j ad municip.

A ſufficienti partium enumeratione. Quod de enumeratis partibus non inuenietur, alterius iuris eſſe probatur. inſti.de ob.quæ ex qua.cõtra.naſcun. in prin docto. in §. Actionum inſti de actio.

A ſurrogatis. ſurrogatum ſapit naturam eius cui ſurrogatur.l.ſi quis cum §. qui iniuriarum. ſi quis cautio. § fuerat. inſti de actio.

Item. Nihil in natura perpetuum eſſe poteſt, niſi per ſurrogationem.l.eum debere. de ſeruitu.urba. prædio.

A ſuperfluis. In iure nihil debet eſſe ſuperfluum.§. quibus.in j.conſti. C.

Item. Superflua actum non vitiant l. teſtamentum . in fi.C.de teſta.

Item. Lex ſuperflua remedia non inducit.l.hæc ſtipulatio.§. diuus, vt lega.no caue.l.quibus idem.de ſtipulatio.

A tali. Aliud eſt eſſe, tale, aliud haberi pro tali glo. in l. merces de verb.ſigni.

Item. Propter quod vnum quodque tale, & illud magis. auc.multo magis. C.de ſac.ſan.eccl.

A tacitis. Par eſt virtus taciti, & expresſi. l. cùm quid.ſi cert peta.

Item. Fruſtra exprimitur, quod tacitè ſubauditur, l. nõ rectè. C.de fideiuſſo.

Item. Multa expreſſa nocent, quæ tacita non obeſſent l. nonnunquam.de condit.& demon.

A taxatiuis. Dictio taxatiua, non excludit caſus ſimiles. l.ob eæ.vbi gloſ.C.de præd.mino.

Item Dictio taxatiua, non excludit caſus tacitè incluſos l. precibus ibi in primum caſum tantum. C. de impube.

A tempore pręſenti. Charius eſt modicum præſens, quàm multa futura.l.cum hi.in princip.nunc glo.de tranſact.

Item, Actus præſens præteritam intentionem declarat l.ſi hi qui C.de adulte.

A tempore præterito. Verba præteriti temporis, ſunt abnegatiua præſentis § fuerat.in ſti de actio.

Item, Præteriti ratio ſcire futura facit. Vel ex præterito præſumitur futurum c ſcriban.de præſumptio. & regu.ſemel malus.de reg.iu.in vi.

A futuro. Omne futurum decipitur, ſuadentq; magis præſentia fructum.Claudia.l.cum hi.de tráſactio.in princi.

Item, De futuris contingentibus non eſt determinata veritas.l. ventre de acquiren. hæred.

A veriſimili. Quod ueriſimile non eſt attendi non debet l.fi.in prin.quod met.cau ca.quia ueriſimile.de præſumptio.

Item, In obſcuris ſecundum magis veriſimile eſt iudicandum l.in obſcuris de regu.iur.

A variatione. Variatio & inconſtantia reprobatur l.in cauſæ,de procurato.

Item, Circa diuerſa admittitur uariatio l. de rebus.re.amota.

Item, Circa idem diuerſis reſpectibus licitum eſt uariare l.papinianus.§ ſed nec impu.de inoffi teſt.

Ab vniuerſo. Quod ſumitur ab uniuerſo, ſi in uno deficiat, in totum corruit l.ſi is qui ducenta.§ utrum de reb.dub.

Item, Multa tranſeunt in uniuerſo, quę ſingulariter nō tranſirent l quædam.de acqui.re domi.

Ab unitis, Vnitorum idem eſt iudicium l.qui patri. de acqui.hæredita.

Item, Plura ſimul unita pro uno reputantur l. ſed ſi plures.§ filio.de uulga'& pupil.

Item, Vbi duo propter unum, ibi unum tantum l. quo minus.de flumi.

Item, Virtus vnita, fortior eſt ſeparata l.ſi autem.in fi.de aqua.plu.arcen.l qui patri de acqui.hæred.

Ab ultimis, Vltima derogant primi l. ſi mihi.§. in legatis.de lega.i.

Item,

Item, Vltima opinio in dubio præualet l. qui filium. paragr.ſabinus.ubi glo.ad trebellia.

¶Rurſum,ſub loco a ſimilitudine facti vel rationis innumeri.alij particulares loci comprehenduntur. Veluti.

Ab actore ad reum l.fin.C.de fruc.& lit.expen.

Ab arbitrio ad iudicem delegatum l.item ſi unus §.fi. cum l.ſequ.de arbit iunc.c.prudētiam.in princ. &c. cum cauſa.de offi.& poteſta.iud.delega.

Ab arrogatione ad legitimationem l. iubemus. C. de natu.libe.

Ab augmēto ad diminutionem l.ſi ex toto.in prin. de le.i.

A cauſa ciuili,& criminalem l.abſentem.de pœn.

A cauſa criminali ad ciuilē l.3.§.ſed ſi mulier.ibi nam & publico.de lib.ho.exhiben.

A cauſa dotis,ad cauſam ſtudiorum.l.aſſiduis paragr. quis enim.C.qui potio in pigno.habean.

A cauſa teſtati ad cauſam inteſtati.l. cauſa cognita. de uulga.

A ciuitate ad eccleſiam l.fin.C.de ſac.ſan.eccle.

A conditione ad modum. l. i. & ii. C de his quæ ſub-mo.

A confeſſione ad renūtiationem.l. tale pactū.in prin. da pac.

A cognato ad ſeruum.l.ij.de lib homi.exhiben.

A conſuetudine ad priuilegium.c cū contingat.de fo. competen.

A collatione ad computationem.l.quoniam.nouella. iunc.gl.ii C.de inoſ.teſta.

A contractibus ad delicta.l ii.§ fi.de cuſto.reo.l.omnē de iud iunc glo.in l hæres abſcens.§.i.eo.ſit.

A contractibus ad iudicia.d.l.omnē de iud.l.3.§.idem ſcribit de pecul.

A contractibus ad ultimas noluntates.l. quæ de legato. & l. ſeruum filij. §. cum qui chirographum lega.i.

A corporalibus ad incorporalia.l.ſi pr̄.§. i. de iu. doti.

A dante

A dante ad promittentem,l.ſi.C.ad leg.Falcid.
A diſpoſitione legis ad diſpoſitionem hominis, l. non impoſsibile,de pactis.
A diſpoſitione legis ad vltimam voluntatem , paragr. diſponat,in Auth de nup.
A diſpoſitione iudicis ad diſpoſitionem teſtatoris , l. ſeruus hac lege,de manumiſsio.
A dominio ad quaſi dominium ,`l. eum qui , paragr. 1. ver.Publiciana,iunc.ibi glo.de Publicia.
A domino ad monaſterium, auth ingreſsi, C.de ſacroſan.eccle.iunc.l.qui in aliena,§.pe.de acquir. hæred.
A donatione inter coniuges, ad donationem inter patrem & filium,l donationes quas parentes,C de dónat.inter vir.& vxo.
A dote ad alimenta , & econtra , gloſ. in l. ob ęs. C. de præd.mino.
A dote ad legitimam, Bar.in l.Titio centum,parag.Titio genero,in ſi.de condit.& demonſtrat.
A dubitante ad ignorantem, l.manifeſtiſsimi, paragr. ſin autem neſcius,C.de furtis.
A diminutione ad augmentum,l.ſi. paragr.ſi. de leg.3. l.& ſi contra,de vulga.
Ab effectu ad cauſam, cap.at ſi clerici, in princ.de iud. c.cum ceſſante,de appel.l.non codicillum, C.de teſtamen.
Ab excommunicatione,ad interdictum,c.ad hæc,el 5. iunc.glo.de appellat.
A Falcidia ad Trebellianicam,l.1.de lega.1.
A feudo ad emphyteuſim,& econtra l.1.paragr.ſi.iunc. ibi glo.ſi ager vectigal.& c.1.§.rei autem.de inueſti, de re alie.fac.in vſi feudo.
A filio ad ſeruum,l.ſi filiofamil.la 2.de dona.cau.mor. l.cùm aliquis.C.de iure deliber.
A filio ad monachum,auth.ingreſsi, C.de ſacroſan.eccle.iunc. l.donationes qua parentes. C.de donat.inter vir.& vxo.
A fructibus ad vſuras,l.lecta,circa finem,ſi certum petatur.

A fure

A fure ad moroſum.l.inter ſtipulantem. §.pe. iunc.glo. in verbo,facta.de ſtipulatio.

A furioſo ad ignorantem,l.ſi a furioſo,ſi cert.pet.

A genere ad ſpeciem,& econtra,l.1.ſi cert.petat.

Ab his quæ nouiter emerſerunt, ad ea quæ nouiter ad notitiam peruenerunt.c.vt circa. verſic.alioquin. de electio & elect. pote. in 6. capit. paſtoralis. de exceptio.

Ab indefinita ad vniuerſalem, l ſi pluribus.in princip. de legat.2.

Ab inuito ad ignorantem, l. qui poteſt. la 1. de regulis iuris

A iuramento ad ſententiam, l.actori.C. de reb. credit. l.1.de iureiur.

A iudicijs ad arbitria,l.1.de arbit.

A iudicijs ad contractus,l.3 § idem ſcribit.de pecul.

A iudicijs ad vltimas voluntates, l. qui teſtamento. §. quæcunque.verſic.in omnibus.de teſta.

A iure patronatus ad emphyteoſim.Bar.in l.& iuſiuran di.§ ſi liberi.de ope.liberto.

A iudice ordinario ad delegatum, not. in cap.1. de reſcriptis.

A lege Principis ad l.ciuitatis.l.omnes populi.de iuſtitia & iure.

A lege communi ad municipalem, l.fi. in fi. C.de fideiuſſo.2.C.de noxal.actio.

A lege Principis ad l.teſtatoris.§.diſponat.in Authent. de nup.

A lege ad conſuetudinem,c.clerici.de iud.l.de quibus. de legi.

A lege ad ſententiam,argumen.l.2.§.poſt originem.de orig.iuris.

A lege ad pactum, l. 1. §.ſi conueniat. depoſi. l. contractus.de reg.iur.c.contractus.eod tit.in 6.

A lege ad rationem naturalem, l. ſcire oportet. §.ſufficit.de excuſa.tuto.

A legato ad donationem.§.1. Inſtit.de lega.

A legato ad mandatum,l.etſi transferan.de adi.leg.iũc.

dictis

dictis per Archid.in c.licet,de procur.in 6.
A lege mortua ad legem viuam, l. ſi quis filio exheredato.§.pe.de iniuſt.rup.teſta.
A legato ad beneficium,l.legatum.de legat.2. cap.quia diuerſitatem.de conceſsio praben.
A legitima filiorum ad legitimam parentum.§.ſiue igitur.ver & hæc quidem.in Auth.vt cùm de appel.cogno.l.nam & ſi parentibus.de inoffic.teſta.
A legitimato ad adoptatum not. in l. in adoptionem. la 1.C.de adoptio.& in l 1 ad municip.
A liberto ad legitimatum § ſi quis vero non habens.in auth.quib.mod.natu effi.legi.
A liberto, ad vaſallum, & econtra gloſ in l.ſolo. C.de lib.cauſ.
A libertate ad piam cauſam,l 1.§ pe. ibi ratione pietatis.C.commu.ſer.manumiſ.
A loco ad quantitatem,l.ſi.de iuriſd omn.iud.
A loco ad tempus,& econtra, l.vinum. ſi cert.petat.
A lucro ad damnum,l.ſi non fuerint.in ſi.& l.cùm duobus § quidem,in ſi.pro ſocio.
A manumiſsione ad mortem,l.ſi mihi alienum,de ſolutio.
A matre ad auiam. auth. matri & auiæ. C. quando mu. tutel.offi.
A matrimonio carnali ad ſpirituale, c. inter corporalia.de translat.Epiſc.
A milite ſeculari ad ſpiritualem.gloſ.& Doct in l.miles in princ de re iudic
A morte ciuili ad naturalem,l.Deo nobis §.nam & maritis C de Epiſc.& cler.
A nihilo ad parum glo.in l.ſi pupilius. § ſi ego. in verbo,ex contrario.ad leg Falcid.
A notario ad teſtem,l.Domitius,de teſtamen.
A notario ad ſententiam,l.ſi vero.§ 1.qui ſatiſd cog. l. emptorem. in prin.& ibi gl.in verbo,quia. de actio. emp.c.ſi.de cohabit.cler & mulie.
A pacto ad conſuetudinem.l.non impoſsibile.de pact.
A pacto ad ſtatutum,l.fin in ſi.C.de fideiuſſo.

A pa-

A paſto ad legem, d.l.non impoſsibile,de pact.

A patre ad monaſterium, auth.ingreſsi.C.de ſacroſan. eccle.iunc l.qui in aliena §.interdum,de acq.hære.

A perſona ad tempus, l. qui plures, la 2. in princip. de vulga.

A perſona ad locum, l. 1. §. Offilius, cum l. ſequen. ne quis eum qui in ius.

A perſona ad rem,l miles ita,de milit.teſta.

A pluralitate vna ad multas ſingularitates, l. falſa, § ſi quis,de condit.& demonſt

A populo ad Principem,l.Barbarius,in fi.de offic.prę.

A priuilegijs ad ſtatuta,l.2.C.de legi.

A probationibus ad ſententiam, l.antepenult. de manumiſſ.

A potentia propinqua ad actum, l. penult. de milit.teſtamen.

A pro non ſcriptis ad quaſi caduca.Bart.in l.ſi duobus, paragr.1.de legat. 1.

A promiſsione ad traditionem,l.fi.C.ad l.Falci.

A populo ad rem publicam, l. rempublicam, C.de iu. rei pub.lib.11.

A pupillo ad adultum ſub curatore, l. qui autem, §.1. iunc.glo.in verbo,pertinere,de reb.eod.

A rubro ad nigrum,l.1.ver.quoniam,ſi cert.pet.

A ratione ad ius,c.conſuetudo,diſt.1.

A re ad perſonam, l.ſi quis inquilinos,§.ſi ita legatum, de lega.

A re ad locum,l.pe.de iuſtit.& iure.

A re ad tempus, & econtra, l. miles ita, de milit. teſtamen.

A rectore eccleſiæ ad tutorem, l.omnia, C.de Epiſcop. & cler.

A reſcripto ad ſtatutum Innocen.in c.quæ in eccleſiarum, de conſtitu. Iaſ.in l.iuſtitia, ver.3.& fortius,de iuſtit.& iure.

A reſcripto ad vltimas voluntates, c. auctoritate Martini, circa finem, de conceſsione præbenda. libro ſexto.

A ſen-

A ſententia ad teſtamentum, l. hac conſultiſsima, § ac cum humana, C. qui teſta. fac poſſ.
A ſententia ad concluſionem in cauſa, l. ſi rem, la 1. §. fi. de euictio.
A ſtatuto ad conſuetudinem, l. de quibus, de legi.
A ſtatuto ad vltimam voluntatem. Bart. in l. 1. in fi. de reg. Cato.
A ſolutione ad promiſsionem, l cum qui ita, §. pen. de ſtipulat.
A ſtipulatione ad legatum, l. quæ de legato, de legat. 1.
A tempore ad quantitatem, l. ſcimus, § ſancimus, C. de inoffic. teſtamen. l. ſolidum. de ſolutio.
A tempore ad modum, l. miles ita, de milit. teſta.
A tempore ad tempus, l omne, §. a barbaris, de re milit. l. non eſt neceſſe, de probatio.
A tempore peſtis ad tempus belli. Bar. in l. naturaliter, ver. quæro an iſta vſucapio, de vſucap.
A teſtatore ad legem, l. ſi quis legauerit, la 2. de legat. 1.
A teſtatore ad iudicem, l. 2. §. 1. de diuiden. tutel.
A teſtamentis ad reſcripta, cap. auctoritate Martini, de præben. in 6.
A teſtamentis in ſcriptis ad nuncupatiuum, l. iubemus, verſic. quemadmodum, & ibi, C. de teſta.
A teſtibus ad inſtrumēta, l in exercēdis, C. de fide inſtr.
A teſte ſe corrigente ad partem ſe corrigentem, not. in c præterea, de teſti. cogen.
A toto ad partem, l. iuriſgentium, § adeo, de pact. & l. quæ de tota, de rei vendica.
A tranſactione ad ſententiam, l. non minorem, C. de tranſactio.
A tranſactione ad diuiſionem, l. i. C. ſi aduer. tranſact.
A tributis ad decimas. Bart. in l. 1. in prima aditio. de anno. & tribu lib. 10.
A tutore ad magiſtratum, l. fi. de magiſtra. conue.
A tutore ad prælatum, l. non eſt ignotum. iunct. glo. fi. C. de adminiſtra.
A tutore ad ſyndicum, l. 1. paragr. 1. & paragr. equè, de muner. & honor.

A vidua ad coniugatam, l. fœminæ, in fi. de ſenat.

Ab vſucapione & rei vendicatione ad Publicianam, l. ſed & ſi alias eum qui, § in publiciana, de publicia.

Ab vltima voluntate ad ſtatuta, pacta, contractus, iudicia, ſententias, l. eum qui ita, in prin. de ſtipulat. cum multis prææallegatis.

Poſteriores hoſce locos a ſimilitudine facti vel rationis a Neuizano, Cantiuncula, Gammaro, & Nicolao Euerardo, qui de his volumina ſcripſerunt, quaſi inuitus accepi. Verum ne etiam appendicula iſta a vobis deſideraretur, tantillum laboris hac in re aſſumere non recuſaui. Sequuntur nunc ſedes materiarum.

DE SEDIBVS MATERIARVM. Cap. XIX.

l. 2. §. finali. quis autem in tanta, C. de aet. iur. enucle.

MAteriarum ſedes vocamus ea loca, in quibus materiæ a Doctoribus pleniore ſtilo, & ſolenni (vt inquiunt) apparatu cõmuniter pertractantur, ad quæ conſurgere ſolemus, quoties facti ſpeciem, ſeu deciſionem (vt ſupra oſtendimus) haud facile retinemus. Nempè omnium habere memoriam diuini magis eſt, quàm humani ingenij. Centum igitur ſedes ex vulgatioribus, ad exemplum duntaxat ſubijciemus, vt diſcent iuuenes proprio labore reliquas ſibi ipſis cumulare.

SEDES MATERIARVM.

1 ABſentiarum materia tractatur, in l. inter minores, de in integ. reſtit.

2 Actionum vtilium ſedes, in l. 1. de actio. & obligat.

3 Actionis negatoriæ & confeſſoriæ, in l. ſi prius, de ope. no. nuncia.

4 Alienationis prohibitæ, in l. filiusfamilias, §. diui de legat. 1.

Alimen-

5 Alimentorum in l.Mela de ali.& ciba.lega.
6 Arbitrorum & arbitratorum, in l.ſi quis arbitratū, de ſtipula de verbo obligat.& in l.ſocietatem,paragr.arbitrorum,pro ſoc.
7 Arbitrariarum actionum, in l.in actionibus, de in lit.iuran.
8 Argumentorum,in l.conuenticulam,C.de Epiſc & cleri.
9 Argumentia contrario ſenſu, in l. 1.de offi.eius.
10 Breuiloquæ ſeu reciprocæ ſubſtitutionis, in l. Lucius,de vulg.& pupil ſubſtit.
11 Beneficiorum Principis,in l ſi de conſtit.Princ.
12 Calculationis ſeu computationis, in l.inſtar, C. de iu.fiſci,lib.10.
13 Caſum fortuitorum,in l.fiſtulas, paragr.frumenta, de contrahen.emptio.
14 Ceſsionis,in l.Modeſtinus,de ſolutio.
15 Citationis,in l de vnoquoque, de re iudic.
16 Ciuilis obligationis, in l. Iulianus verum debitorem,de condict.indeb.
17 Clauſulæ codicillaris, in l. 1. de iu. codicillo. & in auth.ex cauſa,in fi.C.de lib.præter.
18 Clauſulæ derogatoriæ, in l. ſi quis, in princ. de legat.3.
19 Collationum,in auth.ex teſtamento,& in l.ſi emācipati,C.de collatio.
20 Collectarum & talearū,in l.placet, C. de ſacroſan. eccl & in l eā quę,C.de mulie.& in quo lo lib. 10.
21 Compendioſæ ſubſtitutionis,in l.Cēturio,de vulg.
22 Correctionis, in l ſi vero, §.de viro, ſolu.matrimo. & in auth.quas actiones,C.de ſacroſan.eccle.
23 Conſilij & auxilij,in l.furti,§.ope.de furt.
24 Contractuum ante vel poſt delictum,in l.poſt contractum,de donatio.
25 Cumulationis emendicatio, & mutationis actionum,in l.edita,C.de eden.
26 Cumulationis petitorij & poſſeſſorij,in l.naturaliter,§.nihil commune,de acquir.hęred.

27 Dationis in ſolutum, in l. a diuo Pio, paragr. ſi pignora.de re iudi.
28 Declarationis, in l.idem Pomponius, paragr.fi. de acquir.poſſeſſ.
29 Defenſionis, in l.vt vim, de iu.
30 Dilationum, in l.fina.de ferijs.
31 Diuidui, & indiuidui, in l.4.§.Cato, de ſtipulat & in l.ſtipulationes non diuiduntur, eod tit.
32 Diuiſionis; in l.qui Romę, §.duo fratres, de ſtipula.
33 Donationis omnium bonorum, in l.ſtipulat. hoc modo, de ſtipulat.
34 Doctorum & ſcholaſticorum, in l.1.C.de digni.lib. 12.& in auth.habita, C.ne fil pro patre.
35 Emptionis fructuum, in l.cotem, § qui maximos, de publica.
36 Æquiparatorum vel adęquatorum, in l.1.de lega.1.
37 Excuſsionis, latiſsimè per Lucam de Penna, in l.1. C de decurio.lib.10.
38 Exceptionum impedientium litis ingreſſum, in l. vir bonus iudi.ſol.
39 Exceptionis de iure tertij, in l.2.de excep.re iudi.
40 Exemplaris ſubſti.in l.ex facto, de vulga.& in l.humanitatis, C.de impub.
41 Expenſarum litis, in l.properandum, § ſine autem alterutra, C.de iudi.
42 Extenſioni, in l.Gallus, §.& quid ſi tantum, de libe. & poſthum.
43 Famæ, in l.de minore, § tormenta, de quæſti.
44 Fictionum, in l.ſi is qui pro emptore, de vſucapio.
45 Filiationis, in l.filiū diffinimus, de his qui ſunt ſui, vel alie iu.& in l.ſi vicinis, C.de nuptijs.
46 Fluminum, molendinorum, & regalium, in l.quominus, de flumini.
47 Fructuum, in l.in fideicommiſſaria, ad Trebel.
48 Germinationis, in l.baliſta ad Trebell. & in l.cum ſcimus, C.de agrico.lib.11.
49 Grauaminis per fideicommiſſum, in l. cum filiofa. de lega.1.& in l.ab eo, C.de fideicom.

Ho-

50 Homicidij in l.damni §.ſabini.de dam.infec.&in l.j.C ad.l.Cornel.de ſica.

51 Indenfinitę orationis in l.ſi pluribus.de lega. 2.& in l.Cæſar.de publica.

52 Inſinuationis in l.modeſtinus de donatio.

53 Intertogatorium l.vbicunq; de interroga.actio.

54 Inuentarij in l.ſcimus.C.de iu.delibe. & in auc. de hæredi.& falcid.in.§.ſi vero expresſim,cum ſeq.

55 Intereſſe in l.vni. C. de ſenten. quæ pro eo & in l. quatenus de regu. iur.

56 Iuramenti in l.ſi quis maior C.de tranſactio. & in auc.ſacramenta puberum.C ſi aduerſ.venditio.

57 Iuramenti ſuppletiui.in l. admonendi.de iureiu.

58 Iuramenti in litem in l.nummis in lit.iuran.

59 Iuramenti calumniæ,in l.qui bona.§. ſi alieno. de dam.infec.

60 Iuriſditionum in l.imperium,de iuriſdi. om.iudi.

61 Latæ culpæ in l.quod nerua depo.

62 Legitimæ in auc.nouisſima.C de inoſ.teſta.

63 Legitimationis in gallus.§.& quid ſi tantum de li. & poſthu.

64 Modi in l.q̃bus.§.thermilius de cõd.& demonſtr.

65 Moræ in l.ſi inſulam.de verb.oblig.ſeu ſtipulatio.

66 Mortis naturalis & ciuilis in l.gallus.§.& quid ſi tã tum.de libe.& poſthu.

67 Naturalis obligati in l. frater à fratre de cõd.indc.

68 Nobilitatis in l.j.C.de dignita.l.12.

69 Nominis proprij appellatiui in l. ſi quis in fundi. de lega.j.

70 Oblationis in l.acceptam.C.de vſu.

71 Obligationum facti in l.ſtipulationes non diuidũ tur.de ſtipulatio.

72 Ordinis in l.2.§.prius.de vulga.& in l. prolatam.c. de ſenten.

73 Ordinis ſuccesſiui ex teſtamen.in l.gallus.§.quidã rectè.de lib.& poſthu.

74 Pauli ſiue paſtionis in l.non ſolum.§.ſed vt proba ri.de ope.no.nuntia.

75 Pacti de hæred.viuentis,in l.fi.C.de pac.
76 Pacti de retrouendendo in l.C.da pac.inter empt. & vendi.
77 Pacti nudi.in l.iuriſgẽtium §.ſed cũ nulla. de pac.
78 Primi & ſecundi decreti.in l.ſi finita.§.iulianus,de dam.infec.
79 Probationum omnium.in l.admonendi de iureiu. & in rub.C.de probatio.
80 Prodigorum in.l.is cui de ſtipulatio.
81 Proteſtationum in l. non ſolum.§. morte de ope. no.nuntia.
82 Pupillaris ſubſti.in l 2.de vulga.& pupil.
83 Quartarum in quartam, ad l.falcid. & in l.filium. C.famil.herciſ.
84 Relatiuorum,in l.j.in princ.C de ſum.trint. & in l.ſtichum qui meus erit de lega.j.
85 Remisſionis pẽſionum in l.coten.§ fi. de publica.
86 Remisſionis fideicommisſi in l.j.C.de pac.
87 Renuntiationis iuris futuri,in l qui ſuperſtitis.de acqui.hæ re.& in l.pactum quod dotali.c. de pac.
88 Renuntiationis litis & cauſę,in l. poſtquam liti.c. de pac.
89 Repetitionis dotis conſtante matrimonio, in l. ſi conſtante.ſolu matrimo.
90 Sentẽtiæ interlocutoriæ.in l. quod iusſit.de re.iu.
91 Solennitas intrinſecæ & extrinſecæ,in l ſciendum de ſtipula.
92 Suitatis in l.in ſuis de lib.& poſthu. & in l.filii⁹ q̃ patri.de vulg.in l. apud hoſtes.C.de ſu.& legi.
93 Teſtamenti inter liberos,in l.hac conſultisſima.§. ex imperfecto.C.de teſta.
94 Teſtamenti ad pias cauſas,in l.j. C.de ſacro.eccle.
95 Tranſmisſionis in l.ſi infanti.C.de iu.delibe.
96 Valori,& augmẽta monetæ,in l.Paulus de ſolutio.
97 Variationis in l.de rebus te.amota.& in l.ſerui ele ctione de leg.j.
98 Verborum enuntiatiuorum, in l. ex hac ſcriptura, de donatio.

99 Vſu.

99 Vſurarum in l.curabit.de actio emp.& in l.centeſi
mis.de ſtipulatio.& in l lecta ſi cer.peta.
100 Vulgarius ſubſtitutionis in l.j de vulga.

¶ Potuiſſem equidem (circunſpecti iuuenes) lõge plures, & propè innumeras ſedes materiarum, non modo ciuilis, ſed, & pontificij iuris congere. Verùm ſolius laboris opus fuiſſet, & ab inſtituto noſtro (qui id hęc omnia ad exemplum duntaxat paramus) maximè alienũ. Vos ipſi aſsiduis ſtudio ad diligentia contendetis, ita veſtrum negotium agere, ne laborem noſtrum vltra deſideraſſe videamini.

Philoſophos, Oratores, Hiſtoriographos, Poetas, alioſq; idoneos autores, interdum recreationis gratia legendos. Cap. XX.

MVlta fortaſſe in præcedentibus, & præſertim ſecundo capite, aliquantulum durius quàm par ſit, à quibuſdam ſcripſiſſe dicemur, quòd nullam ciuilibus ſtudijs intermisſionem, nullamque alijs diſciplinis, præter quam vni legali operam concedere videamur. Verum non abs re iuuenis ad leges propetanti, illud ipſo initio propoſuimus, vt ad ea ſtudia maximè procliuem redderemus Cæterum ita ſemper (ſi rectè iudicemur) ſententiam noſtrã temperauimus, extraneas diſciplinas principali ſtudio non eſſe tractãdas: qua in re nunc etiam nobis coſtamus. Quando autem fieri nequit, vt ſeueris legum ſtudijs perpetuo inſiſtamus, nullaq; intermisſione animum relaxemus, id ipſum temporis, quod iucundioris ocij cauſa ſubſtrahimus, non aleæ, quidem, ſcortis ve, aut compotationibus, ſed liberalibus ſtudij indulgeri, atque in probatis anthoribus cõſumi velim, ex quorum lectione ſemper aliquid ad uitę, morumq; inſtitutionũ àddiſcere liceat. Placent ex Gręcis Plato, Iſocrates, Homerus & Heſiodus, quos etiã Latinos habemus: ex noſtris, Cic. C Ceſar, Liuius, Saluſtius, Suetonius, Plutarchus, Plinius, Vergilius & Horatius, ex modernis Iouius Pon-

tanus. Non improbo Senecæ, aliorumq; philoſophorum lectionem, quorum libri (ſi parum elegantes) utilisſimis tamen ſententijs refert ſunt quibus, ex (velut pulcherrimis & ſuauiſsimis floſculis) ſtudijs noſtris legalibus non parum ornamenti, cum in loquendo, tũ in ſcribẽdo accedere poterit De ſcripturarum vero lectione, ideò ſermonem facere prętermiſimus, quod neminem, cuiuſcunque facultas exiſtat (modo Chriſtianus ſit (tam neglectæ pietatis eſſe arbitramur, qui non in primis eorum quę ad dei cultum ſpectant, pręcipuã rationem ducat. Vana vtiq; erunt omnia, & Philoſophia, & Leges, & medicina, ſi Chriſtiani dogmatis præcepta poſtponatur. Eos vero maxime ſaturos iudicamus, qui mundana inflati ſapientia, nunquam ſe in ſpiritum colligunt, & cognitione ſui ac creatoris poſt habentes, carni duntaxat placere ſtudent. At quãtum pręſtaret illos longe minus eſſe ſapientes, ſapiẽtia inquã ſeculari, quæ apud deum mera ſtultitia eſt? Quoniam vero bonorum autorum lectionem ad vitam, moresq; inſtituendo, aliquando per ocium non improbamus, nõnullas interim ex varijs autoribus ſententias ad rẽ militarem (cuius noſtros etiam iuriſconſultos ſtudioſos admodum fuiſſe conſtat) pertinẽtes, cum exemplitum recreationis gratia ſubijciemus.

Cicero. ARmis Italia uinci non poteſt, nec Græcia diſciplinis.

Iuſtinianus Imp. Arma ſcire milites oportet magis quam leges.

Arma alienare militem, graue crimen eſt.

Paul. iur. Ab omni militia ſerui prohibentur.

Martian⁹ iuriſc. Adulteri, vel aliquo iudicio publico damnati, inter milites non ſunt recipiendi.

Arianus iurſc. Ars bellandi, ſi non præluditur; cùm neceſſaria fuerit non habebitur.

Caſſiodo. Ad opus priuatum, velut piſcatum, venatũ, miles mitti non debet.

Martian⁹ iuriſc.

Saluſt. Audacia pro muro habetur: neceſsitudo etiã timidos fortes facit.

Aliqua

Aliquo modo expugnatur, quod vndique inuaditur. Hieron.
Audentes fortuna iuuat. Virgil.
Arma tenenti omnia dat, qui iuſta negat. Lucanus.
Arma atque inſtrumenta inimicorum, pro hoſtibus habenda ſunt.
Amicitiæ iura non violat, qui inimicorum iniurias vlciſcitur.
Aliena temerè oppugnat, qui ægrè ſuo bello tuetur.
Bellum ita ſuſcipi debet, vt nil aliud quàm quæſita videatur. Cicero.
Boni Imperatoris eſt, ciuium ſalutem ſuæ incolumitati anteponere. Plutarch.
Cùm tempus & neceſsitas poſtulat, decertandum eſt manu, & mors ſeruituti & turpitudini anteponenda. Cicero.
Conſilio opus eſt prius: vbi conſulueris, maturè opus eſt facto. Saluſtius.
Contumacia omnis aduerſus ducem vel præſidem militis, capite punienda eſt. Arrianus iuriſconſ.
Cum explorator oberat in caſtris, omnes ad tentorium ſuum redire iubeantur. ſtatim deprehenditur explorator. Modeſtus
Cum conſilium tuum cognoueris aduerſarijs proditum, diſpoſitionem mutare te conuenit. raro enim abſconditum manet, quod ad multitudinis notitiam peruenit. Idem. Paulus iuriſcon.
Diſciplina caſtrorum antiquior fuit parẽtibus Romanis, quàm charitas librorum. Virgil. Idem.
Dolus an virtus quis in hoſte requirat? Incert. autore.
Degeneres animos timor arguit.
De præda ſolicitus miles, magnam victoriæ partem amittit.
Dux circunſpectus hoc potisſimum cogitare debet, vt ipſe commeatu abundet, & hoſteis penuria laboret.
Diſciplina militari magis in obedientia, quàm in fortitudine conſiſtit. Cęſar.
Eſt quædam animi incitatio atque alacritas naturaliter innata omnibus, quæ ſtudio pugnæ incenditur: hanc non reprimere: ſed augere Imperatores debẽt.

Et

Et ſi in omnibus,tum maximè in rebus bellicis,fortuna dominatur.

Errat qui in bello ſecūdos rerum euētus oēs expectat.

Iul. Cel. Ex hoſte non laudem,ſed victoriam quęrimus.

Incerto autore. Etiam in hoſte virtus probanda eſt.

Chabrias. Formidabilior eſt exercitus ſeruorum duce leone, quā leonem exercitus duce ceruo.

Ambroſ. Fortitudo quæ tuetur bello a barbaris patriam,vel domi defendit infirmos, vel a latronibus ſocios, plena iuſtitia eſt.

Idem. Fruſtra contra exteriores bellum geritur in campo, ſi intrà vrbis mœnia ciuis inſidians habetur.

Modeſt. Fieri quid debeat tractato cum multis, quid facturus ſis cum paucisſimis ac fidelisſimis.

Incerto autore. Facilè clementia,liberalitate,& iuſtitia regna parari ſolent,difficilè uero ſub tyrannide armis retineri.

Arrianus iuriſconſ. Grauius eſt delictum detractare munus militiæ, quàm appettere.

Pōtanus. Graſſatorum eſt ac ſicariorum, poſt ſpoliatos viatores eoſdem obtruncare: ſtrenui verò militis, id nullo modo.

Cicero. Incertus ſemper eſt exitus belli,& Mars communis.

Cęſar. In rebus bellicis aduerſa autoritatem minuunt.

Vegetius. In pugna uſus & exercitatio ſolēt magis prodeſſe quā vires.

Modeſt. Iuriſcōſ. In bello qui rem a Duce prohibitam fecit,aut mandata non ſeruauit (etiam ſi res bene ceſſerit) capite puniendus eſt.

Casſiod. In rebus inchoandis prudentia & conſilio vti oportet, periclitantibus vero audacia.

Iſidorus. Improuiſus hoſtis fortiter opprimitur.

Pontanus. In victos proſtratosq; humanitas exuenda nō eſt: nec tela in captiuos,verùm in acie ſtantes exercenda.

Incerto autore. Imperita multitudo ad fugām promptior eſt,quàm ad victoriam.

Is qui maiores iuribus animos gerunt, ſemper obfuit in bello temeritas.

Iuſtisſima quidem arma ſunt, quibus publica omniū

ſalus

ſalus continetur. Virgil.
Labor improbus omnia vincit.
Laudandus quidem eſt hoſtis,ſed omni arte, & ſtudio opprimendus. Incerto autore.
Lugere in bello peremptos,inutilis eſt pietas.
Malo unum ciuem ſeruare,quam mille hoſtes perdere Scipio.
Militaris turba ſine duce corpus eſt ſine ſpiritu. Q. Cur.
Melius & tutius eſt hoſtem fame vrgere,quàm ferro. Veget.
Militię conuenit Chriſtianæ,excuti calamitatibus, & probari. Hieron.
Militius neminem concutiatis,ſed cõtenti eſtote ſtipẽdijs veſtris. Lucæ.
Minimè quidem rei gerendæ conſilia apud hoſtes quęrenda ſunt. Incerto autore.
Multos conatus ſui ſępè pœnituit.
Multos belli neceſſitas induſtrios fecit.
Magnum eſt ex hoſte reuerti.
Non in multitudine exercitus victoria belli;ſed de cœlo fortitudo eſt. Syllus.
Nil magis magno duci conuenit,quàm pro omnibus cogitare. Solomon
Non minus in milite modeſtia,quàm virtus animi,& magnitudo deſideranda eſt. Macrob.
Nihil intereſt an vi vel fallacia,captiuis hoſtium poteſtatem euaſerit. Iul Cel Floren.iuriſconſ.
Non cæſim ſed punctim ferire,tyrones docendi ſunt, ſic Romani,orbis gloria,pugnare ſolebant. Veger.
Non ſunt minis perterrendi , quibus promptius eſt ad arma iniurias,quam ad uerba referre. Ince autore.
Non oratione,ſed bello vis hoſtium propulſanda eſt.
Nihil tam difficile vel arduum, quod pertinax militũ opera non expugnet.
Non multitudine imperita res magnæ geruntur,ſed in virtute paucorum victoria ſita eſt.
Non poteſt in deterius labi fortuna,ubi afflictis rebus opem afferre non poſſis.
Non vlla perenni ... Amplexu fortuna fouet. Syllius.
Nulla fides,pietasq; viris qui caſtra ſequuntur. Lucanus.

Optimè

Plutar. Optime ducis munere fungitur, qui res hoſtium quam maximè exploratas habet.

Terenti⁹. Omnia prius experiri Imperatorem conſilio, quàm armis decet.

Laertius. Optima victoria quæ ſine ſanguine euenit.

Vegetius. Optimus milles in re ruſtica nutritus.

Martian⁹. iuriſ. Officium regentis exercitum, non tantū in danda, ſed etiam in obſeruanda diſciplina conſiſtit.

Incerto autore. Omni laude dignus eſt, qui nec aduerſa fortuna frangitur, nec in ſecundis rebus extollitur.

Omnia, etiam extrema, prius tentanda ſunt, quàm ad arbitrium, & deditionem hoſtium compellaris.

Plutarc. Pluris fadiendus eſt dux ſine exercitu, quàm exercitus ſine duce.

Idem. Pax bello paratur: nec eā tueri licet, niſi ciues ſint ad bellum inſtructi.

Vergil. Pulchrumq; muri ſuccurrit in armis.

Incerto autore. Parum quidem ſibi conſulere videntur, qui hoſtem in pugnam temere, & ſine cauſa lacetur.

Parum laudis habet victoria, in qua plus fortunæ ludibrio actum eſt, quàm hominum virtute, ſeu conſilio prouiſum.

Pertinax inimicus, magis beneficio, quam vindicta irritatur.

Cicero. Quatuor in ſummo Imperatore requiruntur: ſcientia rei militaris, virtus, autoritas, felicitas.

Vegetius. Qui ſecundos optat euentus, dimicet arte, non caſu.

Idem. Qui deſiderat pacem, præparet bellum.

Auguſtus. Qui præſumit de viribus ſuis ante quam pugnet, in ſe proſternit.

Laurētius Qui tuto regnare volunt, beneuolentia, non armis ſtipari oportet.

Iuſtinian⁹ Imp. Qui pro republica ceciderunt, in perpetuum per gloriam viuere intelliguntur.

Incerto autore. Qui viribus maiora audent, temeritatis quidem pœnas ſæpè perſoluunt.

Qui iuſtius de Imperio certant, promptiores ad victoriam redduntur.

Qui maiorum inſtituto ius ipſum in armis habent, cædibus, præda, ac rapinis pro legibus vtuntur.

Qui prius iniurias intulere, grauiores ipſi expectent neceſſe eſt. Laertius.

Quantum in bello ferrum, tantum in Republica eloquentia valet. Seneca.

Quodcunque libet facere victori licet. Vegetius.

Qui raro aut nunquam viderunt homines vulnerari, vel occidi, cum primum aſpexerint perhorreſcunt, & pauore confuſi de fuga magis quàm de conflictu incipiunt cogitare.

Rationem belli neceſsitas mutat.

Rectè omnia prouidiſſe, non tam prudentiæ debet, quàm fortitudinis videri. Quintus Curtius.

Sapientis ducis eſt, inter hoſtes diſcordiarum cauſas procurare. Incerto auctore.

Satius eſt pacem ab hoſtibus petere, quàm bellum fruſtra moliri. Vegetius.

Sæpè hoſtis clementiam vincit delicti magnitudo. Incerto auctore.

Serò patriæ conſulere videntur, qui deſperatis rebus conantur extrema.

Sera nimis eſt poſt cladem belli deliberatio.

Satis quidem prudentiæ in gerendis rebus habuiſſe exiſtimantur, quorum virtuti & conſtantię felix ſucceſſus illuxit.

Turpe eſt Imperatori aut militi dicere, non putaram.

Tolle moras, ſemper nocuit differre paratis. Scipio.

Turpiſsimum eſt ſtrenuos Imperatores latronum bella imitari. Lucanus.

Turpe eſt tot calamitatibus affectos, ſuperbe adhuc cum victoribus agere. Incerto auctore.

Vnicum conſilium rectum, magnam militum manum proſternit.

Via hoſtibus qua fugiant inuenienda. Laertius.

Vbi ſummus Imperator non adeſt ad exercitum, citius quod non facto eſt vſus fit, quàm quod facto eſt opus. Scipio. Plautus.

Vinculo quodam patiētię obligādi ſunt impetus belli. Macrob.

Vna

Vergil. Vna ſalus victis nullam ſperare ſalutem,

Petrar. Vn bel morir tutta la vita honora,

DE IVRISCONSVLTORVM laudibus. Cap. XXI.

Bonorum auctorum lectionem cùm periucundam, tum perutilem eſſe inficiari certè non poſſumus. At ſi vera fateri volumus, nihil omnino adeo elegans, & iucundum facilè inuenietur, quod ad noſtrorum iuriſprudentum reſponſa collatum, non inſipidum videatur. Ego enim (quantum mihi vſu veniſſe comperi) vbi multa variaq; pecurri, nihil tandem quod ad iuriſconſultorum elegantiam, vel dignitatem accederet, nihil quod eorum dogmata æquaret, vſquã offendi. Tria in illis ſumma admiratione digna ſemper iudicaui, primũ quod non in fabulas, aut cõmenticias narrationis, ſed in leges, ac præcepta, quæ ad humanæ vitæ regulam ac beatitudinem ſpectant, omnes ita conueniſſe inueniuntur, vt non plane a diuerſis, ſed ab eodem prorſus defluxiſſe omnia videantur Protulere equidem & ſuas antiqui illi philoſophi ſententias, quas tamen ſi diligentius excuſſeris, nec omnino perfectas, nec ſemper reſpondentes inuenias. In iuriſconſultis (adde Chriſtianam fidem) nihil ab Euangelica doctrina recedit. Sequens eſt dicendi ſtilus, quo nullus ſanè (eruditorũ omnium iudicio) purior aut elegantior inuenitur; vt ne ipſe quidem Romanæ eloquentiæ parens Cicero (ſi leges condere maluiſſet) exiſtimetur melius fuiſſe dicturus. Vix enim poteſt cum breuitate eloquentia eſſe coniuncta: atqui in Iuriſconſultis nón ſatis liquet, vtrum breuitatem, an elegantiam magis admiremur. Quæ res cùm longè diſertius a Laurentio Vallenſi explicata fuerit eius verba referre præſtabit. Perlegi (inquit) proximè quinquaginta Digeſtorum libros, ex pleriſque Iuriſconſultorum voluminibus exceptos: & relegi quum libẽter, tũ vero quadã cũ admiratione.

Laurẽtius Vallæ iudicium.

ratione. Primùm quòd neſcias, vtrum diligentiane, an grauitas, prudentia, an æquitas, ſcientia rerũ, an orationis dignitas præſtet, & maiori laude danda eſſe videatur. Deinde, quòd hęc ipſa ita in vnoquoq; illorũ omnia ſunt egregia, & perfecta, vt vehemẽter dubitet, quẽ cui præferendum putes. Cui ſimile quiddam (vt de vltima tantùm parte, quæ ad nos pertinet dicam) in epiſtolis Ciceronis admirari ſolebam, quæ quum a pluribus ſcribãtur, omnes tamẽ ab vno, eodemq; (audacius dixerim) ſi perſonas ſuſtuleris, ab vno Cicerone ſcriptę iudicẽtur: ita verba ac ſententię, characterq; ipſe dicendi vbique ſui eſt ſimilis. Quòd eò magis in iuriſconſultis eſt admirandũ, quòd illi eadẽ ætate cũcti extiterũt, in eodẽ quaſi ludo, ac ſchola inſtituti: hi verò inter ſe etiam ſcholis diſtãt, licet poſt Ciceronem. Ideoq; quibuſdam in verbis ab eo differẽtes, quales omnes a Vergilio vſq; ad Liuium fuerunt. Nam Seruij Sulpicij, atque Mutij Scæuolæ nil extat, ſed alterius Mutij recentioris. Et priſci illi quidem iuriſconſulti quales, quantiq; in eloquendo fuerint, iudicare nõ poſſumus: quippe quorũ nihil legimus. His autẽ, qui inter manus verſantur, nihil eſt, mea ſentẽtia, quòd addi, adimivi poſſe videatur, non tam eloquentiæ (quam quidem materia illa non magnopere patitur) quam latinitatis, atq; elegantię: ſine qua cæca omnis doctrina eſt, & illiberalis, præſertim in iure ciuili. Hæc Valla. Philippus quoque Beroaldus ſummæ eruditionis, ac iudicij vir, in cõmento ſecundę Philippicę Ciceronis. vbi de cocunda ſocietate loquitur, Iuriſconſultos noſtros puriſſimè atq; elegantiſſimè ſcripſiſſe teſtatur. Poſtremum eſt (quod magis me mouet,) quòd omnem ſcientiam, ac ſermonis ſplendorem longe præcurrit, nempè integritas vitæ, & innata quędam probitas. quæ illos ab omni hominum genere ſegregauit. Habemus certè præclaras ex antiquis philoſophis ſententias, & vitæ præcepta non contemnenda, ſed quibus auctorum mores minime reſpõdebant. Enimverò quoſdam humanarum rerum egregios contemptores fuiſſe legimus, ſed vt popularẽ auram

ram captarent, & priuata pro derelictis habentes omnium facilitate abuterētur. Alios vęſanis amoribus deperijſſe, alios minus liberè prolocutos, nonnullos tyrannorum minis & terriculamentis euictos, in veritatem, & iuſtitiam cōiuraſſe, pleroſq; vel ambitione, vel auaritia adeo flagraſſe, vt quas ipſi leges alijs pręſcripſerant, nulli pertinacius violarent. Hi verò quam ſimilē eorū orationi, ac ſentētijs vitam vixerint, quam ab omni vitiorū genere temperauerint, quàm liberalibus, ac planè candidis moribus extiterint, nemini obſcurū eſſe poteſt. Nēpè (vt ab his qui inter manus noſtras verſantur, exempli ſuffragium petam) Neratius Priſcus, de quo meminit Pomponius, tantæ fuiſſe probitatis legitur, vt Traianus Imperatorum omnium fęlicisſimus, nihil eo inconſulto attentaſſe exiſtimetur. Quinetiam (vt Spartianus refert) frequens fuit apud Romanos opinio Traiano id animi fuiſſe, vt Neratium Priſcum, nō Adrianum ſucceſſorem relinqueret, multis in hoc conſentientibus amicis: vſque eo vt Priſco aliquando dixerit: Commendo tibi Prouincijs ſi quid mihi fatale contigerit. Singularis omnino probitatis, ac ſcientiæ virum eſſe oportuit, quem tantus Princeps in Imperij Romani moderatorem deſignaret. Accedit Serbidius Scæuola Magni Papiniani præceptor, qui iuriſperito Marcum Antonium Philoſophum pręcipuè vſum fuiſſe Iulius Capitolinus ſcribit. Porrò & virum grauem fuiſſe Scæuolam, & maximæ peritię atque integritatis, argumento ſunt, cum eius reſponſa quibus nulla planè tutiora, tum quòd Marco Philoſopho Imperatorum omnium ſapientiſsimo, tantopere gratus extiterit. Quis diuini illius Papiniani virtutes, incredibileſq; animi dotes enarret? Erat quidem ille iuriſconſultorum omnium, quotquot, vel ante, vel poſt eum fuerunt excellentiſsimus: & (vt Spartianus vocat) iuris aſylum, ac doctrinæ legalis theſaurus. In ſupremo dignitatum culmine viridi admodum ætate conſtitutus, vt qui præfectus prætorio in trigeſimo ſuæ ætatis anno ſecundum a Principe locum obtineret, tantæ

apud

apud populum auctoritatis fuit, vt nequitiam Principis facile poſſet emendare,& ſuſpectum Imperatorem populo conciliare. Maluit tamen vir optimus mortem oppetere,quam dilectum Principis excuſare. o rariſſimam probitatem. o fortitudinem inauditam. Quem illi Philoſophorum, Rhetorum,Oratorum,aut Poetarum,quos antiquitas veneratur,iuſte conferemus. Audacius loquar neq; hoc tamen ſine lachrymis,& rubore pronuncio Quem eorum,qui & Chriſtianum nomē profitentur,& Chriſtianis Principibus aſsiſtunt,tale de ſe exemplum præbere, aut præbuiſſe vnquam cognouimus? At,inquiunt,Principibus verum diſplicet eloquium. Male perdeant Dij nephandas beluas Cur non eis diſpliceat veritas, quam nunquam audire conſueuerunt? Cur non delectentur mendacio,qui inter adulatores, & fucos, inter vultures & coruos perpetuò ſedenti. Excutiantur Principes,qui iuriſconſultorū opera,& conſilijs vſi ſunt,quales habuerint mores,quali iuſtitia imperia adminiſtrauerint,quam de ſe poſteris famam reliquerint. Antoninus Pius omnium certe principum optimus,quo imperante nihil Romanus aduerſum cōtigit,nulla maior in toto orbe tranquillitas, his, (teſte Capitolino) vſus eſt Iuriſperitis Vindio Vero, Saluio Iuliano, Eburnio Valente, Voluſio Meciano, Vlpio Marcello,& Priſco Iaboleno Horum omnium, dempto Marcello, meminit Pomponius. Optimi quidem fuerunt,& talem Principem reddiderunt. Alexander quoq; Seuerus ab Antonini bonitate,& iuſtitia nō degenerans, bello tamen aliquantulum clarior, quiq; omnibus Principibus virtutis, & gloriæ imaginem ſolus referre poteſt,quorumnam ope,vel conſilio ad tantam imperij venuſtatem peruenit niſi iuriſconſultorū? Quòd ne forte quidam me falſo, aut commenticiè iactare arbitrentur, ipſius Lampridij ad Conſtantinum verba audiantur. Notum eſt illud pietati tuæ, quod in Mario Maximo legiſti, meliorem eſſe rempublicam, & prope tutiorem, in qua Princeps malus eſt, ea in qua ſunt amici Principis mali. Si quidem unus ma-

lus poteſt a plurimis bonis corrigi, multi autem mali non poſſunt ab vno, quamuis optimo, vlla ratione ſuperari. Alexander igitur imperator amicos & parentes, ſi malos reperit, aut puniuit, aut ſi vetus vel amicitia vel neceſsitudo nō ſciuit puniri, dimiſit a ſe dicēs. Hic charior eſt mihi tota reſpublica. Et vt ſcias qui viri in eius conſilio fuerint. Fabius Sabinus Sabini inſignis viri filius, Cato temporis ſui, Domitius Vlpianus iuriſperitiſsimus, Ælius Gordianus Gordiani Imp. pater, & ipſe, reuera vir inſignis, Iulius Paulus iuriſperitiſsimus, Claudius Venetus orator ampliſsimus, Pomponius legū peritiſsimus, Alphenus, Aphricanus, Florentinus, Martianus, Caliſtratus, Hermogenes, Venuleius, Triphonius, Metianus, Celſus, Proculus, Modeſtinus. Hi omnes iuris profeſſores, diſcipuli fuere ſplendidiſſimi Papiniani, & Alexandri Imperatoris familiares, & ſocij (vt ſcribit Acolius & Marius Maximus) Catilius Seuerus cognatus eius, vir omniū doctiſsimus, Ælius Serenianus, omnium vir ſanctiſsimus, Quintilius Caius Marcellus, quo meliorem ne hiſtoriȩ quidem continent. His tot atque alijs talibus viris quid mali potui cogitari vel fieri, cum ad bonum omnes conſentirent; Et eos quidem malorū cohors depulerat, qui circumueneram, Alexandrū primis diebus, ſed prudentia iuuenis, his malis occiſis atque depulſis, amicitia iſta ſancta conualuit. Iſti ſunt qui bonū Principem ſuum fecerūt, & iterum amici mali, qui Romanos peſsimos etiā poſteris tradiderunt, ſuis vitijs laborantes. Hæc Lampridius: quȩ vtinam in cor Cuiusq; Principis penetrarent, vt ad imaginem Alexandri, ſe ad virtutes & iuſtitiam componerent ac excitarent. Iuuenis quidem ille, nec Chriſtiani dogmatis ſatis peritus, verum inſigniū, atq; bonorum virorū conſuetudine, opera, & conſilio continue vſus, optimi Principis, & rempublicam optime moderantis, exemplum cæteris immortale reliquit

Hȩc (dilectiſs mi iuuenes) de iuriſconſultorum laudibus ſtudioſè collegi, ut priſcos cum modernis conferentes vobiſcum reputetis, quantum Hector hic diſtet

ſtet ab illo Hectore, qui redit exuuias indutus Achillis, voſque ad illorum imaginem reformetis, qui bonos Principes efficere poterant, & ſtudebant, exiſtimetisque nullum, in terris numen auguſtius, ac diuinius inueniri, viro qui ſpectatam habet probitatem, ſimul cum ſcientia & eruditione coniunctam. Ad quod etſi Gentilium exempla vos excitare magnoperè poſſunt, maximè verò Chriſti ſoſpitatoris meminiſſe dubites, a quo omnis gratia, omniſq; ſapientia manat: qui non rarò vobis ſalubre illud, ac perpetuo memorandū pręſcriptum inculcauit: Nihil omnino prodeſſe homini ſi vniuerſum orbem lucretur, animæ vero ſuæ iacturam.

Nunquam parcendum calamo, & quæcunque uel ex legibus, vel idoneis auctoribus excerpuntur, in repertorium atque ordinem redigenda. Cap. XXII.

VLtimus ſtudioſo iuueni labor ſupereſt (poſtea quàm, & in legibus bene verſari, & Doctorū opiniones diſcutere ſubtiliter, atq; ingenioſe didicerit) memoriam firmiter ſtabilire, ne (vt aliquando prędiximus) tot vigilię, atq; labores intereant. Quippe & memoriam hominis labilem eſſe conſtat, & nullam ferè diſciplinam officium memoriæ magis, quàm legalem deſiderare. Quocirca magnopere enitendū eſt, vt quòd memoriæ viribus effici non poteſt, ſolerti id calamo ſuppleatur. Debet itaque iuuenis, cum ex lege aliqua memorabilem regulam, vel ſententiam notauerit, aut ex gloſſematis, doctioribus ve enunciatum aliquod excerpſerit, ocyter in librum ſe lectum, ſub cōgruis locis, ac titulis referre: nec aliorum fidere repertoris, quæ parum quidem conferunt his, qui nullum laborem impenderunt. Id tandem firmiter retinemus, quod noſtro ingenio ac ſudore parauimus. Hoc certo certius, eſt nullum a legibus conditis ſpectatæ ſcientiæ virum, aut

magni nominis Doctorem, ſuo indice vel repertorio claruiſſe. Alius enim materiales tantum regulas in elementorum ordinem redegit, alius iuris regulas ſub congruis titulis collocauit plerique verò deciſiones Doctorum, ſeu communes opiniones, tum ex illorum commentarijs, tum etiam conſilijs latiſsimè congeſſerunt, vt (quoties caſus occurreret) ſingula ad manum haberent. Mihi autem (ſtudioſi iuuenes) diſponendus ſic liber videtur, vt ab initio in tres partes diſtinguatur, in quarum prima regulæ materiales, in ſecunda morales, in tertia iuris regulę ſua congruis locis ac titulis ſtatuantur. Rurſum pars vltima, quæ iuris regulas continebit, in triplicem tractatum diuidatur, quorum primus contractuum, ſecundus vltimarum voluntatum, tertius iudiciorum regulas complectatur, atque ita perfectiſsimus totius ciuilis ſcientiæ index, modico labore comparabitur. Nec eſſet fortè contemnendi laboris opus, omnes Bartoli theoricas in regulas, & exceptiones redigere, quod permultos quidē attentaſſe ſcio, perfeciſſe adhuc neminē. Sunt præterea nonnulli (vt prędiximus) qui labori magis, quàm ingenio vacantes, reiectis legum ſubtilibus, ſolas Doctorum opiniones amplectuntur, easque ex omnium voluminibus collectas in ordinem redigunt, ac diſponunt. Ad quod abundè ſufficere poteſt ampliſsimum illud Firmani Bertachini repertorium, in tria volumina diſtinctum. Nos aliquando (fauente Deo) perfectum indicem in communem vtilitatem proferemus, in quo non minus ingenio quàm labori tribuiſſe probabimur. At verò (iuuenes feliciſsimi) in præſentia ſatis ſit, hanc breuiſsimam methodum, ex tempore meditatam vobis progredi incipientibus, vice Saturnalicij muneris edidiſſe, vt quo pacto leges tractari debeant tantiſper ediſcatis, donec alia maioris argumenti opera excudantur. Cæterum loco ipſos, tam ad materiales & morales, quàm ad iuris regulas pertinentes, ſtudioſè ſubiecimus. quò futuri indicis ſpecimem aliquod iam agnoſcere incipiatis.

LOCI COMMVNES MATERIALium regularum.

Abſtractum.
Acceſſorium.
Accidens.
Actus.
Adæquatum.
Adiunctum.
Adiectiuum.
Agens.
Antecedens.
Argumentum.
Ars.
Augmentum.

Caſus.
Cauſa.
Cauſatum.
Certum.
Cohęrens.
Commune.
Compoſitum.
Concretum.
Coniunctum.
Connexum.
Conſequens.
Conſecutiuum.
Confuſum.
Continens.
Contentum.
Continuum.
Contingens.
Continguum.
Contraditorium.
Correlatiuum.
Correſpectiuum.
Corruptum.

Deſtinatum.
Determinabile.
Differens.
Difficile.
Diffinitum.
Diminutio.
Directum.
Diſsimile.
Diſtinctum.
Diuerſum.
Diuiduum.
Dubium.

Effectus.
Emergens.
Ens.
Aequipollens.
Aequiparatum.
Euentus.
Euidens.
Expreſſum.
Extremum.
Exitus.

Facile.
Finis.
Finitum.
Forma.
Frequens.
Fruſtrà.

Geminatum
Genus.

Habitus.
Habile.

Idem.
Incertum.
Incidens.
Indifinitum
Indiuiduũ.
Indifferens.
Indiſtinctũ.
Infinitum.
Inhabile.
Impar.
Imperfectũ.

Limitatum.
Locus.
Locatum.

Magis.
Materia.
Materiatum
Medium.
Minimum.
Miſtum.
Modus,
Modicum.
Motus.

Natura.
Neceſſariũ.
Nouum.
Mumerus.

Obliquum
Omne.
Oppoſitum.
Ordo.
Odinatum.
Organum.

Par.
Pars.
Paſſio.
Patiens.
Perfectum.
Perplexum.
Perpetuum.
Poſterius.
Potentia.
Prædicatum.
Præſuppoſitum.
Primum.
Principium.
Prius.
Principale.
Priuatio.
Propinquum.
Propoſitum.
Proprium.
Purum.
Purificatum.
Qualitas.
Qualificatum.
Quantitas.
Quiditas.

Rarum.
Remotum.

Separatum.
Simile.
Simplex.

Singulare.
Species.
Subſtantia.
Subſtantiuum.
Subiectum.
Superfluum.
Surrogatum.

Tale.

Tacitum.
Tempus.
Totum.

Varium.
Vltimum.
Vniforme.
Vnitum.
Vniuerſum.

LOCI COMMVNES MORALIVM *regularum.*

ABſtineo.
Abſurdum.
Abuſus.
Abundas.
Afflictus.
Afficio.
Amor.
Amicitia.
Anima.
Animus.
Arbitrium.
Audacia.

Benignitas.
Beatus.
Benefactor.
Beneficium.
Bonum.
Bona fides.

Carum.
Caſtitas.
Caritas.
Cogitatio.
Commiſſum.
Commodum.
Conſenſus.
Conſuetudo.
Conſilium.
Conatus.
Contemptus.
Concordia.
Corruptella.
Culpa.

Damnum.
Dedecus.
Deformitas.
Defenſio.
Dignitas.
Diligentia.
Diſcordia.
Dolor.
Dolus.

Emendario.
Aequalitas.
Aequitas.

Aequum.
Error.
Experientia

Factum.
Falſum.
Fama.
familiaritas
Fauor.
Fides.
Fraus.
Furor.

Gloria.
Gratum.
Gratia.
Grauamen.

Homo.
Honor.
Honeſtas.
Honeſtum.
Humanitas

Illicitum.
Impoſſibile
Inconſtãtia
Incomodũ.
Incõueniẽs
Inciuille.
Indignus.
Iniquum.
Inimicitia.
Iniuſtum.
Iniuſtitia.
Innocens.
Intentio.
Inuidia.

Inuitus.
Inutile.
Ira.
Iracundia.
Iuſtum.
Iuſtitia.

Labor.
Laus.
Læſio.
Leuita.
Liberum.
Liberale.
Licitum.
Lucrum.

Malum.
Mens.
Mẽdacium.
Metitum.
Meritum.
Miſericordia
Modus.
Modeſtia.
Mores.
Mors.

Neceſſitas.
Negligentia
Nobilitas.
Nocens.
Noca.
Obedientia.
Odium.
Offenſio.
Omiſſum.
Opinio.
Opus.

Pax.
Pœnitentia.
Permiſſum.
Pietas.
Posſibile.
Poteſtas.
Præmium.
Priuatum.
Proſum.
Prohibitum.
Propoſitum.
Publicum.

Ratio.
Rectum.
Rego.
Reprehenſio.
Rigor.
Ruſticitat.

Saluus.
Sæuitia.
Simplicitas.
Stultitia.
Subtilitas.

Temeritas.
Turpitudo.

Variatio.
Veritas.
Verum.
Veriſimile.
Virtus.
Vitium.
Vituperium.
Voluntas.
Vtile.
Vtilitas.

LOCI COMMVNES REGVLArum iuris, & primo contractum.

Acceptilatio.
Adoptio.
Alienatio.
Arrogatio.
Aſſociato.

Bigamia.

Ceſsio.
Commodatum.
Compenſatio.
Conuentio.

Contractus.
Conductio.
Conſtitutum.
Conſilium.
Cura.

Datio inſolutum.
Delegatio.
Depoſitum.
Dictum.
Diuiſio.
Do ut des.

Do

Do ut facias.
Donatio.
Donatio propter nup.
Donatio ob cauſam.
Dos.

Emancipatio.
Emptio.
Emphitheoſis.
Epiſtola.

Facio ut des.
Facio ut facias.
Feudum.
Fideiuſsio.

Intereſſe.

Mandatum.
Manumisſio.
Matrimonium.
Mutuum.
Mutuum ciuile.

Negotiorum geſtio.
Nouatio.
Nuptiæ.

Obligatio.

Pactum.
Peculium.
Permutatio.
Phænus.
Pignus.
Pollicitatio.
Precarium.
Promisſio.

Quitatio.

Remisſio.

Satiſaccepio.
Seruitus.
Societas.
Solutio.
Spontio.
Sponſalia.
Stipulatio.

Traditio.
Tranfactio.

Veſtigal.
Venditio.
Votum.
Vſuſcapio.
Vſura.

LOCI COMMVNES VLTIMArum voluntatem.

Aditio hæreditatis.
Bonorũ poſſeſsio.

Codicilli.
Collatio.
Conditio.
Coniunctio.
Contributio.
Contratabulatio.

Datum cauſa cõditiones implendæ.
Diſpoſitio ad pias cauſas.
Donatio cauſa mortis.

Electio.
Exhæredatio.

Falcidia.
Fideicommiſſum.
Funeralia.

Grauamen.

Hæres.
Hæreditas.

Iocapax.
Idignus.
Inſtitutio.
Ius accreſcendi.
Ius deliberandi.
Ius dicendi nullum.

Legatum.
Legitima.

Mortis cauſa capio.

Neceſsitas.

Optio.

Prælegatum.
Præteritio.

Querela.

Relictum.
Repudiatio.
Reſtitutio.

Subſtitutio.
Succeſſor.
Succeſsio.
Suitas.

Tabulæ pupillares.
Teſtamentum.
Teſtam. inter liberos.
Teſtator.
Tranſmiſsio.
Trebellianica.
Tutela.

Vltima uoluntas.
Vſus.
Vſusfructus.

LOCI COMMVNES CRIMINALIUM iudiciorum.

ABſolutio.
Abſens.
Actio.
Actor.
Acta.
Aduocatus.
Appellatio.
Apoſtoli.
Arbiter.
Arbitrator.
Arbitrium iudicis.
Articulus.

Bona.

Cauſa.
Cautio.
Cautela.
Capitulum.
Ceſsio bonorum.
Citatio.
Comiſsio.
Compromiſſum.
Compenſatio.
Confesſio.
Condemnatio.
Concluſio cauſæ.
Continentia cauſæ.
Contumacia.
Copia.
Creditor.
Cumulatio.
Debitor.
Decretum.
Delegatus.
Dilatio.

Editio.
Exceptio.
Executor.
Executio.
Excusſio.
Exemplum.
Expenſæ.

Feriæ.
Fideiuſſor.
Forus.

Inditium.
Inſtantia.
Inſtrumentum.
Intercesſio.
Interpellatio.
Interrogatorium.
Interlocutoria.
Inuentarium.
Iudex.
Iudicium.
Iudicatum.
Iuramentum.
Iuriſditio.

Libellus.
Lis.
Litis conteſtatio.

Mandatum

Mandatum.
Mora.
Mulcta.

Notarius.
Notorium.
Nuncius.
Nullitas.

Officium iudicis.
Ordo iuris.
Originale.

Poſitio.
Præſumptio.
Priuilegium.
Probatio.
Proceſſus.
Procurator.
Productio.
Prorogatio.
Proteſtatio.
Publicatio.

Ratificatio.
Reconuentio.
Relatio.
Remedium.
Renunciatio.
Replicatio.
Reſponſio.
Res iudicata.
Reſcriptum.
Reus.
Reuocatio.

Satiſdatio.
Scriptura.
Sententia.
Sequeſtrum.
Solennitas.
Stilus.
Statutum.
Summatiæ.
Suſpenſio.
Subhaſtatio.

Tempus.
Terminus.
Tertius.
Teſtis.
Titulus.

Victor.
Victus.

LOCI COMMVNES CIVILIVM *Iudiciorum.*

Accuſatio.
Adulterium.
Aggroſſor.
Ambitus.
Auxilium.
Bannum.
Bannitus.
Calumnia.
Calumniator.
Carcer.

Coertio.

Coertio.
Commentarienſis.
Confeſsio.
Condemnatio.
Coniuctus.
Crimen.
Culpa.
Cuſtodia.

Defenſor.
Defenſio.
Delictum.
Deportatio.
Denunciatio.
D.ffamatio.
Dolus.
Duellum.

Exceſſus.
Excommunicatio.
Exilium.
Exul.

Fama.
Falſitas.
Fiſcus.
Fraus.
Furtum.
Fuſtigatio.

Gratia.

Homicidium.
Hoſtis.

Inceſtus.
Incendium.
Indicium.
Indulgentia.
Infamia.
Informatio.
Inimicus.
Inimicitia.
Iniuria.
Inquiſitio.
Inſcriptio.
Inſtigatio.
Inſultus.

Lato.
Læſa maieſtas.

Malus.
Malum.
Maleficium.
Mors.
Mulcta.
Mutilatio.

Nocens.
Noxa.

Occidere.
Occultare.
Offendere.

Patricidium.
Pax.
Peculatus.
Perduellis.
Pœna.
Plagium.
Plagiarius.
Publicatio.

Querela.

Quæſtio.

Quæſtio.

Rapina.
Raptor.
Raptus.
Relegatio.
Repetundarum.
Reſtitutio.

Sacrilegium.
Sicarius.
Spolium.
Stellionatus.
Stuprum.

Talio.
Tergiuerſatio.
Tortura.
Tormentum.

Veneficium.
Vita.
Violentia.
Vis publica.
Vis priuata.
Vulnus.

DE RATIONE STVDENDI LIBER II.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ETSI Librum (qui axiomatum iuris inſcribitur) ſeorſum edidimus, in quo, & materiales, & morales regulæ pleniſsime congerunt, nec mei fuerit inſtitui hunc tractatum, qui ſtudendi methodum complecti tantum debet, alienis dotibus onerare, precibus tamen multorum adactus, qui integrum volumen vſque adeo morari non potuerunt, aliquot axiomata, exempli magis, quam explendi voluminis gratia ſubiunxi. Atque id ſanè inuitus feci, & eo minus libenter, cum quod nullius ingenij, ſed pauci admodum laboris opus eſſe perſpicerem, tum quòd in animo haberem ipſa enunciata, ſeu axiomata, in latiniorem formulam reducere, priuſquàm emitterentur. Poſtea quàm vero res aliter ceſſit, & parendi neceſsitate deuictum hoc ipſum me præſtare oportuit, omnes oratos velim omnia, vt boni conſulant. Afferent certè hæc vtilitatem aliquam tum in legendo, tum diſputando, dum tamen ſuo toco abducantur, & ad eam, de qua agitur, materiam rectè adaptentur. Euoluantur quæſo Dini, Cini, Bartoli, Baldi, Signoroli, Alberici, Saliceti, Raphaelem, Pauli, Imolæ, Romani, Aretini, Alexandri, Decij, Senentium, Ticinentium, & denique modernorum omnium Commentaria: inuenientur profecto ſubtile nihil, nihil elaboratū, ingenioſove lectore dignū nili quod huiuſcemodi enūciatis fuerit illuſtratū.

At

At verò quemadmodum in grauibus viris ſales, ac dicteria ſuis locis, & horis emiſſa, vehementer arrident, quæ ſi alieno tempore effluxerint, frigida omnino, atque inſipida videbuntur, ſic horum axiomatum vſus ita temperandus eſt, vt non niſi opportuno loco, & pro rei neceſsitate ſuccurrant. Ad hunc ſanè vſum Serbidius, Scæuola, Domitius, Vlpianus, & Iulius Paulus legum coriphei, ſuos regularum libros ſcriptitarunt. Neratius Priſcus quindecim, Ælius Martianus quinque, Sextus Pomponius vnum, Titius Caius vnum, Herennius Modeſtinus decem, Licinius item Rufinus vnum ſupra viginti reliquerunt. Atque vtinam pretioſiſsima illa ſupellex, pro tot opinionum repertorijs, quæ hodie paſsim conflantur, nobis reſeruata fuiſſet. Non obijcerent nobis quidam, apud legum profeſſores, plus auctoritatem, quàm rationem valere.

Sed de his ſatis. Loci axiomatum quos magis frequẽtes, ac generales eligendos putauimus, hi fermè ſunt. Actus. Bonum, Malum. Benignitas, Æquitas, Rigor. Cauſa, Cauſatum, Effectus. Correctio. Determinatio, Diſpoſitio. Extentio. Exemplum. Expreſſum, Tacitum. Factum. Fauor, Odium. Forma, Solennitas. Fruſtra. Genus, Species Lex. Multa, Ordo. Faria ſunt. Principium. Finis, Infinitas, Exitus, Publicè intereſt. Qualitas, Accidens, Subiectum, Ratio, Verbum, Veritas, Falſitas, Opinio, Voluntas, Mens, Intentio, Propoſitum, Vltimum.

TRANSCENDENTIA Naturalia.

Ens, Vnum, Res, Bonum, Verum.

Prædicabilia.

Genus, Species, Differentia, Proprium, Accidens.

Prædicamenta.

Subſtantia, quantitas, qualitas, ad aliquid, vbi, quando, ſitus, habere, facere, pati.

Tranſcendentia legalia.

Ius, Bonum, Æquum.

Prædicabilia.

Mens, Dictum, Factum.

Prædicamenta.

Cauſa, perſona, locus, tempus, qualitas, quantitas, euentus, l. aut facta, de pœnis.

Cauſa, locus, tempus, perſonaq́;, qualeq́;, quantumq́;,
Euentusque: hominum hæc omnia facta regunt.

Genus.

Dialecticis Animal, Iuriſconſultis homo.

Species.

Dialecticis Homo. Iuriſconſultis Titius, Pamphilus.

Indiuiduum.

Dialecticis Sortes, Plato, Iuriſcon. ſeruitus omnis dempto vſufructu.

Legis virtus.

a Imperare. b Vetare. c Permittere. d Punire.

Imperare, a Vetare, Permittere, Punire.

Vergilius: Tu regere imperio b populos Romanę memento.
Hæ tibi erunt artes. paciq́ue imponere morem. c
Parcere d ſubiectis & debellare ſuperbos.

Subiectum Iuris.

Contractus, Vltima voluntas, Iudicium.

Ordo iuris per decem gradus.

Mens & conſenſus hominis.
Ex conſenſu, dicta aut facta.
Ex dictis factisve contractus, vel quaſi.
Ex contractu, vel quaſi obligatio.
Ex obligatione act.ę.

Ex actione forma, ſeu facultas agendi.
Ex forma agendi iudicium.
Ex iudicio ſententia.
Ex ſententia executio.
Ab executione, ſalus reipublicæ, & priuatorum quies.

Initium & finis ſapientiæ, timor & amor Dei.

ACTVS.

Actus non ab euentu, ſed a cauſa iudicatur, l. verum, l. qui iniuriæ, de furt. l. ſi ſeruus, paragr. & ſi puerum, ad l Aquil.

Actus relegatur a fine in quem dirigitur, l. ſi is qui in aliena, ver. nemo enim, de acquir. rer. domin. d. l. verum, de furt.

Actus quantuncunque fauorabilis, contra voluntatem agentis minimè ſuſtinetur, l. ſi idem ſeruus. de legat. 2. l. ſi cui pure, in ſi princ. ad Trebellia. l. verbis, vbi Doct. de vulg. & pupil.

Actus agentium ſunt in patiente bene diſpoſito, l. 1. C. de hæred inſtit. l in omnibus, 2. de actio. & oblig. l ſi ego. 1. ſi cert. peta.

Actus purus plenior eſt cōditionali, l. ſi ita ſcriptum, 2. de hæred. inſtit.

Actus qui purè valere non poteſt, reſoluitur in conditionalem, l. ſi hæreditas, paragr. ſi furioſus. & paragr. ſequen. de teſta tutel.

Actus conditionalis, non niſi impleta conditione perficitur, l. hæc venditio, in princ. de contrahē emptio.

Actus qui ex capite valido & inualido geri potuit, ſimpliciter factus ex valido proceſsiſſe præſumitur. Roma. ſingu. 15. per tex. in c. niſi, de præben.

Actus ſimpliciter geſtus, cenſetur factus eo modo quo debuit, l Gallus, paragr. quidam rectè, de lib. & poſthu. l. ſi hæreditas, paragr. ſeruus alienus, de teſta. tute.

Actus etiam nullos quandoq; pœnam ſuſtinet, l. nemo martyres, iunc. gl. C. de ſacroſan. eccle. l eū qui duas.

C de adulte. Bar.in l.vbi pactum,de tranſact.

Actus geminatus plus operatur, quam ſimplex, l. cùm ſcimus,paragr.1.C.de agric & cenſi.lib.10.

Actus naturalis efficacior, & potentior eſt violento. Bar.in l.& per iuſiurandum, §.qui ita,de acceptil.

Actus iudicialis potentior eſt extraiudiciali,l.pacta nouiſſima.C.de pac.

Actus iocoſus non diſponit, l.diuus,de milit.teſta. l fi. de teſta.l.ſicut,C.de lib.cau.

Actus ſimulatus nullius eſt momenti, l. ſimulatè, de ritu nuptia.

Actus attribuitur diſponenti non exequenti, l. vnum, paragr. 1.de lega.2.Deci in conſi.251.in cauſa mag. col.2.ver.quia ad hoc reſpondetur,volu.2.

Actus fatalis non releuat,vbi voluntas deſideratur,l.1. in fi.de condit.& demonſtrat.

Actus quantuncunque pius & fauorabilis, in alterius præiudicium non ſubſiſtit,inſti.quib.manumiſ.non li.in princ.

Actus neceſſarius magis excuſat, quàm voluntarius, l. qui inſulam,in princ.locati.

Actus a iuris neceſſitate dependens,non ſecundum hominis voluntatem, ſed iuſtum arbitrium regulatur, l.ſi arrogator,.paragr.ſed ad impuberi,de adoptio.

Actus non dicitur illi præiudicialis, cui non principali,ſed in conſequentiam præiudicat,gl.fi.in c.quamuis de pac.lib.6.

Actus ſequens, præcedentem intentionem declarat,l.ſi hi qui,C.de adulte.paragr.pauonum.Inſtitu.de reui. Bar.in l cætera,paragr.fi.de legat.1.

Actus iuratus, valet meliori modo quo poteſt, l. cùm pater,paragr.filius matrem,de lega.2.

Actus ſi non valet eo modo quo fit,nec valet eo modo quo poteſt,l.1 de iu.codicil.

Actus inuoluntarius præmium non meretur, l. ita tamen,paragr.qui ſuſpectam,ad Trebel.

Actus neceſſarius nullum habet meritum, l.rem legatam,de adimen.lega.l.vnum ex familia, §.1.de lega.

2.l.

ſij.l.proximè,de tit.nuntia.

Actus qui pōt ſine certa ſolennitate expediri, licet illa ſolēnitas minus legitimè interueniat, nō uitiatur l.j.in princ.C.de re.uxo.actio.Ang.in l.qui teſtamēto.parag.per contrarium de teſta.

Actus etiam inualidus, ab agente non impugnatur. l. poſt mortem de adoptio.

Actus momentaneus non eſt conſiderandus l. qui ſic. deſolutio l.quicquid calore,de regu.iur.

Actus neceſſarij interpoſitio,non impedit cōtinuationē l.continuus in prin. de ſtipulatio.l.hæredes.par. ſi de teſt.l.cum antiquitas.C.eo.

Actus nullus nullum parit effectum l.ſi aut nullum.C. de legiti.hære.l.non dubium.C.de legi.

Actus & potentia ſimul eſſe nō poſſunt.parag.ſic itaq; inſti.de actio.

Actus potentiam excludit.l.ſi ita fuerit. verſic. non enim de manu.teſta.

Actus in dubio,ex cauſa magis neceſſaria factus intelligitur.l cùm ex pluribus,de ſolutio.

Actus non habens effectum ſecundum intentionē diſponentis,reiterari debet, donec conſequatur effectum.Bal.in l.inuitus circa fi.C. de procurato.

Non ualet actus cuius effectus in tempus prohibitum fertur.l.quod ſponſæ.C.de dona.ante nupt.

Actus ambigui,eandē fere naturam, vel promiſcuam habentes,ex ſignis & accidentibus diſtinguūtur.l illud.parag.tractari.de iu.codicil.l.ſeia.de dot. prælega.l. non codicillum. C.de teſta. Oldra.conſil.159. ex pręſenti.in princ.

Actus in dubio,magis proprio, quam alieno nomine factus reputatur l.& magis.de ſolutio.

Actus in dubio.factus cenſetur loco & tempore licitis Bar. & docto.in l. non ſolum.parag. ſed ut probari de no.ope.nuncia.

Actus in dubio, cenſetur potius ex cauſa neceſſaria, quam uoluntaria factus l.Ariſtoti.§.i.de iu.delibe.l. pater filium.in fi.ad l falcid l.miles.§ fi. de adulte.l.

proximè.de tit. nuptia.l.ſi cum dotem.§. ſi pater ſolu.matri.l.huiuſmodi.§.cùm pater.de lega.i.

Actus a digniori ſui parte denominatur.l.i.in prin.vbi glo.& docto.de ſtipulatio.

Act⁹ nō eſt cōfirmato,ſed à cōfirmāte denominatur. l. teſtamento i.de teſta tutel.l.ſi quis priore.ad trebel.

Actus nón à faciente, ſed ab eo cuius contemplatione fit nominatur.l.profectitia.in prin.de iu.dot.

Actus cœptum in conditionibus ēt fauorabilis cauſæ pro completo non habetur.l.arethuſa.de ſta. homi.

Nam cauſa quantuncunque ſauorabili, formæ, defectum non excuſat.l.cum hi.§.ſi. prætor.tranſac.Bal. conſil.324.punctus.uol.2.

Actus annullatio pęna eſt agēti.l.turpia.in prin.de.l. i. l.ſenatus.de contrahen.emptio.l.nō dubium. C.de legi.l.fin.C.de poſthu.hęre.inſtitu.

Actus perueniens ad caſum,à quo non poteſt incipere vitiatur.l pluribus.§.& ſi placeat,de ſtip.

Actus conſumatus non uitiatur,licet perueniat ad caſum ſuo principio repugnantem. l. ſi quis alicui. de acquir.hære.l.ſi gaudentius C.de contrahen.empti. l.patre furioſo.de his qui ſunt ſui uel ali.iur.

Actus perfectus p contrarium euentum nō reſoluitur, l.donationes,de donatio.

Actus contra legis prohibitionem factus, nec effectū habet,nec nomen ullū meretur.l.fina.C. de ſenten. Ex pericu.recitan. l.non dubium.C.de legi.

Actus indiuiduus vnico contextu perfici debet l.hæredes palam § ſi.de teſta.l.i.§.& l. continuus. in princ. de ſtipulatio.

Propter vnitatem finis & effectus, idem actus reputatur l.qui pupillam.§.ſi.& l.vim paſſam .§. inceſti. de adulte.Angel.in l.hos accuſare.§.lege iulia.in ſi. de accuſatio.

Actus facti plenior eſt quam uerbi l.noſtram ibi ſi quidem teſtator.C.de teſtamen.iunc.§ pen. inſti. quib. mod.teſta.infir.c.degradatio.de pœnis in vi.

Actus peccans in forma redditur nullus l. cum hi.

§ ſi

§.ſi prætor.de tranſac.

Actus peccans in materia,valet meliori modo quo po teſt.l.ſi unus.§.ſi acceptilatio.de pactis.Bar. in l.j.in fi.prin.de uulga.

Actus attribuitur ordināti,nō exequēti.l.2.§.omnia.c. de uete iur.enucle.§ cumque hoc proc.inſti.

Actus non a nomine,ſed ab effectu iudicatur.l.inſulā. de preſcri.ver.l.cum manu.ſata.§.fi.de cōtrahen.em ptio.l.ſi olei.iunc.gl.C.loca.latè Iaſ.in l. non codicillum.C.de teſta.

Actus qui integrè non poteſt,p cōſumationem recon ciliatur.l.ſi à furioſo ſi cert.peta.

Actus appellatione venit validus, nō inualidus.l.ſi ſe. § condemnatum.de re iudica.

Actus inualidus & nullus æquiparantur.l.ſi aut nullū. C.de legiti.hæred.

Actus appellatione venit purus,non conditionalis.l.i. §.biduum.iunc.glo.quam appel.ſit.

Actus conditionalis non eſt propriè talis. l.i.de donatio.l.ſi hominem.in fi.de uſuſcapio.

Actus fauorabilis vel odioſus,iudicatur ſecundū principalem agentis intētionem.l.qui exceptionem. de conditio unde.

Actus incontinenti facti cenſentur inuicē correſpectiui.l. ſi uētri.§ in bonis.de priui. credito.l.lecta.ver. ſic.dicebam.ſi cer.peta.Bald.in repeti.l.petens col. penul.C.de pac.

Actus plures vnico contextu facti,pro uno iudicantur Curti.conſil.54.ſuper duobus,col i.in fine.

Act⁹ efficaces fieri nequeūt,niſi legū forma obſeruata. l.in prin.de ſtipulatio.l.traditionibus.C.de pac.

Ad perficiendum actum,requiritur etiam habilitas inſtrumenti.l.i.§.cæterum de acqu.poſ.

Actus qui multiplici intentione geri pōt,debet ab agēte præmiſſa proteſtatione declarari.l.at ſi quis §.ſed interdum,verſicu oportet de religio.& ſumpti.fu.

Actus nullus propter inhabilitatē agentis ſuperueniti habilitate non conſumatur.l.ſi minor, de ſer.g

Expor.c.ſi eo tempore.de reſcrip.in vi.pulchre Deci.in conſil.661.in caſu.in fi.uol.4.

BONVM, MALVM.

Bono melius inuenitur l. vbi autem de ſtipulatio. Non ſufficit abſtinere a malo,niſi fiat quod bonũ eſt.l.in illa de ſtipulatio.

Malum facere videtur qui non ſtudet ad bonum.l.qui liberos.in fin.ubi glo.de rit.nuptia.

Bonum publicum,priuatorum cõmodis anteponitur. ſancimus.in auc de reſt.& ea quæ pa.in xi.menſe.

Bonarum mentium eſt culpam timere,vbi culpa non adeſt clc.exiui §.quia vero plerunq;de verb.ſignifi. c.2.de obſerat ieiunij.

Vbicunque agitur ex bono & ęquo,non eſt curandum de apicibus iuris.l.ſi fideiuſſor.§. quædam. vbi Bar. mandati.c.dilecti.vbi glo.extra.de iud.

Bona arbor bonos fructos facit,mala verò bonos facere non poteſt. l. quòd ſi nolit. §. qui mancipia. vbi glo.de ædil.edil.

Bonum ex male geſto proueniens,non excuſat delinquentem l.3.parag.in bello,dere militia.c.relegẽtes 23.quæſt 5.

De duobus malis minus eſt eligendum c.duo.13.diſt. l.quoties.de regu.iu.

Minus malum comparatum ad maius,habet in rationem boni.c.iurauit.22.quęſtio.4.

Boni mores diuitis omnibus præferuntur.§.fi.in ſti.de ſuſpec tuto.

Bonum prohibetur ratione mali conſequẽtis. c. ita ergo.& ibi glo.i.22.quæſt.i.

Propter bonum quod ex malo aliquo ſequitur, ipſum malum toleratur c.deniq; 4.diſt.c.nerui.circa final. 13.diſt.

In dubio potius bonum quam malum præſumi debet. l.cùm creditor.de furt.l.merito pro ſoc.Alex.cõſil. 127.vol.4.

Bonum

Bonum eſt honeſti viri nomen aſſumere.l.facta.§.ſi ve ro nominis.ad trebellia.

Bonum eſt uitandum ſic ex illo poteſt deſcendere malum.Abb.in c.cum ab omni in 2.not.de vit. & hon. clerico.

Et ſic nota mirabile,quòd malum in potẽtia, excludit bonorum in actu. Et ideo melius eſt ſtare in termi nis indifferentibus, quam ſub ſpecie boni malum aliquod committatur.

Quoties bonum aliquod agimus, toties Deum cõfitemur,ſic quotieſcunque vincimur à peccatis, toties Deum negam.c.æſtimant.2.q 3.

Benignitas, Aequitas, Rigor.

Benignitas ratio iuris rigori præfertur.l.ſi tibi pecu niam.in fi ſi cert.peta.l.ſi tibi.de donat.

Benignius eſt nocentem abſoluere, quàm innocentẽ condemnare.l.abſentem.de pœn.

In re dubia benignior interpretatio ſequenda eſt.l ꝓximè.circa med de his quæ in teſta.delen.

In his quæ de bono & æquo tractanda ſunt,plerunque ſub auctoritate iuris ſcientiæ pernicioſæ erratur.l.ſi ſeruum.§ & celſu adoleſcens.de ſtipulatio.

Aequitas nõ ſcripta,ſcripto rigori ſuccumbit. doct. in l.placuit.C.de iudi.l.proſpexit.qui & à qu:b.

Rigoroſo diſponenti, rigor iuris ſeruandus eſt l. cùm quidam.C de lega.

Iuſtũ eſt Inhęrere rigori,ſed iuſtius æquitatẽ amplecti, l.ſi filius qui patri ibi iuſtius prętorem &c.de uulga.

Iudex ęquitatem ante oculos ſemper habere debet. l. quod ſi epheſi.de eo quod cert.lo.

Rigor iuris in ſtricta diſputandi ratione conſiſtit. l. ita vulneratus circa fi.ad.l.aquil.

Multa cõtra rigorẽ iuris ꝓ libertate & cõmuni vtilitate recepta ſunt l.generalite.§.ſi ſeruo pignorato. de fideicom.libert.d.l.ita vulneratus.in ſi.ad.l.aquil.

Acqui-

Aequitas nouę cauſę,nouum remedium poſtulat l.plā næ,ut in poſſeſ legato l.i.vbi Bal.C de re.iudic.

Paria ſunt dicere:hæc lex procedit de æquitate,illa de rigore:uel dicere:hæc corrigit illam glo.ord.in l.co tem § ſi de pub.Bart in l.ex hac col.i.verſicu.oppo. de l. ex facto de donatio.

Benigne idem eſt quod iuris rigore prætermiſſo. gl.in l ſi ſtatu liber.circa princ. de ſtatu.lib.

Vbi ius deficit ęquitas ſupplet.l.in ſumma. §. item varus.de aqua plu.

Rigor iuris ſeruatur cùm ſecundum regulas iuris ſcripti caſus deciditur æquitas uero cōuenientia eſt quædam a ſcriptis regulis declinans.Batto.in l.1.in fi. c. de legib.

Cauſa, cauſatum, effectus.

CAuſæ dignitas,cauſati arguit dignitatem,c. 2. de præben.in 6.l.reſtituendæ.in fi.iunc.gloſ.fi. C.de aduo.diuerſo iudi.

Cauſæ,& cauſati idem eſt iudicium.l.quominus.de flu mi.l.etſi amicis.ad l.iul.de adult.

Cauſa naturalis præfertur accidētali.l.qui habet. in fi. de tutel.

Cauſa proxima magis attenditur quàm remota.l.ligni in fi.de lega.3.l.ſed ſi plures.§.in arrogato de vulga. & pupil.

Cauſa magis influit in primum cauſatum,quā in ſecū dum l.publius § i.de conditio.& demonſtra.

Cauſa ſecunda tantum poteſt,quantum ei influit à prima.l.ſi quis domum.§.i.loca.l.peto §. prædium, de lega.2.

Cauſæ continentia diuidi non debet. l. nulli. de iud.c. fi.de reſcrip.

Cauſa finalis eſt attendenda.l.fi.de hęre.inſti.

Cauſa debet præcedere effectum l.pen.quæ res pig.ob. poſ.

Cauſa

Cauſa interdum punitur pro cauſato l.hoc iure.§ non poteſt.de dona l. naturalis,in fi.prin. vbi glo.in ver bo obligatio de prȩſcrip.ueib.

Cauſa mediata non multum remota, æquè conſideratur ut proxima.l.uxori quis.in fi. de au. & argen. lega. Aret. conſil.vi.circa fi.

Cauſa a ſuo cauſato minimè confirmatur. l. quod per manus de iu.codicil.

Cauſa & cauſatum ad pari iudicantur. l. maritus. ubi Paul & docto. C.de procurato.

Cauſatum ſuæ cauſæ cauſa eſſe non poteſt.l.quod per manus.ubi glo.de.iu codicii.

Cauſa propter quam à communi regula receditur, ſemper debet exprimi & probari, Innocen.in c prȩterea de dilatio.eſt communis opin.ſecundum Deci.con ſi.346.conſuluit.in princ.

Cauſa finalis ex præfatione colligitur l.fi.de hær.inſti.

Cauſæ appellatio intelligitur de propinqua.c.de cætero.ubi glo.i.& Panor.de homic.

Cauſa cognoſcitur ad effectum.l. non codicillum. C. de teſtamen.

Cauſa ſine effectu eſſe non poteſt.l hæc ſtipulatio.§.di uus.ut lega.nomi.cauea.l. non cogendum §. fi.de ꝓcurato.

Cauſa ſemel finita amplius inſtaurari nõ debet.l. poſt quam liti.C.de pac.

Ceſſante cã ceſſat effectus.l.adigere.§ quamuis. de iu. patrona c.cum ceſſante extra.de appellat.

Ceſſante cauſa impedimenti, ceſſat impedimentum.l. ſi chorus.§ penul.& fin.de lega.l. librorum.§.Pomponius de his qui not.infra.

Ceſſante cauſa priuilegij ceſſat priuilegium. l.titia ſeio.§.uſuras.de lega.2.

Ceſſante cauſa dilationis ceſſat dilatio.l. ſi quis hæres de acqui.hære.

Ceſſante cauſa termini, ceſſat,& terminus.l.fi. ad l. fal cid.Panor in c fi.in prin extra loca.

Quicquid eſt cauſa cauſȩ,ẽ cauſa cauſati.l.&ſi amicis.ad l.iul.

l.iul.de adulte.

Omne ius potentius eſt in cauſa, quam in cauſato.l.di gna uox.C.de legi.Paul.conſil.129.uol.j.

Fauor cauſæ ſuperat fauorem rei.l.inter pares. de re iu dic.c.fin.extra.eod.tit.

Sublata cauſa tollitur effectus.l. tutores § curatores.de admini.tuto.

Idem iudicamus de cauſa cauſante effectum, quod de ipſo effectu.l.nihil intereſt ad l.cornel.de ſica.l.quo minus.de flumi.

Defectus cauſæ finalis uitiat diſpoſitionem.l.ſi.de teſt. tutel.l.fin.de hære.inſti.

Dictum determinatur ſecũdum ſuam cauſam.l. ita au tẽ,in princ.de admi.tuto.l.cùm pater.§.dulciſſimis, de lega.2.

Quãdo uerba diſpoſitionis ſunt ambigua,cauſa di-ſponẽdi inſpicienda eſt.l.vxorẽ in princ. de lega.3.

Ex cauſa receditur a uoluntate teſtatoris.l. utilitatem, de confir.tuto.l.3.§.quamuis. & ibi Bar. not. de ad-mi.tuto.

Diuiſa cauſa diuiditur effectus l.ſcia mutuam.de uſu.

Quando concurrunt duæ cauſæ,vna quę nocet. altera quę prodeſt, attenditur illa quæ nocet l.3.parag.fi. & ibi Bart.ad ſyllani.

Concurrentibus cauſa quæ nocet & quæ prodeſt,atten ditur potentior,& altera cedit.l 3.parag.ſi quis palã de iu fiſci. Iaſ.in l.ſi mater.C.de inoffi.teſta.

Quando concurrunt duæ cauſæ.vna permittens,alte-ra prohibens,attenditur probibitiua.l.ſi non lex.de hære.inſti.l.ſi quis in graui.parag.ſi ad ſyllani.

Scire,eſt rem p cauſam cognoſcere.l.ſcire leges,de leg.

Quæcunque ab eadem cauſa efficiente ad eudem effe-ctum producuntur,ſunt paris uirtutis & potentiæ.l. de quibus.& ibi notant Bald.& Iaſ.de legi.

Diuerſitas cauſarum,diuerſitatem ſpecierum inducit. l.conuentionum,in princ. de pac.l 3.parag.genera. de acqui.poſ.

Finita cauſa naturali,attenditur accidentalis. l.i. C.de cura.

cura.furi.

Qui cauſam damni dat,damnum dediſſe videtur,l.qui occiderit, paragr.in hac. ad l.Aquil. l.nihil intereſt, ad l.Cor.de ſica.

Qui habet poteſtatem ſuper cauſam, habet etiam ſuper cauſatum, l.de acceſsionibus,paragr. 1.de diuer. & temp.præſcri.Portius inſt t de bono poſſ. paragr. quos autem.auth.ingreſsi,C.de ſacroſan.eccle.

Ceſſante cauſa non ceſſat effectus iam conſumatus, l. fi.in princ. vnde lib l.ſancimus, C.de adminiſtr.tut.

Sola remotio cauſæ actus ſublatiuę actũ nõ reintegrat, l militis,§.fi.de mili.teſt.l.2.C. de poſthu hęre inſt t.

Quoties idem actus ex pluribus cauſis fieri potuit in dubio, cenſetur ex cauſa permiſſa factus, & non ex prohibita,paragr.qui autem,inſtit.de excuſtuto Innoc.in c.in præſentia,de renun.

Vna & eadem cauſa, non operatur circa diuerſos effectus,l.quod Labeo vbi Bar.no.de compenſa

Vna & eadem cauſa diuerſis reſpectibus diuerſos, vel etiam contrarios,operatur effectus,l.ſi finita, parag. Iulianus,de dam.infec.

Res tranſit cum ſua cauſa, l.ſi conuenerit, § ſi fundus, de pigno.actio l.alienatio.de contrahen.emptio.

Attenditur cauſa efficiens, non inſtrumentalis, l. qui mihi donatum,de donatio.

Prius de cauſa quàm de modo quærendum eſt, l. 1. de do.exceptio.

In cauſato plus virtutis eſſe non poteſt,quàm ei ab influentia ſuæ cauſæ procedat, c.1.paragr.hoc autem. qui feud da.poſſ.

Expreſsio cauſati tacitam ſuæ cauſæ expreſsionem inducit,l. 1.in prin.de eden. Bal. in l.ſi de proprietate, col.1.C.ſi a non compe.iud.

Ex cauſa de nouo ſuperueniente, licitum eſt ab omni diſpoſitione recedere, c.non debet, de conſangui.& affinit c.ſuggeſtum,de deci. l.de ætate, paragr.quod autem.de interrog.actio. Anchar.conſi.83.prima faciе,Deci.conſi.335.viſo conſilio,volu.2.

Effectus in cõſequentiam reſultans, regulam cõmunẽ nõ lædit, l.ſi is qui duos, de lib.lega.l 1.de auto.tuto.
Effectus non debet attribui cauſæ, qua remota idem ſubeſſet effectus, l.antepe.ex quib.cauſ.maio.
Quando ad eundem effectum concurrunt cauſa contingens & neceſſaria, attenditur neceſſaria, non contingens, l.cõditionibus pupillus cõditio.& demõſt.
Cauſa quæ per ſe ſola nihil efficit, etiam in concurſu alterius non conſideratur. Bal.in c.1.de gradi.ſucce. in feud. Ange in l.1 §.ſolent, quando appel.ſit.
Inducta ad vnum effectum, non debent alium, præſertim contrarium, effectum operari, l. pro hærede. & ibi no. Bal de acquir.hæred.
Duæ ſpecialitates nunquàm tolerãtur ad eundem effectum inducendum, l.1. C.de dot.promiſsio. Corne. conſi.228.viſo puncto, col 1. ver.& inſuper, volu.3.
Ad inducendum effectum in paſſum, vel ſuſcipientem materiam, virtus & potentia cauſæ efficientis inſpici debet. Nam cauſa finita effectum infinitum producere non poteſt: & potentia cauſæ limitata, limitatum parit effectum, l.ſi arrogator, de adoptio.l.iuriſperitos, paragr.cum oriundus, de excuſa tuto.l.pupillo, de tuto.& curat. Alexan.in conſi.128.conſideratis, col.1.ver pro hoc, volu.1.

CORRECTIO.

Legum correctio omnino vitanda eſt, l. præcipimus, in fi.C.de appella.
Subita correctio non præſumitur, l.non ad ea. de conditio. & demonſtrat. contra l.Stichus, imò Pamphilus, de manu.teſt.
Melius eſt ſeipſum corrigere, quàm ab alio corrigi, paragr.1.in Auth.de nup.auth.vt frat.fin.in prin.vbi gl.
Potius præſumitur correctio, quam ſuperfluitas, glo fi. in c.quanquam, de vſu.in 6.
Quod expreſsè non corrigitur, ſtare minimè prohibetur, l.ſancimus, C de teſtamen.

Cor-

Correctio non inducitur, niſi quatenus in iure expreſſum reperitur, paragr. cum igitur, verſi. nec eſt lex. in Auth. de non eligen. ſecun. nuben.

Lex quę nõ inuenitur expreſsè correcta, antiquę dimittitur figuræ glo. ſi. in Auth. de adminiſtran. in ſac.

Niſi expreſſe ius antiquũ corrigatur, remanet ſimul cũ nouo, glo. in c. de multa, in ſi glo. magnæ de præb.

Per ſubauditus intelľs nõ inducitur legũ correctio. gl. ſing. in c. cupientes, in verbo, petere. de electio. in 6.

Argumentũ a cõtrario ſenſu nõ ſumitur ad iuris correctionem, niſi quando in ſenſu directo ſuperfluũ foret, l. nulla, iũc auth. diacon. illam, C. de Epiſc. & cler.

Lex noua generaliter corrigens, non porrigitur ad caſus a lege veteri ſpecialiter diffinitos, l ſciẽdum, qui ſatiſd. cogan. iunc. auth. offeratur, C. de lit. conteſtat. Iaſ. in auth ex cauſa, col. 5. C de lib. præter.

Lex corrigens, debet intelligi ſecundum terminos legis correctæ, §. ſi in Auth. de fil ante dot. inſtru. nat.

Quãdo duo caſus a lege veteri parificãtur, lex noua corrigens in vno, extẽditur ad alterũ. gl in l quod verò. de legi. Bar. & alij in l. Marcellus, in priu ad Trebel.

In correctorijs etiam ex idẽtitate vel maioritate rationis non expreſſæ non fit extentio, l. ſi vero, §. de viro, ſolu. matri. Doct. communiter. in auth. quas actiones, C. de ſacroſan. eccle.

Quando ratio eſt expreſſa in lege corrigente, vel vnica tantum poteſt aſsignari, tunc ex identitate rationis licita eſt extenſio: quoniam non dicitur propriè extenſio, ſed vera legis diſpoſitio, l. milites agrum, de re milita. l his ſolis C de reuocan. donatio Iaſ. in auth. non licet, C. de lib. præter

In correctorijs & pęnalibus, ſimul etiam ex maioritate rationis, expreſſè non fit extentio glo communiter approbata, in clemẽ. vt hi qui, in verbo, diſtributionem, & in clem. 2. in verbo, in eiſdem, de ęta. & qual.

Vbi agitur de fauore animę, ẽt in correctorijs, & pęnalibus fit extẽſio. glo. no. in c. ſcienx cũcti, & in c. ſi de elec. in 6. Io. An. in c. ex tenore, extra, qui fil. ſint legi.

Quando

Quando ius corrigens taxatiuè loquitur etiam ex iden titate rationis, expreſsè non fit extentio Doct. communiter in d. auth quas actiones, C de ſacroſan. eccl. p tex in auth. hęc cōſtitutio innouat. vbi gl. in rubr.

Correctio expreſsè facta in vno correlatiuorum, extenditur ad aliud l. fi. in prin. vbi glo. Bart. & Doct. C de indic. vidu. tollen. glo. in l. per interuallum, de iud.

Correcto vno de connexis, corrigitur & alterum, cap. translato. extra, de conſtitu.

Abſurdum eſt in alio velle corrigere, quod in ſeipſo vigere conſpicitur, l. ſi vxor, paragr. iudex, de adulte. l. in arenam, paragr. fi. C. de inoffic. teſta.

Corrigens corrigitur, & ad priſtinum ſtatum ius reducitur, l quoniam prætéritæ, in prin. C. de ſecun. nup.

Peccati venia non datur, niſi correctio. cap. peccati. de reg. iur. in 6.

Lex correctoria in vno caſu corrigens, extenditur ad alios qui ſublata ſignificatione comprehendi poſſunt, gl. ordi. in clem. 1. in verbo, eligatur. de electiō. Alex. in l. 2 de legat. 1.

Potius præſumitur correctio, quàm verborum impropriatio, l. Stichus imò Pamphilus. de fideicō. liberta.

DETERMINATIO.

VNa determinatio reſpiciens plura determinabilia, vniformiter omnia determinat, l. iam hoc iure, de vulga. l. quamuis, C. de impub.

Dictum determinatur ſecundum ſuam cauſam, l. ita autem, de adminiſtr. tut.

Quotieſcunque duo vocabula veniunt ad terminationem eiuſdem verbi vel participij, debent vniformiter intelligi, vt ſimul & eodem tempore operentur, l. ſi C. de ſenten. & interlocu. omn. iudi. Iaſ. in l. contra maiores, circa princ. C de inoffic. teſta.

Vna determinatio reſpiciens plura determinabilia diuerſæ rationis & naturæ, non æqualiter omnia, ſed ſingula ſecundum propriam cuiuſque naturam determi-

terminat c.ex literis,vbi Cardin.de reſcript. And.Sicul.in conſil.17.clementiſsimi,col.antepen.volu.2. Bart.in l.Titia, de legat.2 Soci.conſil.191.col.antepenult.volu.1.

Quotieſcunque reperiuntur duo vel plura adeo connexa,quod vnicam exigunt determinationem,tunc determinatio fieri debet,habito reſpectu ad dignius & principalius,c.translato.de conſtitutio.l.& ſi non ſunt,parag.perueniamus,de auro & argen.lega. Bar. in l.C.de colleg.illiri.

Idem verbum ad duo diuerſa relatum,vtrunque in ſuo ſtatu determinat,l.2.vbi gl ordi.in verbo,manumitti,de offic.proconſ.glo.magna. & ibi Doct.in l.Gallus,paragr.1 de liber.& poſthu.

Ex deciſione caſus magis dubij, minus dubius pariter determinatur, l.qui teſtamento, in prin. verſic.ergo & frater poterit,de teſta.

Vnica determinatio ratione maioris fauoris,inęqualiter determinat, l ſi ita ſcriptum fuerit, de manu. teſta.Alex.conſil.50.viſo,col.1.volu.4.

Vnum determinabilium nunquam determinat aliud, l.antepe paragr.ſi quis aduentu,& ibi no.Bar.vi bono.rapto.

In diſpoſitione hominis voluntaria,vnica determinatio vniformiter in omnibus operatur, ſecus in neceſſaria vel legali.Doct.communiter in d.l.iam hoc iure, in fin.de vulga.& d.l.Gallus, paragr.1.in gloſ. magna,de liber.& poſthu.

DISPOSITIO.

Diſpoſitio facta in vno cōiunctorum,ad reliquum extenditur,l.ancillæ,C.de furt.

Diſpoſitio eo loco facta videtur, in quem eius confertur effectus,l.contraxiſſe,de actio & oblig.

Diſpoſitio generalis non comprehendit caſum ſpecialiter diffinitum, l.doli clauſula,de ſtipulat. l.cum in teſtamento,§.fi.de here.inſtit l.ſeruo manumiſſo,de

pecul.lega.

Diſpoſitio generalis omnes caſus includit, dato quòd maior ſit ratio in vno,quam in alio,l.1. parag.quod autem.de ale.lu.& aleato.

Diſpoſitio ſpecialis derogat generali, l.Titia.j. paragr. pen.de lega.2.

Diſpoſitio magis ſpecialis, derogat minus ſpeciali, l. ſeruo manumiſſo.de pecul.lega.

Diſpoſitioni generali per minus generalem derogatur,l vxorem,paragr.codicillis,de legat.3.

Diſpoſitio quantuncunque generalis, non extenditur ad incogitata, l cum Aquiliana, de tranſact. Roma. conſi.294.hæc confeſsio,circa fi.

Diſpoſitio generalis, includit caſus etiam priuilegiatos,l.in fraudem,paragr.fi.de milit.teſta.

Diſpoſitio de aliquo actu facta, non ad neceſſarium, ſed voluntarium actum refertur,l.peto, paragr.prædium,de lega.2.l.cum fidei,de fideicom.lib.

Diſpoſitio facta ſub nomine appellatiuo, ſublato illo nomine non operatur, l.ſi antequàm, de donat. inter vir.& vxo.

Diſpoſitio generalis continens extẽſionem actus iam conceſsi,non reſtringitur ad habilitatem,l.1.parag. nunciatio.de no ope.nuncia.l.3.paragr. 1.in fi.de tu tel.Iaſ.in l. 1.col.2.C.de ſacroſan.eccle.

Diſpoſitio realis plenius prouidet,quàm perſonalis, l. iuriſgentium, paragr.pactorum, de pac.l.ſi neceſſarias,paragr.de vendendo,de pigno.ac.

Diſpoſitio negatiua trahitur in infinitum.glo.fin.in l. hoc genus,de condit.& demonſtr.

Diſpoſitio reſpiciẽs perſonas, ſpecialior eſt quàm quæ res,vel cauſas intuetur. Bald.in l.Gallus, paragr ille caſus,col pe.de lib.& poſthu Deci.in conſi.174.col. pen.volu.1.

Ex duabus diſpoſitionibus ſpecialibus illa ſpecialior eſt, & præualet, in qua eſt maior ratio ſpecialitatis. Bald.in l hac conſultiſsima,colum.1.C.qui teſtamẽ. fac poſſ.

Diſpo-

Diſpoſitio omnis ita intelligi debet,ne ſibi contradicere videatur, c.inter dilectos, § cęterum,de fide inſtr.

Diſpoſitio legis,& hominis æquiparantur, l.ſi in teſtamento,in fi.de vulga.

Diſpoſitio legis magis vltimæ voluntati, quàm cõtractui comparatur. Alex.in l.ea demum,C.de collat.

Diſpoſitio limitata ſecundum limites adiectæ rationis extenditur,l.nomen,paragr.fi.de lega.2.l.regula,paragr.fi.de iu & fac.igno.

Diſpoſitio prohibitiua potentior eſt permiſsiua,l.alienatum,de verb,ſignific.iunc.l.filiusfamilias,paragr.fina.de donat. glo.in l.hoc genus,de conditio.& demonſtratio.

Diſpoſitio potius iudicãda eſt ſuperflua, quàm iniqua glo.& Doct.in l.fi.§.in computatione,in fi. C.de iure delib. Bal.in l.terminato,C.de fruc.& lit.expen.

Diſpoſitio loquens de tali verificatur in incipiente fieri tale, l.& ſi non ſunt, paragr. quid ergo, de auro & argen lega.

Diſpoſitio etiam fauorabilis in caſu prohibito facta non confirmatur, licet perueniat ad caſum permiſſum,l.ſi ſeruo,qui & a quibus.

Diſpoſitio hominis non æquè facilè extenditur, ac diſpoſitio legis,c.ſuſceptum,de reſcript.in 6. cap.cum illis,de præben.in 6.

Diſponens & diſpoſitum ſe ſub eodem genere non compatiuntur, l.fina.de fund.inſtruc. Dyn.in c.mora.de re iud.in 6.

Diſpoſitum in vno correlatiuorum, cenſetur diſpoſitum & in altero,l fin.C.de indic.vidui.tollen.l fina. vbi Bart. de acceptilat. late Deci. in l.1. C. de in ius vocan.

Diſpoſitum de aliquo vt tali, non trahitur ad illud ſimpliciter conſideratum, l.item eorum, in princ.quod cuiuſque vniuerſi nomi.l.debitor, §.fi.ad Trebel.

Cui non conueniunt verba, non conuenit diſpoſitio. l.4 paragr.toties,de dam.infec. l.quod conſtitutum, de milit.teſtamen.

Diſpoſitio generalis, quæ non poteſt verificari, niſi in vna ſpecie, cenſetur ſpecialis, l.ſi optio. de optio.lega.l.1.de liber.& poſthum.

Licet verba ex toto non conueniant, ſi tamen effectus aliqualiter conuenit, habet locum diſpoſitio . gloſ. not.in clemen.vni. in verbo,cenſura, de vſu. Socin. conſil.71.col.3. volu.1. Deci.in c.nouit, in fi. 1.col. de iudic.

Vbi remanet eadem cauſa & ſubſtantia , licet aliquod accidens varietur,non variatur diſpoſitio, cap.inter corporalia,vbi Abb.de transla.Epiſc.

Illud habetur pro diſpoſito , quod veriſimiliter diſpoſitum fuiſſet, ſi de eo fuiſſent diſponentes interrogati.glo.vlti.in l.tale pactum,in fin.de pac.l.Titius, paragr.Lucius,de liber.& poſthu.

Diſpoſitio exorbitans non debet extendi vltra caſum ſpecialiter expreſſum, l.ſi ſeruum, paragr.non dixit prætor,de acq.hære.l.conſtitutionibus. ad municip.

Diſpoſitio ſimpliciter facta , intelligitur facta eo caſu , quo de iure fieri poteſt, l.Gallus, paragr.quidam rectè,& ibi Iaſ.in 2.not.de liber.& poſthu.

Omnis diſpoſitio ita ſanè intelligenda eſt, vt abſurditàs excludatur, l.de pupillo, paragr.ſi quis fortè, de no.oper.nunciat.l.pe.ad exhib.

Qualitas adiecta diſpoſitioni, quæ in caſu de quo agitur non conſideratur, non auget effectum ipſius diſpoſitionis,l.1.C.de legiti.hęre. Bal.in c.1.de gradi. ſuccè.in feud.

Omnis diſpoſitio quantuncunque generalis reſtringenda eſt, ne quis indebitè damnum patiatur, l.2. C.de noxali.

In generali diſpoſitione odioſi & inimici non comprehenduntur,l.Lucius, parag.Lucius Titius,de lega.2.

Diſpoſitio hominis,licet extendatur de caſu ad caſum, non tamen de perſona ad perſonam,l.ſi quis ita,paragr.penult.de teſta.tutel.Areti.in l.Gallus,paragr.& quid ſi tantum,circa princ.de liber.& poſthu.

In odioſis diſpoſitio facta de ſimplicibus, caſum miſtũ

non comprehendi.l.vim paſſam §.præſcriptione.de adulte.l.hoc legatum.de leg.3.

Diſpoſitio loquens in caſu vero, extenditur etiam ad ſum fictum l. Gallus §. & quid ſi tantum. de libe.& poſthu.l.1 §.lex falcidia ad l.falcid.

Diſpoſitio facta ratione alicuius præſuppoſiti, locum non habet,niſi præſuppoſitum verificetur.gl. & doc. in l. mancipia.in verbo ad vocandum C.de ſer.fug. text eſt in l. lucius titius. teſt. de fideicomm. libertate.

EXTENSIO.

EX identitate rationis de ſtricta ſignificatione vocabuli, ad latam fit extenſio. gloſ. ordi. in auc. vt hi qui oblig.in princ.in verbo ad curationem.& ibi no. Ange.in l.filium habeo.ad macedo. gloſ.in c.1. de tempo ordi.in 6.

Diſpoſitio hominis non tam facilè extenditur, quàm diſpoſitio legis.c. ſuſpectum.de reſcrip.in 6.c. cum illis de præb.in 6.eſt ſupra,in verbo diſpoſitio.

A ratione, quæ conſideratur fauore agnationis, non fit extenſio de vna perſona ad aliam.Bald. in l.ſed & milites de excuſa.tuto Deci conſil.287. in ciuitate. num. 10.

Vbi agitur de pœna impoſita a teſtatore, non fit extenſio de vno caſu ad alium.l pater ſeuerinam, in prin. & ibi Bar.no.de condit & demonſtr.

Diſpoſitio facta in fauorem aliquorum, ad alios non extenditur.Deci.conſil.287. in ciuitate.col.3. verſi. 2.propius.

Diſpoſitio facta in vno caſu ad alium ſimilem extenditur,ex veriſimili & tacita mente diſponentis. l. titius.paragr.lucius. vbi Bart.de lib. & poſthu. l.fi. C. de poſthu. hære inſti.gloſ. in l. tale pactum.in fi. de pac.eſt ſupra in verbo diſpoſitio.

Quotieſcunq; idem verbum a lege ſæpius exprimitur, non poteſt fieri extenſio ad aliud quàm nomina-

tum, glo.in cl.1 in verbo diœceſanis. de iur.patro. quam extollit Iaſ.in l.ſi conſtante.col.14. verſic. 4. limita. ſolu.matrimo.

Quod nullum eſt extendi non poteſt.l.i.& 2.de iudi.l. ſed ſi manente.de precario.

Dictum etiam.l limitatum extenditur rationem.l.nomen.§.fi.de lega.3.l.regula.§.fin.de iu.& fac. igno.

Etiam ex tacita.& veriſimili mente diſponentis,de pſona ad perſonã non fit extenſio.l.ſi quis ita.§.pen. de teſta.tutel.eſt dictum Areti . communiter approbatum ſecundum Deci.conſil. 287. col.3. & conſil. 377.col.1 ver.quia ad hoc reſpondetur.

In fictionibus non fit extenſio.l.pater.§.fi. cũ ibi not. de capti.l.lex cornelia.cùm glo.de vulga. Alex.conſil. x.videtur.col.ii.vol.i.

Tacita diſpoſitio non extenditur.gl.in.l.1.§.ſed videndum de ſucceſſo.edic.gl.in clem.ſæpe. in uerbo partibus.de uerb.ſigni.

Quando actus poteſt aliquid operari , nũquam extenditur in alterius præiudicium,ſed ubi eſſet omnino nullus,tunc nullius præiudicio,conſiderato ſolo fauore diſponentis , extenditur ut aliquid operetur doctori. Bar. in l. ſcæuola. in ultima oppo. ad trebelli.

Extenſum nõ eſt maioris uirtutis,quàm id ad quod extenditur.l.i.& 2.de iud.

In pœnalibus non fit extenſio.l.pater ſeuerinam . ubi Bar.de conditio.& demonſtra.Bal.in l.cùm proponas.C.de hære.inſti.

De perſona ad perſonam non fit extẽſio l ſi vnus.§.ante omnia.de pac.l.gallus.§.idem credendũ. vbi Areti.de lib. & poſthu.

In odioſis & pœnalibus,etiam ex identitate vel maioritate rationis non fit extenſio . eſt communis reg. ſecundum Iaſ.in l.cùm quidam.col.penul . de li. & poſtu.quæ multipliciter fallit.vbi per eum.

In correctorijs non fit extenſio.l.ſi vero. §. de viro.ſolu.matri.

Quando

Quando agitur de fauore publico, iura exorbitãtia extendũtur ex identitate ue. maioritate rationis. Bar. & alij. in l. ſi conſtante. in 2. quæſt. ſolu. matri. Bart. in l. quemadmodum. C. de agrico. lib. x.

Prouiſio facta in vno caſu, ad alios ſimiles extenditur l. gallus. §. & quid tantum. ubi doc. de lib. & poſthu.

De tempore ad tẽpus nõ fit extenſio l. commodisſimè de poſtu. l. ſi ita quis ſubſtituerit. de uulga.

In his quæ ſunt ſtricti iuris, caſus expreſſus ad omiſſum non extenditur. l. quicquid aſtringendæ de verbo. oblig.

EXEMPLVM.

Exempla non reſtringunt, ſed declarant. l. regula. §. fide iur. & fac. ignoran.

Exemplis non eſt iudicandum, ſed legibus. l nemo. C. de ſenten. & interlocu. om. iud.

Exemplum principis ſequendum eſt l. & hoc Tyberius de hære. inſti. l. titius ad trebellia.

Exemplum magiſtri ſequendum eſt. l. an manumittere de manu uindic.

Mali exempla nõ ſunt ſequenda. l. ii. in prin. ad mace.

Exempli poſitio, eſt reſpondentis inſtructio. l. ut reſpõſum. C. de trãſac. l precibus. C. de impube. l. exprimere C. de duo. reis.

Exempli res fit manifeſtior. l. prætor §. iulianus. de collatio. bono.

Doctrinæ gratia unicum exemplum ſufficit. l. ita uulneratus. circa fi. ad. l. aquil.

Ratione mali exempli grauior pœna imponitur. l. omne. § in acie. de re. milita.

Non ſtatur exẽplo, niſi conſtet de originali. auc. ſi quis in aliquo. C. de eden.

Vbi deſit exemplar, exemplum deduci non poteſt. l. in teſtamento. de conditio. & demon.

Exẽplo alterius ſæpè docetur homo. l. aut facta. §. ſi. de pœnis.

Ea quæ exẽplo graui ſunt, tolerari non dẽt. l. ſi quis ali quid. § qui abortionis de pœnis l. exemplo. C. de pro batio. l. fina. in fi C. de his qui latro occulta.

Quod exempli gratia ponitur, ad omnia ſimilia exten ditur. l. damni. la. 2 in fine. de dam. infec.

Expreſſum, tacitum.

EXpreſſum facit ceſſare tacitum l. num ex filio. §. 1 i. de uulga & pupil.

Par eſt uirtus taciti & expresſi. cum quid ſi cert. peta.

Expreſsio eius quod tacite ineſt, nihil operatur. l 3. de legi. i. non recte. C. de fideiuſſo.

Expreſsio eius quod tacitè ineſt, per aliũ modum quã inſit, multum operatur l. ſi quis ſemproniũ. &. cor. nelius. de hære. inſti.

Vitiato expreſſo non uitiatur tacitum æquè principa le. l. ſi fideiuſſor. in prin. de lega. 1.

Potẽtior eſt diſpoſitio expreſſa, quã tacita. l. prec bus. C. de impube.

Multa tacite concedentur, quę expreſſe fieri prohibẽ tur. c. cœterum extra de iura. cal. 2. § ſed quia ırre mur. C eod. tit. l. actus legitimi. de regu. iur. l. illi in ſtitutio. iunc. l. ſi quis ſempronium. de hære. inſti. l. ſi vnus § illud. de pac.

Multa expreſſa nocent, quæ tacita non obeſſent. l. non nunquam de conditio. & demonſtra.

Fruſtra exprimitur, quod tacitè ſubintelligitur. l. corne lius, de hære. inſti. l. uerba de conditio. inſti.

Quoties aliquid ſub alio tacitè continetur, ſi illud ſpe cialiter exprimatur, nõ dicitur amplius ſub eo cõti neri. l. doli clauſulã. de ſtipulatio l ſanctio legũ. de pęna. l. cohæredi. § qui patrem de vulga. & pupil.

Expreſſo prorogato tacitum nõn differtur. l. quæro §. fi. de teſta tutel.

Expreſſum dicitur etiã quod uerbis generalibus expli catur. l. lucius de vulga. Bart. in l. i. col. 2. & in l. cen turio. col. i. eo. tutu.

Illud

Illud quod tacitè ſubintelligi poteſt, habetur pro expreſſo.l.fidei commiſſa.§. ſi filio.de leg. 3.

Iuramentum habet vim expreſſi. Bald.in l. 1. C. commoda.

Expreſſio tacitè inentium alio modo quàm inſint, aliquid operatur.l ſi ita legatum.§ de lega.j.

Ad annullandũ actum.idem operatur tacita legis prohibitio, quod expreſſa.Abb.in c.dilectis.i.de præbẽ.

Illud quod tacite in vno capitulo intelligitur, ad aliud capitulum non porrigitur.gl. Bal. & Alex. in l. 1. in verbo quis.quod quiſq; iu.Deci.conſil.416. in teſtamento col.antepenul. & ſeq.vol.3.

Tacitus intellectus ad incongrua non porrigitur. l vt gradatim. paragr. ſed & lege. de mune. & hono. l. creditor. paragr. fina. mandat. Signoro.l.conſil.89. in fin.

Expreſſio non neceſſaria, licet inepta, actum non viciat.l. uni.in princ.C de re.vxo. actio.

Expreſſio intrinſecæ conditionis actum non ſuſpendit.l.ſi decem de ſtipulat.

Aliud eſt quid tacite contineri, aliud verbis exprimi.l. ſi ita legatum.paragr. 1.in fi.de lega. 1.

Tacita proteſtatio a contrario ſenſu verborum enuntiatiuorum ſumpta, actum ſequentem uon tollit.l. fin.in princ. & ibi Bar.de lega.2 doc.in l. ita ſtipulatus de verb oblig

In tacitis non cadit repetitio. l. titia paragr. idem reſpondit.iunc.l. ita ſtipulatus.in prin.de verb.oblig. ſeu ſtipula.

FACITVM.

Facta non præſumuntur.niſi probentur.l. ſi emancipati. vbi Iaſ.C de collat.

Facta infecta eſſe nõ poſſunt.l.in bello. §. factæ. de capri.& poſtli.re.

Facta pro infectis haberi poſſunt.l. non dubium.C. de

degi.

degi.l.quod ſi minor.§ reſtitutio.de mino.
Facti appellatione,etiam non factum continetur.§. ſi vxor inſti.de nup.l.fi.de inof.teſt.
Facta plerunq; etiam prudentisſimo fallunt.l.2. de iu. & fac.igno.
Pro facto habetur quod proxime futurum eſt l. penul. de mili. teſt.
Nemo ad factũ pręcisè obligatur.l.ſtipulationes nõ di uiduntur.ver.celſus de ſtipulatio.§.alteri.ver.ergo ſi quis inſt.de inuti.ſtipulatio.fallit in ultimis uolũta tibus.l.fideicommiſſa.§ ſi.de lega. 3.
Factum alienũ promitti non poteſt.l.inter ſtipulantẽ. in princ.de ſtipulatio.l.ſicut reus,de fideiuſſo.
Factum alienum alij obeſſe non debet.l.pater familias de hære.inſtituen.
Facta inter alios,alijs non pręiudicant.l.i.& 2.C. res ĩ ter ali.acta,&c.
Factum inimici in malam partem accipitur. l.athletæ L.i.de excu.tuto.
Factum principis in dubium refricari non debet.l.quę ris.de nata.reſti.Bar.in l.conficiuntur.§.codicill. de iud.codicillo.
Ad quæſtionem facti non reſpondet iuriſconſultus l. eum quem.§ i.de iud.
Nõ inſpicitur factum, ſed cauſa faciendi. l. uerum eſt. de furt.
Ea quæ ſunt facti nulla iuris conſtitutione mutuantur l.in bello §.factę de capti.glo.in l.librorum.§ quod tamen caſsius.in verbo,non continebuntur. de leg. 3.l.i.§ ſi uir.de acquir.poſſ.
Legitimè factum nullam pęnam meretur.l. gracchus. C.de adulte.l.qui.ſeruum. de ſtipulatio.
Contra factum proprium, nemini venire conceditur. l.poſt mortem,de adop.l.cum a matre.& ibi not. C. de rei uendi.
Ad reſcindẽdum aliquod factũ nõ põt quis ſuã uel quaſi ſuã turpitudinẽ allegare.l.ſi creditorib. C. de ſer.pig.da manu.l.tranſactione.C.de tranſactio.
Vbi.

Vbi opus eſt facto, verba non ſufficiunt.l. non omnes §.ſi.de re milita.l.peculium.in ſi.prin.de pecu.

Fieri eodem tempore dicitur,quod ſucceſsiuè ſit gloſ. in l.antiqui in uerbo eodem tempore. ſi par. hæred. peta.

Quod quis ex ſuo facto ſentit, ſibi & non alij, debet imputare.l.inter cohæredes.§.quod ex facto. famil. herciſcúnd.

Facere dicitur,qui cum poſſit non prohibet.l.adigere in princ.vbi glo.de iu. patrona.

Ex facto alieno,alius onerari non debet.l.in cauſæ de procura.

Re facti infirmari iure ciuili non poteſt l. i §. ſi vir de acquir.poſſ.

Factũ eſſe nõ ſufficit,niſi perduret.l.ſi pro parte. § verſum.de in rem ver.pulchræ Ang.conſi.34.

Multa facta tenent,quæ ab initio fieri prohibentur. l. patre.de his qui ſunt ſu.vel ali iu.

Quę dirimunt facta, longè magis impediunt facienda l.inter ſtipulantem.§.ſacram.de ſtipu.

Quædam vitiant iam facta quæ non impediunt faciẽda.l.non diſtinguemus.circa princ.& ibi glo.in verbo,ferre debet.de arbit.

Facta ſunt potiora verbis.l.de pupillo.§.meminiſſe de oper.no.nuntia.

Factum procuratum non prodeſt.l. ſi ſeruus legatus.§. 1.de lega.j.

Factum contra voluntatem facienti non imputatur.l. cura.ver.nec ſi per uim.de mune.& hono.

Quæ incontinenti fiunt,ineſſe uidentur. l.lecta verſi. dicebam.ſi cert.peta.

Factum naturæ æquo animo ferẽdum eſt. l. in ſumm. §.apud namuſam.de aq.pluui arcen.

FAVOR, ODIVM.

Fauores ſunt ampliandi,& odia reſtringenda.l.cũ quidam.de lib.& poſthu.

Fauori

Fauori pro ſe introducto poteſt quilibet renunciare.l. penul.C.de epi.& cle.l.penul.C.de pac.l.poteſt ad.l. falcid.

Fauor perſonę ad cauſam non porrigitur.l.ex pluribus de admini.tuto.

Inducta in fauorem, non debent in odium retorqueri l.nulla.de legi.

Inducta in odium in fauorem redundare non debent l.relegatotum.in fin.de interdic.& relega.

Fauor cauſę præpõderat fauori rei cõuenti.c.ex literis. vbi Deci.de probat.c.ſi.de re iudi.l.lege iulia.de ma numisſio.

Ea quæ fauore publico ĩtroducta ſunt humana diſpoſi tione mutari non poſſunt l nemo poteſt. de leg.i.l. ius publicum,de pac.l.quod de bonis.§.ſi ad.l.falci. auc.ſed cum teſtator.ubi docto.C.eod.

Fauor patroni præfertur fauori agnationis.l.qui duos. §. ſi cum filio de re dub.

Non tam vni fauendum eſt,vt alteri fiat iniuria.l.impuberi,de admi.tuto.l.cũ filius famil.de mili.teſt.l. aſsiduis,in fi.C qui potio.in pigno. habe.

Sufficit ſi cui,uel in modico,faueatur.l.tutori.C.de nego geſt l tutores.§.de admi.tuto.

Odium reſultans in cõſequentiam fauoris, vel cõtrà, tollerant l.cum ex oratione.§.fi.de excu.tuto.l.legitimos.§.i.de leg.tuto.Bal.in l.quod fauore in 6. oppo.C. de legi.l. ſed & milites. §. ſcribit. de excu. tuto.

Fauorem proprium remittentis fraus fieri non dicitur l.poteſt ad l.falcid.

Fauori publico derogari non poteſt.l. quidam in prin. de admi.tuto.

Fauorabilis reputatur actus per quem pluribus prouidetur.l.3.§.quod ſi ſeruus de ſta.libe.

Fauor attributus certæ rei,ad diſpoſitionem ſibi coniunctam non extenditur.l.ſi ita ſcriptum,de manu. miſ.teſta.

Diſpoſitio fauorabilis,uel odioſa iudicatur, inſpectu princi-

principali intentione diſponens, l. qui exceptionem,& ibi Doct de cond.ſt indeb.

Fauorabilius eſt directum,quàm obliquum, l.ſina.vbi Bal.C.qui manu non poſ.

Fauorabilior eſt excep.quam actio. l 1. paragr. cui damus,de ſuperfi.l pure,paragr.fi.de dol.except.

Fauorabilior eſt vltima voluntas, quàm contractus, l. in teſtamento,de reg.iur.contra de l.viuus libertus, ſi quid in fraud.patro.

Ademptum vni, applicatur ei cuius fauore fit ademptio l.ſi defunctus, verſic.quorum commodo. C de ſuis,& legiti l.pen.C.de lega.Hoc verum in diſpoſitione legis, ſecus in diſpoſitione hominis, ſecundum Rom.in ſing.692 regula eſt, poſt Bar.in l.vxore,paragr hæres,de legat 3.

FORMA, SOLENNITAS.

Forma dat eſſe rei,l.Iulianus, paragr. 1.ad exhiben. Omiſsio formæ vitiat actum, l. cum hi, paragr. ſi prætor,de tranſact.

Formæ nihil addi, vel detrahi poteſt, l. 1. paragr opus nouum,de no.ope.nunciati. Bal.in l quoties, col. 1. C.de ſuis,& legit.

Forma non poteſt per ęquipollens adimpleri,l.3 § fin. cum duabus ſeq & l.qui per ſalutem,de iureiur.

Actus efficaces fieri nequeunt, niſi ſeruata forma a legibus tradita,l. 1.in princ.de ſtipulatio. l.traditionibus,C.pe pact.

Neglecta forma quicquid agitur infirmatur, l.1. C. de prӕd.curia.lib.10.

Paria ſunt aliquid fieri contra legẽ,vel non ſeruata forma legis,auth.quę res,cũ ibi no. C de ſacroſan.eccl.

Forma verbalis potentior eſt reali.Innocen.in c.ſi quis extra,de baptiſm.

Forma conſuetudinis attendi debet, l. 4. de cuſto. reo. Mutatio priſtinæ formæ opus nouum facit, l. 1. ff. opus nouum,de no.ope.nunciat.

Conditio importat formam ſubſtantialem, l. prætor, in prin.de colla.bono. Alexand. & Iaſ.in l.2.paragr. prius,de vulga.

Exceſſus vitiat formam,l.diligenter. verſi.nam qui exceſſit mandati.

Solennitas extrinſeca non præſumitur, ſed intrinſeca, l.ſciendum,de ſtipula.

Solennitas quæ requiritur in faciendo,eadem requiritur in reficiendo,l.ſi vt proponis,2.C.de nup.

Omiſſio modicæ ſolennitatis actum non vitiat,l.1.paragr.fi.de vent.inſpi.

Maius eſt peccatum formæ quàm materiæ, l. an inutilis,vbi Bar.de acceptil.

Maior eſt diuerſitas reſpectu materiæ, quàm formæ. Bar.in l.Paulus,in 2.q.de ſolutio.

Cauſa quantuncunque fauorabilis, formæ defectum non excuſat, l.cum hi, paragr. ſi prætor, de tranſact. Bal.conſi.324.volu.2.

Exceſſus,in numero formam non vitiat, l.non ſunt liberi,de ſta.homi.l.teſtamentum, C.qui teſtamē.fac. poſ Signo.conſi.17.

Fortius eſt ius in cauſa imprimente formam, quàm in cauſa materiali,l.ſi is,paragra.quædam, ad l.Falcid. Signo.conſi.168.

Forma ex conſumatione contingit,d.l.ſi is,paragr.fin. ad l.Falcid.

In notorijs forma non attenditur. Bald.& Paul.in l.1 C.vt quæ deſ.aduoca.

FRVSTRA.

Fruſtra fit per plura, quod paucioribus effici poteſt, l.1.quod met.cau. l.ampliorem, paragr. in refutatorijs,C.de appellat.

Fruſtra illud expectatur, cuius nihil operatur euentus, l.ſi quis ita ſcripſerit, de hære.inſtit.l.cum hæres.paragr.1.de acquir.hæred.

Fruſtra precibus imploratur,quod iure communi conceditur

ceditur,l.vni. C.de theſau.lib 10. l.Imperatores, de priuil.credit.

Fruſtra beneficium legis implorat, qui in legem committit,l.auxilium,in fi.de mino.C.bonæ.in princip. de electio.

Fruſtra quæritur de eo, quod nullum operatur effectum, l.3. quando di.lega.ced.l.non oportet.de legatis 2.

Fruſtra remedium quæritur, vbi nulla ſubeſt læſio,l ex conſenſu,in princ.de appellat.

Fruſtra eſt potentia, quæ ad actum non perducitur, l. multum intereſt, C.ſi quis alte. vel ſi.l.hæc enim, paragr.ſi prætor,de ſuſpec.tut.

Fruſtratorius eſt actus,qui non aſſequitur finem ſuum, l.verbis,de vulga.

Fruſtratoria remedia lex non introducit, l.qui bis idẽ, de ſtipul.l.hæc ſtipulatio. paragr.diuus. vt lega.not. cauſa.l.hæc autem ſi cui pluſquam per l.Falcid.

Fruſtra hominis miniſterium requiritur, vbi natura, vel ars operatur,l.ſi in duobus, paragr.1.quemadm. teſta.aperi.

Fruſtra diſputatur de validitate actus, cuius nullus eſt effectus,l.1.C.ne vxor pro mari.

Fruſtra exprimitur quod tacitè ſubintelligitur, l.iam dubitari,& l Cornelius,de hær.inſtit.

Fruſtra quęritur ars,vbi natura operatur,l ſi in duobus. paragr.1.quemadm.teſta.aperi.eſt ſupra.

Fruſtra ab homine exprimitur, quod ipſo iure ſubintelligitur l quæſitum, paragra.1. de diſtrac.pigno.l. non rectè,C.de fideiuſſo.

Fruſtratorium eſt prouidere vbi non expedit, l. ſi plures,de teſta.tutel.

Fruſtra contenditur de eo,quod nullo caſu poteſt verificari,l.ſucceſſores,vbi Salyc.C.ad l.Falc.

Fruſtra ramos incidere conatur, qui radices non euellit,c.quia radix,de pœnit.diſt.2.

Fruſtra velociter currit, qui prius quàm ad metam perueniat,deficit.C in caſſum.de pœnit.diſt 3.

GENVS

GENVS SPECIES.

IN omni iure, generi per ſpeciem derogatur, l. ſanctio legum, de pœn. l in omni, de reg. iur.

Licet ſpecies deroget generi, non tamen genus derogat ſpeciei, c. dudum, de præben. in 6.

Genus eſt quod prędicatur de multis differentibus ſpecie. Species eſt quod prædicatur de multis differentibus numero. glo. in l. 2 paragr. 1 ſi cert peta.

Ad ſpecierum cognitionem, debet præcedere cognitio generis, l 1 ſi cert. pe. §. his igitur. inſti. de iu. & iu.

Genus nunquàm perit, l. incendium, C. ſi cert. peta. l. in ratione, paragr. incertè, ad l. Falcid.

Genus in medio poſitum, ex præcedentibus, & ſequentibus reſtringitur, l quæſitum, paragr. 1. de lega 3.

Generalitas parit obſcuritatem, l. ita fidei, de iu. fiſci.

Idem operatur genus in ſuo genere, quod ſpecies in ſua ſpecie, l ſi chorus, de lega. 3.

Generale dictum ad extraordinaria non refertur, l. Seio, paragr. medico, de annu. lega.

Non permittitur fieri in genere, quod in ſpecie denegatur. Vel, non plus operari poteſt genus, quàm ſpecies, l. ſpem præmiorum, C. quæ res pigno. ob poſſ.

Generis ad ſpeciem non admittitur compenſatio, l. ſi conuenerit, in prin. & ibi glo. de pign. actio.

A quo remouetur genus, remouetur & quælibet eius ſpecies, l. fundi, § ſi de fund. inſtruc. Dyn. in c. mora. de reg. iu. lib. 6 l. ſancimus, vbi Bar C. de vſu. rei iud.

Genus quod non poteſt, niſi in vna ſpecie, verificari, pro ſpecie reputatur, l. 2. de lib. & poſthu. l. ſi optio. de optio. lega.

Species quę retinet nomen ſui generis, debilior eſt ea, quę ſpecificum nomen aſſumit, l. imperiũ, de iuriſd. omn. iud. l. 2. de adoptio. l. inter agnatos. vnde legit.

Quod ſpecialiter declaratur, validius operatur quàm quòd in genere prædicatur, l. 2. vbi Bal. C. de ſer. pigno. da manumiſ.

Plus

Plus & minus,non inducunt ſpecificam differentiam, l ſi.de fund.inſtru.

Plus & minus non conſtituunt ſpeciem, ſed gradum. Iaſ.in l.imperium,col.11.verſic.3.circa prædicta,de iuriſdict.omn.iud.

Enumeratio quorundam indiuiduorum,genus præcedens non reſtringit,l.verba,de alimen.lega.

Enumeratio ſpecierum, genus præcedens non reſtringit,l.pēdiculis, paragr.Labeo,de auro & argen.lega.

Species ex abundanti, vel per imperitiam enumeratæ, genus præcedens non reſtringunt, l. legata ſupellectili,in prin.de ſupel.lega.

In materia fauorabili,verba non in ſpecie,ſed in genere accipiuntur, c Rodulphus, vbi Abb. col.1. de reſcript.Alex.conſil.248.ponderatis,col.pe.verſic.pro quo etiam facit,volu 6.

Ex duobus ſpecialiter diſpoſitis, attenditur illud quod eſt ſpecialius, l. ſi ſeruo manumiſſo, de pecul. lega. Alex.conſi.29.quoniam abundè,circa princ volu.1.

Tantum operatur generalis diſpoſitio in genere, quantum ſpecialis in ſpecie,l.ſi duo,de admi.tut.l.ſi chorus,de legat.3. l.omnes, C. de præſcript.triginta anno.eſt ſupra.

Multa licent in genere, quæ in ſpecie non licent, & econtra,c.2.vbi glo.not.extra,de offic.iud.ordi.

Magis animaduertitur ad id quod ſpecialiter iniungitur, quàm ad id quod generaliter interpretatur, c. ſi aduerſus,de hæret. c.quamquam. 23.diſt. Alex.conſil.33.col.1.volu.1.

In ſpeciebus cadit affectio,ſed non in genere vel quantitate,l.nummis, de in lit.iuran.l.ſi fundus.vbi Alexan.ad l.Falcid.

Prouiſio generalis non refertur ad ea, quibus ſpecialiter prouiſum reperitur,l.doli clauſula,de ſtipulat.

Specialiter dictum intelligitur, quod eſt ab omni generalitate abſtractum, l. item apud, §. hoc edictum, de iureiur. l.ſeruus Vrbanus, paragra.fin.de legat.3. Alex.conſil.44 videbitur,col.1.volu.4.

Clauſula generalis refertur tantum ad ſpecificata, ſi plura fuerunt,l legatorum,paragr.1.de lega.2.

Non eſt nouum , vt poſt multa ſpecialiter enumerata , generalis clauſula ſubijciatur omnia complectens , l.ſi ſeruus,paragr.inquit lex.ad l.Aquil.

Quæ notabiliter facta ſunt , niſi ſpecialiter notentur, quaſi neglecta videntur,l.item apud Labeonem,paragr.ait prætor,de iniur.

Ex generali conceſsione detractum cenſetur,quod alij ſpecialiter conceditur,l.vxorem,paragr.fœlicisſimo, in fi.vbi glo de legat.3.

Mandatum ſpeciale derogat generali, c.1.in fin.extra, de reſcriptis.

Clauſula generalis ſequens , determinatur per ſpecialem præcedentem,l quoties,C famil erciſcun.

Generalis prouiſio , etiam porrigitur ad caſum ſpecialiter notatum, l. ſi ſeruus communis , de ſtipulatio. ſeruo,

Generalitas non extenditur ad incogitata.Roma.conſil, 294. hæc confeſsio , circa fin. per text. in l. cum Aquiliana,de tranſact.

Oratio quantuncunque vniuerſalis, non porrigitur ad ſpecificata, l.cohæredi, paragr.qui patrem,de vulga.

Debitor generis caſu fortuito non liberatur , l. incendium,C ſi cert.peta.

Debitor ſpeciei, perempta ſpecie liberatur,l.ſi Stichus, & l.ſi certos, de ſtipulatio. l.non amplius,paragr. 1. de lega.1.

In generali ſermone non continetur perſona loquentis,l.inquiſitio,C.de ſolutio.

In generali diſpoſitione non comprehenduntur ea , quæ veriſimiliter non fuiſſent in ſpecie comprehenſa,l.obligatione generali,de pigno.

In generali conceſsione veniunt illicita , l. quòd ſeruus,de acquiren.poſſeſſ.l ſi pater,de his quæ in frau. credit l ſi procurator,de condic.indeb.

Allegare ſpeciale ſine ratione , eſt refugium miſerorũ. glo.ordi.in l filium quem,C famil.erciſcun.

Generalitas omnes caſus includit,etiam priuilegiatos, l.in fraudem,paragr.fi.de milit.teſta.

Speciale in vno,denotat ius commune in contrarium l.1.in fi.ad municip.glo.in l.fi.in verbo,admodum. in fi C.de his qui ad eccle confugi.

Plura ſpecialia in eodem caſu ſimul cumulari non debent, l.1. vbi gloſ. C.de dot promiſſ.l.cum poſt.paragr.gener,de iure dotium.

Potentius eſt ius commune quàm ſpeciale, & difficilius tollitur,l.eius militis,§ militia,de milit.teſta.

Quod procedit de iure ſpeciali, non habetur in conſideratione,l.4. §.1. de fideicom. liberta. Deci.conſil. 371.in cauſa magnifici,col fi.volu 4.

Quilibet in dubio, cenſetur potius vti velle iure communi,quam ſpeciali, l.3. de mili.teſta.l.quamquam, & l.in teſtamento,C.eod.tit.

Maior ſpecialitas iudicatur reſpectu perſonæ, quàm cauſæ.Deci.conſi.3.col.2.volu.1.

Plura ſpecialia ſimul concurrere poſſunt, non quidem principaliter,ſed in conſequentiam,l.ſub conditione.De ſolutio.l.qui in vtero.de ſtatu homi § ſi ab hoſtibus.Inſtitu.quib mod.ius patri.po.ſol. Bar.in tractatu quæſt.in fi primæ quęſtio.

Diſiuncta cadens inter genus & ſpeciem, capitur pro coniuncta,l.Quintus,de auro & argen.lega.

Diſpoſitio ſpecialis inualida, generali non derogat, l.fi § fi.de auro & argen.

Quæ ſpeciali nota digna ſunt,in generali diſpoſitione non includuntur l.item apud. §.hoc edictum,de iniur.c quamuis,de præben.in 6.Deci.conſi.272.ſuperiori anno,col.1 volu.2.

Vbi requiritur ſpecialis mentio, ſufficit æquipollens, Bar.in l.ſi quis,in prin de legat.3. Soci.in conſi.3 in cauſa,col.pe.verſic præterea ex quo,volu.3.

Expreſsio alicuius indiuidui, reliquum ſpeciei a genere eximit,l.1 paragr fi.de auro & argen.lega.

Non ſufficit aliquid in genere proponere, quãdo quælibet ſpecies eundem non operatur effectum. gloſ.

ordi.in c.1.parag.ſi quis igitur in verbo,ſpeciem, de excep. in 6.Abb.in c.in præſentia, col.4.de probat.

LEX.

LEx noua per veterem declaratur, l. ſciendum, & ibi glo. in prin. qui ſatiſda cogan. iunc.auth.offeratur,C.de lit.conteſta.

Lex debet eſſe de dubitabili, l. quòd Labeo, de carbo. edic. l.ancillæ,C.de furt.

Lex in dubio,debet intelligi in caſu habente maiorem rationem dubitandi,l.Domitius,de teſta.l.1.ad municipa.

Lex dubia, intelligitur ſecundum naturam tituli ſub quo eſt ſituata,l.Imperatores,in fi.de indi adic.

Lex debet eſſe clara & rationabilis,cap.erit autem lex, diſtinct.4.

Lex quæ varios patitur intellectus, ad deciſionem caſuum induci non poteſt, l. in ambiguo, & ibi not. Bar de reb dub.

Lex quæ multipliciter intelligi poteſt, debet interpretari ſecundum id quod frequentius obſeruatum eſt, l.ſi de interpretatione,de legi.Ant.de But.in c.fi.extra,de conſuetu.

Vbi lex non diſtinguit, nec nos diſtinguere debemus, l.de pretio,de publicia.

Lex generaliter loquens,extendit diſpoſitionem ſuam vſque in infinitum,l.1.paragr.in infinitum,de lega. præſtan.

Lex generaliter & indiſtinctè loquens, omnem caſum cõplectitur, dato quòd maior ſit ratio in vno, quàm in alio,l.1. paragr.quod autem, de ale.lu.& aleato.

Lex ſimpliciter & indiſtinctè loquens, debet diſtingui ſecundum alias leges ſpecialiter & diſtinctè loquentes, l.filiusfamilias, de actio.& obligatio.iunc. l 1.ad Macedonianum,l iuriſgentium, paragr.ſi paciſcar,de pac.iunc.l.tranſigere, & ibi gloſ.magna,in fin.C.de tranſactio.

Lex generaliter & indiſtinctè loquens, non refertur ad caſus ſpecialiter notatos l.ſanctio legũ de pę.l.doli clauſula.de ſtipula.
Ex coniunctione duarum legum bonum ſumitur argumentum.l.gallus.§ ille caſus de lib.& poſthu.
Leges debẽt ſub cõgruis titulis ſituari l 2.de ſta. hom.
Legis ad legem non eſt neceſſaria continuatio.gloſ & doc.in l.gallus in prin.de li.&t poſthu.
Legem patere quam ipſe tuleris.c. cum omnes circa fi. de conſtitutio.
Legem quam quis alijs pręſcripſit, ipſe eãdem ſeruare tenetur l.anteponen.de admi.tuto.
Non debet alijs legem imponere, qui ipſam negligit obſeruare.c.pro illorum.de pręben.
Lex eſt quicquid in ratione conſiſtit.c cõſuetudo.di.i.
Legis virtus, eſt determinare realiter, nõ verbaliter diſputare Bal.in rub de re diuiſio circa fin.
Leges ignorare nemini licet.l.regula in princ de iu.& fac.ignoran.
Leges generales debent ab omnibus obſeruari. leges. C.de legi.
Leges non debent eſſe ludibrio, nec per quenquam irrideri.l.ſi prętor.de iud.§.i.& ibi glo.ib auc.de æqua li.dot.
Leges ſuperflua remedia non inducũt l.quis idem. de ſtipula.l.hæc ſtipulatio §. didu. ſũt lega. no.cauetoti.C.in quib.cau.in integr.reſti.non eſt neceſſa.
Leges non verbis, ſed rebus ipſis imponuntur. l. 2. C. communia.de lega.l.fi.C.de vſu.
Leges neminem in paupertate viuere, neq; in axietate mori permittunt auc.de hære.& falci circa fin.
Leges non dedignatur ſacros canones imitari. auc. ut cleri apud propri.epiſco.circa fin.
Vbi lèx ipſo iure operator, hominis miniſterium non requiritur.l.ea quæ.C.famil.herciſcund.
Lex inferioris, ſuperiori non præiudicat.l.minor autẽ de mino.Roma.conſil.2.
Lex debet tractare materiam ſuo titulo competentem,

alioquin non dicitur congruè ſituata.glo.& Panor. in c.fi.in prin.extra loca.

Legis ad legem non eſt neceſſaria continuatio glo or di.in.l.gallus in prin.in verbo poſthumos.de lib. & poſthu.

Leges legibus concordare,modis omnibus debemus. l.vni.C.de inoffi doti.

Vbi habetur caſus legis, nulla relinquitur dubitatio l. ancillę.C.de furti.

Vbi legem habemus,ſuperfluum eſt gloſas,vel doctores allegare.glo.in l.ſed licet,de offi.præſid.

Lex ſemper loquitur l.arriani.C.de hęreti.

Verba legis captari non debent.l.penul.ad exhiben.

Lex ad cauſas finitas non porrigitur l.penul. C.de ſac. ſanc.eccle.

Leges non præterita,ſed futura determinant.c.fi.extra de conſti.l.leges. 2.C.de legi.

Lex corrigens intelligitur ſecundum terminos legis correctæ.§.fi.in auc.de fil ante dota.l.inſtr.nat.

Lex interpretans, intelligi debet ſecundum naturam legis interpretatæ.l.nihil.vbi Bar.de coniungen. cũ emancipa.lib.

Lex ſuum,nõ tuum tibi denegat beneficium gl.& doc. in l. j. C. ſi aduer. vendi. facit lex.in l. ex aſſe.ad trebellia.

Virtus legum non eſt verbaliter diſputare, ſed realiter determinare. Bal.in rub.de re.diuiſi.

Legis virtus in permittendo,vel prohibẽdo conſiſtit.l. legis virtus,de legi.

Virtus legem conſiſtit in inductione l. non ſolum §.q̃ primipilum de excu.tu.

Dictum glo. vel doctoris,debet intelligi ſecundum leges per eos allegatas. Bar.in l.non ſolum.§.ſi liberationis verba de libe.lega.

Quando initiũ legis eſt generale,tota lex generaliter intelligi debet.l.regula.§.ſi de iu.& fac.igno.

Lex eſt certa omnium quæ de præſenti ſunt in rerum natura,ſed non futurorum l.cùm quidam. §.ſuum.

iunc.

iunc.l de acquiren.hære.

Lex præcedens determinatur perſequentem .l.non eſt nouum.de legi.l.i.ad l. aquil.

Erubeſcimus cum ſine lege loquimur.§ conſideremus in auc.de trien.& ſemiſ.l.illam in fi.C de collatio.

Legitime factum nullam meretur pœnam.l. gracchus C.de adulte.

Mitius agitur cũ lege,quàm cum homine l. celſus. de arbi.plene Bar.in l.amplius.rem ra.habe.

Lex quantumcunq; dura ſeruanda eſt l. proſpexit . qui & a quib.

Paria ſunt aliquid facere contra legem, vel vltra legẽ. l.i.in fi.de lo publi.fruen.

Nihil in legibus ſuperfluum aut cõtrarium inuenitur. § quibus.in.j conſti.C.

Legis diſpoſitio magis ultimæ uoluntati, quàm contractui æquiparatur.glo.ordina. in l 1.in gl. 2. C. de his quib.vt indig.latè Alex.in l.ea demum.C.de collatio.

Cui non conueniunt verba legis, non conuenit legis diſpoſitio.l.quod conſtitutum.de mili.teſt.l. 4. §.toties.de dam.infec.

Prouiſio hominis facit ceſſare prouiſionem legis. l. fi. C.de pac conuen.

Vbi homo non prouidet lex ſupplet.l.ſi ſe.§.quæſitum de reiudi.

Legis factum excuſat hominis negligentiam l.ſi puellam.C.ſi mancipi.fue.alie.

Lex noua idem diſponens quod lex antiqua,ius antiquum dicitur,non nouum.l.abſentem ibi vetus ius vbi Bal.C.de accuſatio.

In deciſionibus cauſarum,maximè ſpiritualium,dicta Apoſtolorum ſunt legibus præferenda. Panor. in c. ſuper illa de ſecund nup.

Sub clypeo legis nemo decipi dicitur l. paulus. de præto.ſtipulat.

Vnumquodq; legis verbum,dicitur eſſe cum miniſterio aliquid operãdi.l.i.§.non fruſtra. de iureiur l. i.

quod metus cauſa. Paulus conſil. 150. uiſo vol. j.

Lex facilius ampliat & moderatur diſpoſitionem ſuā, quam diſpoſitionē hominis. gl. magna in l. aſsiduis. C. qui potio. in pigno habe. Alex. conſi. 5. attentis. col. fi. in medio. vol. 7.

Lex omniū legum difficilima ob intellectuum multiplicitatem dicatur eſſe l. vbi pactū. C. de tanſac. quę ſecundum Iaſ. ibi. xxix. patitur intellectu.

M V L T A.

MVlta facta tenet, quæ ab initio fieri prohibentur. l. patre furioſo. de his qui ſunt ſui uel alie. iur.

Multa expreſſa nocent, quæ tacita non obeſſent. l. non nunquam de conditio. & demonſtra.

Multa tranſeunt in vniuerſo, quæ ſingulariter nō trāſirent. l. quædam. de acqui. re. domi. l. immodicis. de contrahen. emptio.

Multa ſimul iuncta proſunt, quę ſingula non ſufficiūt l. ſpadonem. §. qui iura multa. de excu. tuto. in ratione dubitandi. c. cauſam quæ. de proba. l. rationes & l. inſtrumenta. C. eo. gl. in l. ij. circa princ. de excuſa. tuto.

Multa propter importunitatem concedūtur, quę aliàs non concederentur. l. i. C. de peti. bo. ſubla. lib. x.

Multa imperfecta vnum perfectum cōſtituere nō poſſunt. l. uni. C. qui nup. tutel.

Multa cadunt inter calicem ſupremaq; labra. l. naturalem. §. 1. in fi. de acqui. re dom. i. §. ferè inſti. de re. diuiſio.

Multa poſſunt ad tempus prohiberi; ſed nō perpetuo l. quintus. vbi Bar de annu. lega.

Multa honeſtè accipiuntur, quę tamen inhoneſte petūtur. l. i § proinde. de var & extraor. cog.

Multa in conſequentiam permittuntur, quę principaliter denegantur. l. i. de auto. l. conditionibus pupill. de condi. & demon.

Multa ex poſt facto tolerantur, quæ ab initio prohibẽtur l.circa.de inoffi.teſta d.l patre.de his qui sũt ſui vel alie.iu.

Multa licent,quæ tamen honeſta non ſunt.l. non omne de regu.iur.vnde Demoſthenes at Athenienſes, Themmiſtoclis cõſilium utile quidem eſſe,ſed non honeſtum.Reſponderunt Athenienſes:Quod honeſtum non eſt,id nec vtile reputamus.Et Paulus:Omnia mihi licent,ſed non omnia expediunt.

Multa tractantur quæ non perficiuntur:Bald.in l.cùm allegas.col.3.C.de vſu. ſi voluntate.C.de reſci n.vendito.

Multa dicuntur quæ non fiunt.l.ſciendum. §. dictum: de ędil.edic.

Multa in ſolatium afflicti conceduntur,quæ alias non concederentur l. iure ſuccurſum.de iur.doti.l. ſi.C. de inſti.& ſubſti.l.vni.C.ſi imperia.lib x.

Multa in genere permittũtur,quæ in ſpecie fieri prohibentur.Et ideo filius non poteſt patri,in ſui vtilitatem ſpecialiter conſentienti, donare cauſa mortis; imo virtute conſenſus in genere pręſtiti,ex communi opi.ſecũdum Deci.in conſi.289. placet mihi.col. j.& pen vol.2.

Multa facta tenent,quæ de nouo fieri prohibentur. c. ſi.de diuortijs.

Multa licent,quæ tamen non expediunt l.i.in prin.de aqua coti.ęſti.

Multitudo non excuſat delictum.vel multitudo delinquentium delictum nõ minuit. c.2. vbi gl.in vèrbo pręterire.de cenſi.lib.6.

Non minus ardebunt qui cum multis ardebunt.c.multi in ſi.ij quæſt.i.

Multitudini quandoq; parcitur. Vel, Ob populũ multum,delictum tranſit multum.c quantuncunq; i.q. 7.latè.Calca.conſi.i.col.3.in 25.fund.

Multa contra rigorem iuris pro libertate ſunt cõſtituta.l.generaliter.§ ſi quis ſeruo pignorato. de fideicõmiſ.liberta.

Multa

Multa in iure ciuili contra ſtrictam rationē diſputādi. pro communi vtilitate recepta ſunt l.ita vulneratus ad ſi.ad l.aquil.

Multa ratione incertitudinis permittuntur, quæ alias non concederētur l.i.C.de pac.l.ſi ea.C.de uſu.c.nauiganti.extra eod.

Multa olim permittebantur, quorum exemplis hodie vti non licet.c.quod autem.xx.q.ii.

Multa incidenter fieri permittūtur, quæ principaliter denegātur l.quoties.C.de iud.cum creditór §.qui furem.ubi Bart de furtis.

Multa ex propoſito facta proſunt, quæ caſualiter non releuant l.2.in ſi.de condi.& demon.

Multa reciprocè concedūtur, quę ſimpliciter fieri, prohibentur l.quod autem §.ſi vir. vxor. de dona. inter uir.& uxo.l.de fideicommiſſo.C.de tranſactio.

Ex multis concurrentibus augetur effectus c innotuit. verſi multa enim.de electio.l 1.& ibi not. Bal. C. de fideicommiſ.

Multa pro bono pacis tolerātur, quę alias prohibētur. c.ij.ſi.de deſponſa.impube.

ORDO.

VBi non eſt ordo, ibi confuſio.§. innordinatum. vbi glo.in auc.de hære.& falcid.

Quando mens legis eſt certa, de ordine non curatur l. in his.§ ſi & l nec enim.de ſolutio.

In miſtis & coniunctis ordo non attenditur l.quidam teſtamento.de pecul.

Ordo ſcripturę reducitur ad ordinem intellectus l.2.§. prius.de vulga.& pupil.l talem.de iu.inſti.

Ordo ſcripturæ denotat ordinem charitatis l.quoties. de uſufruct.

Ordinata charitas incipit à ſeipſo.l.præſes.C.de ſerui. & aqua

In neceſſitatibus ordo nō attenditur.Vel neceſſitas ordinē nō ſeruat.l.ut gradatum,in prin.de mune,&honori.

nori.l ſciendum §. ordine de legatio.

Ordinata ad unum effectum, ad alium transferri non debent.l aut damnum.§.hoſtes. & §.ſolent de pen. L. quod labeo de compenſatio.

Ordo ſcripturę non impedit cauſam iuris ac voluntatis.l cum pater § fidei.tuæ de lega 2.

Verba plurium graduum collectiua,ordine ſucceſsiuo intelliguntur. l. cum ita.§. fin. & l. peto.§. fratre de lega.2.

In notorijs ordo iuris non attenditur.l. ictus fuſtium in princ & ibi Bart.de his qui notan.infa.c.quanto. de transla.præla.Ange.in l.ſi vacantia.verſic.vnico. ad ſecundum C de bo.vacan.lib.x.

Ex ordine honoris colligitur ordo affectionis. l. publius.in fi.de condi.& demon.

Ex ordine literæ arguitur intentio diſponentis c man dato.in fi.de præben.in 6.c.pen. in prin.de elect. in 6 d.l quoties de vſufruc.

Ordo non attenditur vbi mens diſponentis certa reperitur.l.in his.§.fi & ibi Bart de ſolutio.

Scire quid facias, & neſcire quo ordine facias,non eſt perfectæ cognitionis. Bal.in proę. digeſtorum, circa princ.

PAR, PARIA SVNT.

PAr in parem non habet imperium. l. ille à quo. §. tempeſtiuum.ad trebelli. c.innotuit paragr.quamuis de electio.

A pari potentia non fit actus. l. ſabinus. communi diuidun ſi reus. de duo.reis ſtipu.

Potentioribus nobis pares eſſe non poſſumus.l. 3. in princ de alienatio iud.mutan.cau fac.

Etiam aſinus indignatur,quãdo per comparem apprehenditur gl.in l.hæres.j de acquir hæred.

Pares in tempore ſunt pares in iure. l. aliena paragr.j. de pigno actio.

Pares in gradu, pariter admittuntur.l. ſi reliquero. de legi.

ſegi.tuto.

Par eſt virtus taciti & expresſi. l cum quid.ſi cer. peta.

Pars eſt virtus conſuetudinis & l. de quibus de legi.

Par eſt virtus teſtium & inſtrumentorum.l.in exercendis.C de fid inſtru.

Paritas rationis,paritatem iuris inducit l.illud. ad leg. aquil.

Paritas delicti paritatem pęnæ requirit.l.nihil intereſt. de adul.auc.vt frat ſi.in ſi.l. ſi quenquam. in ſi.C.de epiſco.& cler.

Paria delicta mutua compenſatione tolluntur. l. viro atque vxori in ſi.ſolu.matri.

Paritas affectionis omnem remouet ſuſpitionem.l. nõ ſolum paragr.j.de rit.nup.

Parium eadem eſt natura. l. ſi ſocer. in fine ſolu. matrimo.

Parum eadem eſt Potentia, nec maior.l.j. paragr. veteres.de acquir poſ. l ſi reus.de duo re.

Pares cum paribus, veteri prouerbio, facilè congregantur l.pupillo.paragr.de tu.o & cura.dat.l.j. paragr.j. de excuſa.tuto.

Occultator alienæ laudis.furti. pars eſt.Iaſ. inſti. de actio in ſi.per tex in l hęreditatem.in ſi.ad leg. falci.

Paria ſunt nolle & non poſſe,& l 4.C.de hære.inſti.ſ.j. paragr. vſus. de procurat.

Paria ſunt non eſſe,& non apparere.l.duo titu. in ſi.de teſta tutel.l.j.in lege de contrahen.emptio.

Paria ſunt neſcire & dubitare. l. manifeſtisſimi. C. de furt.

Paria ſunt neſcire,vel non poſſe.l.in actione. verſi placuit. de furtis.

Paria ſunt dare & remittere.l ſi fundũ.§. titio.de lega.j.

Paria ſunt eſſe vel eſſe debere.l.qui cum alio.vbi Deci. in ſi.de reg.iur.

Paria ſunt ſcire,vel ſcire debere.l.quod.vbi Ioc. ſi cer. peta.l.qui fundum paragr. ſeruus.pro empt.

Paria ſunt ſcire,uel poſſe.l.penulti.ad macedo.l.in bonorum.in ſi.de bono.poſ.

Paria ſunt habere, vel habere poſſe, l. item veniunt, paragr. petiam, vbi Ange. de peritio hære.
Paria ſunt habere, vel habere debere, l. pe. paragr. 1. vbi Bar. de auro & argen lega
Paria ſunt rem non habere, vel habere inutilem, c. inter corporalia, paragr ſicut, de transla. Epiſc. glo. in l. fi. C. de plagia.
Paria ſunt ipſo iure excludi, vel ope exceptionis, l. nihil intereſt ipſo iure, de reg. iur.
Paria ſunt non habere remedium, vel habere inane, l. nam is, de dolo.
Paria ſunt ſoluere & compenſare, l. ſi debitor qui potio. in pigno habean l ſi pecunium. § de illo, de ſta. lib.
Paria ſunt ſoluere vel promittere, l. fi. C. ad l. Falc.
Paria ſunt mihi ſolui, vel alteri mea voluntate, l. nihil intereſt, C. de ſolu.
Paria ſunt mandare, vel ratum habere, c. ratihabitionem, vbi Dyn. de reg. iur. in 6.
Paria ſunt aliquid facere, vel per ſe, vel per alium, l. 1. parag. deieciſſe, de vi & vi arma. l is damnũ, de re. iu.
Paria ſunt facere, vel facto auctoritatem præbere, l. 1. paragr. omnia, C. de vete. iu enucle.
Paria ſunt aliquid facere, vel per ſe, vel per interpoſitam perſonam, l. hac edictali, paragr. ſi verò plus, C. de ſecun nupt.
Paria ſunt ſubſcribere per ſe, vel per alium ſuo nomine, l. vice, C de donatio.
Paria ſunt effectum producere, vel cauſam immediatè præbere, l nihil intereſt, ad l Cor. de ſica.
Paria ſunt non facere, vel minus legitimè facere, l quoties, qui ſatiſda. cogan. l. ſi aut nullum, C. de leg. hær.
Paria ſunt nihil facere, vel partem tantum indiuidui facere, l. furioſum, vbi gloſ. C qui teſta. face. poſ.
Paria ſunt facere, vel facienti conſentire, l. vtrum, & l ſeq. ad l. Pompe. de parricid.
Paria ſunt delinquere, vel delinquenti non reſiſtere, l. 1. paragr. tantundem, de admin. tut.
Paria ſunt non facere, vel in facto non perſeuerare l. 1.

quicquid calore,de reg.iur.

Paria ſunt actum non incipere,vel cœptum non perficere,l.fi.paragr.illud,C.de codicil. paragr.pe. Inſtit. quib.mod.teſta.infir.

Paria ſunt aliquid impleri formaliter, vel æquipollenter,l.3.C.de inſtitu & ſubſtitu.l.fina C de dona.quæ ſub mo. l.Gallus, §.& quid ſi tantum, de libe. & poſthumis.

Paria ſunt aliquid ab initio eſſe tale , vel ex poſt facto deuenire ad tale, l.nec intereſt, ad l.tale, l penult.de actio emp.

Paria ſunt voluntatem verbo,vel facto declarari,l.Paulus,rem ra.hab. l.de quibus, de legi.l.recuſari, de acquir.hæred.

Paria ſunt aliquid exprimere verbis,vel ſcriptura,l.miles ad ſororem,in prin.de lega.2.

Paria ſunt aliquid eſſe impoſsibile naturaliter , vel de iure,l.1.vbi glo & l filius,de conditio.inſtitu.

Paria ſunt non poſſe , vel non honeſte poſſe , l. nepos Proculo,de verb ſignific.

Paria ſunt aliquid fieri ſine lege,vel contra legem. Bal. in c.in Geneſi,col.fi.de electio.

Paria ſunt non eſſe ſcriptum, vel ita ſcriptum vt intelligi non poſſit,l.2.de his quæ pro non ſcrip haben.

Paria ſunt non reſpondere,& obſcure reſpondere, l.de ætate,paragr.nihil intereſt,de interrog.actio.

Paria ſunt aliquid iam eſſe , vel de proximo ſperari , l. pe.de milit.teſta.

Paria ſunt dare , vel non adimere , l. conficiuntur. in prin de iu.codicil.l.1.paragr.ſciendum,de legat.3.

Paria ſunt aliquid vel expreſſo conſenſu , vel longo ſilentio eſſe vnitum,l.1.in fi.ad Tertullia

Paria ſunt minus ſoluere , vel tardius ſoluere , l. ſolidum,de ſolutio.

Paria ſunt non dare,vel dare inutile,l.quamuis,paragr. ſi conuenerit,ad Velleia.

Paria ſunt rem non reddere, vel reddere deteriorem, l. 3 paragr 1.commoda.

Paria

Paria ſunt pupillum, vel adeſſe ſine tutore, l. ſi pupillus, ex quib. cau. in poſſ. ea.

Paria ſunt aliquid fieri coactè, vel metu compulſionis, l nouiſsimè, in prin. quod falſ. tuto.

Paria ſunt relictum cohæredi reſtituere, vel ſibi in quartam imputare, l. in fideicommiſſaria vbi glo. ſi. in prin. ad Trebel.

Paria ſunt neminem inſtituere, vel inſtitutum nolle adire, l. 2. paragr. quiſquis, de vulga. inſti. de hære. quę inteſta. defe. in prin.

Paria ſunt excludi morte, vel repudiatione, l. 2. paragr. ſed & ſi ipſa. ad Tertullia Bar. in l. Centurio, in prin. ver. ex hoc ſequitur, de vulga. contra de l. filio pater, iunc. ibi glo de legat. 1.

Paria ſunt inimicum virtute, vel fallacia ſuperare, l. nihil intereſt de capti. & poſtli. reuer.

Paria ſunt dolum re ipſa, vel ex propoſito interuenire, l. ſi. C. qui manumit. non poſſ. Abb. in l. cum contingat, col. pe. extra, de iureiur.

Paria ſunt falſum exprimere, vel ſupprimere veritatē, c. ſuper literis, extra de reſcrip. l. 1. in prin. de fal.

Paria ſunt voluntatem ab initio, vel ex poſtfacto interuenire, l. ſi autem plures, in princ. de aqua plu. arcen.

Paria ſunt aliquid eſſe certum per ſe, vel per relationē ad aliud, l. aſſe toto, de hæred. inſtit.

Paria ſunt diuiſionem a iudice, vel a teſtatore fieri, l. 3. in prin. de alimen. lega.

Paria ſunt hæreditatem non diuidere, vel diuiſam vni tantum relinquere, l. quidam elogio, C. de iure delib. l. 2. de acquir. hæred.

Paria ſunt nullam ſubeſſe cauſam, vel ſubeſſe, ſed iniuſtam, l. 1. & 2. paragr. 1. de condic. indeb.

Paria ſunt rem habere, vel actionē ad rem, l. qui actionem, de reg. iur. l rem in bonis, de acquir. rer domi.

Paria ſunt a loco abeſſe, vel ſui copiam non facere, l. cum qui circa, de priuil. cred.

Paria ſunt iudicem (quo ad eius pœnam) corrumpi precibus vel pecunia, l. ſi. & ibi Bart. C. de pœna iud.

qui

qui mal.iudicia.

Paria ſunt dicere, eſt ſpeciale, vel de æquitate. glo.in l. qui res, paragr. aream, in verbo, in perpetuum. de ſolutio.

Paria ſunt dicere, hæc lex procedit de æquitate, illa de rigore: vel dicere, hæc corrigit illam. gloſ.ordin.vbi Bar.in l.cotem ferro, paragr.fina.in princ.de public. Bar.in l ex hac, col. 1 de donatio.

Paria ſunt aliquid fieri neceſsitate cogente, vel ſuadente vtilitate, c poſt tranſactionem, paragr.fina.de renuncia.c.quæris, de æta.& qualit.

Paria ſunt aliquid per me, vel mea voluntate fieri, l.filiofamilias, C.de iure deliberan.

Paria ſunt non extare, vel non ſuccedere, l. 2. paragr. adoptiui, ver.ſed ſi ſint, ad Tertul.

Paria ſunt conditionem impleri, vel a iure remitti, l. mulieri.& Titio, de condit.& demonſtrat. l.duæ iuriſiurandi, de conditio.inſti.

Paria ſunt ægrotum derelinquere, vel malum medicũ adhibere, l.quod ſi nolit, §.mancipium, de ædil.edic.

Paria ſunt rem furto exportare, vel illam duntaxat occultare, l.hæreditatum, paragr.fi.ad l.Falc.

Paria ſunt aliquem occidere, vel ei alimenta denegare, l.necare, de lib.agnoſcen.

Paria ſunt aliqua ſimul fieri, vel eodem tempore confirmari, l. 2 vbi Bal C.de teſta.tutel.

Paria ſunt delinquere, vel delictum attentare, l. ſi quis non dicam, C.de Epiſc. & cler. l.is qui cum telo, C. de ſica.

Paria ſunt dominium transferre, vel vſucapiendi conditionem, l ſi finita, paragr Iulianus, de dam.infec. l.ſi pater filiæ, de vſucap.pro dona.

Paria ſunt in tormentis confiteri, vel formidine tormentorum. Iaſ.latè in l.2.C.de tranſact.

Paria ſunt aliquem poſſe, vel ſtare per ſe quominus poſsit, l.ſi bonæ fidei, de noxali.

Paria ſunt actum non eſſe nullum, vel de nullitate opponi non poſſe.glo.ſing.in l.qui habebat, §. 1.in verbo,

bo conſilium,in fin. de manu.teſtam. pulchrè Deci. conſi 456.conſului.in prin.

Paria ſunt rem non tradi,vel traditam euinci,l emptorem,paragr.1.ibi nec videri traditum,de actio emp. Iaſ in l.1 paragr.qui mandatam,in prin.de offi eius.

Paria ſunt aliquid non facere, vel facere, non tamen debito modo,l.1 paragr.pe.quo legato.

Paria ſunt aliquid fieri de iure communi, vel ex priuilegio,l.liberos.vbi Bald. C.de collatio. Deci. conſil. 695.viſa donatione.

Paria ſunt conſentire, vel non contradicere, l.in adoptionibus,de adoptio.

Paria ſunt aliquid mihi dari,vel alteri contemplatione mei,l.annua,paragr.a Titia.de annu lega.

Paria ſunt contra legem facere, vel vltra legem, l.1. in fi.de lo.pub.fru.

Paria ſunt malè facere,vel malefacto non obuiare,c.ſicut dignum,extra de homicid.

Paria ſunt non eſſe,vel reperiri non poſſe,l.cum vnus, paragr fi.de bon.aucto.iud poſſi.

Paria ſunt non debere,vel nondum conueniri poſſe, l. Fulcinius,paragr.ſi in diem,quib.ex cau.in poſ.ea.

Paria ſunt rem amittere, vel deteriorem factam recipere,l.nauis onuſtæ,paragr.ſi ad l Rho.de iact.

Paria ſunt non eſſe in poſſeſſione, vel mala fide poſsidere,l.ſi C.vnde vi.

Paria ſunt res alienas inuadere,vel iniuſtè detinere,ca. ſæpè,de reſtit.ſpoliat.

Paria ſunt aliquid proprio nomine ſignificare, vel aliter demonſtrare,l.certum,ſi cert peta.

Paria ſunt aliquid fieri tempore habili, vel in tempus habile conferri,l.in tempus,de hæred.inſtit.

Paria ſunt aliquid fieri tempore prohibito, vel in tempus prohibitum conferri, l oratio,de ſponſa. l.quod ſponſæ,C.de dona.ante nupt.

Paria ſunt aliquem iam eſſe condemnatum, vel ex proceſſu apparere ipſum condemnandum, l.qui penè,de manumiſsio.

M Paria

Paria ſunt ſententiam eſſe latam, vel eſſe concluſum in cauſa ſi rem, §. fi. de euictio. c. paſtoralis, de cauſa poſſeſſ. & propriet.

Paria ſunt quem non adeſſe, vel cum difficultate adiri poſſe, l. in contractibus, in fi. & ibi no. Bar. C. de non numer. pecu.

Paria ſunt quem aliquid facere, vel per ſe non ſtare quominus fiat, l. vter, in ſi de condi. inſtit.

Paria ſunt aliquid eſſe impoſsibile, vel multum difficile, l. apud Iulianum, §. conſtat, de lega. 1.

PRINCIPIVM, FINIS, Infinitas, Exitus.

PRincipium eſt potiſsima pars cuiuſque rei, l. 1. de orig. iur.

Quod iuris eſt de aliquo, idem eſt de eius principio, l. non ideo minus, & ibi no. Bar. C de hæred. inſtit.

Bene & competenter vniuerſa geruntur, ſi principium decens fiat, & amabile Deo. in auth. quomodo oportet epi in prin.

Quæ malo inchoata ſunt principio, vix eſt vt bono exitu peragantur, c. principatus. 1. q. 1.

Initium ſpectandum eſt, l. Pomponius, lib. 26. de negoc. geſtis.

Initium litis fit per conteſtationem, l. vni. & ibi gloſ. C. de plus petitio. l. apertiſsimi, C. de iud.

Principijs obſta, ſero medicina paratur, l. fi. C. in quib. cau. in integ. reſti. non eſt neceſſa. vel, Melius eſt intacta iura ab initio conſeruare, quàm poſt illatum vulnus remedium quærere.

Vno principio illicito dato, plurima mala ſequuntur, § conſiderauimus, & ibi glo. in verbo, illicito, in Authen. vt indices ſi quo ſuffra. colla. 2.

Quod ab initio inutile eſt, ex euentu non confirmatur, l. ſi tutoris, quod iuſſu.

Finem expectare oportet, l. diximus, de excuſat. tutorũ.

Finis

Finis eſt nobilior omnibus quæ ſunt ad finem, l. & ſi non ſint § perueniamus, de auro & argen.lega. Ariſtot 3.Topic.

Melius eſt in tempore occurrere, quam poſt exitum vindicare, l. 1 C.quando lice.vni.ſi.iud.

Inducta ad vnum finem non operantur contrarium effectum, l.legata inutiliter, de lega.3.

Exitus acta probat, l.ſi mater. vbi Bald. C.ne de ſta defuncto l.rem non nouam, in fin. C. de iudi. c. quod autem, 22.q.2.

In maleficijs voluntas ſpectatur, non exitus, l. diuus, ad l Cornel.de ſica.

Finis aliquando principium trahit, & econtra, l.4. de adimen.lega.l.ſi quis, in prin.de legat.3 glo.in l.qui ſella, § ſi de ſeruitu.ruſtico.prædio.

Cuius finis melior eſt, ipſum quoque melius eſt. Ariſtot.Topico.

Habito fine de origine non curatur, l. cum ſeruus, de verb.obliga.

Vbi actus vitiatur, finis ad principium non refertur. Petr.de Anchar.conſil.115. incipien.

Tempus centum annorum, eſt longiſsimus vitæ finis, l.ſi vſufructus, de vſufruc.lega.

Nihil ab eo caſu incipere poteſt, quo finiri debet, l. vſumfructum, de vſufru.lega.

Denegato qualicunque fine, denegatum cenſetur qualecunque eius principium, l.oratio, de ſponſa. Roma.conſil.299.in propoſita, circa fi.

Proœmium denotat cauſam finalem, l.fi.de here.inſtit.

Origo bonorum non attēditur, ſed finale dominium, l.ſi aui. de donatio pulchre Anchar.conſil.50. viſis diligenter, circa med.

Non datur finis vbi principium non præceſsit, l.Titio vſufructus, de condit & demonſt verſic.non dicitur deſinere, quod nunquam cœpit. Nam omnis priuatio præſupponit habitum, & omnis corruptio generationem, l.manumiſsiones, de iuſtit.& iu.

Non attenditur initium, ſed perſeuerantia, l. nam etſi

parentibus,paragr. 1.de inoffic.teſta.
Ad interpretationem alicuius materiæ, non eſt illotis manibus,& omiſsis initijs accedendum, l.1.in fi.de origi.iur.
Vniuſcuiuſque contractus initium ſpectandum eſt, & cauſa,l.procuratorem,in prin.manda.l.1.parag.non ſolum depoſiti,l ſi tamen,ad Macedo.
Actus conſumatus non vitiatur, licet perueniat ad caſum a quo inchoari non poteſt, l. ſi Gaudentius, C. de contrahen.emptio.
Potior pars cuiuſque diei, eſt horarum ſeptem primarum,non ſupremarum,l.2.de verb.ſignifi.
Quod primum eſt, nihil ante ſe habere poteſt, paragr. in reliqua.in proœm.Digeſtorum.
A primordio tituli,poſterior omnis formatur euentus, l.vni in fi.C.de impo.lucra.deſcrip.lib. 10.
Non videtur omnino falſum, quod veritatis primordio adiuuatur, l cum filius, paragr.hæres,de legat.2.
Quæ ab initio ſunt voluntatis, ex poſtfacto ſunt neceſsitatis,l.ſicut,C.de actio.& obliga.l.incommodato, paragr. ſicut commodati, l.ſi quis argentum, paragr.cum enim,C.de donat.
Principium non apparens non conſideratur, 1. paragr. planè ſi aqua,de aqua quotidi.& æſtiu.
Quæ in præfationibus dicuntur, in ſequentibus reperita intelliguntur,l.item quia,paragr.fi.de pact.l.Titia,paragr. 1.de ſtipulatio.
Præfationes libentius nos ad lectionem propoſitę materiæ perducunt, & in ea euidentiorem præſtant intellectum,l.1.in fi.de orig.iur.
Quæ per defunctum inchoata ſunt,per hæredem explicari debent,l.hæres ſocij,pro ſocio.
Priora poſterioribus eliduntur,l.ſi vnus, parag.pactus, de pact.l.pacta nouiſsima,C eod.tit.
In miſtis & coniunctis,non datur prius, nec poſterius, l.quidam teſtamento,de pecul.lega.
Qui prior eſt tempore, potior eſt iure, l. ſi fundum, C qui potio.in pigno.

Qui

Qui prior appellat, prior agat l.qui prior.de iud.
Prima charitas incipit à ſeipſo l.præſes. C. de ſerui. & aqua.
Sermo ſimpliciter prolatus, intelligitur de prima vice. l.boues §.hoc ſermone.de verbo ſigni. l. cum pater §. pater. de lega.2.
Primo nominatus, cenſetur magis dilectus l. quoties. de uſufruct.
Omnis laus in fine canitur.
Finis eſt prim⁹ in intẽtione, & ultimis, in executione.
Omne agens agit propter finem. Ariſtoteles 2.phiſicorum.
Cauſa finalis attendi debet l.fi.de hæred.inſti.
Quicquid initium habuit, ad finem peruenire neceſſe eſt.Ariſto. 3.phyſico.
Finiti ad infinitum nulla eſt proportio. Ariſto.8 phyſico.& j.de cęlo & mundo.l.filiusfam.§. ſecũdum vulgarem de lega.j.
Infinitas vitanda eſt l.fi.& ibi gl.C.de ſac.ſanc.eccle.l. vni.C.de ſen.quæ pro eo quod inter.
Prouidendum eſt, ne lites in infinitum extendatur l.apertiſſimi. C.de iud.
Fini nihil eſt contrarium. Ariſto.in. de cęlo & mundo.
Finis ſcientiæ ſpeculatiuæ eſt veritas, praticę vero opus. Ariſto. 2.metaphy.
Si verba ſunt apta ad infinitatem, tolleratur infinitas, l.ſi ita ſtipulatus.vbi Bar.de fideiuſ.
Finis eſt conſumatio actus l.quæſitum.§.illud.de lega. 3.l.ſi is.§.quędã.ad l.falci.l.ędificia.parag. perfeciſſe. de verbo ſigni.

PVBLICE INTEREST.

PVblicè intereſt delicta puniri l. ita vulneratus in fi.ad l.aquil.l.locatio.parag.quod illicitè, de publica.
Publicè intereſt ſupremas hominum voluntates effectum ſortiri vel negare. quemadmo. teſta. aperian.

Publicè intereſt homines ſaluos & incolumes cõſeruari l.cùm ratio §.penul.de bo.damnato.
Publicè intereſt neminem ſuis rebus abuti.§.ſed & maior.inſti.de his qui ſunt ſu vel alie.iu.
Publicè intereſt riuos & cloacas purgari,ne aeris ſalubritas inficiatur.l.de pupillo.§.ſi quis riuos.de ope.no nuntia.
Publicè intereſt dotes mulieribus conſeruari, vt facilius nubentes repleant liberis ciuitatem.l.i.ſolu.matri.& l.intereſt.de priuilegijs credito.
Publicè intereſt ſine metu & periculo per itinera commeari.l.2.§.de his qui deiec.vel effu.
Reipublicę intereſt plurimos habere defenſores.l.nã reipublicæ de no.ope.nuntia.
Publicè intereſt vrbem non deformari l.fi.ne quid in loc.pub.quia pulchritudo vrbis allicit.homines ad habitandum.Ouidius.

Aſpicis vt veniat ad candida tecta columbæ.
Accipiat nullas ſordida turris aues.

Reipublicæ intereſt ſubditos habere locupletes,auc.vt indi.ſi quo.ſuffra.parag.conſideremus.
Publicè intereſt prouinciã malis hominibus purgari.vt in quiete permaneat.l.congruit de offi.prę ſid.l.2.C.quando li.ſine iud.ſe vindica.
Publicè intereſt abſentes à quibuſcunq; defendi.l.ſeruum quoq;circa prin.de procurato.
Publicè intereſt pœnam delinquentibus non remitti l.ſi operis.C.de pœnis.
Reipub.intereſt ſtudiorum fauores ampliari gl.in j.1.C.de ſtud.lib urb.Rom.lib.12.

QVALITAS, ACCIDENS, SVbiectum.

Qualitas ſine ſubiecto eſſe non poteſt l.4 § fi.de actio.emp.l.fi.de cola.bono Non entis nulla ſunt qualitates.ibidem & l.i.de hæred vendi.

Qualitas

Qualitas actus agentis intentionem demonſtrat.l.nō codicillum C di teſta.
Qualitas adiecta verbo,debet intelligi ſecundum tēpus verbi l.in delictis.§.ſi extraneus, de noxa.l.ſi titius.de mili.teſta.latè Calca. conſil. xv. uiſo inſtrumen.col.6.nu.21.vſque ad.24.
Allegans qualitatem illam probare tenetur l.nō ignorat.C.qui accu.non poſ.
Mutatione qualitatis rei ſubſtantia non mutatur.§ minus.inſti.de hęre.quę ab inteſta.de fe.l.ſi fundus §.ſi res de pigno.
Accidentia & qualitates,poſſunt adeſſe vel abeſſe pręter ſubiecti corruptionem.l pro uoluntatis. de impen.in reb. dota.fac.
Qualitas competens ex perſona propria,potentior eſt ea quæ competit ex aliena.l. ſi quid bello. vbi gl.de capti.& poſt.lim.re.Barto.in l.quod principes. in fi. lega.2.
Qualitas quę paucioribus competit,facit diſpoſitionē magis ſpecialem.Bal.in l.executionem col. 6. C.de excu .re. iud Deci.in l.in toto.de regu iur.
Qualitas adiecta in principali.cenſetur in eius acceſſorio rapetita Bar.in l.ſi ita ſtipulatus §. chriſogonus. col.pen.de ſtipulatio.l. titius vbi Bald.C. de ope.liberto.
Quando requiritur aliquid qualificatum, nō ſufficit illud ſimpliciter interuenire l.fulcinius. §. cùm hoc. ubi Bar ex quib. cau.in poſſ.ea l.3.ad l.a quili.
Vitium qualitatis, maius eſt uitio quantitatis. l.1. §. ſi quis ſimpliciter.& § ſequen.de ſtipulatio. Din. in c. plus ſemper.circà fi.de regu iur. in vi.
Ex qualitate ſermonis pręſumitur qualitas loquentis. Vel,Quilibet eſt talis,qualia uerba refert.l.pen.de cōditio.inſti.
Qualitas non migrat de ſubiecto in ſubiectum. gl.in l. quis ergo de pecul.
Qualitas certo tempore requiſita, poſteà ſuperueniens non patrocinatur. Calca. conſil. xv. uiſo.col. vi. nu.23.

Qualitas adiecta enti illud qualificat,& in diuerſa ſpecie reponit.pagra.præterea.inſti de inutil.ſtipul.pulchrè & latè Hyppoli.in ſingu. 520 qualitas.

Vbicunq; in diſpoſitione fit mentio alicuius qualitatis ipſam diſpoſitionem immutantis, illud factum videtur vigore illius qualitatis.l.penu vbi Bart.C.de iur.delibe. Abb.in conſilio 115. videtur. col. 1. ver. ſic. præterea vbicunque.vol.2.

Natura ſeu aptitudo rei magis,quàm alicuius emergentis qualitas ſpectanda eſt gloſ.in l.vendicatio.de rei vendicatio.

Qualitas inducens vitium non cenſetur repetita.l ſeruo alieno.§.pen.de lega.j l lucius. de fideicm.libert.

RATIO.

QVando vnica tantum ratio aſsignari poteſt, illa habetur pro expreſſa.gl.ſingula.& ibi docto. in l. quamuis. C de fideicommiſ. facit tex. in l.2. de libe. & poſthu.

Sola voluntas legis pro ratione habetur §.furtiuè.inſti. de vſucap.glo.ordin.in l.j.paragr.initium in verbo. ratus.de poſtulan.

Sic volo,ſic iubeo,ſtat pro ratione voluntas l.quia proterat.ad trebel.§.ſed quòd principi.inſti. de iur. nat. gloſ.fin.in l.filio pater. de legat.j.

Lex eſt. quicquid in ratione conſiſtit c.conſuetudo. diſtin.j. Abb. in c. ratio nulla.in princ. extra de præben.

Correcta ratione legis,cenſetur correcta lex gl.ordi.in l.j.in verbo prouidentia de legi.tuto. ſimilis gl.in l. qua ratione.§.literæ. in verbo directam. in fi. de acquir.re.domi.

Vbicunq; militat eadem ratio, idem ius ſtatui debet. l. illud.ad leg.aquil.l.j.de fonte.

Vbi diuerſa ratio reddi non poteſt, diuerſum ius induci non debet.l.3.§.j. de iniuſt.rupt. teſta.l. a titio. de ſtipulatio.

Diuerſa

Diuerſa ratio reformat legem.l.interpoſitas in ſi.C. tranſact.

Ceſſante ratione legis,ceſſat lex.l quod dictũ de pac. Bat.in conſi.6.

Omne dictum a ſua ratione regularitur l.cùm pater.§. dulciſsimis.de lega.2.

Ratio naturalis habet uim legis.l.cùm ratio. de bo.dãnato.

Ratio eſt coniunctio diuerſorum caſuum ad eundem. finem tendentium.Bal.i.in l.omnes populi.col.17. de iuſt.& iu.Iaſ.in l.i.§.item acquiremus in x.nota. de acqui.poſ.

Non dicuntur diſcrepantia, quę cõueniunt in ratione l i §.per ſeruum vbi Iaſ.in x.nota de acqui poſ.

Ratio eſt anima legis l.cùm ratio.de bo. damnato.

Diuerſitas rationis,diuerſitatẽ iuris inducit l.inter ſtipulantem.§.ſacram.de ſtipulatio.l.ſi.de tit.nup.

Non omnium ratio reddi poteſt l.nõ omnium de leg.

Vbi deficit lex ſufficit ratio naturalis l.ſcire oportet. §.conſequẽs verſic.ſufficit.de excuſa.tuto.l.cùm ratio.de bo.damnato.

Plures rationes uincunt vnam.auc.itaq;vbi glo. C cõmunia.de ſucceſsio l re coniuncti. de lega. 3. §. ſed hodie.inſti.de adoptio.

Vnica ratio quandoq;prȩualet duabus l. nam & ſi parẽtibus de inoffi.teſta.l ſcripto vnde lib.

Et pluribus rationibus ſufficit vnam ſubeſſe.§.affinitatis inſti de nup.

Quãdo concurrunt ratio permittens & ratio prohibẽs attenditur prohibitiua l.ſi non lex.de here inſti.

Per rationem veritas habetur l.ſolam.C.de teſti.l.ſcire de legi.

Ratio non debet eſſe eadem cum dicto.l.qui interrogatus de petitio.hȩre.gl.in l.fin.de of.procu.Cæſar.

Fatua eſt quæſtio,quæ non habet rationem dubitandi l.domitius de teſta.

Tacitè cautum intelligitur,ubi eadẽ ratio reperitur.l. his ſolis.C.de reuocan.dona.l.cum mulier.vbi Alex. in.vt.

in 6.nota.ſolu.matri.

Secretorũ ſecreta debet eſſe ratio.l.ſi maritus.C. de dona.int.vir.& vxo.gl.iij l.de bonis.in verbo differendas.de carbo.edic.

Omne dictũ per rationẽ ampliatur & limitatur l. vnũ. § fi.de leg.2.l. ſi is qui animo de acqui. poſſ. vbi gl. l.cum pater.§.dulcisſimis.de leg.2.

Dicta in vna lege extenduntur ad omnes res, caſus,& perſonas in quibus eadem ratio reperitur l.item veniunt § ait ſenatus de petitio.hære.

Ratio debet eſſe generalis & concludens glo. in l.non omnium de legi.l.non hoc C.vnde cogna.

Ratio in ſpecie, vincit rationem in genere gl.in l.i.§.ſi ego in verbo cæterum ſi pars hæredita.peta.

A ratione tacita quando certa eſt & vnica,argui poteſt velut ab expreſſa l. milites agrum in prin. de re milita.

Quando in pluribus caſibus militat eadem ratio, tunc non habet locum extenſio, ſed vt genus comprehẽdit omnes ſuas ſpecies,ſic ratio generalis omnes caſus complectitur l.item veniunt.§.ait ſenatus.de petitio.hæred.

Sine ratione non eſt lex.c conſuetudo.diſtin.j.

Ratio quæ in materia non conſideratur, non facit præferri habentem non habenti.Bal.in c.j. de gradi.ſucce. in feud.Angel.in l.j § ſolent.quando appel.ſit.

In temporibus & numeris nulla ratio reddi poteſt.gl. ſingu.in.c.j.de æta.& quali.iu.vi.& in l.i. verbo. ratus de poſtulan.

Ratio legis vel ſtatuti,eſt anima ipſius legis,vel ſtatuti Bal.in l.ſi quis ſeruo.C.de furt.

Ratio eſt ipſa lex Bal.in c.dilectis de reſcrip.

Lex in rationis ſubſtantia conſiſtit. Abb. c. in c. ratio nulla.de præben.

Deficiente legevel canone,ſola ratio poteſt allegari.c. fruſtrà.diſt.8.l.ſcire oportet §.conſequen. ver. ſufficit.de excuſa.tuto.

Diſpoſitio generalis per rationem reſtringitur. l. cum

Verba

pater §.dulciſsimis de leg 2.

Vbi actio eſt generalior dicto,licitum eſt a ratione arguere, non obſtante dicti ſpecialitate.l.regula.§.fin. de iu.& fac.igno.c.conſtitutionem.de reg. in 6.

Paritas rationis inducit paritatem diſpoſitionis. l. a titio.de ſtipulatio.l.illud ad leg aquil.

Rationabile dictum ita debet mouere iudicem, ſicut lex.And.de Iſer.in proe.Feudo.in penult.col.

In his quę ſunt.poſitiui iuris concludēs ratio aſſignari non poteſt.gl.in l.j.§.pueritiam.in verbo ratus.de poſtulan.

Intellectus & ratio idem ſunt.Bal.in l.quamuis.C. de fideicomiſ.

In dubio non præſumitur,quòd una tantùm ratio in lege vel ſtatuto posſit asſignari, ſed plures. Salycet. ſingulariter in l. ſi ſerui veſtri.in 9.col. C.de noxal. Iaſ. in l.quamuis.in ſi ſolu matri.

Vbi eſt eadem ratio, ibi lex extendi debet ad ulteriores caſus cùm lex quandoque vtatur vocabulis exēpli gratia.l.j. paragr.quod vulgo.de ui & ui arma.

Lex ſpecialis habens rationem generalem, generaliter eſt intelligenda.l.regula.paragr.ſi. vbi Bar.de iu. & fac. igno.

Diſpoſitio limitata extenditur ſecundum limites adiectæ rationis.l.nomen.paragr.ſi.de lega. 3.l. regula.§. ſi.de iu.& fac.igno.

VERBVM.

Verba intelligi debent attento iure communi,nō ſpeciali.l.ſi.C.de his qui ve.ęta.impe.

Verba cum effectu intelligi debent.l j. paragr.j.quod quiſque iti.

Verba non in genere,ſed in ſpecie accipi debent.l.ſi in rem paragr.j.de rei vendicatio.

Verba non in genere,ſed in ſpecie accipi debent.l ſi in rem paragr j.de rei vendicatio.

Verba intelligi debent ſecundum ſubiectam materiā.l. ſi vno locati.

Verba

Verba intelliguntur ſecundum qualitatem perſonæ ad quam referuntur, l.plenum, paragr.equirij. de vſu.& habita l.ex militari, de milit.teſta.

Verba ſemper intelligi debent, vt aliquid operantur, l. ſi quando, in prin.de legat. 1.

Ex verbis præſuppoſitiuis non oritur diſpoſitio, l.ex facto, 1.de hæred.inſtit.l.neque enim, paragr.ſi ſeruũ, de milit.teſta.

Vbicunque verba diſpoſitionis poſſunt retenta proprietate ab initio verificari, nunquam ex poſt facto ad ſenſum improprium extenduntur, l. verbis, de vulga.& pupil.

Vbicunque diſpoſitio, retenta verborum proprietate, vſque ab initio valere non poteſt, ex tunc impropriè ſumitur, vt aliquid operet', l.Scęuola, ad Trebel.

Vbicunque verba diſpoſitionis ſunt adeò extranea & inepta, vt menti nullatenus conueniant, diſpoſitio vitiatur, l.ſi quis in fundi, de lega.1.glo.in l.librorũ, § quod tamen Caſsius in verbo libros, de lega.3.

Vbicunque conſtat de mente diſponentis, expreſſa vel præſumpta, verborum qualitas non attenditur, l.3. C. de liberatio. præte. l. quoniam indignum, C. de teſtamen.

Vbicunque de mente dubitatur, a verborum proprietate non receditur, l.non aliter, in prin.de leg.3.

Vbicunque verba ſunt ambigua, nec aliter conſtat de voluntate, diſpoſitio vitiatur, l.in ambiguo, de reb. dub.l.duo ſunt Titij.

Verba impropriari debent, ne actus reddatur inutilis, l.Titia, 1.parag.Lucius, de lega.2.

Verba conditionalia non diſponunt, l.ſi quis ſub conditione, ſi quis omiſſ.cauſa teſtamenti.

Verba præteriti temporis ſunt abnegatiua præſentis, paragr.fuerat.Inſtit.de actio.

Verba geminata magis diſponunt, l.baliſta, ad Trebel.

Verba impropriari debent, vt actus naturæ deſeruiant, l.inſulam, de præſcript.verb. l.cum manu ſata, in fi. de contrahen.emptio.

Verba

Verba generalia ad terminos habiles reſtringuntur,l.i. in prin.C.de ſacroſan.eccle, l.vt gradatim, in princ. di.mune.& hono.

Verba ſecundum naturam actus interpretantur, l.ſi vno,in prin.loca.l.inſulam,de præſcrip.verb.

Verba ambigua ſecundum intentionem proferentis accipiuntur,l.ſi quis intentione,de iud.

Verba dubia contra loquentem interpretantur, l.veteribus,de pact.l.ab eo,de contrahen emptio.

Verba quantuncunque generalia , ad conſonum intellectũ reſtringuntur,l.1.§.quod ait,ne quid iñ lo ſac.

Verba generaliter prolata,referuntur ad omnes, & omne tempus,l.ſi ita fuerit,de lega.3.

Verba generalia , diſpoſitionis etiam fauorabilis , reſtringũtur ad caſus veriſimiles , & minimè odioſos, l.Lucius,2.de legat.2.

Verba generalia in vltimis voluntatibus referuntur ad tempus teſtamenti,l.teſtator,§ 1.de legat.2.

Verba ſimpliciter prolata , debent intelligi ciuiliter & vrbanè,non Iudaicè,l.ſi cui,in prin.de ſeruit.

Verba debent intelligi ſimpliciter , & non ſecundum quid,l.hoc legatum,vbi Bar.de lega.3.

Verba in ſtatutis propriè accipi debent , l. 1. §. ſi is qui nauem,de exercito actio,l.3.§.hæc verba, & ibi not. Bar.de negoc.geſt.

Verba enunciatiua tacitè ſubintellecta, non inducunt diſpoſitionem,l.rationes,in ſi.C.de probatio.

Verba generalia ſecundum ſui naturam generaliter intelligi debent,l. 1. § generaliter, de lega.præſtan. l.ſi finita,§ de cæteris,de dam.infec.

Verba impropriari debent, vt conueniant materiæ de qua agitur, Inſtitu. quib. alie.li vel non, § nunc autem admonendi,vbi glo.in verbo,dederint.

Vbicunque ex verbis ſimpliciter intellectis reſultat iniquitas, tunc a verbis receditur, & mens ſeruatur, l.ſcire oportet,§.aliud,de excuſat.tuto.

Verba miſtim, & confusè poſita, ad ordinem reducuntur,ſingula ſingulis congruè referendo, l.eam quam

ibi ſiue quæſita, ſiue non, C. de fideicommiſſ.

Facta ſunt potiora verbis, l. de pupillo, §. meminiſſe, de no. ope. nuncia.

Vbi facto opus eſt, verba non ſufficiunt, l. Iulianus, §. offerri, de actio empt. l. peculium, 1. in fi. prin. de pecul. l. 1. §. tuliſſe, in fi. ad Syllan.

Verba in dubio intelligi debent, rebus ſic ſe habentibus, l. quod Seruius, de condictio. ob cau. l. ſi §. idem quæſijt, de condictio. indebi. l. Paulo Callimacho, §. 1. de legat 3. Bart. in l quoties, §. ſi duo, circa fin. de hæred. inſtituen.

Quoties verba legis diriguntur ad iudicem, tunc ex illo edicto oritur ſemper officium iudicis. glo. ordin. in l. ſi ſoror, C de collatio. Bart. in l. vni. de condict. ex lege, ver. 2. principaliter.

Verba iactatoria non inducunt diſpoſitionem, l. fin. de teſtamen.

Verba debent intelligi ſecundum communem vſum loquendi, l librorum, § quod tamen Caſsius, vbi gl. de lega. 3. l. Labeo, de ſupel. lega.

Verba ſimpliciter prolata ad intellectum legum referri debent, l 1. C. de fructi. & lit. expen.

Verba ad intellectum poſsibilem referenda ſunt, l. fi. in prin. C de contrahen & committen. ſtipulat. l. ſtipulatio iſta, paragr hi qui ſunt, de ſtipulat.

Verba in potentiori ſignificato intelligi debent, l. 1. parag qui in perpetuũ, ſi ager vectigal. vel emphi. peta.

Verba poteſtatiua non inducitur neceſsitatem, l. ſæpe, de offic præſid. l. non quicquid, de iud. l. 1. C. quo. & quando iud.

Verba legis imperatiua ad priuatum fauorem prolata, neceſsitatem non infertur, ſed conſilium, l. age cum Geminiano, C. de tranſactio.

Verbum æquiuocum ſumitur in partem digniorem, paragr. ſed ius quidem. Inſtit. de iu. natu gen. & ciui. l. quæritur, de ſtatu homi.

A propria verborum ſignificatione in dubio nõ eſt recedendũ, l non aliter, de leg 1. §. ſi is qui, de exer. act.

Vbi

Vbi verba non conueniunt, non conuenit diſpoſitio, l.4.paragr.toties,de dam.infec. l.quod conſtitutum, de milit.teſtamen.

Verba ſunt ſtrictè,& propriè intelligenda, l.1. paragr. ſi is qui nauem,de exercito.actio l.3.paragr.hęc verba.vbi Bar.de negoc.geſt.

Verba naturaliter intelligi debent,non ciuiliter,l.fidei commiſſum,de conditio.& demonſtratio.l.fin C.de his qui ve.ęta.impe l.ex ea parte,paragr.in inſulam, de ſtipulatio.

Verba ſimpliciter prolata, intelliguntur de actu ſimplici,non de qualificato, l. filiusfamilias, paragra. ſed enim meminiſſe,de donatio. Bar.in l.Lucius,parag. quæſitum,de lega 3.

Verba quæ de iure intelligi non poſſunt,de facto intelliguntur,l.mulier,paragr 1.de condi.inſtit.l.ſtipulatio iſta, paragr.hi qui ſunt, de ſtipulat. l.hæredibus, paragr.fi.in fi.ad Trebel.

Verba quæ aliquid præſupponunt,nihil diſponunt reſpectu eius quod præſupponunt, l.ex facto, 1.de hęr. inſtit.l.generaliter,paragr.ſi is qui tutorem,de fideicommiſſa.liberta.

Verba enunciatiua regulariter non diſponũt, l.ex his, C. de milit. teſta.l.Titia, cum teſtamento, in princ. de lega.2.

Verba potius impropriari debent, quàm quòd tertio præiudicium inferatur, c. ſuper eo. vbi Bal. extra de offic.delega.

Verba quæ in propria ſignificatione operari non poſſunt,ad impropriam trahuntur,ne ſuperflua reddantur,l.ſi tam anguſti. vbi Ange.de ſeruitu. l.ſi tibi,vbi Bar.& Doct.ſi cert.peta.

Etiam in materia ſtricta & pœnali, verba eatenus extenduntur, quatenus patitur illorum proprietas, l. cum lege,vbi Areti.de teſta.

Verba prolata ad alium finem quàm expreſſum, non diſponunt, nec aliquid operantur, l.in ambiguo, de reb.dub.

Verba

Verba pręſentis temporis,ad tempus teſtamenti reſtringuntur,l.vxorem,§ teſtamento pueros,de legat.3.

Verba enunciatiua probant inter partes, quando ſunt neceſſaria ad actum in quo proferũtur, l. optimam, C.de contrahen.ſtipulatio Deci.conſi.118.viſo,colum.1.in fi.

Verba ambigua in delictis, debent capi in meliorem, vel mitiorem partem,l.ſi præſes,& l.pe.de pœn.l.hæ enim cauſæ,in princ de ſuſpec.tuto. latè Iaſ. in l.diuortio, ſolu.matrimo col.3.

Verba ſimpliciter prolata intelligũtur de primo actu, l.dotis promiſsio de iu.doti.l.boues,paragr.hoc ſermone,de verb ſignific.

Verbum ambiguum in vna parte alternatiuè poſitum per ſecundum verbum in altera parte poſitum declaratur,l.1.de reb dub.

Verbum aliquid etiam in minimo verificatur, l. ſi ſeruum,§.prætor ait,vbi Bar.de acquir.hęred.in verſic. nota,quòd dictio.

Tantum valet vnum verbum efficax, quantum mille, l ſi aliquid,vbi Bal.C.de donatio.

Verba magis declarant animum, quàm facta,l.recuſari,de acquir.hæred l.re coniuncti,de lega.3.

Ex verbis expreſſa colligitur voluntas, ex factis tacita, l.2.& 3.vbi glo.1.& Doct.de pact.

Verba in omni actu ſiue diſpoſitione ita ſunt interpretanda,ne ſibi inuicem contradicere videantur,c.inter dilectos,§.cæterum,de fide inſtrum. Bar.in l.fi.§. idem quæ ſit,de condict.indeb.verſic.circa prędicta.

Verba directa facilius obliquantur,quàm econtrà.glo. ſingul.in l.verbis,de vulga. facit tex.in l.Scæuola,ad Trebel.iunc l.cohæredi,§ cum filię,de vulga Ratio, quia facilior eſt deſcenſus,quàm aſcenſus.

Verborum tranſpoſitio diſpoſitionem non vitiat, l. quidam teſt de pecul.lega.

Non opus eſt verbis, ex quibus nullus ſequitur effectus,l.vni.in fi.vbi glo.fi.C.de dediti.liber.tollen.

Verba quantuncunq; generalia, non extendũtur ad in

cogitata,l.cum Aquiliana,de tranſact. c.ne quis.vbi glo.22 q.2.

Verba generalia reſtringi debent, vt omnis abſurditas euitetur,l.ſcire oportet, paragr.aliud, de excuſ.tuto. latè Iaſ.in l.Marcellus, in 4.nota. ad Trebel. bonus tex.in l 1.ne quid in lo.ſac.

Vbi agitur de fauore publicæ vtilitatis,verba generalia non reſtringuntur ad habilitatem, l.ſi quis in graui, paragr.vtrum.vbi Bar.ad Syllan.

Verba generalia reſtringuntur ex veriſimili mente diſponentis,l.Lucius,2.paragr.Lucius,2.de leg.2. l.creditor,paragr.Lucius manda.

Verba generalia acceſſoriè appoſita,ad ſuum principale reſtringuntur,l.prædijs,in prin.de leg.3.

Verba taxatiua caſus ſimiles non excludunt. gloſ.ordi. in l.ob æs,C.de præd.mino.

Verba taxatiua non excludunt caſus ab expreſsis tacitè reſultantes,l.precibus, ibi in primum caſum tantum,C de impuber.

Verba præſentis temporis ad futura non porriguntur, l.ſi ſtipulatus fuerim, paragra.1. de ſtipulatio. Doct. communiter, in auth.ex cauſa,in fi. C.de lib.præter.

Verba intelligi debent eo reſpectu,quo prolata ſunt,l. debitor,§ fi.ad Trebel.l ſi pater,§ qui duos,& ibi nota.Bal.in adoptio.Deci.conſi.283.circa princ.

Verba futuri temporis,quandoque ad præteritum referuntur,l.verbnm oportebit,& l verbum erit, de verborum ſignifi.

Vltimo verbo ſtandum, l. Stichus, imò Pamphilus, de manumiſ.teſta.glo.in c.prædicator,26.q.1.

Vnum & idem verbum, diuerſis reſpectibus diuerſam recipit interpretationem,l.2. vbi gloſ.in verbo,manumitti,de offic.proconſul.

Vnum & idem verbum reſpiciens plura determinabilia, omnia æqualiter determinat, l. tam hoc iure, de vulg & pupil.

Quando vnum & idem verbum refertur ad duo, expreſsè vel implicitè debet fieri pariformis ad vtrūq; relatio

relatio.tex.ſimul. ſecundum Bar.in l.ſi.C.de ſenten. & interlocu.

Vnum & idem verbum ad diuerſa relatum, non vniformiter, ſed ſecundum propriam cuiuſque naturam intelligi debet.glo.ordi. in l Gallus, paragr.quidam rectè,in verbo non exprimat,de lib.& poſthu.

Verbum ſemel poſitum, & iterum ſubauditum, diuerſos habet ſenſus,auth.ceſſante. & ibi gl.1. C.de legi. hære.l.nec vllam,paragr.omnibus.de petit.hęredit.

Quando idem verbum a lege ſæpius exprimitur, non cenſetur permitti extenſio ad aliud, quàm nominatum.glo.ſing.in clem 1.in verbo, diœceſanis.Extra, de iure patro quam extollit.Iaſ.in l.ſi conſtante.col. 14.verſic.4.limata.ſolu.matrimo.

In his quę ſunt iuris verba,alias denotantia fictionem vel improprietatem,veritatem ſignificant.Bart.in l. ſi is qui pro emptore,in 3.q. ver.item quæritur,circa prædicta,de vſucapio.

Res magis quàm verba intuendæ ſunt, l.promittendo, in prin.de iure doti.

Senſus magis quàm verba ſpectandus eſt, l. ſed Celſus, parag.1 vbi gl.in verbo,ſequendũ,de cõtrahẽ emp.

Plerunq; dum proprietas verborum attenditur,ſenſus veritatis amittitur,c.propterea,extra de verb.ſignifi.

Non mutat ſubſtantiam rerum non neceſſaria verborum multiplicatio,l.pediculis, paragr.Labeo,de auro & argen.lega.

Verba in dubio, ſalua ratione recti ſermonis intelligi debent,l.Plautius,de auro & argen.lega.

Verba quæ multifariam ſecundum proprietatem intelligi poſſunt, in quolibet ſenſu accipi debent, l. cum lege,de teſta.

Verba enunciatiua geminata, idem operantur, quod diſpoſitiua. Bar in l.cum ſcimus, C.de agric.& cenſi.lib 11.l.1.C.de plus peti.

Verba in dubio, ad boni viri arbitrium reducuntur. Bar.in l.cum filius,parag.pater per illũ tex.de leg.2.

Verba in contractibus ad mediocritatem reducuntur,

l.ſi quis venditor,de ædil.edic.Deci.conſi.430.quod ſupra,col.1.in fi volu.4.

Verba debent intelligi,prout melius adaptari poſſunt, Paul.Caſtren.conſil.374.viſis,circa fi volu.1.

Verba contrahentium recipiunt limitationem a diſpoſitione legis,l.quæro, §.inter locatorem, loca. l.quidam cum filium,de ſtipulatio.Alex.conſi.133.ſuper quæſitis,col.1.volu.5.

Verba ab idiotis & vulgaribus prolata, debent intelligi ſecundum communem vulgi conſuetudinem, l. cum autem,C de dona.ante nup Roma.conſi.4.

Quotieſcunque vnum & idem verbum reperitur enunciatiuè & diſpoſitiuè prolatum, ad iudicandam eius proprietatem attenditur prolatio diſpoſitiua, l. 2. C. de impuber. iunc. l.1. de ſuis, & legiti. Roman. conſil. 4.

Verba debent intelligi rebus ſic ſtantibus. glo. in verbo,poteſt,in l.quod ſeruus,de condictio.ob cauſam.

Verba materialiter,& groſſo modo prolata, non vitiãt actum. Iaſ. plenè in l.ſi quis mihi bona, §.ſed quid ſi mandatum,in 2.not.de acquir hæred.

Verba deſeruiunt intentioni,c ſecundo requiris.extra, de appellatio.

Verba in dubio potius modaliter,quàm conditionaliter intelliguntur,l.quæro,§.inter.locatore,loca. Bar.in l.cum mota,circa prin.C de tranſact.

Verba quæ poſſunt dupliciter intelligi, debent in humaniorem partem interpretari, l.fina.vbi Bald.C.de commu.ſer manumiſ.

Auguſtinus. Verba ideo inſtituta ſunt, non vt per ea ſe inuicem homines fallant, ſed vt eis quiſque in alterius notitiam cogitationes ſuas proferat, cap. is autem, 22.q.2.

VERITAS, FALSITAS, OPINIO.

Veritas eſt certæ rei notitia, habita maximè per viſum,glo.in Authẽ.de inſtru.cautel.in princ.

Veritas

Veritas hinc inde ſæpius agitata magis eluceſcit c.grauc.36 q.9
Diſputando veritas inuenitur l.numerum.§ fin.demune.& hono.
Veritatis fides verborum adminicula non deſiderat. l.1.C.ſi mi. ab hære ſe abſti.
Veritas rerum geſtarum erroribus non vitiatur.l illicitas parag.veritas de off.præſid.
Nautæ veritas imaginibus obumbrari non debet.l. filio.quem pater de lib.& poſthu.
Vbi veritas locum habere poteſt, ceſſat fictio l.nec ei. parag.1.de adoptio.
Non mutat ſubſtantiam veritatis, non neceſſaria verborum multiplicando l.pediculis.para labeo.de au.& argen.leg.
De futuris contingentibus non eſt determinata veritas,ſi putator ad.l qui l.ventre.de acqui hære.
Curſus temporis non mutat ſubſtantiam veritati.l. ſicut falci C l.cor.de fal.
Propter noſtrum affirmare vel negare,rei veritas non mutatur l.aſſumptio.ad municipal.
Eius quod multipliciter exponitur,veritatis ignorat l.ī ambiguo vbi Bar.in reb dub.Cal.in l.ſcire l.de l. idem Bal.& Iaſ.in l.nec quicquam.§. vbi decretum. in prin.de off.& procon & lega.
Falſitas nihil aliud eſt quam in mutatio veritatis. auc. de inſtru cautel.& fin.in prin.
Non videtur omnino falſum,quod iuuatur primordio veritatis l.cum filius.hæres de leg.2.
Paria ſunt falſum expimere vel ſupprimere veritatem, c ſuper litteris extra de reſcrip.l.in prin de fal.
Plus ualet quod in veritate , quam quod in opinione conſiſtit.§.ſi quis rem ſuam,inſti.de lega.
In his quæ ſolo animo non dependent , magis attenditur ueritas quam opinio.l.fi.in fi.de cri. expil.hære.l. 2.§.ſi pupillo de vſucapio.pro empto. Bar. in l. is qui putat.de aqui.hære.
Vehemens opinio conſona veritati,poſtea apparentl.

habetur pro veritate.gloſ. ſingularis. in l.ſi quis extraneus.§.fi.de acqui.hæredi. Ancha. notabiliter in conſil.ſtupendo.349. viſo diligenter Iaſ. in l. certũ ſi cer peta.
Quod falſum eſt,nihil eſt l.eleganter.§. qui rebrobos. de pig.actio.glo.in l.2.in verbo , non habent. C.de hęreti.
Mendax precator penitus carere debet impetratis.Vel Mendacium necat priuilegium l.penul C.ſi contra ius vel vti.pub.c.ſedes in fi.extra de reſcrip.
Minimum altercando veritas amittitur.
Per plures veritas melius inuenitur.c.per hoc.§. verũ. vbi.gemi.de hęreti. in 6.
Finis ſcientiæ ſpeculatiuæ eſt veritas, pacticæ vero opus.Ariſto.2.metaphy.eſt ſupra.
Figmentum veritati non præiudicat l. ſi ancillam. C. de contrahen.emptio.
Veritas ſuper omnia amanda eſt l.cum ita legatum.de conditio.& demonſtra.
Quando veritas,& fictio ad idem concurrunt, veritas præfertur l.filio pater.de lib.& poſthu.
Qui verum tacet,falſum cõmittit.l.prę sbiteri citrà.C. de epi.& cle.
In ſpirituali magis attenditur veritas quàm fictio. no. archiad.in c.j.per illum tex.de uot.lib.6.
Qui veritatem ſequitur deum ſequitur.c.quiſquis. 11. q.3.
Melius eſt pro veritate ſupplicium pati,quàm pro adulatione beneficium conſequi.c.nemo petitorum.11 q 3.
Potius tolerandum eſt omne ſcandalum, quam quòd veritas relinquatur c.qui ſcandalizauerit.de reg.iur. in antiqui.
Qui veritatem liberè non pronunciat,proditor eſt veritatis.c.nolite timere.11.q 3.
Qui metu alicuius poteſtatis veritatem occultat,iram Dei ſuper ſe prouocat.c.quiſquis.11.q.3.
Quatuor modis veritas opprimitur,timore, cupiditate,

te odio & amore c.quatuor.11.q.3.

Accepto nummorum, præuaricatio veritas eſt. c. qui rectè iudicat 11.q 3.

Veritas cum non defenſatur, opprimitur. c. error.83. diſt.

Præſumptio legis dicitur eſſe veritas.tex eſt no.in l. fi. § fi.& ibi gl in fi.de proba quem tex.refert Iaſ. ſe di dicisſe à quodam magno aduocato. Papienſi in l.1. C.de mili.teſta.

Ad examinandã veritatem, omnis iure prodita debet admitti probatio.l.nec commiſſa.C de lib cau.

Veritas vulnera patitur.ſed non mortem.

Inter amicos ſanctius eſt præferre veritatem. A.Gellius

Amicus Plato,amicus Soc.ſed magis amica veritas.

Solum tempus parens eſt veritatis.

Voluntas, mens, intentio, propoſitum.

VOlũtas ſenſibus dominatur, & in actibus huma nis primum obtiuet locum l.in conditionib' vbi docto in prin de conditio.& demon.

Sublata de medio volũtate, omnis actus eſt indifferẽs l.fœdisſimam vbi Bal.C de adulte.

Voluntas hominis eſt ambulatoria vſq; ad ſupremum vitæ exitum l.4.de adi.lega.

Voluntas morte finitur l.4. loca. l. cũm hic ſtatus.§. fi.de dona.inter ui.& vxo.l.ſi gratioſe.de reſcrip. in 6.

Morrendo quis velle videtur l.vxorem.§. ſcæuola. de lega.3.

Paria ſunt aliquod per me fieri,vel per alium volunta rie l.filio familias.C.de iu.delibe

Ea quæ voluntariè gerimus,non extenditur ultra,quã gerantur l.cũm te.C.ne uxo pro mari.gl.ſi in l.ſolũ de off.procu.Cæſa.

Quæ voluntate noſtra non procedunt actiuę, nec in pręiudicium noſtrum,pasſiuè a lege interpretantur l.ſi miniſterium vbi Bal.C.de lib.cauſa.

Quod à ſolus vnius voluntate dependet,quaſi impoſſibile reputatur l.apud iulianum.§.conſtat de lega. j.
Vltima voluntas non poteſt ſtare in ſuſpenſo.l.ſi communia prædio.
Poſterior voluntas attendi debet. l. ſi autem. de aqua plu.arcen.l.clari.C.de fideicom.
Plenior voluntas ſeruãda eſt l.ſi l.ſi ita ſcriptum de hære.inſti.
Voluntas coacta,voluntas eſt & operatur effectũ voluntatis l.ſi mulier.§.ſi metu. quod met. cauſa l. qui ita.in prin.de trebel.
Voluntas hominis habetur pro lege § diſponat in auc. de nup.
Nihil magis hominibus debetur,quam libertas ſupremæ voluntatis l.j in fin.c.de ſac.ſan.eccle.
Variç ſunt hominum voluntates.l.quia poterat.ad trebelia.
Quicquid fit occaſio alicuius inuoluntarij,in voluntarium dicitur.l.qui leuandæ ad l.j.hod.de iac.
Exactu nullo legitur quandoq; voluntas l.ſi de re. co. l.legatum.§.pater or:us.de adimen.lega.
Voluntariæ neceſsitati minime ſuccurritur l.ſi fideiuſſor §.qui neceſſariam.qui ſatiſda cog.
Nemo velle videtur quod non poteſt l. lucius §.imperatores.ad municipa.l.ſi tibi § vnius.de optio. lega. c.cum a nobis de ſenten.excom
Velle ſuum cuiq; eſt,nec voto viuitur vno c. quia diuerſitatem in prin.vbi gloſ.de conceſsio.præben.
Quot capita, tot ſententiæ. c. ſicut in ſacramentis.de conſecr.diſtin.4 gloſ.j in c.ſuper literis.extra de reſcrip.
Non dicitur nolle,qui velle non poteſt.l.4. de acquir. hære.l.pater.in prin.de conditio.& demon.
Paria ſunt voluntatem verbis,vel facto declarare.l. recuſari vbi glo.de acqui.hære.l. de quibus. de legi. l. paulus rem rat habe.
Qui vult vnum, cenſetur velle omne aliud, ſine quo illud eſſe non poteſt. Vel, Qui vult con-

ſequens.

ſequens,videtur velle omne neceſſarium antecedés l.illud. de acq. hæred. ad rem mobilem.& l.ad legatum de procurato.l.denique.paragr.interdum.de pecul.lega. Fallit vbi antecedens tacitè induci non poteſt.l.hæreditas ad ſtatim de hęre.inſti.

Bona voluntas pro facto reputatur.l.ſi quis in teſtamẽto.& l.vter.in fi.de conditio.inſtitu.

In maleficijs voluntas ſpectatur , non exitus. l. diues. ad l.cor.de ſica.

In maleficijs ſi factum excedat voluntatem,attenditur factum non voluntas. l. ſi ſeruus ſeruum. paragra. ſi quis inſulam ad leg.aquil. l.qui ſaccum .de furt.

Eadem ſeueritate volũtatem ſceleris,qua effectum puniri,iura conſtituunt.l quiſquis.in princ.ad leg iul. maieſta.l.is,qui cum telo.ad leg.cor.de ſica.l. ſi quis non dica.C. dę epiſc.& cle.

Voluntas & propoſitum diſtinguunt maleficia.l.qui in iuriæ.& l.verum eſt.de fur.

Quicquid agunt homines, intentio iudicat omnes l.j. vbi glo.& doct.C.ad leg.corne. de ſica.

Effectus contingens præter intentionem agentis, non conſideratur l.qui foueas.& l.ſi putator.ad leg.aqui. l.3.in fi.de condit.& demonſtr.

Ea quæ ſunt voluntatis,a perſona non ſeparatur.l.4.locat.c.ſi gratioſè.de reſcript.in 6.Ange.in l. illà inſtitutio. de hære.inſtituen.

Quæ ab initio ſunt voluntatis , ex poſt facto ſunt neceſſitatis l.ſicut.C.de actio.& obligat.

Propoſitum in mente retentum nihil operatur l. ſi repetendi.de condit.ob cau.l. cum in plures.parag. locator loca.ſed non probat.

Ei qui ſuę mentis non eſt , culpa imputari non poteſt. l ſed & ſi § j.ad leg.aquil.

Vbi mens eſt certa,de verbis non curatur.l.3.C. de lib. præte. l.non aliter.de lega 3.

Mens eſt potentior verbis l.labeo.in fi.de ſuppel. lega.

Nullum maius eſt mentis noſtræ teſtimonium , quàm qualitas inſpecta verborum.Bal.in c.j.extra de teſti.

Idem

Idem operatur oppoſitum in oppoſito, quod propoſitum in propoſito l.ſi. paragr.fi.de lega 3.l qui quartã.de leg 1. l ſi vt proponis.ij.C.de nup.l.ſi ex toto. in prin.de lega.1.

Sapientis eſt in melius mutare propoſitum.l nonnunquam vbi gl.de colla bono.inſti.de lega.in princ. & ibi Ange Aret.

Voluntas intelligitur cum effectu. l. ſi conſtiterit. vbi glo.fin.regundo.

Voluntas poſt mortem non renaſcitur l j. in fi. C. de ſacr.ſan.eccle.docto. in l.centurio. de vulga.

Malus euentus bonæ, intentioni minime imputatur. C.de occidendo.23.quęſt.5.c illa 15.q 1.

Qualitas actus, agentis intentionem demonſtrat.l nõ codicillum c.de teſtam.

Qualis eſt actus, talis præſumitur animus.l.ſi non conuitij C.de iniur.

Actus ſequens, precedentem intentionem declarat §. pauonum.inſti. de re.diuiſio.

In omnibus ab animo dependentibus, magis attenditur intentio, quàm factum.l etiã.§.1.vbi Bal.&Alex. in 4.not ſolu matrimo l.1 paragr diuus de ſica.

Vbicunque aliquid poteſt fieri duplici intentione, probatur intentio per ſacramentum Bal.in l. atque natura.paragr.cum me abſente de neg.geſt. quia in cõſiſtentibus animo, ſtatur aſſertioni alicuius cum iuramento gl.in paragr aliq. inſti de actio.

Propter nimiam verborum ſubtilitatem latitudo volũtatis impediri nõ dēt.l.vni.in fi.C vt actio ab hęred.

Voluntaria conditio non extẽditur, ſed formaliter eſt adimplenda.l. meuius.& l qui hære. de cond.& demon.Bar.& Doct.in l.gallus paragr.& quid ſi tantũ. de lib.& poſthu.

Verbum volo,eſt fons & radix omnium actuum,& diſpoſitionum Alex.conſil. 190. plura narrata. vol. 6. doct.in l.j in princ.C.de ſum trinita.

Verbum volo eſt ab omni neceſsitate abſtractum, & regulis iuris non ſubmiſſum.. ante litem : de pecul.

Verbum volo, denotat adeò liberum, arbitrium, quod quis poteſt præferre iniquum æquo l. fideicommiſſa. §. quanquam de lega. 3.

Verbum volo, in principe habet vim legis, & rationis. § ſed quod princ. inſti. de iur. natu.

Neceſsitas non habet meritum, ſed uoluntas. Bal. in l. ex placito. col. 3. C de re. permu.

In pręiudicium tertij, uoluntas mutari non poteſt. l. quæſitum, de ſer. exportan.

Ex ſola uoluntate, tacita vel expreſſa, concurrente potentia, inducitur actus. c. cum ſuper de off. de lega. Iaſ in l. barbarius. circa princ verſic. item potes. de off. præto.

Qui non vult quando poteſt, conſequens eſt, vt cùm velit non poſsit. l. multum intereſt. C ſi quis alt. uel ſibi l. quod ſponſę. C. de dona. ante nupti.

Inanis eſt uoluntas, niſi adſit potentia. l nolle adire. & ibi not. Alex. in princ de acqui hære. l. pater ſeuerinam. in prin. de condi. & demon.

Voluntas alicuius talis eſſe pręſumitur, qualis eſſe debet. Bal. in l. j. in v col. C de ſacro. eccl.

Actibus in cunctis dominatur ſola voluntas.

VLTIMVM EXTREMVM.

Vltimum terribilium mors. l. vltimum. de pœnis.

Vltima derogant primis l. pacta nouiſsima. de pac. l. ſi mihi parag in lega. j.

Vltima uoluntas eſt ambulatoria, & reuocabilis l. 4. de adimen. lege.

Vltima opinio iu dubio cenſetur approbata. l. qui filiū §. ſabinus vbi. glo. ordi. ad trebel.

Vltimum verbum præualet l. ſtichus imo pamphilus de manu. teſta.

Vltima mora nocet. l. illud de pericu. & commo. rei vendi.

Vltimo

Vltimo ſubſtituens cæteros oneraſſe non intelligitur l. vel ſingulis de vulga.

Vltimus dies termini, totus debitori conceditur. §. omnis. inſt. de verbo. obligatio.

Vltimus ſoluens ſolutum repetit. l. cùm duo. vbi Bart. de condictio.

Vltimo loco dicta magis inhærent memoriæ. Speculati. de ſput. § hoſt. hoc autem in fi.

Acceſſit vobis (ornatiſſimi iuuenes) hic ſecundus liber præter intẽtionem quidem, cùm) vt initio teſtati ſumus) nil præſe ferat ingenij, labori uerò per modicum At vero non negligenda vtilitas inde proditura eſt, ſi cui vobis vſui eſſe poſſint præſcripta axima ta, ex noſtro præcepto didiceritis. Nempe eorum maior pars, non ex verbis, ſed ex mẽte legum deprompta, inuenietur. Proinde veſtrum erit ſtudium, ſingulo quoque die ſex, aut decem menti, intellectuique affigere: nec tamen ſola memoria contenti eſſe, ſed leges ipſas diligenter excutere, vt quonam pacto a doctoribus inductæ fuerunt ſubtiliter perpendatis. Quod ſi ex diurno ſtudio vnius tantum legis mẽtem aſſecuti fueritis, non omnino vobis ea dies perierit. Quippe nullam artem numero, vel quantitate metimur, ſed modo omnique diſciplinæ apprehenſio, non laboris quidem, ſed ingenij officium deſiderat. Quamobrem ille ſciat omnes ſe leges facile tractaturum, quia tantum bene pertractare didicerit.

DE RATIONE STVDENDI LIBER III.

MIrabitur fortaſſe quiſpiam, quorſum liber hic extra propoſitam materiam inſeratur: quaſi nihil commune habeant Muſæ cum legibus. Verùm non alienum ab inſtituto noſtro fore comperiet, ſi aliquam difficilium legum interpretationem, me verſibus explicaſſe cognouit, vt in hac quoque parte multorum deſiderijs ſatisfacerem, & honeſti ocij ac recreationis exemplum darem. Nempè cum ſuperioribus libris, nõnunquàm a ſeueris legum ſtudijs, ad leniora exercitia animi gratia diuerticulum fieri conceſſerimus, nullum ſuauius, aut delectabilius bonarum literarum amatori ocium eſſe perpendimus, quàm Muſarum dulce commercium. Nec opponat aliquis oratorum libros potiùs eligendos, ex quibus fluẽtem illam, velut ex lacteo quodam fonte, eloquentiam haurire, atque imbibere, quandoquidem hoc ipſum nõ extra iuriſconſultorum limina quærendum eſt. Neque aliundem id petendum videtur, quo noſtri in penetralibus maximè abundamus. Quid, quæſo, prudẽtum reſponſis purius, terſius, aut elegantius? quid maturius, aut diuinius? Sed de his ſatis ſupra tractatum eſt. Aut vix poteſt (inquis) eloquentia cum breuitate eſſe coniuncta. Et quid C. Cæſaris ſtilo vehementius? quid Brutorũ Laconiſmo eloquentiùs? Quinimò hoc ipſum magnopere ſuadet, ac delectat, ꝙ ab omni tędio remotum eſt. Proinde nihil omnino auditorũ animis magis inſidere,

dere, nihilq́; ad inſtillãdam auribus diſciplinã vtilius, præſentiuſve eſſe putamus, quàm elegantem breuitatẽ. Poſtquam igitur & leges ipſæ eloquentiã redolent, & oratorũ loco Caios, Celſos, Marcellos, Pomponios, Paulos, Vlpianoſq́; noſtros habere poſſumus, quorum lucubrationibus, & monumentis continuam operam demus, non abſurdum fuerit ad amœniſsimos Theſpiadum colles quandoque diuertere, & lympidiſsimis Caballini fontis laticibus ſitientia labia proluere: quod quidem a nonnullis maioribus noſtris factitatum, atque obſeruatum fuiſſe legimus. Nam & Sabinum, Paulum, Vlpianum, ac pleroſq; iuriſconſultorum, Homero, Vergilioq́; poetarum coripheis, familiares admodũ fuiſſe conſtat. Herennium quoq; Modeſtinum, nõ modo poetarum luſibus magnoperè oblectatum, verùm & eleganter ipſum verſibus ſcripſiſſe, argumento ſunt epitomę illę in ſingulos Vergilij libros conſcriptę, quibus nihil ſanè venuſtius, aut elegantius dari poteſt. Sed & Caium iuriſconſultum, Muſarum minime expertem fuiſſe didicimus. Namq; inter cętera quærenti: An fructus pendentes, vnà cum ipſo fundo, actione vnica vendicare liceret, monoſticho dubium abſoluit.

Fructus pendentes fundi pars eſſe videntur.

Quòd ſi carmen edere non ſtatuiſſet, breuius vtiq; reſpondiſſet: fructus pendẽtes fundi partem eſſe. Cinum prætereà Piſtorienſem, legum interpretem celeberrimum, a quo Bartolum plerunque ſolidas, ac perfectas theoricas hauſiſſe videmus, amatorios verſus, ſed tamen caſtos, tum materna, tum Latina lingua belliſsimè luſiſſe nemini obſcurum eſt. Sed quid fuſius maiorum exempla exoptamus? Num ſingulare nobis hodie argumentum præbet, vir ille nunquam ſatis laudatus Andreas Alciatus, qui & Solonem Apollini, & Muſas legibus ita conciliare facilè nouit, vt vel ipſum Modeſtinum in vtroque genere præcellere non immerito videatur? Quamobrem diſum fuit & hoc loco iuuenes admonere, ne (ſi quando per ocium Muſis vacare libeat) obſcęnis, aut famoſis carminibus ingenium

ſtilum-

ſtilumque fatigent, ſed noſtro magis exemplo excitati, aliquod honeſtum, & laudabile, poema meditentur; quale eſſet, vel Veteris aut Noui Teſtamẽti ſententias, præceptaque, & hiſtorias perſtringere, vel prudentum, aut Cæſarum reſponſa verſibus explicare. Quod & a nobis aliquando factum, obſeruatumque fuiſſe, poſtremus hic liber facilè indicabit.

DOMITIVS VLPIA. IN TITV. DE iuriſdict. omn. iudic. libro Digeſtorum ſecundo.

Imperium aut merum, aut miſtum eſt. Merum Imperium eſt, habere gladij poteſtatem ad animaduertendum in facinoroſos homines: quod etiam poteſtas appellatur. Miſtum Imperium eſt, cui etiam iuriſdictio ineſt, quod in danda bonorum poſſeſsione conſiſtit. Iuriſdictio eſt etiam in iudicis dandi licentia.

Bart. in hac l. imperiũ, & communiter Doct.

DIVISIO ET DIFFINITIO Imperij.

Sunt geminæ imperij ſpecies, miſtumque merumque:
Dicitur eſſe merum imperium, quod nobile ſemper
Officium, vtilitasque exercet publica: miſto
Nobileque officium, priuataque commoda ſubſunt.

GRADVS ET EFFECTVS MERI Imperij Maximus.

Maximus Imperij gradus eſt, generale potentum
Cogere concilium, a & generales condere leges, b
Indulgere reis c ſignatos cudere nummos. d
Hunc ſuperilluſtres ſoli dicuntur habere.

MAIOR ET MAGNVS.

Maiores tenet ille gradus, cui vindice pœna e
Aut naturalem, aut ciuilem f tollere vitam,
Corporeumq; g reo licitum eſt abſcindere membrum,

a 17. diſt. per totum. b l. 1. de con ſti princ. & l. non ambigitur, de legi. c l. 2. & fi. C. de gener. abolit. d l. 2. C. de fal. mone. edita. l. imperium. f l illicitas, §. qui vniuerſas, de offic preſi. g Auth. de collat. § ad hoc prohibemus.

Nec

Nec non perpetuis damnatum aſcribere remis:
Aut ciuem exilio quem deportare *a* perenni,
Carceris æterni vel condemnare *b* latebris.
Hanc præſes nullus *c* potis eſt imponere pœnam.

PARVVS GRADVS.

Exercet *d* paruum imperium quicunque relegat,
Bannitumque *e* iubet patria decedere terra:
Compulit vt victum Ciceronem Clodius olim.
Huius item imperij eſt (quamquam exploranda per *f* illam.
Crimina ſunt potius) tortura *g* infligere pœnam,
Afficere *h* aut grauiter corpus cuiuſque nocentis
Fuſte, velut multo duris, vel cædere flagris.
Imperij nequeunt *i* ſpecies, legarier iſtæ.

MINOR GRADVS.

Imperium minus eſt, modico pro crimine corpus
Caſtigare parum, *k* atque leues cognoſcere noxas. *l*
Iure magiſtratus cunctis hic competit actus
Iudicibus, *m* ſpeciem nec parua coërtio per ſe
Efficit, vt Doctor poſt gloſſam ſenſit Arena.

MINIMVS GRADVS.

Imperij minimi eſſe leues *n* imponere mulctas
Proditur, hoſque gradus legari *o* poſſe fatendum eſt
Iure magiſtratus, quoniam conſtare probantur.

Maxi-

a l. aut dãnum, paragra. præfecto plane vrbis, de pœn. & l. inter pœnas, de interdic. & relega.

b Bart. in l. 2. de publi. iudi.

c l. 2. paragra. cõſtat, de pœn.

d l. nulli, iũcta gl. C. de ſenten. & interlocu.

e l. inter pœnas, parag. decuriones, de interd.

f l. 1. de quæſtion.

g Auth. de teſti. paragra. ſi vero ignoti.

h l. ſi quid erit, de offi. proconſul.

i l. 1. paragr mandatum, de offi. eius, iunct. l. ſolet, de offic. proconſul.

k l. magiſtratibus, de iuriſdictione omnium iudicum.

l l. lenia, de accuſatio.

m Authen. de aeſenſo. ciuit. paragr. audient.

n l. eos, C. de modo mulctæ l. 1. C. de ſportu.

o l. 1. in princ de offi. eius, cui manda.

MAXIMVS GRADVS MISTI Imperij.

Imperij totidem miſti, iam ſæpe receptum eſt,
Eſſe gradus, quorum ſupremus Principe ſolo
Dignatur: veluti *a* veniam concedere fictæ
Ætatis, natumque patri in ſua iura roganti
Annuere, *b* & labem geniture auferre pudendæ,
Legitimosque ſuo reſcripto *c* reddere partus.

MAIOR GRADVS.

Maior item gradus eſt de ſe cognoſcere poſſe,
Seu *d* cùm præfecto a ſummo ſententia dicta,
Eiuſdem imperio rurſum excutienda refertur.
Namque ab eo nulli licet appellare, *e* ſed altum,
Porrectis iterum precibus, *f* tentare tribunal.
Hunc Princeps ſoli Præfecto indulſit honorem.

MAGNVS GRADVS.

Tertius imperij miſti gradus adnumeratur,
Quem magnum dicunt, plenæ cum cauſa requirit
Cognitionis opus, vel ſi qua coërctio rerum,
Perſonave cadit priuata ad commoda tantum,
Vt cum aliquem Præſes, ſeu Prætor in integra iura
Reſtituit, *g* vel decreti virtute ſecundi,
Quem poſſeſſorem ſtatuit ſpoliatve tenentem,
Ipſa re expellent, *i* legari haud talia poſſunt *k*
Iure magiſtratus, quia non dicuntur haberi.
Sanè illo caſu *l* gradus hic mandabilis eſt, cum
Reſtitui

a l.2.C.de his qui veni.ætat.impe.
b l.2. de adoptio.
c Authent. quib. mod. natural. efficiun. sui. para. illud.
d Authent. quæ ſupplicatio. C.de preci.impe. offer.l.1.& 2.C.quando libel. princ. dat. l.1.C.de offic.præfect. præt.orien.
e l. uni. de offi.præfec. præto.
f l.uni. C. de ſent.præfec.prætor. Bar. in d.l. imperium, col.3.
g l.ea quæ. ad munic.

h l iubere, de iuriſdict.omnium iud. & l.ſi quis miſſus, iunct gloſ.ne vis fia. ei.& l.ſi finita,paragr. Iulianus,de dam.infect.
i l. qui reſtituere,de rei vendi.
k l.cum hi,paragr.ſed nec mandare,de tranſactio.
l l.fin.C.ubi & apud quem.

Reſtitui poſcunt ſe in priſtina iura minores.
Nam fauor hic *a* iuuenum teneris conceditur annis.
Conſilio ac fragili, quoniam ſubiecta *b* putatur
Multorum inſidijs, varijsque hæc fraudibus ætas.

PARVVS GRADVS.

Conſequitur paruus quarto gradus ordine miſti
Imperij quoties *c* adhiberi plena iubetur
Cauſæ cognitio, ſed quæque coerctio *d* ceſſat.
Vt quando rerum poſſeſsio *e* traditur vlli
Ius tribuens, vel cum iudex pronunciat eſſe
Quem poſſeſſorem *f* ſtatuendum iure ſecundi
Decreti, vel cum celebrandis actibus vltrò
Se auctorem præſtat decrétumque *g* inſerit illis.
Mandari hæc pariter nequeunt, *h* quia non tribuuntur
Iure magiſtratus. verum hæc ſententia fallit.
In dando tutore, *i* fauor namque exigit iſtud
Pupillaris, vt hic fiat mandabilis actus.

MINOR GRADVS.

In quinto ſunt cuncta gradu, quæ iudicis alto
Tractari officio, ſed ſummatim, ac leuiore
Cognitione ſolent, mandari *k* & talia poſſunt.

MINIMVS GRADVS.

Denique ſunt minimi imperij, quæcunque ſoluto
Officio, & cauſæ ſine cognitione, *l* locisque
Explicat in cunctis priuata ad commoda iudex.
Vt cum ſe auctorem domino concedit, amœna
Liber-

a l.1.de minor.
b l.minoribus la 1.C. de in integ. reſti.mili.et l.fi.C.ſi aduer.uend.
c l.nec quicquam, §.1. de offic. pro conſul.& l. omnia, de reg.iur.
d l. 4. § 1. de dam. infect.
e l.3.§ penult. de bono. poſſeſſ.
f d l. iubere, de iuriſdict. omniũ iudic. & d. l.4 .paragr. duas de dã. infect.
g l. 1. & l. minorũ, C. de præd. minor. & l.2. de offic.eius cui manda.
h d l.nec quicquam, paragr. 1.& d.l.2.de offic.eius.
i l Lucius Titius curator, paragr.cum teſt. de adminiſtra tuto.
k l.cognitio, paragr.fin.de offic.eius cui manda Bart.in d.l.imperium, col.fi.
l l.2 C.de magi.mul.uni. C.de offi.iudi. Alexan. paragr.nulla, in Authent. de defenſo.ciuit.

Libertate *a* ſuum ſeruum donare volenti,
Seu quoties *b* genitor natum ditione paterna
Liberat, aut fictam *c* prolem ſibi quærit adoptans.
Hæc ius dicenti ſpecies quoque competit omni
Iure magiſtratus, ideò *d* mandabilis extat
Quod verò miſtum ſupra non poſſe relatum eſt
Mandari *e* imperium, fallit *f* cum iudicis vrgens
Cauſa ſubeſt animo, vel iuſta abſentia poſcit.
Præterea fallit *g* ſupremo in Principe, ſolus.
Qui imperij mandare poteſt cuiuſque vigorem,
Cum ſit ſupra omnes, atque omni lege ſolutus. *h*

MAXIMVS IVRISDICTIONIS GRADVS.

Nunc iuriſdictio præſcripto ex ordine ſimplex
Pertractanda ſubit, totidem dicuntur & illi
Eſſe gradus, quorum cenſetur maximus, in quo
Res præiudicij ſummi verſantur, vt omnes
Cauſæ, quæ ſtatum *i* ac perſonæ conditionem
Reſpiciunt veluti *k* ſi quiſquam ſe neget eſſe
Seruum, aut libertum, ingenui, ac naturalis honorem
Vendicet, & quanquam officium ſeruile requirit.
Maximus hic gradus, & priuata ad commoda tendit.
Non niſi iudicibus ſummis *l* permittitur eius
Cognitio, & nulli penitus mandabilis extat.

MAIOR GRADVS.

Maior item gradus eſt, quoties ſententia lata.
Aeris defectu cruciatum corporis *m* affert.
Nam luit *n* in corpus quiſquis non poſsidet æra.
Hac ratione igitur mandari *o* poſſe negatur.

MAGNVS

a l. uni. de offic.conſ.
b Paragra. ſed emancipatio. Inſti. quibus modis ius par. po. & l.magiſtratum. de adoptio.
c d. l.2. de adoptio.
d Glo.2.in fi. in l.2.de offic.eius.
e l.ſolet. & l. nec quicquam, paragra.1. de offic.procōſul. l. 2. C. de peda. iudic.
f l.aliquando, de offic. proconſul. & l. 1. in princ.de offic.eius.

g l.vni.in fin.C.qui pro ſua iuriſdict.
h l. Princeps, de legi.l.digna vox, C.eodem titu.
i l libertas, de regulis iuris.
k l.liberis, §.fi.de lib.cau.l.vis eius, C.de proba § præiudiciales. inſtit.actio.
l l placet, la 1. C. de peda iudi.l.iamdudum, C.ubi cau. ſta. agis. l.ſi pater, C.ne de ſta.defuncto.
m l.quicunque, C.ne de ſer.fugi.l.ſi quis iniuriam, de in ius vocan.
n l.fin de in ius vocan.
o d l.placet, C.de peda iudi.

MAGNVS GRADVS.

Tertius inde gradus tractatur, quando valoris
Auri tercentum ſolidorum *a* eſt cauſa, vel vltra.
Iudicibus tantum ſpecies maioribus iſta
Competit, *b* atque alij non eſt mandabilis vſque,
Ni gemino in caſu, vel quando abſentia *c* primi
Iudicis expoſcit, vel cum grauis occupat illum
Cauſarum numerus, *d* ne omnes cognoſcere poſsit.
Quod nulli imperio *e* conceſſum iure videmus,
Cauſarum vt cumulus facere id mandabile poſsit.

PARVVS GRADVS.

Hinc iuriſdictio parua eſt, quæ vertitur intra
Tercentum ſolidos, *f* & plenam cognitionem
Exigit: hæc *g* paſsim cunctis mandabilis extat.

MINOR ET MINIMVS.

Inde minor, minimusque, gradus ſimul ambo ſequuntur
Conditione pares, quibus omnis cauſa *h* remiſſa
Ponderis exigui, ſolidos quæ excedere centum
Neſciat. his gradibus ſi pleni congruus ordo
Iudicij, ſi cuncta fori præcepta darentur,
Longe plura forent litis impendia, *i* cauſæ
Quam valor euictæ, & damni plus inde rediret.
His igitur cauſis *k* iudex procedere debet
Summatim, & tales *l* legandi eſt ampla facultas.

a Authent. de defenſo. ciuit. paragra. & iudicare.
b Bartol. in dic. l. imperiū, colum. finā.
c l. prima. in princip. de offi. eius, l. aliquando, de offic. procōnſ.
d Authen. vt defunc. ſeu. funera, eo. paragr. illud.
e l. tertia. C. de pedā. iud.
f dic. paragra. & iudicare, in Authenti. de defenſo. ciuit.
g Bar. in d. l. imperiū, in fine.

h Authent. niſi breues, C. de ſenten. ex breui. recitan. paragr. audient. in Authent. de defenſo. ciuit.
i Authent. de iudici. paragr. ne autem, l. mediterraneæ, C. de anno. & tribu. libro 10.
k Authent. de manda. princ. paragr. ſi tibi quoque.
l l. ſi ia. C. de pedā. iudic.

GRA-

GRADVS DIGNITATVM.

Eſt quoq; bis geminus vario ſplendore nitentum
Ordo virum, ſuper illuſtris *a* primum eminet, omneis
Tranſcenditq; gradus, tali fulſere decore
Romani quondam Reges, tum Conſul *b* vterq;
Nec non ſemeſtri cum Dictatore *c* Senatus *d*
Nunc fulgent Papa & Cæſar, Regesq; ſupremi,
Vnde *e* magiſtratus cuncti fluxere per orbem.

ILLVSTRES.

Mox gradus illuſtris *f* ſequitur, cui maxima nutu
Principis excelſi legitur collata poteſtas.
Hunc meruere *g* gradum maior Præfectus & vrbi,
Quæſtores, *h* rerum Comites, Equitumq; magiſtri.
At poſtquam imperium Cęſar ſibi vindicat omne,
Ceſſarunt Dictatores, *i* Equitumq; magiſtri.
In quorum ſubiere locum Prætoria habentes
Prǽfecti, *k* quorum fuerat tam lata poteſtas,
Vt leges poſſent inducere principis inſtar,
Vt nec ab illorum ſede appellare liceret.

SPECTABILES.

Tertius inde gradus ſpectabilis *l* eſſe probatur,
Quo fulgent vigilum præfectus, Prætor & urbis,
Proconſulq; *m* timet, cuius Prouincia faſces.

Super illuſtres.

a Auct. vt ab illuſt. & q ſupra cauſa digni.
b Auct. de conſul. in prin. l. eor. § i. iunglo. C. de vſu.
c l. vni. de off. prefect. preto.
d l. ius ſenatorum. C. de dig lib. 12.
e c. vni. in princ. qi di ca. du. com. uel March. i uſib. feud.
f d. auct. vt ab illuſt. l. quoties. C. de dig. lib. xij.
l. fi. vt digno. ord. ſer. eo. lib.
g Anc. de appel. & intra quæ tempo. §. illo. l. præcipimus. C. de appel. l. fi. & pen. C. de aſſeſſo.
h l. fi. in fi. C. vt digniori. ord. ſeruo. lib. xij. l. i. C. de off. magi. mili. il. ij. §. poſt de inde orig. iu.
K l. vni. de off. præfec. præto.
l. 3. in prin. de off. præfec. vigi. auct. de appel. & iur. quæ tēpo. ſimiliq; modo.
m l. i. & fi. de off. proconſul & lega.

CLARISSIMI.

Cunctorum extremus graduum clariſsimus *a* extat.
Hunc omnis retinet Præſes *b* Proconſulis, atque
Legatus *c* Doctorque legens, *d* & quiſque Senator. *e*
Nam ſuperilluſtrem *f* conſtet licet eſſe Senatum.
Ordo Senatorem tantum clariſsimus *g* ornat.
Nonnunquàm & Prætor *h* clariſsimus ipſe vocatur.

EGREGII.

Nonnulli voluere gradum ſuperaddere quintum,
Vnde magiſtratus quiſque infimus haurit honorem,
Egregiusque *i* poteſt dici, defenſor vt vrbis
Subiectæ, imperioque carentis, municipiumve.
Quatuor *k* Imperium primi, miſtumque merumque
Exercere gradus poſſunt, verum vltimus omni
Imperio *l* vacat, & iuriſdictionis honore
Contentus ſolo, priuata *m* negocia curat.

SEXTVS APHRICANVS LIB. XII.
Digeſtorum, de condict. indebiti.

FRater a fratre, cum in eiuſdem patris poteſtate eſſent, pecuniam mutuatus, poſt mortem patris ei ſoluit. Quæſitum eſt, an repetere poſsit? Reſpondi vtique quidem pro ea parte qua ipſe patri hæres extitiſſe repetiturum, pro ea vero qua frater hæres extiterit, ita repetiturum ſi non minus ex peculio ſuo ad fratrem perueniſſet, Naturalem enim obligationem, quæ fuiſſet hoc ipſo, ſublatam videri, quod peculij partem frater ſit conſecutus.

Tractabant gemini diuerſa peculia fratres
Diuiſim, eiuſdem patris in ditione manentes.
A fratre alter egens viginti mutua ſumpſit.

Hine

a l.fina.paragra.vlti. quoque, C. ad l. inde ni publi.
b Paragr. fin.in proœ. Digeſt.
c l.fina.ubi ſupra.
d l.diui. in fi.princ. de iure patro.
e l.fœminæ, de ſenato.
f l.iuſſenatorũ, C. de dign.li.12.
g l.ſi ſenator,eod.tit. & 2.paragra.fina.C. de his, qui ueni.ætæ.
h l.1.C.ſi aduerſ.credit.
i Glo.in authent.ut ab illuſtri. in uerbo, poſt. Bar.in l.1. in principio,de offic. eius.
k l.illicitas,parag.qui uniuerſa,de offi.præſid.Bar.in l.1.in prin.de offi.eius.
l d l.imperium,in fine ubi Bart.
m Authen.de defenſo.ciuit paragr.audient.& paragr.indicare.

Hinc naturalis contracta eſt actio tantum.
Mox quæſita patri(ciuilem nanq; poteſtas
Patria non recipit)defuncto exinde parente,
Partitiſq; bonis inter ſe æqualiter eius.
Altera germano quę mutua ſumpſerat æra.
Vltro perſoluit,credens ſe iure teneri
Quætitur,an ſummam condicere poſſit eandem,
Et certè dubium non eſt condicere poſſe,
Pro qua parte ſuo fuit hæres ipſe parenti.
Nam quoties nummos credenti debitor hæres
Efficitur(fieri *a* quoniam ſibi creditor ipſi
Nemo poteſt)ſubito confunditur actio nata.
Filius ergo patri ſuccedens,iura paterna
Pro ſemiſſe capit, ſummamq; a fratre receptam
Pro parte extinguit,ſolum pars altera reſtat
Debita germano,verum hanc condicere frater
Sic poterit,ſi non minus illi in parte peculi
Ceſſerit.eſt ſiquidem talis natura *b* peculi,
Vt ſua quæq; ferat lucra,atq; incommoda ſecum,
Omniaq; ex illo perſolui debita poſſint.
Fratri igitur numos qui credidit,æqua peculi
Si pars obuenit,ſublata eſt actio tota
Proinde liquet numos condici poſſe ſolutos.

a l.uranius in prin. de fideiuſ. l.debitori.C.de pac.

b Gloſ.in l. i.§.i.ſi pars hęred.peta.

SEXTVS APHRICANVS LIB. XXVIII. Digeſtorum,de lib. & poſthu.

SI filius inſtitutus ſit omiſſo poſthumo,filioq;ſubſtitutus nepos ex eo ſit,ſi interim moriatur filius,poſthumo non nato nepotem tam patri quam auo ſuum hęredem futurum. Quod ſi nemo filio ſubſtitutus, & ſolus ipſe inſtitutus ſit,tunc (quia eo tempore quo is moritur certum incipit eſſe neminem ex eo teſtamento hæredem fore) ipſe filius inteſtato patri hęres exiſſet , ſicut euenire ſolet, cùm ſub ea conditione quæ in ipſius poteſtate erit, filius hęres inſtitutus,priuſquàm ei pareret, moriatur.

Inſtituit natum genitor,natoq; nepotem

Subſtituit,grauidamq; ignarus coniugis aluum
Prçterijt:pendente vtero fata vltima obiuit.
Filius, inde vxor miſerum proiecit abortum.
Quippe nepos patris ſuus hæres fiet,auoque,
Si verò natum ſolum ſcripſiſſet, & illi
Defecto nullum teſtator ſubſtituiſſet,
Tunc (quoniam hæredem,moritur cùm filius,illo
Ex teſtamento nullum fore noſcitur) idem
Patri inteſtato ſuus hæres efficietur;
Non aliter,quàm ſi ſub conditione vocatus
(Quæ nequeat quouis momento implerier) ante
Implementum eius vitales deſerat auras:
Clarius vt docuit præceptor Papinianus.
Doctores hac lege notant,ratione nepotis
Suffecti natum iura amiſiſſe ſuorum.
Quod temere eſt dictum. nam caſu filius iſto
Non potuit ſuus eſſe patri,quia poſthumus in ſpe
Rumpendi elogium ſuberat,fratremque vetabat
Ex teſtamento interea ſuccedere patri,
Papinianus vti prolata lege notauit.

SERBIDIVS SCÆVOLA LIBER xxviij. Digeſtorum, in formulam Galli,tit.de lib.& poſthu.

GAllus Aquilius ſic poſſe inſtitui poſthumos nepotes induxit. Si filius meus uiuo me morietur, tunc ſi quis mihi ex eo nepos, ſiue quæ neptis poſt mortem meam decem menſibus proximis, quibus filius meus morietur, natus, natali ve erit, hæredes ſunto.

¶ Poſthumus ante nepos biſſenæ iure tabellæ,
Inſtitui nullus poterat niſi prima paterno
Quem ſedes ungebat auo, & qui tempore ſcripti
Elogii natus,tenuiſſet iura ſuorum.
Gallus at inſignis Romanæ ſtirpis amator,
Antiquæ nimium legis mollire rigorem

Non veritus)dum ſæpe foret rumpenda voluntas
Vltima teſtantis nato poſt fata nepote,
Elogijs quamuis non eſſet tempore primus)
Induxit pariter non natos poſſe nepotes
Inſtitui,formamq; dedit teſtantibus iſtam.
Si meus intereat viuo me filius.eſto
Tu quicunque mihi mea poſt naſcetur ab illo
Fata nepos neptis ve, intra bis quinque propinquos
A filij interitu menſes, ſucceſſor & hæres.

APPENDIX.

Doctores hic ſumma capit diſcordia noſtros.
Quæ fuerit legis ratio, qua poſthumus hæres
Inſtitui nullus poſſet,niſi qui ſuus eſſet.
Et ſanè illorum mihi crebrior eſſe videtur
Aſſenſu *a*: quoniam perſona incerta putatur
Poſthumus:incertis igitur nil poſſe relinqui
Perſonis cautum fuerat *b*: ſententia verum
Tantorum licet iſta patrum ſit forma probari.
Quippe mihi nunquam potuit, nec tuta videri.
Incertas etenim perſonas dicimus *c*, ullo
Quę nequeunt ſigno monſtrari, aut nomine certo
Vt qui primus erit Conſul,qui primus in hoſtem,
Irruet, aut primus Capitolia celſa tenebit,
Talibus haud olim poterant legata relinqui,
Sed nec iure nouo poſſunt *d* cum prorſus in illis
Incerto teſtans animo verſetur:at omnis
Poſthumus ad certum ſignum reſtringitur, vt qui
Et Seia *e* natus fuerit,vel coniuge tali.
Quippe nec incertæ libertas competit vlli
Perſonæ *f*, quoniam manifeſto nomine ſeruos
Dimitti placuit:tamen illam poſthumus iſto.
Seruus iure capit *g* certo, quia nomine, claro
Diſtinguiq; poteſt ſigno *h*. concludimus ergo
Poſthumum ab incertis perſonis eſſe remotum,
Veram autem legis rationem credimus eſſe,
Pro nihilo,quoniam non natos priſcus habebat.

a Paul. Rapha. Im. Alex. Socilaſ. & moderniores.
b paragra. inſt. de leg.
c parag. incerta inſti. de lega.
d l. id qđ arguendo a ſpeciali. C. epi. & cler.
e l. ij. para. non minat. de iniuſt. teſt.
f parag. libertas. inſt. de leg.
g l. Cum inter. C. de fideic. libert.
h d l. 3. pagra. nominatim. de iniuſt. teſta.

Conclu.

Ille rigor, miſeris vt nec legare liceret.
Nec libertates concedere: proinde (receptis
Ne paſſim vallanda modis, ſuprema voluntas
Ponderis immenſi confecta negotia claudens.
Non nati hæredis dubio penderet ab ortu,
Cùm teſtamenti caput, atq; columna ſit hęres)
Hęredes ſolum natos *c* lex poſſe vocari.
Permiſit, valida vt baſi conſiſteret actus,
Nam non ente *d* ſuper ſumptu ædificamus inani,
Et fundamento poſitum ſine corruit omne.
Conſonat his belle, domini, quot ſeruus & olim.
Non nati inſtitui poterat *e*, quia legis in illo
Ceſſabat ratio, dominum quæ ſola vetabat.
Et ſi opponatur: ſuus ergo poſthumus iſta,
Debuit haud olim pariter ratione vocari.
In promptu cauſa eſt. ſi quidem ſuus eſſe parentis
Poſthumus (in lucem veniens) quicunq; ſolebat,
Præteritum ſeſe inueniens, rupiſſet iniquè
Elogium patris, vel aui nil tale merentis.
Nam legi potuiſſet auus genitor ve rigorem
Obijcere iniuſtum ſi quos non ſcribere poſſunt.
Hęredes, neq; pręteritos impunè liceret
Elogijs habuiſſe ſuis: ſuus ergo vocari
Poſthumus hac ſolus potuit ratione, quò illo
Præterito iniuſte, & ſine culpa ſcripta periſſent
Teſtamenta patrum, reliquos ea cauſa nepotes
Inferiore gradu extantes, nondumq; ſubortos
Non ita ſuadebat ſcripti debere parentum
Elogij, nec enim rumpendi iura tenebant.
Sic igitur docti conſtat iam formula Galli.

a §. poſthu. inſt. de leg. b §. ante hære inſt. de l. c infrà ea l. §. illa caſus. d l. egi tecũ & ibi Pau. de Caſtr. de exce. rei. iu. e l eius ſeruum de hære. inſti.

QVIDAM RECTE.

Quidam etiam rectè inſtitui voluere nepotes,
Si de morte nihil fili quis dixerit, illos
Simpliciter tantum inſtituens, taliſq; voluntas
In caſu valeat, qui ex verbis concipiatur

IDEM CREDENDVM.

Credendum eſt pariter Gallum (dum exempla nepotis
Tradidit) & pronepotem etiam complectier eius
Conſilio voluiſſe: igitur ſic dicere phas eſt.
Si viuente nepos me prædecedat, ab illo
Tunc quicunque mihi pronepos, & cętera. ſed tu
Obſerua id quoties iam filius ipſe priori
Pulſus ſede foret, ſublatus & ante nepotem.
Quod ſi fortè nepos deſit, ſolusq; ſuperſit
Filius, & pronepos naſci ſperatur ab ipſo
Defuncto, his poterit proauus diſponere verbis.
Si meus intereat viuo me filius, eſtò
Tunc mihi qui pronepos, & cætera: filius, eſto
Atque nepos viuum, poterit teſtator utriſque
Concipere extinctis viuo ſe, talibus vtens.
Si poſt me ambo mei naturæ debita ſoluant
Filius atque nepos, tunc qui naſcetur ab illo
Succedat pronepos. tamen hoc intellige, quando
Decedit prius ipſe nepos, quàm filius, ut non
Succedente illo rumpatur ſcripta voluntas.

ET QVID SI TANTVM.

Quid ſi teſtator, mortis duntaxat in vnum
Caſum conciperet, patrias dehinc natus habenas
Quouiſcunque modo exiret, ſedemq; priorem
Perderet? aut quid ſi ignis, aquæ interdicta ſubiret?
Quid ſi fortè nepos, ex quo ſperatur in auras
Venturus pronepos patria ditione ſolutus,
Demiſſusve forte? nempe hi, & reliqui ſimul omnes
Caſus teſtantis, per quos poſt funera naſci
Poſthumus ipſe poteſt ſuus hæres, atque priorem
Collimare gradum, ad legem ſpectare negantur
Velleam, inſpecto verborum cortice: verum
Illos admitti legis ſententia dictat,
Non ſolum in caſum mortis teſtator, vt ipſum

Conciperet

Concipere elogium posſit, ſed prorſus in omnes

SI EIVS QVI FILIVM.

Si pater inſtituit natum, ex illoq; nepotem.
Nondum vtero egreſſum: prægnãs ſit ab oſtibus inde
Captam nurus, pariatq; illic captiua nepotem.
Ambobus genitore, & auo viuentibus hisq;
Defunctis Romana nepos ad limina ſaluus
Perueniat: nunquid ſpecies ad iura vetuſta
Galli hæc reſpiciat? Velleæ ad dogmata legis?
Hac vt lege noua, vel Galli vre vetuſto
E'ogium non poſſit aui ſic rumpere ſcriptus?
Hoc etiam dubium ſimili ratione moueri
In pronepote poteſt, ſi iam teſtator, adempto
Hunc proauus nato inſtituat, proneposq; penates
Ad patrios redeat iam teſtatore ſepulto.
Sed teſtamentum neutro cùm rumpere caſu
Is rediens posſit, quid ſcire hoc expedit, vtro
Rumpere iure magis nequeat, cum prodeat idem
Effectus? quod ſi quiſquam velit inſuper huius
Caſus ſcire modum, interpres latè explicat, huncq;
Ad Gallum ſpectare magis concludit, ab hoſte
Nanq; nepos rediens, tuuc primum natus habetur,
Euaſit cum hoſtile iugum, quo tempore iam mors
Pallida auum, patremq; atro demiſerat Orcho.
Fictè igitur natum antiqui ſibi formula Galli
Vendicat, & poſtliminij pro iure tuetur.

ILLE CASVS.

Ille mihi haud facilis caſus quiane eſſe uidetur.
Si teſtator habet natum, ex illoq; nepotem
Conceptum inſtituat, viuiſq; parentibus ille
Prodeat vtriſq; in lucem, mox ipſe nepotis
Excedat vita genitor, quo iure voluntas
Conſiſtet, nanq; ad Gallum non pertinet: ille
Solos quando quidem natos poſt fata parentum.

Teſtan-

Teſtantum admitti voluit. nec prouidet iſto
Velleæ in caſu legis pars vlla. priori
Nam capite hi ſolum inſtitui, ac ſuccedere poſſunt,
Qui naſcendo ſui hæredes loca prima capeſſunt.
Poſteriori autem ſuccedens, non prohibetur
Rumpere defunctis tabulas, niſi tempore earum
Qui iam natus erat, demum Vellea priori
Permittit lex inſtitui quicunque ſuorum
Acciperent naſcendo gradum, ſed poſteriori
Permittit nullum inſtitui, tantum vetat illos
Rumpere, iam nati veniunt qui in iura ſuorum,
Ne minus idcirco valeat ſuprema voluntas,
Quod primis illi ſubeunt loca prima remotis.
Verùm præmiſſo in caſu procedere debet,
Vt rectè vtiliterque a teſtatore vocatus
Poſthumus ille nepos ſit, qui ſuccedere nullo
Iure prius poterat: ſi quidem nec tempore facti
Natus erat teſtamenti, nec iura ſuorum
Naſcendo obtinuit, cùm alius præcederet illum.
Saluius at legem huc Velleam induxit, vtrunque
Commiſcendo caput ne teſtamenta perirent.

QVÆREMVS.

Quæremus pariter Salui iam mente recepta.
Si naſcatur adhuc viuo genitore vocatus
A teſtante nepos, auus hinc emancipet illum,
An admittatur tanquam ſpontaneus hæres?
Vel ſuus? & magis eſt ſponte vt ſuccedere poſsit.
Nam viuentis aui ſemel a ditione ſolutos,
Haud illi potuit fieri ſuus amplius hæres.

ÆMILIVS PAPINIANVS PRÆFEctus Prætorio, lib. xxviij. Digeſtorum, titu. de vulgari, & pupillari.

SI filius qui patri, ac poſtea fratri ex ſecundis tabulis hæres extiterit, hæreditatem patris recuſet, fra-

ternam aũtem retinere malit, audiri debet. Iuſtius enim Prætorem facturus exiſtimo, ſi fratri ſeparationem bonorum patris conceſſerit. Etenim ius dicentis propoſitum eſt, liberos oneribus hæreditarijs non ſponte ſuſceptis liberare, non inuitos ab hæreditate remouere, præſertim quòd remotis tabulis ſecundi, legitimam haberet fratris hæreditatem. Itaque legata duntaxat ex ſecundis tabulis præſtari debent, habita ratione facultatum in Falcidia, non patris (vt alias ſolet) ſed impuberis.

¶Filius & patri, & puero fratri extitit hæres.
Patri equidem inuitus biſſenæ iure tabellæ,
Sponte tamen fratri, qui iura paterna libenter
Nouerat, & geminos adeundo iunxerat aſſes.
Filius ergo ſagax, patris bona miſta volebat
Fraternis reſecare bonis, ne forte nocerent.
Quæritur, an poſsit? communis regula *a* ſane
Obſtat iuncta ſemel, quoniam diuerſa facultas
Hæredis facto, corpus ſolidatur in vnum,
Vt non inde queat diuerſo iure teneri.

a l. ſed ſi plures, paragr. filio, de uulga. & pup.

Hoc tamen in caſu Prætorem iuſtius hercle
Cenſeo facturum voto ſi fratris honeſto
Annuat, vt damnoſa patris bona liquere poſsit;
Et fratris retinere ſui: nanque vna voluntas
Prætoris fuit, hæredes abſoluere natos
Suſcepto non ſponte iugo, non protinus illos
Inuitos remouere bonis, quæ amittere nolunt.
Fratri id præſertim non debet iure negari,
Quando quidem & tabulis idem fraterna ſecundis
Semotis bona perciperet, fratris velut hæres
Legitimus. caſu hoc igitur legata ſecundis
Ex tabulis, hæres ſolum præſtare tenetur
Falcidiam imponens, habita ratione bonorum,
Non patris (vt fieri ſolet *b*) aſt impuberis eius.

b l. in ratione, paragr. quod vulgo, ad l. Falcid.

ÆMI-

AEMILIVS PAPINIANVS, tit. de vulga. & pupill.

Centurio filio, ſi intra vigeſimum quintum annum ætatis ſuæ ſine liberis vita deceſſerit, directo ſubſtituit: intra quatuordecimum annum etiam propria bona filij ſubſtitutus iure communi capiet. Poſt eam verò ætatem ex priuilegio militum patris dũtaxat, cum fructibus inuentis in hęreditate.

¶Centurio natum inſtituit, rectis ſimul illi
Subſtituit Titium verbis ſub conditione
Idem ſi natus vita decederet intra
Bis denum, & quintum ſine deſcendentibus annum.
Hoc caſu impubes migret ſi filius eius,
Omnia communi Titius bona iure capeſſat.
Si vero natus pubes deceſſerit, idem
Fortunas tantum ſpeciali iure paternas
Militię capiet, cum fructibus inde repertis.
Cæſareum tamen his reſponſum obſtare videtur.

In l. preci bus. C. de impub.

IVLIVS PAVLVS Lib. xxx. Digeſtorum, de legat. 3.

Re coniuncti videtur, non etiam verbis, cum duobus ſeparatim eadem res legatur: item verbis nõ etiam re. Titio & Seio fundum æquis partibus do, lego, quoniam ſemper partes habent legatarij. Præfertur igitur omnino cæteris qui, & re, verbis coniunctus ſit, conſtat non eſſe potiorem. Si vero verbis quidem coniunctus ſit, re autem non quæſtionis eſt, an coniunctus potior ſit, & magis eſt, nec ipſe præferatur.

Re tantum iuncti, non verbis eſſe videtur
Hi, quibus inſolidum prima teſtator eandem
Rem facie legat diſiunctim, talibus vtens:
Scianum Titio fundum do, lego, & eundem

Caio do, lego: in ſolidum nam cuique videtur
Traditus, at facto concurſu ſcinditur æquis
Partibus inter eos quòd ſi ſermone ſub vno
Res eadem expreſsis legetur partibus, illi
Coniuncti tantum verbis dicuntur, vt iſto
Panditur exemplo. Seianum partibus æquis
Do Titio & Caio fundum. reliquis tamen ille
Præfertur, qui re & verbis coniunctus habetur:
Vnica nam ratio ſuccumbit *a* pluribus, vno
Fortius *b* ac nodo coniungunt vincula plura:
Quòd ſi re tantum fuerit coniunctus, eundem
Verbi coniuncto haud potiorem conſtat haberi.
An verò verbis coniunctus debeat illi
Præferri, dubium eſt: ſed tandem verius eſſe
Credimus, vt nec ei verbalis prædo minetur.
Namque pares *c* cauſæ pariter conducere debent.

a l. qui filium, paragra. Sabinus, iunct. glo. ad Trebellia. l. ſcripto, in fine. vnde lib.
b Paragr. ſed hodie. inſtitut. de adoptio. Auth. itaque. C cõmunia, de ſucceſ.
c l. ſi reliquero, de legat. tertio.

ÆMILIVS PAPINIANVS LIBER XXXV. Digeſtorum, de conditio. & demonſtratio.

Mulieri & Titio vſusfructus (ſi non nupſerit mulier) relictus eſt. Si mulier nupſerit, quandiu Titius viuet, & in eodem ſtatu erit, partem tantum vſusfructus habebit. Tantum enim beneficio legis ex legato conceſſum eſſe mulieri intelligendum eſt, quantum haberet ſi conditioni paruiſſet. Ne ſi citius (qui conditione defectus eſt) legatum repudiet, ea res mulieri proderit.

Fundi vſumfructum ſub conditione reliquit
Teſtator Titio, ac Titiæ ſi haud nuberet illa:
At mulier nupſit, defuncti lege ſoluta.
Quæritur, an ſolidum legatum poſsit habere;
(Papinianus ait) Titiæ pars vnica tantum
Competit, haud aliter, quàm ſi teſtantis inanem
Seruaſſet legem: verum pars altera (donec
Spirabit Titius, ſtatuve fruetur eodem)

Tantiſper penes hæredem ſuſpenſa manebit.
Tantum etenim Titia ex legato(iure benigno)
Conſequitur, quantum ſi non nupſiſſet haberet,
Nempe maritales tedas ſi caſta recuſans
Defuncti legem ſeruaſſet, portio fructus
Ad titium facto concurſu pertinuiſſet:
Non igitur debet plus quàm commune valere
Ius ſpeciale quidem, nec plus afferre fauoris,
Quin partem interea Titius, ſi ſponte vacantem
Spreuerit, haud Titiæ id quicquam prodeſſe valebit:
Quando quidem nequeat(quod non ſibi competit) vllus ſpernere, nec reliquis aliena remittere iura.

IDEM PAPINIANVS DE CONDI. & demon.

PAter Seuerinam Proculam Aelio Philippo cognato nuptijs teſtamento deſignauit. Eidem filiæ prædium(ſi Aelio Philippo nupſiſſet) verbis fideicommiſſi reliquit. quòd ſi non nupſiſſet idem prædium Philippo dari voluit. Nondum viri potens puella diem ſuum obijt. Reſpondi, cum in conditionibus teſtatorum voluntatem potius quàm verba conſiderari oporteat, Aelio Philippo fideicommiſſum ita demum datum videri, ſi ei Procula, defuncti filia, nubere voluiſſet. Quare cum ea(priuſquam viripotens fieret) vita deceſſerit, conditionem extitiſſe non videri.

¶ Hac fundum Proculæ teſtator lege reliquit
Natæ, cognato ſi nuberet illa Philippo.
Non nubente autem, fundum legauit eidem
Cognato. Impubes vitalibus excidit auris
Filia: legatum ſibi vendicat ergo Philippus,
Cum Proculam conſtet, ſibi non nupſiſſe. ſed illi
Deberi haud fundum reſpondit Papinianus,
Atque voluntatem *a* potius, quàm verba ſequendam
Teſtantis. non nupſiſſe autem filia dici
Iure nequit, quæ nec potuit, *b* nec voluit umquam.

a l. ea quæ C. de fideicom. l. cum virum. C. eod.
b l. 1. de ſu. & legiti.

P Idem

IDEM PAPINIANVS DE condi.& demon.

CVM auus filium, ac nepotem ex altero filio hæredes inſtituiſſet, a nepote petit, vt ſi intra annum trigeſimum moreretur, hæreditatem patruo ſuo reſtitueret. Nepos liberis relictis, intra ætatem ſupra ſcriptam vita deceſsit Fideicommiſsi conditionem coniectura pietatis reſpondit defeciſſe, quod minus ſcriptú, quam dictum fuerat inueniretur.

Inſtituit genitor natum, ex natoque nepotem
Defuncto, atque illum patruo bona reddere iuſsit,
Ter denos intra quoties decederet annos.
Euenit caſus, deceſsit tempora pubes
Intra dicta nepos, ex coniuge prole relicta:
Quæritur, an patruo ſit reſtituenda facultas;
Et certe imperfecto verborum cortice, quiſque
Diceret admitti paruum cum nulla legatur
Conditio prolis tali præſcripta relicto.
Verum (conſulta iuris celeberrimus inter
Ingenio, & cunctos excelſus) Papinianus
Oppoſitum tenuit, menti teſtantis inhærens.
Expreſſa veluti ſub conditione nepoteis
Vinxiſſet, quoties ſine prole excederet æuo,
Atque minus *a* ſcriptum fuerit, quam voce rogatum.
Hoc etiam Princeps firmauit *b* Iuſtinianus.

a l. quoties. §. 1. de hære inſt.
b in l. cum acutiſſim. C. de fideicõ.

DOMITIVS VLPIANVS LI. XLI. Digeſ. tit. de acq. poſ.

NIHIL commune habet proprietas cum poſſeſſione, & ideo non denegatur ei interdictum uti poſsidetis, qui cœpit rem vendicare. Non enim detur poſſeſsioni renuntiaſſe qui re mendicauit.

Nil equidem commune ſimul dicuntur habe re.

Pro-

Proprietas *a* rerum,& ſimplex poſſeſſio.namque
Re,cauſa, effectu diſtant, permittitur ergo
Huic qui rem petere incœpit,pendente priori
Iudicio retinendæ etiam interdicta mouere.
Non etenim qui principio rem vendicat,idem
Iure inſiſtendi ſe excludere velle videtur.
Hoc verum,niſi iam cœpto de iure petenti
Iudicio,in cauſa concluſio *b* facta fuiſſet,
Aut cauſæ finem ſententia lata dediſſet.
Hæc etenim gemini vulgata eſt regula iuris.
Quod ſemper cedit *c* poſſeſſio proprietati.
At donec ſpes eſt,quod poſſeſſoria cauſa
Accipiet citius finem,quam quæſtio iuris
Intentata prius, legum non vſque putatur
Ordo *d* ita læſus,vt haud fieri cumulatio poſsit.
Tunc diuerſa etenim cumulari iure vetantur
Iudicia,hæc quoties *e* finis præuentio ceſſat.

TITIVS CAIVS LIB. XLI. DIGEſtorum, tit.de vſucap.& ſeu vſu.

SI is qui pro emptore,per ſe,vel ſeruum, ex cauſa nõ peculari poſsidebat,ante vſucapionem ab hoſtibus captus ſit,videndum eſt an hęredi eius procedat vſucapio.Nam ei interrumpitur vſucapionem. Et ſi reuerſo non prodeſt,quemadmodum hęredi eius proderit? Sed verũ eſt cum in vita ſua deſijſſet poſsidere, ideoq; nec poſtliminiũ ei prodeſt,vt videatur vſucepiſſe, nec hęredi eius legis Corneliæ fictio.Quod ſi ſeruus eius qui in hoſtiũ poteſtate eſt,ex cauſa peculiari emerit,in pendẽti eſſe vſucapionẽ Iulianus ait. Nam ſi dominus reuerſus fuerit,intelligi vſucaptum, ſi ibi deceſſerit,dubitari an per legẽ Corneliã ad ſucceſſores eius ꝑtineat.Marcellus, poſſe plenius fictionem legis Corneliæ accipi. Quẽadmodum.n.poſtliminio reuerſus,plus iuris hẽre põt in ijs,quę ſerui peculiari noĩe egerũt,quã in ijs q̃ ꝑ ſe,vel ꝑ ſeruũ ex cã nõ peculiari poſsidebat, cũ ad hoſtes ꝑuenit,ſic hęredes eius legis Corneliæ fictione.Nã

a l.1.§.huius aute ui poſſidé.
b c.paſt oralis. extra, de cauſ. poſſeſ. & propriet.
c Cap.1.de reſtit. ſpoli. c.cum eccleſia Sutrina. & c. cũ dilectus, de cauſ.poſſeſ. & proprie. l. nulli, C. de iudicijs.
d l. is qui deſtinauit. de rei vendi.l.ſi de ui. de iu. l.exitus, de acq. poſſ. l.ordinarij, C. de rei vendic. l.incerti. C. de interdi.
e l.fundum. & fundi.de exce.

hęreditates in quibuſdã vice perſonę fungi receptũ eſt
ideoq; in ſucceſſoribus locum habere vſucapionem.
¶Si is qui rem per ſe, aut ſeruum non iure peculi
Ex titulo pro emptore tenet, ſi captus ab hoſte.
An vſucapio hæredi procederet eius
Quæſitum eſt. & ſane ipſi interrupta reuerſo eſt,
Nec poſtliminio reparatur. fictio nanque
Legis, facta nequit ſemel interrupta referre.
Quòd ſi non illi valet hæc prodeſſe reuerſo
Fictio, quo pacto Cornelia proderit eius
Hæredi, cum non poſsit plus iuris habere
Succeſſor, quàm re in propria defunctus haberet?
Quod ſi captiui ſeruus rem iure peculi
Emerit, hoc caſu domino bona cuncta reuerſo,
Lex poſtliminij ſeruat quæſita. ſed vtrum
Lex ſucceſſori pariter Cornelia proſit
Saluius in dubio poſuit Marcellus, at iſta
In ſpecie legem Corneli plenius eſſe
Sumendam, hæredi iura vt quæcunque reſeruet.
Namque velut dominus plus iuris habere reuerſus.
In factis valet his, quæ ſerui iure peculi
Interea egerunt, quàm quæ poſſederat ante
Per ſe vel ſeruos eius non iure peculi.
Lex ſucceſſori pariter Cornelia prodeſt.
Vniuerſalis ſiquidem ſucceſsio, multis
Caſibus hæredi conſeruat iura futuro,
Perſonam ac domini defuncti ſuſtinet. ergo
Hæredes etiam capere vſu poſſe fatendum eſt.

IVLIVS PAVLVS IN CATONIS reſponſum, Lib. XLV. Digeſtorum, titu. de ſtipulatio.

CAto libro quintodecimo ſcribit, Pœnam certæ pecuniæ promiſſam, ſi quid aliter factum ſit mortuo promiſſore ſi ex pluribus hæredibus vnus contra (quàm cautum ſit) fecerit, aut ab omnibus hæredibus pœ-

pœnam committi pro parte hęreditaria, aut ab vno pro portione ſua ab omnibus, ſi id factum (de quo cautum eſt) indiuiduum ſit veluti iter fieri, quia quod in partes diuidi non poteſt, ab omnibus quodammodo factum videtur. At ſi de eo cautum ſit, quod diuiſionem recipiat, veluti amplius non agi, tunc eum hæredem, qui aduerſus ea fecerit, pro portione ſua ſolum pęnam committere. Differentię hanc eſſe rationem, quod in priore caſu omnes commiſiſſe videntur (quod nil inſolidum peccari non poterat) illam ſtipulationem per te non fieri neq; per hæredem tuum, quominus mihi ita agere liceat. Sed videamus ne non idem hic ſit, ſed magis idem quod in illa ſtipulatione Titium, hæredemq; eius ratum habiturum. Nam hac ſtipulatione, & ſolus tenebitur, qui non habuerit ratum, & ſolus aget a quo fuerit petitum (idq; & Marcello videtur) quamuis ipſe dominus pro parte ratum habere non poſſit.

¶ Certa fuit quoties promiſſa pecunia, ſi quid
Factum aliter fuerit, mox promiſſore ſepulto
Hæredum contra promiſſum fecerit vnus,
Sic Caro diſtinxit, pœnam vel ab omnibus asſis
Diuiſi pro parte rata, aut duntaxat ab vno
Committi pro parte ſua. nam ſi illud agendum
(De quo inter partes cautum fuit) eſſe probetur
Iure indiuiduum, vt præſtari iter, vnius æquè
Culpa nocet cunctis. etenim feciſſe videntur
Omnes, quod nulla in partes ratione ſecatur.
At ſi diuiduum eſt factum, uelut amplius a ſe
A reliquis nec agi ſuccedentibus, hęres
Is pro parte ſua ſolus debere putatur
Defuncti pacto qui contrauenit agendo,
Inter præmiſſos caſus diſcriminis illa
Profertur ratio, quoniam ſtipulatio per te
Non fieri, hęredem, vt tuum, mihi quominus ire
Sit licitum, merito a cunctis commiſſa videtur,
Quandoquidem inſolidum ſemper peccatur ab vno.
Aſt alio in caſu ſpectandum eſt, num magis illi
Congruat iſta ſequens ſtipulatio, teque tuumq;

Hæredem conuenta ratum promiſſa habiturum.
Hac etenim facti in ſpecie ille tenebitur hæres,
Solus habere ratum qui noluit, is quoq; ſolus
Rectè aget, à quo vno fuerit non iure petitum,
Etſi in parte ratum dominus non poſſit habere:
Nam domini hæredes ſolidum ius ſcinditur inter:
Id quoq; Marcello ſumma ratione probatur.

PAPINIANVS LIBRO XLV. Digeſtorum.

ITa ſtipulatus ſum, Te ſiſti certo loco, ſi non ſiſteris L. aureos dare ſpondes? Si dies in ſtipulatione per errorem, omiſſus fuerit, cùm id ageretur ut certo die ſiſteret, imperfecta erit ſtipulatio, nõ ſecus ac ſi quod põdere, numero, mẽſura ue cõtinetur, ſine adiectione põderis, numeri menſuræ ue ſtipulatus eſſem, uel inſulã ædificari non demõſtrato loco, uel fundũ dari nõ adiecto nomine. Quòd ſi ab initio id agebatur uti quocũq; die ſiſteres, & non ſtitiſſes pecuniã dares, quaſi quælibet ſtipulatio, ſua conditione concepta uires habebit, nec ante committetur ſtipulatio, quam fuerit declaratum reum promittendi ſiſti non poſſe. Sed ita ſtipulatus fuero: Si in Capitolium non aſcenderis, uel Alexandriam non ieris centum dare ſpondes? non ſtatim committetur ſtipulatio, quamuis, Capitolium aſcendere, uel Alexandriam peruenire potueris, ſed cùm certũ eſſe cœperit te Capitolium aſcendere, uel Alexãdriam ire nõ poſſe. Item ſi quis ita ſtipuletur, Si Pamphilum non dederis, centum dare ſpondes? reſpondit Pegaſius nõ antè committi ſtipulationem, quam deſijſſet poſſe Pamphilus dari. Sabinus autem exiſtimabat (ex ſententia contrahentiũ) poſt quàm homo potuiſſet dari, cõfeſtim agendũ, & tandiu ea ſtipulatione non poſſe agi, quandiu per Promiſſorem non ſteterit quominus eum daret, idq; defendebat exemplo, penus legatæ. Hęredẽ etenim ſi dare potuiſſet penũ, nec dediſſet, cõfeſtim in

pecu-

pecuniam legatam teneri ſcripſit, idque vtilitatis cauſa receptũ eſt, ob defuncti voluntatem, & ipſius rei naturam. Itaque poteſt Sabini ſententia recipi, ſi ſtipulatio non à conditione cœperit, veluti ſi Pamphilum nõ dederis dare tantum ſpondes? Sed ſi ita concepta ſit ſtipulatio Pamphilum dare ſpondes, & ſi non dederis, tãtum dare ſpondes quod ſine dubio verum erit, cum id actum probatur, vt ſi homo datus non fuerit, & homo, & pecunia debeatur. Sed & ſi ita cautum ſit, vt ſola pecunia non ſoluto homine debeatur, idem defendendum erit, quoniam voluntas fuiſſe probatur vt homo ſoluatur, aut pecunia petatur.

CARMEN.

Debitor Alpheno ſtipulanti ſiſtere certo
Promiſit ſe Nerua loco, & niſi, ſiſteret, illi
In pœnam dare quina decem prius hoc tamen acto,
Vt certam facienda diem, ſtipulatio haberet.
Miſſa dies errore fuit, ſtipulatio ſanè
(Imperfecta velut) nullum eſt habitura vigorem,
Haud aliter quam ſi ſtipulatio fiat earum
Rerum quę numero, menſura, aut pondere conſtant,
Menſura, numero, vel pondere prætermiſſis.
Siue loco quoties aliquis promittit omiſſo
Aedificare domum, aut tacito dare domine fundum.
Quod ſi principio fuit actum, vt ſiſteret idem
Promiſſor quocunque de, ſtipulatio moxque
Addita pœnalis, non ſecius illa valebit
Ac quæuis alia ſub conditione recepta.
Nec committetur prius hæc ſtipulatio, ſiſti
Quam promiſſorem fuerit non poſſe probatum.
Sic etiam ſi ſit quiſquam ſtipulatus ab vllo,
Si non aſcendet Capitolia, ſiue Corinthum
Non ierit, centum det pœna nomine, talis
Haud committetur ſtipulatio protinus, at tunc
Cum promiſſorem Romanas ſcandere in arces
Conſtiterit non poſſe, vrbem vel adire Corinthum.
Si quis item fuerit ſtipulatus, ſi mihi ſtichum

Non dederis centum dare ſpondes? Pegaſus iſto
Promiſſam caſu pœnam non ante putauit
Committi, quàm poſſe dare deſiſſet eundem.
Diuerſum aſt alia ſenſit ratione Sabinus,
Nempe dari poſtquam ſtichus potuiſſet, agendum
Ocyus, & tantiſper agi non poſſe per ipſum
Dum promiſſorem haud ſteterit, quin traderet illum.
Exemploque penus legatæ id iure tueri
Tentabat. ſi nanque penum dare noluit hæres
Cum potuit, ſubito legata pecunia cœpit
Deberi, at ſumma iſthuc vtilitate receptum eſt
Natura ſuadente, rei extremique fauore
Arbitrij verùm ſententia forte Sabini
Admitti poterit, ſi non ſtipulatio ab ipſa
Conditione forum cupiat, veluti, mihi ſtichum
Ni dederis, tantum dare ſpondes? ſed ſi ita dictum
Extiterit, ſtichum dare ſpondes? & niſi eundem
Tradideris tantum promittis ſoluere? tali
In ſpecie, haud dubie eſt ſententia vera Sabini,
Præſertim ſi inter partes conuenerit, vt ſi
Non datus is fuerit, ceſſans promiſſor vtrunque
Debeat, & ſtichum, & nummos, verum etſi ita cautum
Duntaxat fuerit, ſeruo vt non inde ſoluto
Sola peti poſsit promiſſa pecunia dici
Hic quoque idem petit, quoniam mens iſta fuiſſe
Creditur, vt ſoluatur homo pęna petatur.

LEX FILIVM QVEM HABENTEM, C. famil. hercif. ſuo nitori reſtituta.

IOVIVS ET HERCVLIVS S. CC. AA. Diocliriano.

Filius cui pater fundum in peculium dederat, portionem hæreditatis cohæredibus (cętum vice mutua acceptis) ſub conditione reſtituere iuſſus eſt. In familiæ herciſcundæ iudicio primum hæreditariam fundi patrem, pecuniamq; à cohæredibus præceptā in

quartam

a quartam imputauit, & quod deerit in eodem fundo. ex aliorum portionibus ſupplebit, reliquum hæreditatis omnino reſtituet.

Ex natis genitor fundum donauerat vni.
Vt frueretur eo conceſsi iure peculi.
Hinc teſtamento natos æqualiter omnes
Inſtituit:ſed eum cui ſundi ceſſerat vſum,
Obliti verbis ſub conditione rogauit,
Vt partem propriam germanis redderet, illos
Aſtringens pariter certam perſoluere ſummam.
Conditio euenit. Fratris pars tota grauari
Poſcitur à reliquis: ſumma tamen ante ſoluta,
Ille prius fandum) velut è viuente relictum
Patre ſibi) quartamque ſimul deducere tentat.
Quæritur inter eos qualis diuiſo fiet;
Et ſuper hoc gemini reſponſum Cæſaris extat,
Vt prius ille ſuam fundi deducere partem
Debeat in quartam, & quicquid percepit ab ipſis
Fratribus: & ſi illam non hęc ſimul omnia poſſum
Supplere, in fundo reliquum capiatur eodem,
Quodque vltrà quàrtam fuerit, mox reſtituatur.

a Hic ſtat ſpecialitas huius legis, pretex.in.l. ij. C. ad l. falcid. cum ibi nos.

LEX EAM QVAM C. DE FIDEIcommiſſis, ſuo nitori reſtituta.

VALERI. ET GALLIE. CC. AA. Falconi.

SI Aemiliam teſtator, velut adoptiuam inſtituit. & ea intrà pubertatem decedentem, hæreditatem Titio reſtitui iuſsit. Quanuis ad adoptionis, ac teſtamenti viribus dubitetur, tamen fideicommiſſum valere non abigitur. Nam ſiue vtilis adoptio fuerit, ad inſtitutam, vel hæredes eius, fideicommiſsi onus pertinet, ſiue inutilis, legitimi hęredes teſtatoris reſtituere tenetur. Nec quicquam facit quod adoptionis error inſtitutionem irritam fecit, & non adita eſt teſtamento hęreditate, nihil ex his, quæ in eo ſcripta ſunt debetur. Si quidē in fideicommiſsis ſola voluntatis coniectura,

etiam ab inteſtato ſuccedentes ad reſtitutionem cogit.
¶ Natam, vt adoptiuam, inſtituit teſtator, & illi
(Si impubes vita decederet) eſſe rogauit
Hæredem Titium: ſed cum de viribus eſſet
Elogij dubium, quòd adoptio facta labaret,
Quæſitum fuit, an fideicommiſſa valerent;
Et valida eſſe quidem placuit: ſed valet referre.
Vtilis an fuerit, vel inanis adoptio. fictam
Primo etenim caſu natam, hæresve teneri.
Ipſius: at fuerit ſi talis adoptio nulla
Ad ſucceſſores teſtantis, reſtituendi
Legitimos onus iniunctum ſpectare, nec obſtat
a l ſi nemo teſtamenta suul. Quod teſtatoris ſcriptum vitiauerit error
Elogium, ex illo *a* nihil vt ſit iure petendum.
Defuncti ſi quidem ſemel explorata voluntas
Inditio quocunque ipſa quoquè lege vocatos
Hæredes, facit ad fideicommiſſa teneri.

GORDIA. C. A. PAVLINÆ, titu. de fideicommiſſis.

Ab eo qui neque legatum, neq; fideicommiſſum, neque hæreditatem, vel mortis cauſa donationem accepit nihil per fideicommiſſum relinqui poteſt.
¶ Cui non legata, aut fideicommiſſa relinquis,
Hæredem ve facis, vel nomine donas,
Non potes hinc quicquam fideicommittere. nanque
Fruſtrà imponit onus, qui non præmittit honorem.

ALEXAN. CÆ. AVG. FLORENTINO militi, titu. de iure deliberandi.

Cum debitum paternum te exoluiſſe alleges, proportione hæreditaria, agnouiſſe te hæreditatem defuncti non ambiguitur.
¶ Cum fateare tui te perſoluiſſe parentis
Debita defuncto te ſucceſſione probatur,

Hære-

Hæredemq; rata factum pro patre fuiſſe.

IVSTI. CÆ. ÆEG. TITV. DE libe. præte.

Ex cauſa exhæredationis,uel præteritionis, irritum eſt teſtamentum : cætera uerò firma permanent.

¶ Filius exhæres factus malè ſiue ſcienter
Præteritus, caput elogij duntaxat iniqui
Euacuat,ſoliq; hæredi demit honorem.
Cætera nanq; ſuum conſeruant ſcripta uigorem;

FINIS.

ALIQVOT IVRIS PROBLEMATA.

De tigno precario conceſſo.

AEd ipus impoſito tigno, qui forte precanti
Ceſſerat,ut tignnm redderet admonuit.
Reddere uelle negat qui tignum posſidet, urbem
Deformem ac fieri(ſi repetatur)ait.
Quæritur: an posſit, miſſa ratione decoris
Vrbani, ad tignum tramite iuris agi?

De ſubſtituto exhæredati.

Nato exhæredi genitor legata reliquit:
Et quem ſubſtituit reddere cuncta iubet.
Iſtud poſſe uetant fieri dictamina legum,
Certior ut nam de ratione precor.

De legato & ſtipulatione annis.

Anna promiſit Titius biſquinq; talenta,
Annua legauit Lucius atq; decem.

l. gluma. ad exhibē. l. in rem. §. tignū de rei vendica. l. miles ita. §. ſi miles. de mili. teſt. l. ab exhære dati. de leg. primo. l. qui fundūm. § qui filios. ad l. falc. l. cum quidam. C. de leg. l. & ideo. parag. ſi. alias. l. ſi ſtichum. §. 1. iunc. glo. de ſtipu. l. annua. & l. ſi in ſin.

gulos de annu.l.ſi in ſingulos. & l. cum in annos. de ann.leg.l. ſcire debemus de ſtip.ſi ex toto parag. fi.de leg 1. l. grege. de lega.2.

Vna quidem fertur ſtipulatio, plura relicta.
Quæ ratio hic numerum non ſinit eſſe parem?

De legato gregis uel ſupellectilis.

Annua ſi legas, tot ſunt legata quot anni.
Verbo nanq; vno tempora plura fluunt.
At tibi ſi fuerit grex, uel legata ſupellex,
Vnum legatum dictio ſola facit.
Res tamen & plures clauduntur uoce ſub vna,
Cur tam diuerſum tempora, reſq; gerunt.

l.ſi pater ſa. deb.er.inſt. Inſt. de uulga.paragr. fi. Nam in prædictis legi.alius ſemis dat ſubſtituto, quia cohæres.

De ſeruo quaſi libero inſtituto.

Teſtator ſeruum alterius (quem ferre putabat
Ingenuum) inſtituit, ſubſtituitq; alium.
Tota quidem in geminos ſemiſſes libra ſecatur,
Altera quadrantes ſemis, & in geminos.
Horum unus domino ſerui, alter iure, ſecundo
Competit hæredi. Quis reliquum accipiet?
Verius ipſe puto, totum æquis partibus aſſem,
Inter honoratum diſtribui, ac dominum.

Inſtitut. de de leg.paragra.ſi res aliena l. menius. para. duobus.de leg.2.l. re coniuncti. de lega.3. l & proculo.de leg 2.

De duabus cauſis lucratiuis.

Seianum legant fundum mihi Celſus, eundem
Legauit fundum Ilius atq; mihi.
Ex vno fundi ſpeciem ſi conſequar, illam
Nec precium illius conſequar ex alio.
Si prior eſt unus pretium mihi ſoluerit, alter
Ad fundum cogi qua ratione poteſt?

De coniunctione hominis, & legi.

Cùm teſtatoris uerbis coniunctio facta
Ius accreſcendi fit generare potens.
Virtutem cur non coniunctio legis eandem
Obtinet? Excutiat qui mihi Phœbus erit.

De tutore & curatore.

Addi alios puero tutorem tutor habenti
Non valet: aſt curæ accedere cura poteſt.
Cur tam diuerſum, cum curatoris adultus
Pupillo æquetur ſub ditione manens?

De mortuo & nato apud hoſtes.

Deceſsiſſe ſui cum lex Cornelia iuris
Fingat in hoſtili qui ditione perit,
Cur non ſic naſcatur apud ſi filios hoſtes,
Et redeat natum fingit in vrbe prius?

De Trebellianica ex peculiaribus educenda.

Cum ſucceſſores inter res quæque peculi
Diſtingui ex æquo debeat vt reliquum,
Cum pariter ſinglis è rebus debeat hæres
Omnia reſtituens, ſumere falcidiam,
Cur tamen in rebus tractatis iure peculi,
Eſt illi quartam phas retinere ſuam?

De conditione impoſſibili.

Conditio ſui vel ius, vel natura repugnat,
Actum non vitiat, ſed vitiatur ea.
Verum quæ eſt homini facto impoſsibilis, actum
Inficit hic cauſam Scæuola docte rogo.

De actibus quinque legitimis.

Actus qui fieri nequeant ſub conditione,
Subque die, iuris regula quinque notat.
Quæ ratio a reliquis excepit caſibus illos
(Legitimi cum ſint) te precor edoceas.

l. ventri, in fi. de tut. & curat Inſti. de curat. §. interdum, l. qui neq;, §. 1. iūc glo. in verbo, perti nere, de rebus eo. & l. fin C ſi aduer. rē ind. l Gallus. §. ſi eius. iunc. gl. in uerbo excludatur in ſi. de lib. & poſthu. l. certū, C. famil erciſc l. 2. iun. gl C. ad l. Falci. glo. magna. i l. Marcellus, § res q̄, in fi glo. ad Trebel. l. fi. iū quē. C. fam. erc. l. 1. & l. cō- ditiones, de condi. inſtit. inſt. de her. inſti § ipoſ- ſibilis l. cū hæres, § 1. de ſtatu lib. l. actus leg. mi q̄ reg. iu.

De

De actione furti & doli.

Pro minimis etiam rebus datur actio furti.
Sed non pro minimo competit vlla doli.
Et tamen in furto dolus eſt infamat vtrunque
Iudicium. cur lex tam variè hic ſtatuit?

l. qui ſaccu. de furtis, l. ſi oleum, in fin. de dolo. Inſti. vi bono. rapt. & in princ. in §. quadrupli ꝗ actio. l. ubi autē. paragr. fin. de ſtipulat. l. ſtipulationes non diuiduntur, uer. Celſus, de ſtipul. l. ex eo. de teſti. l. qui teſtamento. parag. mulier, de teſta. funct. ibi gloſſ. in uerbo, non poterit, l. tranſigere, C. de tranſactio.

De raptore & fure.

Raptorem tripli violentum pœna coercet,
Furem at quadrupli, tum licet haud faciat.
Fure igitur cum ſit rapiens vi nequior omni,
Afficitur pœna cur leuiore tamen?

De obligatione dandi & faciendi.

Si mihi promittat Stichum ſe Nerua daturum,
Hunc etiam inuitus lege iubente dabit.
Item ſi librum promittat ſcribere, ſolum
Ad pretium cogi iure cauente poteſt.
Nam feciſſe mea quantum hoc interfuit, ære
Penſabit, cauſam quis mihi diſcutiet?

De teſtimonio mulieris.

Quamuis teſtari in cunctis, quoque teſtis haberi
Actibus humanis fœmina iure queat,
Siue inter viuos, ſeu ſit ſuprema voluntas,
Cur ſoli elogio teſtis adeſſe nequit?

De tranſactione adulterij & falſi.

Tollere cùm poſsit tranſactio crimina quæque
Publica, cur ſolum vitat adulterium?
Rurſus, cùm haud fieri priuato in crimine poſsit,
Cur tamen in falſi crimine facta valet?

De colono & inquilino.

Omni in vrbano fundo mercede locato.
Sin tacitum dominus condita pignus habet,
Non ita quæ cultor conductum inuenit in agrum
Ruſticus: at cauſam dicat Apollo mihi.

l. eo iure in quib. cauſ. pig. ta. con tra.

De ficu, olea, & cæteris arboribus.

Cum pedibus diſtare Solon mandarit, ab agro
Vicino geminis arboris omne genus,
Cur oleam, ficumque nouem procul eſſe remotas,
Iuſsit in hac Caij ſis ratione vigil.

l. certi iuris. c. lo. l. fina. fin. regundo.

De ſpadone, & caſtrato.

Cum ſpado ciuiles poſsit ſibi quærere natos,
Caſtrato cur non talia iure licent.

l. generaliter. in fi. de adop.

De adulterio viri, & vxoris.

Vxor adulterij cum non queat vlla maritum
Arguere, vxorem cur tamen ille poteſt.

Inſtit. eo. paragr. ſed & illud. l. 1. C. de adult.

Pactum doloſum.

Venalem dum Seius equum proponeret, vno
Vrgeri tantum dixerat hunc vitio.
Nempe quod arboreos nunquam cōſcendere truncos
Sueuerat. hoc emptor credidit eſſe iocum.
Fortè viam tradimus dum pons contextus acerris
Diuideret, ſonipes ſubſtitit, ille premit
Pugnat equus, validis vrget calcaribus, emptor
Victus equo tandem grande relegit iter.
Tunc vitium cognouit equi non futile: vellet
Huuc redhibere, dolum partis adeſſe querens.

Callidus at contrà pacto ſe venditor armat.
Quæritur hic votum Papiniane tuum.

In Coruinum.

l. ſi non fuerint, ff. ſin. pro ſocio.

Vis vbi me ſocium, non vis Coruine ſodalem,
Sic fieri ſocium me tibi iura vetant.

FINIS.

CATHALOGVS ALIQVOT INTERPRETVM IVRIS CIVILIS.

De Dino.

PRimi ex antiquis Dino debentur honores:
Interpres legum maximus hercle fuit.

De Cino.

Iuriſconſultum celebrem, celebremque poetam
Noſce cupis: Cini ſcripta diſerta legas.

De Oldrado, ac Odofredo.

Conſilio Oldradus pollet, clariſsima legum
Commentis præſtas ſenſa Odofrede tuis.

De Speculatore.

Dat tibi fœcundus praxim Speculator, & artem:
Ad fora qui properas, hoc duce carpe viam.

De Petro, Iacobo, & Fabro.

Subtiles olim Gallos dixere Latini:

Hoc

Hoc tribuere illis Pertica. Arena. Faber.

De Bartolo.

Militiæ vexilla ſacræ fert Bartolus, errat,
Qui ſibi vult alium præpoſuiſſe ducem.

De Baldo.

Nemo (quod hunc latuit) ſciuit, ſi iura monarcham
Ferre queunt, tanto hic nomine dignus erit.

De Angelo, & Petro Vbaldis.

En tibi quot radios effudit Vbalda propago?
Poſt Baldum fulgent Angelus, atque Petrus.

De Signorollo Hamodæo.

Ingenium viuax, atque ingens copia legum.
Vota huius nunquam demoritura probant.

De Alberico Roxato.

Omnis in Albrici fulget ſudore vetuſtas:
Antiqui vindex nominis iſte fuit.

De Bartholomæo Salyceto.
Cæſaribus verum Doctor Salycetus honorem
Reſtituit, Baldi ſplendida ſigna ſequens.

De Christophoro Caſtellioneo.
Viuit, & æternum hic viuet, quem rere ſepultum,
Quid mirum? ſolo viuitur ingenio.

De Paulo Caſtrenſi.

Accipe Caſtrenis commenta fidelia Pauli,
Nemo tibi leges explicat vtilius.

De Fulgoſio, & Comenſi.

Volue Raphaelis docti duo fulmina belli,
Quiſquis ab ingenio ſcripta probanda putas.

De Ioanne ab Imola.

Corneli lux prima fori ſibi vendicat omnis
Cenſuræ, ingenio, fruge, labore decus.

De Ludouico Romano.

Romano verè dignum Pontane theatro,
Ingenioſa ſatis te monumenta probant.

De Practico Papienſi.

Dat Ticinenſis veram tibi Practicus artem,
At quantum hic ſacris detrahit eccleſijs.

De Matthæo Matteſilano.

Dant Matteſilano multam ſucceſsio laudem
Legitima, & numeris dicta notata ſuis.

De Angelo Aretino.

Angelicos ſpirat ſenſus minor Angelus: hunc tu:
In caſtigandis conſule criminibus.

De Christophoro Portio.

Perlege Chriſtophori iuuenis commenta diſerti.

Expli-

Explicat hic nitido prima elementa ſtylo.

De Alexandro.

Quam belli Macedo clarus fuit ille triumphis,
Tantum hic Romanæ ſplendet honore togæ.

De Franciſco Aretino.

Accolti illuſtris ſubtilia ſcripta reuolue,
Ingenio (dices) non habet iſte parem.

De Andræa Siculo.

Ingenium velox,& prompta memoria,clarum
Andreæ Siculi nomen ad aſtra fuerunt.

De Corneo Peruſino.

Priſca Peruſinæ caderet ſi gloria gentis,
Qui decus inſtauret Corneus vnus erit.

De Mariano, & Bartholomæo Socinis.

Socinos venerare ſacri duo lumina Iuris,
Ius geminum illuſtrant filius atque pater.

De Iaſone Mayno.

Quis Maynum ignoret? quo non peruenit Iaſon?
Theſſalus haud tantum cognitus ille fuit.

De Philippo Decio.

Tempora quid Decij miraris cana Philippi?
Ius nemo hoc melius nouit vtrunque viro.

De Lancelloto Decio.

Ætas me fratri, fratrem mihi gloria præfert.
At germanus amor nos facit eſſe pares.

De Laphranco, & Calcaneo Brixienſibus.

Hi duo victuras referunt tibi Brixia laudes,
Ille legens, alter conſilio eximius.

De Bartholomæo Veronenſi.

Cautellis Cępola tuis in qui nouerit vti
Legitimè, hoſtiles non metuet laqueos.

De Guidone Papæ.

Conſilijs te Guido iuuat, deciſio verum
Fertilis, æterna laude perennis erit.

De Franciſco, & Franciſchino Curtijs.

Curtia perpetuis domus eſt celebranda trophæis,
Ex qua tam clari proſiluere viri.

De Carlo Royno.

Explicat hic legum nodos velut Oedipus alter:
Nunquàm habuit talem Felſina docta virum.

De Ioanne Crotto.

Exiguos Crotti lector ne ſperne labores,
Inuenies ſtudijs plurima digna tuis.

De Hippolyto Marſilio.

Crimina legitimis qui ius compeſcere pœnis,
Vtile Marſilij iam tibi conſtat opus.

De Corceto Siculo,

En tibi præclarus Siculis corcetus ab oris,
Tranſcribit calamo dicta notanda tuo.

De Claudio Aquenſi.

Claudius Allobrogum primos defendit honores:
Noſtra ætas tanto præſule clara fuit.

De Franceſco Balbo.

Vtilis æternum reddit præſcriptio Balbum
Omnibus id numeris tam bene conſtat opus.

De Iacobino à ſancto Georgio.

Feuda Iacobini lector ſtudioſe reuoluas:
Fama quidem meritis eſt minor ipſa ſuis.

De Alberto Bruno Aſtenſi.

Si Bruni formam augmentum reliquoſq; labores
Inſpicias,dices hunc vigilaſſe diu.

De Franciſco Rippa.

Iudicium,ingenium,conſummatiq; labores,
Hunc uiuum ſelcis omnibus efficient.

De Franciſco Purpurato.

Purpureos redolens ſenſus tua dogmata Præſes
Inclyte:maiorem vix habet Italia.

De Ioanne Antonio Alexandrino.

Quanta ſit Antoni legum tibi Copia,quantò.
Ingenio excellas vrbis Patauina probat.

De Hieronymo Cagnolo.

Iuriſconſultos inter Cagnolle diſertos
Cenſeri merito te tua ſcripta iubent.

De Lancelloto Galiaula.

Quid raptum defles Galiulam ętate virenti,
Inuida mors claris nocet & ingenis.

De Bertrando Carpentoraſtenſi.

Vota tua,atq; ingens probitas Bertrandem fauorem
Non ceſſant fame conciliare tuę.

De Ioanne Igneo.

Igneus extinctos Gallorum ſuſcitat ignes.
Doctrina certè magnus,& ingenio.

De Aymaro Riuallio.

Hiſtoriam iuris ſplendens Riuallius ornat,
Pręſtitit hæc iuuenis,nunc mihi quantus erit?

De Guglielmo Budæo.

Budęus páter elegantiárum.
Ne Galli inuideant facit latinis.

De Vldarico Zazeo.
Coctus maximè,maxime diſertus.
Leges reſtituit ſuo hic nitori,

De

De Andrea Alciato.

Conſultisſimus ornat Alciatus.
Muſas eloquitum,ſacraſq; leges.

Da Aemilio Pheretto.

Inter conſpicuos nitet modernos.
Lingua,& motibus elegans Pheretus.

Συμπέρασμα.

Sic viuent,quoſcunq, opera ad ſublima virtus
Traxerit,& nullo tempore fama cadet.
Hæc quoq; venturos accendent claras nepotes,
Et graue ad aſcenſum nomina calcar erunt.

Summa fælicitas nemini inuidere.

NOVAE ET SVBTILES DECLARATIONES ATQVE INTELECTVS NOVI AD VARIA Iuris capita.

RATIO NOVA QVARE INVECTA PER colonum in prædium ruſticum non cenſeantur tacite Hypothecata. Cap. I.

GLOS. & Doct.in §. Itẽ Seruiana inſti. de act.dicũt qm̃ ſctã Ruſticitas oĩa palã hẽt, ſed cõfutatur,quia militaret ẽt ĩ ruſtico cõducẽte prędiũ vrbanũ, nec cõueniret nobili,& diuiti cõducẽti ruſticũ. Alij qa inquilinus ſolet inuehere multa,quæ expedit ignorari ne paupertatis vilitas detegatur, vel inuidiæ pateãt facultates l.2.c.quan.& qui quar.pars. li. x. ſed reprobatᷣ qm̃ ẽt in ruſticis illa ratio milit. quos durum eſſet paupertatis ſuę detegere vilitatem. Alij moderniores quia ruſtici nõ ſolẽt inuehere niſi inſtrumẽta ad agriculturã pertinẽtia,quæ à iure ſunt priuilegiata, vt ẽt pro debito,& pignore iudiciali capi non poſſint.l. j. C de agric.li.xj.ſed hæc ratio licet ab omnibus cõiter teneatur,tñ nõ ſubſiſtit,quia multa poſſunt a colono in prędiũ ruſticũ induci:in quibus nõ cadit illud priuilegiũ, cũ nõ ſint inſtrumenta agriculturæ neceſſaria,velut ſi cõduxerit lignorũ cõgeriẽ pro hyeme,vel paleam, vel fœnũ vẽdẽdi gratia,vel apiaria, vel vaſa vinaria , vel menſas lapideas gratia cœnãdi,ſub dic. & plurima huiuſmodi,quæ magis gratia voluptatis,quam neceſſitatis inuehuntur,in his enim deficit ratio diſpoſitio.

Ratio igitur vera eſt,quod in prædijs ruſticis nõ habet locum tacita hypotheca,etiam domino ſciẽte,quo

niam

niam coloni alias fuiſſent grauati duplici onere hypo thecæ. nam fructus ipſi in fundo excreſcentes iam ſunt tacite hipothecati l. in prædijs, in quib cau. pig. ta. cõt. l. ſi in l. § j. loca. iuncta. l. ſolutum. § ſolutã. in fi. de pig. act & bene in fructib ſtatuta eſt hypotheca, quoniam reſpectu fructuum cõtracta eſt obligatio, nam & domi ni a colonis debẽt acipere ſolutionem in fructibus ex cretis, nõ in pecunia. l. dñi de agri li xj. c. Ruſtici enim non audent pecunias habere, vel optare d l. domini.

Non obſtat tex. in l. certi iuris. C. loc. quia in primo caſu facit pro opi. noſtra dum dicit non niſi voluntate domini obligari, ergo expreſſa tantũ conuentione. nã vbicunq; lex loquitur de voluntate in materia contra ctuũ ſemper intelligitur de expreſſo pacto, vel conuẽ tione l. Pomponius ſcribit. in quib. cau. pig. & l. volũta te. qui mo. pign. ſolu. l. alieni in prin. de pign. actio.

Non obſt. prædicta lex. in 2. caſu quoniam argumẽ tum a cõtrario ſenſu nõ ſumitur ad correctionem alio rum iurium l. 2. C. de cõd. inſer. ſed ita declarari debet, vt in prædijs ruſticis voluntas requiratur. In Vrbanis ſcientia quidem deſideretur, vel melius ibi ſcientia ca pitur pro voluntate, ſed non contra l. j. § ſcientiam. de trib. act. & ſic non obſt.

Pręterea ubicunque lex loquitur de tacita hypothe ca ſemper facit mentionem de prædijs vrbanis, nõ de ruſticis l. itẽ quia de pact. in l. in vrbanis, & l. pe. in qui. cau. pig. tacite contrahuntur. vbicunque vero loquitur de prędijs ruſticis, ſemper preſupponit volũtatẽ, ſeu ex preſſam conuentionẽ l. ſi inter colonũ. in prin. & l. de bitor. de pig. l. potior. § fi. colonus qui porto ĩ pig. hab. l. pen. qui. mo. pig. ſol. l. ſi nõ inducta. in verb placuerit C. in qui. cap pig. taci. §. Item ſeruiana. inſt. de act.

Non obſtat etiã tex. in l. predijs. in fi in qui. cau. pi. ta. contraha. quoniã reſpõdetur, quod licet principali ter ibi dubitetur, an omnia illata in prędium ruſticũ cenſeantur hypothecata, tum intelligẽdum eſt mediã te expreſſa conuentione, quoniã etiam eo caſu nõ ve niũt illata ad tempus. l. debitor pactus. de pig. quotieſ-

cun-

cunque n. de vno principaliter dubitatur præſupponitur habilitas omni alio reſpectu.l.quidem teſtamento in prin.de teſt.

Non obſ.quod illa lex ſit ſub titulo tacitæ hyptohecæ ſecũdum quem intelligi debet l Imperatores in fi. de in diem addi.quoniam reſpondetur non eſſe incõueniens ſub vno titulo tractari diuerſum caſu ratione plenioris doctrinæ, vel alicuius cõformitatis, vt in l.fi. de iur.deli.& lege filium fa.her. cum mille ſim Vel vt tollatur omnis difficultas, & puto veritatem ille ver.vi dendũ eſt.&c.venit continuatiue ad legem licet precẽtem,& eſt Vlpiani, licet interpoſitum ſit reſpõſũ Põp. loquens de fructib. igitur loquitur in tacita hypotheca vrban præd.de qua in l.præcedenti, & eſt veritas.

Inuecta in domum gratuitam tacite non obligantur, nec etiam reſpectu deteriorationis contra gl.& omnes, noua inter domum gratuitam,& conductam ratio aſſignata. Cap. 11.

Gl. & doct.in d § Item Seruiana.inſt. de act. & d. l. Item quia de pact.& in d.lege certi iuris c loca.tenent quod inuecta in domum gratis cõceſſam ſint tacite hypothecata ſaltim pro deterioratione ipſius domus mouentur, quia licet gratis accipiens a primo cõductore, non teneatur pro penſione, quam nullam debet, tamẽ tenetur pro deterioratione, quam ipſe efficere poteſt.l. ſolutum.§ ſolutam de pig.act.iunc. tex. in l.2.in quib. cau pign.taci.contraha.

Verius puto, quòd inuencta per ſecundum habitatorem gratuitũ non ſint primo, nec ſecundo domino tacite obligata, etiam ratione deteriorationis, & primo per tex.in lege ſi gratuitum eodem titulo quæ loquitur indiſtincte,& ſimpliciter lege de pretio. de pub. lege.j § quod autem de Aleę luſu Secundo per tex. in lege.2. eo tit. vbi ita demũ talis hypotheca tacite cõtrahitur quando oritur actio locati, ſed in caſu noſtro oritur contra ſecundum habitatorem actio precarij vel

co.n-

commodati. igitur verba legis non conueniunt, ergo nec diſpoſitio lege quod conſtitutum.de mili teſta l.3. paragr. toties de damn. infect. Tertio, quia fictio nunquam operatur in caſu impoſſibili, ſed impoſſibile eſt, quod fingatur conuentionem tacitæ hypothecæ interueniſſe dominum domus, & ſecundum Inquilinum, inter quos nulla penitus conuentio interceſſit. vnde firmiter concluditur domino domus nullam contra ſecundum habitatorem competere actionem, ſed contra primum tantum, cum quo conuenit.

Non obſtat.paragr. ſolutam, quoniam lex facile ſubrogat ſecundum conductorem interueniente mercede in locum primi conductoris, quoniã ſunt in pari cauſa; & in habentibus ſymbolum facilis eſt tranſitus Igitur ſecundus conductor tenetur nomine primi domino domus reſpõdere, quæ ratio ceſſat in inquilino grauato, qui nec primo, nec ſecundo conductori tenetur actione locati, nec eius bona etiam reſpectu primi conductori ſunt tacitè obligata, & eſt veritas.

Ratio autem quare lex in precario, & commodato nõ inducat tacitam hypothecam velut in locato vltra omnes eſt, quoniam in contrahente ſolicito & diligenti lex facilè præſumit, vel fingit expreſſum eſſe, quod fuit omiſſum.l. ſi extraneus vbi gl.de condit. indebit. ſed in diſponente, vel contrahente negligenti lex nõ extendit eius prouiſionem ad caſum omiſſum lege ſi cum dotem.in princ. ſolu. mat. Igitur quando contrahentes faciunt contractũ oneroſum interueniẽte mercede finguntur, etiam in pignore conuenire, ſed quando gratis rẽ concedunt, videtur reb. proprijs abuti Igitur lex non curat fingere aliquam tacitã conuentionẽ, & hac ratione etiam vulgaris expreſſa trahitur ad tacitam pupillarem. non tamen cõtra, quoniam primo caſu non poteſt quicquam Pupillo imputari, ſecundũ imputandũ eſt teſtatori, qui ſibi non curauit plenius prouidere. Item hac ratione ſubſtitutus pupillaris non poteſt acceptare hęreditatẽ paternã, & omittere Pupillarem, ſed contra pupillarẽ amplecti poteſt omiſſa paterna.

terna l quidam eulogio. C de iur. delibe. & generaliter ius magis fauet vigilantibus & ſolicitis, quam negligẽtibus. l. ſi Pupillus. in fi. Quæ in fraud. credi l. nõ. n ex quib. can. maio. ſic etiam in promisſione dotis ſubintelligitur tacita cõditio, ſi nuptiæ ſequantur. l. ſtipulationem de iur. delib. ſecus in traditionib. dotis. l. ſed niſi eo. tit Tandẽ in tacitis cõuentionibus lex magis fauet diligenter, & cautè negotiãtib. q̃ temere, & inconſulte.

Lex queadmodum de acq. poſ. hactenus male intellecta vero intellectui reſtituta, atque præter omniũ opi. emendata. Cap. III.

MIrum in modum laborant legum interpretes in conciliando Paulo, qui ex diametro in duobus reſponſis ſibi pugnare videtur, nã in l. 3. paragr. in amittenda clare ſe explicat iuriſcõſul. tradens regulã, quod difficilius poſſeſſio acquiritur, quam amittatur. Namq; in amittenda poſſesſione ſolus animus inſpicitur, in acquirenda vero neceſſarium eſt animi, & corporis concurſus. Huic Axiomati videtur idẽ Paulus repugnare in l quemadmodum eodem tit. vbi per modum cauſæ, & rationis oppoſitum omnino ſenſiſſe legitur, & quãquam interpretes, & Doctores noſtri aperte cognouerint non poſſe ea reſponſa eiuſdem iuriſconſulti per modum regulæ tradita cõmode poſſe conciliari, verũ tamen hallucinantes, & fruſtra laborantes tandem coacti ſunt ineptiã effundere, vt dicerent § in amittenda, procedere, cum quis a corpore incipit, & l. quemadmodum cum quis ab animo, Ita omnes ſentire refert Decius in l. ferè. de reg. iur. At quam ridiculum hoc ſit nemo eſt, qui non videat, nempe ſemper reſultat, quod in amittenda poſſesſione corporis miniſterium neceſſarium non eſt, ſed animi tantum, qui ſiue a corpore incipiatur, ſiue non, ſemper requiritur. Præterea ſi eadẽ ſolemnitas animi, & corporis in amittenda poſſesſione requiritur, quę in acquirenda, vt leges male intellectæ, manifeſte explicant, quid cauillamur initium animo acquiri non posſit. Quid hoc Axiomate clarius

in

in amittenda, non in acquirenda? Cur non æque dicimus acquiri poſſeſsionem debere, etiam corpore, vbi a corpore initium fit, alioqui ſolum animum ſufficere? Proinde veritas, §. in amittenda ſimpliciter & indiſtincte procedere, vt ſolo animo poſſeſsio amitti poſsit, ſolo animo acquiri non poſsit. Quid hoc axiomate clarius, vel explicatius? Hoc idem ipſe Paulus non paucis in locis teſtatur in l. 1. § ſi vir vxori. vbi inquit, & quid attinet dicere non poſsidere mulierem, cum maritus vbi noluit poſsidere protinus amiſerit poſſeſsionem? Ecce ſolum animum in amittenda poſſeſsione indiſtincte conſiderari. Nec ſibi refragatur Paulus in l. quēadmodum, ſi illud reſponſum probe, vt in Archetypo legitur, reſtituatur, nam vitio calcographorum omnino id contigiſſe palam eſt, qui caput §. forte vetuſtate corroſum, aut deletum neglexerunt, ſic enim tex. reponendus eſt. Non enim quemadmodum &c

Nec debet eſſe lex, ſed § in quo ponitur cauſa præcedentis diffinitionis. Vlpia. quæſtionem mouet, an qui ad nundinas profectus eſt, nemine in prædio relicto per alterius occupationem fundi poſſeſsionem amiſerit? & certum eſt quandiu dominus ignorat fundum occupatum eſſe, nō amittere poſſeſsionem, ſed adhuc animo, & corpore retinere, quoniam alius clam poſsidet. Verum ſi reuerſus dominus repellatur, corpore quidem amittit, ſed non animo. Quid ſi, inquit Paulus, non audeat in fundum reuerti vim maiorem veritus, & certe, inquit, licet repulſus non fuerit, tamen & corpore, & animo ſtatim deſinit poſsidere: mox ſubiungit rationem. Nec enim quemadmodum nulla poſſeſſio, &c. Namque non videbatur ille ſaltem corpore poſſeſsionem amiſiſſe, qui nunquam repulſus fuiſſet, verum obiectum id diluit Paulus dicens, in amittenda poſſeſsione non vtrunque miniſterium requiri, ſcilicet animi, & corporis, quemadmodum in acquirenda.

Et ne huiuſmodi locutio a ſtylo Iuriſconſ. aliena videtur, ſimili loquendi modo vtitur Iabolenus ipſius Pauli præceptor in l. ſi ita fideiuſſorem, in fine, de fideiuſſor.

iuſſor. & in l. non quemadmodum, de iudic. Sed quid exempla longius mutuamus? Non hic eſt loquendi mos ipſi Paulo peculiaris? ſic loquitur in l. pure, §. non ſicut, de doli mali excep. ſic in d. l. 3. verſi. non enim ſicut eo tit de acquiren. poſſeſſ. ſic loquitur Chriſtus in Euang Matth 15. Non quod intrat per os. Ecce iam ſopitam omnem controuerſiam, omnes interpretum labores ſuperuacuos modum inueniſſe, qui ſi Typographis, vel librarijs non tam temere credidiſſent, nullo labore in conciliando Paulus opus fuiſſet.

Supereſt nodus lege fere quibuſcunq; modis de regul iur. vbi Paul. omnino ſibi pugnare clarius videtur explicans in amittenda quoque poſſeſſ. miniſterium corporis neceſſario requiri; ſed certe veritas eſt legem illam fuiſſe auctam, nam in Archetypis verba illa, cum eiuſdem, &c. non habentur, ſed Regula de obligationibus tantum loquitur, & eſt ſumpta ex Pomponio in l. prout, de ſolut. & Vlpi. in l. nihil tam naturale, de reg. iur. & ex eodem Paulo in l quamuis, de acquiren. poſſeſſ. ſæpe enim vſu venit, vt notas ſeu ſcholia in Marginibus inuenta librarij, vel caſtigatores parum prudenter in textum transferant, vt videre licet in l. quod ſæpe, § fi. de contrahen. emptio. vbi nomen Intereſſe Gothicum & iuriſconſ. incognitum ex interprete in text. redactum eſt, quod tamen nouiſsime opera Alciati, de legibus bene meriti diſpunctum eſt.

L. Papirij Iuriſconſul. reſtituta, & nouo ſenſu declarata in l. pe. de cura. bonorum. Cap. IIII.

Papirius iuriſconſ. refert. diuos fratres reſcripſiſſe bonis per procuratorem ex ſenatuſconſul. diſtractis nullam actionem ex antegeſto fraudatori competere.

Glo. & Doct. in eo verbo fraudatori mirum in modum ſe torquent, & dum varios ſenſus accommodant, veritatem ſe neſcire fatentur, cum autem varijs argumentis

mentis aſsiduaque experientia ipſa didicerim huiuſmodi labirinthos plerunque interpretibus offerri, vt cæcutientes diuinare cogantur, non aliam ob cauſam, quàm corruptæ, & mendoſæ litteræ, facile in hac Papirij lege morbi cauſam collimaui. Ea igitur dictio fraudatori ex duabus imperitia ſcriptoris, ſeu librarij in vnam contracta eſt: nam reponendum eſt fraudato creditori non dubio, & littera reddetur. Etenim conjectare poſſumus non paucis in locis dictionum capita vel a ſcriptoribus antiquis ita fuiſſe contracta, vel temporis vetuſtate ita corroſa, vt intelligi non poſſent. Vnde ſequentes librarij, ſeu Typographi minus prudenter aduertentes eos locos reponere neglexerunt. Proinde effectum eſt, vt diuinos Iuriſconſultorum libros paſsim corruptos habeamus, & nõnunquam pro affirmatiua oratione, negatiua legatur, & contra; quod ſane non raro adnotaui. Hinc illæ iuriſconſul. pugnantiæ, hic tot interpretum hallucinationes, & quod magis mouet, tot contra legum rationes & ſententiam receptæ opiniones, ſpero tamen ſi per Dei gratiam licuerit, in communem vtilitatem me aliquando huic negocio occurſurum. Tametſi non ignorem multos in hanc rem plurimum laboris & olei cõſumpſiſſe. Quorum operam non poſſum non magnopere laudare, & probare. Veruntamen non omnia poſſumus omnes. Campus ſpatioſus eſt, & multis indiget ſarculis, nec tam ab vna parte repurgari poteſt, quin noui quotidie ſcaturiant cuniculi. Aliquid contulit Bologninus ex Pandectis in ſuis nouis interpretationibus. Multum Zaſius in ſuis nouis intellectibus. Plurimum Budæus in ſuis annotationibus, & Alciatus in diſpunctionibus, Parergis, prætermiſsis. Poſtremo inſignis ille Typographus Germanus Gregorius Haloander, quem premature nobis inuiderunt, eius Indoles aliquid magnum in legatis noſtræ diſciplinæ commodum, & beneficium protẽdebat, ſed de his ſatis, Potes ſi vis legere fraudatori, & dicitur ille qui animo fraudandi creditores latitat, l. ait prætor, §. ſi cũ indiem, quæ in fra. cred.

Vnam tantum eſſe, & non plures, poſſeſſionis ſpeciem, maleque a DD. hactenus fuiſſe poſſeſſionis materiam declaratam. Multa inſuper Iuriſc. reſponſa, quę inuicem pugnare videbantur conciliata. Cap. V.

VNam tantum poſſeſsionis ſpeciem Placentinus & Azo recte putarunt, in eo tamen lapſi ſunt, quod illam naturalem appellarunt aliquando ciuilitatis aliquid habentem. Ioannes eorum præceptor duas omnino ſpecies affirmauit ciuilem, & naturalem, in quam ſententiam ab omnibus dempto Bart. pedibus itum eſt. Aldricus addit vtranque concurrere non poſſe, quaſi vna in potentia conſiſteret, altera in actu, & conſequenter vnus acquiſitione alteram omitti. Bartolus nouam diuiſionem excogitauit, nempe tres poſſeſſionis ſpecies inueniri, ciuilem, naturalem, & corporalem. At qui huius varietatis cauſam Iuriſconſul. varia reſponſa, & quaſi pugnantia inuicem præbuerunt, & in primis Vlpia. in l. naturaliter, de acquiren. poſſeſſio. Tradidit vſufructuarium ſaltem naturaliter poſsidere, nam & dominum etiam dixit l in venditione, in prin. de reb. aut. iud. poſſ. Idem tamen ex ſententia Marcelli in l. certe, de precar. diuerſum ſenſit, fructuarium enim & colonū, & inquilinum pari ratione nō poſsidere ſcripſit, in fructuario cōſentiunt Caius in l. acquiritur, in fi. de acquir rer. do. Martia. ex ſententia Vlpia in l. ſciendum, § qui ſatiſd. cog. in colono, & inquilino, Iulianus in l. non ſolum, §. quod vulgo, de vſu cap. Vlpi. in l. officium, de rei vendic Diuerſum tamen ſenſit Iulia. in l. communi, § neq; commu. diuid. precario habentem poſsidere. Vlp. aliquando negauit in d. l. certe, de preca. Diuerſum tamē ſentire viſus eſt Pomp. in l. & habet, in fi. eo. Inter hos ſcrupulos quid luti. aut certi teneri a DD. poterat, quādo ipſi Palinuri vix ſeſe

expli-

explicare poſſe videtur. Ego ſemper exiſtimaui veriſsimã eſſe Philoſophi ſententiam, quod leuiſsimus error principio adhibitus oẽm ad veritatẽ aditũ & limẽ præcluderet. Quamobrẽ inter tot maiorũ noſtrorũ conflictus meã non dubitaui aperire ſententiã. Conſidero in primis vbicunq; a Iuriſperitis incidit mẽtio de poſſeſsione ad eũ finem, vt aliquis iuris effectus inde reſultet vel eliciatur, ſemp eũ poſsidere dicũt, qui ciuilẽ habet poſſeſsionẽ. Qui vero naturã tantum hẽt non dicitur poſsidere, ſed modo detinere, modo corporaliter, modo naturaliter tenere dicitur, atq; eius naturalis detentionis nullã in iure conſiderationẽ fieri, palã eſt. Nam fructuarius, depoſitarius, cõmodatarius, colonus, inquilinus, clandeſtinus, & violentus poſſeſſor, oẽs naturaliter poſsidẽt, & tñ cũ de poſſeſsione, a iure cõſiderabili diſceptat̃, tales proculdubio poſsidere negãtur, & adeo ſimpliciter, vt nullã oĩno poſſeſsionẽ habere videãtur. Vnicam igitur poſſeſsionẽ in iure conſiderari dicimus plane ciuilẽ, quę ſolo animo iuſte retinetur, iuris adminiculo ſuffulta, eam qui habet verus poſſeſſor dicitur, qui nõ hẽt, nec poſſeſſoris quidẽ nomẽ meretur, l. ſciẽdũ. qui ſatiſd. cog. leges enim quę ſunt facti non curãt, neq; fauẽt, quippe, quę iniuſta eſſe poſſunt, ſed ea quæ aliquid habẽt ciuilitatis, & iuſtitię tuetur, ac cõſiderat, l. 1. §. ſi vir vxori. ff. de acq. poſſ. Proinde ſoli poſſeſsioni ciuili tribuuntur poſſeſſorij iuris remedia, vel adipiſcẽdę, vel retinendæ, vel recuperandæ. Qualia ſunt. Quor. bon. Quorũ lega. vti poſsidetis vtrobi poſsidetis. Quod vi aut clam, aut precario. Itẽ ſoli ciuili vſucapionis effectus tribuit. Naturalis autẽ quia inefficax eſt, & plerũq; auferri põt poſſ. non conſideratur, l. nõ videtur. ff. eod. Quod autem poſſ. in duo genera deducatur, ſ. ciuilem & naturalem hoc abſurdum eſt. Nam ſpecies diſtinctæ eiuſdẽ generis eſſe debent eiuſdemq; ſubſtantiæ, verũ naturalis & genere, & ſubſtantia differt a ciuile, vt nullo modo poſsit eidem opponi, vel ęquri ciuilis efficax eſt & iuri cognita, naturalis vero prorſus inefficax eſt, & iure deſtituta, vt nec poſſeſsionis nomen mereatur.

Quid enim attinet de naturali poſſeſsione cōtēdere ex qua nullus iuris effectus prodit, d.l.1. §.ſi vir;vxori. Nec quēquā mouere dēt, quod poſſeſſorē aduerſus extraneū tuetur. Qm̄ nō poſsidentis iure, ſed potentis iniuſtitia id procedere manifeſtū eſt. Nēpe lex talē poſſeſſionē vitioſam appellat, quę detinēti prodeſt, nullū tñ vitij genus fouet. Similiter lex nullū delictū, nullam ve turpitudinem approbat, & tamē in pari cauſa delicti, vel turpitudinis, potiorē haberi conſtat eū, qui conuenitur, quàm qui agit cauſa liquet. Dū lex inter iniuſtos iudiciū ferre non curat, nec alterius contra alterū partes tuetur. Conſequēs eſt eos in tali ſtatu dimitti, quali reperiuntur. Hoc enim ad naturalē pertinet æquitatē, alioquin iniuſta eſſet lex, quæ vnius iniuſtitiam cōtra alterius factū defenderet, & approbaret. lex igitur naturaliter tantum poſsidenti nihil tribuit adminiculi, ſed iniuſtum duntaxat petitorem repellit, ex qua repulſione non principali legis voluntate, ſed per quandā conſequentiā iniuſti poſſeſſoris ſtatus manet illæſus effectus autem in conſequentiam reſultantes a iure nō cōſiderari infinitis prope legibus comprobatū eſt, l.conditionibus pupillus, de cond.& demon.l.1.de auto.tut.

L. Iulianum, § 1. *hactenus male intellecta nouo ſenſu declarata, ac reſtituta.* *Cap. VI.*

APPIANVS tit.de leg 3.huiuſcemodi facti ſpeciem ad fideicommiſsi quæſtionē introducit. Teſtator ſeruos ita collocutus eſt: Curate agros aſcendere, & ita fiet, vt filius meus filios veſtros vobis condonet. Interpretes ac maiores noſtri hactenus legerunt accendere, quaſi ad cōſuetudinē ſpectātes, quæ nōnullis in regionibus ſeruari ſolet, vt agri adurātur, & ex eo pinguiores, ac meliores fiāt. cæterū qm̄ nimis reſtricta videbatur interpretatio, vt teſtator eā duntaxat adurendi curā ſeruis cōmitteret, aliter legendū putarunt, vt diceretur, curate agros attendere, vel attente. Quæ ſanę expoſitio tam varie tractata veri ſenſus dubitationem oſtendit. Proinde nos veritatem ab alia lege mutuati (lex enim alia aliam declarat) ita tex. legendum putamus, vt dicatur,

catur, curare agros aſcendere, &c. quaſi teſtator non vnius tantum partis agriculturam vno verbo expreſſerit, quod certe & probabilius eſt & credibilius. Plane agri, & prædia diligentia cultorum aſcendere dicuntur, negligentia vero minui, vt eleganter tradidit Caliſtra. in l. non intelligitur, paragr. ſi quis palam, de iur. fiſci. Prudens itaque teſtator non vnum tantum colendi modum exprimere voluit, ſed effectum ipſum perſtringens, vniuerſa, quæ ad diligentem culturam pertinerent exercitia, vnico verbo commendauit.

L. 1. de præſcrip. uerbis male intellecta nouo ſenſu declarata. Cap. VII.

PAPINIANVS Iuriſconſ. Præceptor. ſcribit actionem præſcriptis verbis ſiue in factum ciuilem tūc neceſſariam fore, quum certum eſt ex actu inter contrahentes celebrato actionem aliquam nominatam competere. Sed incertum eſt, quæ in ſpecie competat. cuius rei gratia duo exempla proponit. Primum, velut cum dubitatur vtrū dominus mercium nauem a magiſtro conduxerit, an merces vehendas locauerit. Quo caſu certum eſt, vel ex conducto, vel ex locato actionem ei competere. ſed incertum eſt vera omnino competat. Bar. oppo. de l. 1. Vlpia. §. ſi quis ſeruum depoſi. vbi datur regula, quod quicunq; pecuniā dat, vel pro vſu rei, vel pro opera, conductor eſt. Accipiens vero locator.

In hac igitur ſpecie certum eſt domino mercium ſiue nauem principaliter conduxerit, ſiue operā magiſtri, merces vehēdas locādo, vtroq; caſu actionem ex cōducto competere, quoniam pecuniam dedit, magiſtro autē ex locato, quoniam mercedem vtroq; caſu accepit.

Bart. conſiderās incertitudinē circa contractū verſari, quoniam dubiū erat an nauem cōduxiſſet, an operam, verū interpretatio huiuſmodi nec verbis legis cōuenit, nec difficultatē ſoluit. Paulus a Caſtro ſano intellectui ꝓximus acceſsit, ſed nec ipſe ſcopū attigit. Vnde Iaſ. victū, ſed difficultate nō negās, cogitādā relinquit.

Proinde tu ſubtilius cōſidera, quod, qui rei vſum ſimpliciter accipit mercede dño cōſtituta cōductorū omnimodo

& ſemper ex parte vtriuſque duplex actio naſcitur. Hic aũt opera ſimpliciter extraque rem exhibita eſt, quę rei traditionem neceſſario non exigebat, niſi gratia commodioris explorationie, idcirco in locationem non cadit neque.n. exploratio precij inter operas cõputatur, quæ locati ſoleant, cum in ipſam rem neceſſario non exhibeatur, vt belle declarat Paul. in l. naturalis. §. at cum do. eo. tit. Supereſt ergo, vt innominatum contractum iudicemus. Verum in quam ſpeciem cadat Iaſo. poſt DD. putat eſſe contractum innominatum abſolutum, nec reſpectiuum, cũ ex vna parte ſolum naſcatur obligatio. ſ. facio vt facias, ideſt trado rem vt explores precium, ſed quam mire, hallucinetur, facile conſtat, non.n. hic rei traditio inſpicienda eſt, quæ in conſequentiam venit, ſed pecunia ea parte tradentis, cuius gratia aliter operam promiſit. Erit igitur cõtractus innominatus reſpectiuus. & vtrinque obligatorius in eã ſpeciem cadens, quæ dicitur, do vt facias. Alter enim pecuniam dedit, vt alius rei precium exploret.

In. §. at cum do. Bar. doctr. ſolito more contexit, aut, inquit, datur merces in pecnnia numerata pro mero facto, quod non habet mixturam iuris, veluti pingere, ſcribere, ire. Romam, & tunc oritur contractus innominatus locationis. Aut pro facto mixto, vt manumittere, & tunc oritur innominatus, differentięque hanc eſſe rationem, quod priore caſu talia ſint facta quæ locari ſoleant, poſteriore nequaquam. verum vtrique membro non parum refragari vidẽtur duo fortiſsima iura. priori quidem Vlp. in l. ſi pecuniã. de condi. ob. cau. vbi traditur ſpecie huiuſmodi. ſi pecuniã dedero, vt Capuã eas te nondum profecto, & re integra. exiſtente potero datam pecuniam cõdictione repetere, quod tamen minime liceret ſi contractus locationis exiſteret, hac admitto interpretis & ſequacium diuinationem. Quod promiſſor operæ non erat ſolitus operam locare. Nempe iuriſconſ. in eo caſu minime diſtinguens monere prorſus videtur ea ratione, quod liceat ei qui pecuniam dederit re integrą pęnitere. Quod ſi alia ratio-

ne motus fuiſſet, proculdubio expreſſiſſet. Nec. n. veriſi mile eſt Iuriſcon. illud facti omittere, quod ad tollendum omnem dubitationem potiſsimũ requiri videtur.

Poſteriori quoq; mẽbro obſtare videtur Pap. in l ro gaſti §. de præſcrip. verb. vbi traditur manifeſtè ex facto mixto mercede interueniẽte ex locato actionem naſci.

Quamobrem diligentibus animaduertendũ putauimus, aut. n. ex facto quod interueniẽte mercede præſta ri debet immediate reſultat vtilitas conducenti, & tũc contractum locationis eſſe dicimus, vt pingere tabulã, ſcribere librũ, ædificare domum. Talia. n. nõ niſi ab ar tificibus in eiſdem operis exercitatis prẹſtari conſueue rũt. Ita Paul hoc in loco declarat, ſimiliter vbi vſus rei alicuius ad vtilitatẽ conducentis traditur, vt apud Pap. in d. l. rogaſti, non. n. ibi factũ conducitur, vt temere ali qui opinantur, ſed rei vſus, nẽpe dominus prẹdij nomi ne cõductoris dat prædium pignori eius creditor inter ueniente mercede. quod ſane nihil aliud eſt, q̃ locare ipſum prẹdiũ Titio conducenti ea cõditione, vt ipſum alteri obligare poſsit, nec quicquã facit qđ locator ipſe Prædium recta via alteri obliget, quoniã is obligari videtur, cuius nomine negotiũ geritur. l. quod meo de ac qui. poſ. & quod breui manu Titio prius traditur deinde a titio creditori. l. ſingularia. ſi cert. peta. Aut verò præſtandũ eſt factũ mercede interueniente, ex quo nõ ſtatim reſultat utilitas, verum habitus & potentia reſul tare poteſt alijs ſimul intercedentibus, vt ire Capuam, explorare rei pretium, & ſimilia, & tunc dicimus indiſtincte contractũ innominatum, & naſci præſcr. verbis actionem vel conditionem parete. d. l. ſi pecuniam. de condictio. ob cau. l. 1. in 2. exemplo. ſupra eo. tit. Aut demum præſtandum eſt factum, ex quo reſultat vtilitas, non pecuniaria quidem, ſed affectionis, & tunc pa riter innominatum contractum arbitrantur. d. l. rogaſti. § 1. in eod iuncta l. ſeruus, ea lege. de ſeruis export.

L Lucius qui fratrem de hæred. inſti. nouo ſenſu declarata. & gl fina. confutatio. Cap. VIII.

DOCTORES oẽs interpretis opinionem communi

muni calculo ſecuti in ſenſu huius legis nõ ſolũ hallucinati, verum etiam errorem ad aliarum quæſtionũ deciſionem temere produxerunt. Cõmune illud adagiũ comprobãtes ex minimo errore principij finẽ a veritate quam maximẽ alienum fieri. Putant.n. liberos Titij & nepotes teſtatoris ex fratre in cõditione poſitos, nõ ex teſtamento, ſed ab inteſtato vocatos, ideoque hæredem inſtitutum onere fideicommiſsi nõ teneri, ſed bona ad libitum poſſe ẽt in nepotũ præiudiciũ alienare. Quæ opinio quãtum a mente Iuriſconſ. diſtet, quantũque verbis ipſius legis diſcõueniat facile oſtẽdetur. Inquit lex. Prudens conſilium teſtatoris animaduertitur, qui non ſolũ fratrem prætulit ex teſtamento, ergo & liberos. Nam quoties plura vno, & eodem uerbo ſimul determinatum eodem iure, & vniformiter determinari cenſetur. l. iam hoc iure ff de vulg.

Præterea ſi nepotes prælati ſubſtitutis, & in preiudicium ſubſtitutorum bona alienari minime potuiſſent, longe minus in præiudicium ipſorum Neptum; nã ſi de quo minus ineſſe vr̃, & non ineſt; ergo de quo magis, auth. Multo magis. C de ſacroſanc. eccl. & abſurdũ foret melioris cõditionis cẽſeri ſubſtitutos extraneos, quã nepotes expreſſe prælatos, arg. l. ſi viua matre. C. de bon. mater. Cæterum niſi ex Teſtamẽto uocati intelligantur, quomodo prȩlati dicẽtur: nõ ſane ab inteſtato, quoniã ſerui ex teſtamẽto ſubſtituti omnino eſſent potiores. l. antequam, ca. commu ſucceſſ. l. Quandiu, de acquir. hær. Nec obſtaret. l. ſi ita quis hæres inſtituatur. de hȩre. inſti. quoniã hæres vocatus in hæreditate teſtatoris legitimo hæredi fuit poſtpõſitus, vel ſub conditione deficiẽtis legitimæ ſucceſsionis. Verum hic ad propriam teſtatoris hæreditatem ab inteſtato vocari non potuerunt, cum impoſsibile ſit quenquã decedere pro tempore teſtatum, & pro tempore inteſtatum.

Hæc ad hæreditatem inſtituti legitimam. Quoniam de legitima alterius ſucceſsione nemini permiſſum eſt teſtari. Niſi dicatur teſtatorem conformare ſe cum iuris diſpoſitione. vt de illis liberis intellexiſſe uideatur,

 tur,

eundum cuiuſque determinabilis qualitatem, iuxta gl. in l.2. in verbo manumitti, de offi proconſ. & ſatis vocari dicitur, cui legitima ſucceſſio non admittitur l. conficiuntur de iur. codicil.

L. ſi ita quis hæredes de hær. inſti. hactenus fuit male intellecta uera ad mentem Iuriſc. dabitur declaratio. *Cap.* IX.

POMPONIVS in l ſi quis hæredes, de hære. inſt. male fuit intellectus, quoniam aliqui DD. volũt, quòd vnus ſit coniunctus, re alij verbis, & ideo concurrant, quòd eſt falſum, alij quòd ſint omnino diſiuncti eo caſu tantum, nõ virtute ſermonis, ſed quia voluntas teſtatoris aliunde colligitur, ex eo, quod Iuriſc. dicit: teſtatorem voluiſſe eos coniungere, ſed eſt falſior intellectus, quia ibi poneretur vnus caſus ſpecialis, qui nihil vtilitatis afferet, nec lex dici poſſet, quæ debet eſſe generalis. c. erit autem lex. 4. diſ. Item Iuriſc. de facto reſpondiſſet, non de iure contra morem l. eum quem. § 1. iud.

QVARE veritas eſt, ꝙ in oĩ tali caſu coniunctio perſonarũ nullã inducit cõiunctionẽ quo ad ius accreſcẽdi, ſed accelerationẽ ſermonis. Ideo tales cõiuncti per copulã celerius vocati videntur, ſed non coniuncti ad obtinendũ ius accreſcendi, & eſt veritas. Qui ſine partibus inſtituuntur coniuncti nõ cẽſentur l. itẽ quos Sabinus §. 1. de hæred. inſt. & ideo in l. ſi ita quis hære. inſt. non dicuntur cõiuncti, quia ſine partib. ſunt inſtituti.

RATIO noua dabitur cęteris confutatis nã hęreditas ſuapte natura in varias partes diuiſibilis eſt, vnde ſine partib. inſtitui non in eadẽ parte, ſed in diuerſis vocati cenſentur, ſecus tñ in legatis rerũ, quia ſine partib. honorati in eandẽ concurrunt, cũ res ſuapte natura nõ facile diuidatur l. grege, & l. neminẽ de leg. 3. cõiunctos, tñ facile oſtendemus, quoniam tex. in d. l. Itẽ quod Sabinus. §. 1. dicit, qđ non ſunt cõiuncti reſpectu iuris accreſcendi, vt cæteris præferantur, tñ bene ſunt coniuncti, vt potius ius accreſcendi habeãt, q̃ quod legatũ vel inſtitutio caduca reddat, ſic ille tex. dẽt intelligi cõparatiue, & reſpectiue, nõ aũt ſimpliciter, & ita intelligit Beſut. poſt Iacob. de Rauen. Aren. hic in 1. q. Bar. de cõ

iun-

iunctione reali, col. fi. Nam ſi nullo modo eſſent cõiuncti portione vnius vacante, alter non admitteretur, ſed legatum apud hæredem caducum remaneret: ſed aduerte, quia concluſio ſit in hæredum inſtitutione, ratio vero transfertur ad legata, & ideo intellectus non valet.

Paulus in l Triplici, de ver ſign. de iure accreſcendi non loquitur, & male opinantur DD. Cap. X.

Copula, & quo ad ius accreſcendi non coniungit, ſed quo ad partium diſtributionem, quia coniunctio cauſans ius accreſcendi procedit ab vnitate ſermonis, vel identitate rei, & ideo verbalis aut realis dicitur ſed illa quæ procedit a copula coniungit perſonas ad vnam portionem, & eſt magis odioſa, quam fauorabilis, vt d. l ſi ita quid hæredes. de hære. inſtit. Nihil impedit eundem legatarium, quo ad coniunctionem diſtributiuam eſſe prorſus diſiunctum, & quo ad ius accreſcendi omnino coniunctum, vt hoc exẽplo, Titio fundum Tuſculanum, eundem Meuio & Sẽpronio æquis partibus do lego. In hoc exemplo Titius eſt ſeparatus, quo ad primitiuam coniunctionem, & ideo ſolus dimidiam fundi habebit, & tamen eſt re, & verbis coniunctus, quo ad ius accreſcendi. Alij duo ſunt copulatiue coniuncti coniunctione primitiua, & ideo ambo ad aliam dimidiam vocantur. Tamen quo ad ius accreſcendi ſunt, re diſiuncti, vnde altero ipſorum repudiante ſolus Titius admitteretur, tanquam magis coniunctus, licet quo ad coniunctionem primitiuam, & partium diſtributiuam eſſet omnino ſeparatus. & nota, quia optima declaratio.

Noua diffinitio Iuris accreſcendi. Cap. XI.

Ius non deſcendi proprie apud Iuriſcon. nõ inuenitur, ſed ſemper vtuntur iure accreſcendi, etiam in reali coniunctione, vt patet toto tit. de vſuf. accr. & eſt ratio, quia ſiue verbis, ſiue re fiat coniunctio, ſiue partes ab

initio fiant. ſiue ex poſt facto per concurſum ſemper deficiente vno, ius illius alteri accreſcit, large ſaltem & improprie loquendo, nec pôt dici ius non decreſcendi. cum teſtatoris euidens mens nõ fuerit, vt ſinguli totum haberent, quia tunc vnus ad rem, alter ad æſtimationem, ſed in dubia voluntate lex cõcurſum admittit, vnde neuter proprie totum iure loquẽdo, nec poteſt dici ius non decreſcendi totius legati acquiſitio propter concurſum collegatari ceſſantem a reali coniunctione procedens.

Qua ratione ius accreſcendi fuerit introductum nemo hactenus declarauit. *Cap.* XII.

Ius accreſcendi varie inductum eſt. In hæreditate teſtamentaria, vt nemo pro parte teſtatus, pro parte inteſtatus decedat. In bonorum poſſeſ. ne defuncti ſucceſſio diuerſo iure deferatur. In legatis, voluntarium eſt, vt ſcilicet portio eiuſdem rei portioni nectatur, & totum ex tacita mente diſponentis ad legatarium magis pertineat, quam ad hęredem. l. ſi quis eum. in fi. & l. Publius. §. fi. de cond. & de. ſic in legatis fauore legatarij inductum eſt, vt præferatur hæredi. in re legata ſi velit. ſi eſſet inductum, vt aliqui putãt, vt portio portioni vniatur, ne eadem res diuerſo iure cenſeatur vtique legatarius partem accreſcentem inuitus acciperet, proinde, ac ſi tota ei legata fuiſſet. l. Neminem. de leg. j. ſed vbi teſtator ab initio partes legauit, duo legata feciſſe videtur in diuerſis perſonis, vnde deficient vno legatario, ad alium res tota pertinet propter coniunctionem teſtatoris, qui perſonas adeo coniunxit, vt pro vna reputentur, & ideo tale legatum non dicitur vacare, niſi vtroque coniuncto repudiante, & ſic coniunctio verbalis nihil aliud eſt quam coniunctio perſonarum pro vno legatalio accepta. Sed quid ſi teſtator diceret. Titio dimidiam. Nunquid poſſit alteram partem repudiare, & alteram agnoſcere, vel ſi primo dimidiam, deinde poſt aliam dimidiam legauerit (Cogita quia paria ſunt vni totum relinquere, vel per partes.

Con-

Coniunctionem partim diſtributiuam D D. hactenus ignorarunt. Cap. XIII.

Quoniam nullam videntur facere differentiam inter coniunctionem nominum per copulatiuam, & vel puncta copulatiuorum. de qua loquitur Iuriſc. in l. Triplici ibi nominatum complexus iungit, de verb. ſignif. & in l. ſi ita quis hęredes de hære. inſti. & coniunctionem iuris accreſcendi, quę inducitur ab vnitate ſermonis, vel rei identitate. quo fit vt plurimas leges male intellexerint, quas ad coniũctionem iuris accreſcendi induxerunt, cum tamen de copulatiua partium diſtributiua loquantur. Coniunctio partium diſtributiua, ad ius accreſcendi non pertinet tex. eſt in l. Item quod Sabrinus §. j. & in d. l. ſi ita quis hæredes de hæred. inſti. Nam vnus erit ſeparatus, & tamen plus habebit, quam duo ſimul copulati, vt hoc exemplo. Titio fundum Tuſculanum, Meuio, & Sempronio eundem fundum do, lego. Licet duo vltimi ſint magis copulati, & ambo ſimul ad dimidiam veniat. Tamen vno illorum repudiante Titio duæ partes, alteri vna tantum accreſcet, quoniam ius accreſcendi pro rata competit. l. Mæuius de lega. 2.

Ratio vltra omnes concludens aſſignari poteſt, quoniam copulatio partium diſtributiua potius in odium copulatorum inducitur, quam in fauorem. ſ. vt minus habeant in legato, quam ſpeciatim vocati. Igitur non debet quod in odium inductum eſt in fauorem interpretari. c. intelleximus. de iudic. l. relegatorum in fi. de pęnis, & ideo tales copulati in honore voluti a teſtatore minus dilecti, minus etiam habent in iure accreſcendi.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

INDEX EORVM, QVAE Primo Libro continentur.

PRoœmium ad ſcholaſticos Tholoſanos.
Speculari volentes ab omni affectu liberos eſſe debere.cap.1. car.2
Diſciplinæ quam quis elegerit totis viribus incumbendum.cap.2. 2
Omnē diſciplinā generalibus cōſtare pręceptis.c.3. 10
Cauſas & rationes in oī diſciplina pueſtigādas.c.4. 10
Per rōnes dubitādi,& decidēdi legū sēſa eliciēda.c.5.11
Per contraria & oppoſitiones, veritatem melius inueniri. cap.6. 13
Regularum vſum per quam neceſſarium eſſe.cap.7.14
Regulas tum ex verbis,tum ex mente legum colligendas.cap.8. 15
Non cumulandas Doctorum opiniones, ſed Iuriſconſultorum mentem explorandam.cap.9. 21
Regularum ſeu axiomatum formulas varias eſſe, & pro libito componendas.cap.10. 23
Quamobrem Iuriſcōſulti magis per facti ſpecies, quā per regulas proceſſerunt.cap.11. 29
Quanta ſit aſsiduæ diſputationis vtilitas, & proborum iuuenum conſuetudo.cap.12. 30
Paucos & idoneos auctores eligendos, in eisq́ue diligenter verſandum.cap.13. 31
In cuiuſque legis elucidationem octo neceſſaria videri.cap.14. 32
Leges Iuriſconſultorum ex varijs fragmentis compilatas, & annalium imperitia interpretes nonnunquā hallucinatos.cap.15. 33
Leges librariorum incuria deprauatas, eruditorum iudicio caſtigandas & reſtituendas.cap.16. 35
Locos communes ingenij gratia habēdos, & materiarum ſedibus memoriam adiuuandam. cap.17. 38
De locis communibus.cap.18. 39
De ſedibus materiarum.cap.19. 44
Philoſophos,Oratores,Poetas, aliosq; idoneos aucto-

res

res interdum recreationis gratia legendos.ca.20. 52
De iuriſconſul.laudibus.cap.21. 55
Nũquã parcẽdũ calamo,& reptoria cõficiẽda.c.22. 58

Quæ nouis Declarationibus continentur.

RAtio noua quare inuecta per colonum in prædiũ ruſticũ,nõ cẽſeatur tacite hypothecata.car 1. 124
Inuecta in domũ gratuitã tacite nõ obligantur, nec ẽt reſpectu deteriorationis ꝯ gl. & oẽs, noua inter domũ gratuitam,& cõductam rõ aſsignata.cap.2. 125
Lex quemadmodum,de acquir.poſſeſſ. hactenus male intellecta vero intellectui reſtituta, atq; præter omnium opin.emendata.cap.3. 126
L.Papirij Iuriſconſ. reſtituita, & nouo ſenſu, declarata in l.pe.de cura.bonorum.cap.4. 127
Vnam tantum eſſe, & non plures, poſſeſsionis ſpeciẽ, maleq; a DD.hactenus fuiſſe poſſeſsionis materiam declaratam. Multa inſuper Iuriſconſ.reſponſa, quæ inuicem pugnare videbantur,conciliata.cap.5. 128
L.Iulianus, §. 1. hactenus male intellecta, nouo ſenſu declarata,ac reſtituta.cap.6. 129
L.1.de præſcrip.verbis male intellecta, nouo ſenſu declarata.cap.7. 130
L.Lucius,qui fratrem,de hæred.inſtitu.nouo ſenſu declarata,& glo.fi.confutatio cap.8. 131
L.ſi ita quis hæredes,de hęred.inſtit. hactenus fuit male intellecta,vera ad mentem Iuriſconſ. dabitur declaratio.cap.9. 133
Paulus in l.triplici,de verb.ſig.de iure accreſcendi non loquitur,& male opinantur.DD.cap.10. 133
Noua diffinitio iuris accreſcendi.cap.11. 133
Qua ratione ius accreſcendi fuerit introductum nemo hactenus declarauit.cap.13. 134
Coniunctionem partium diſtributiuam DD.hactenus ignorarunt.cap.13. 134

FINIS.

BIBLIOTECA